

НАРЪЧНИК

Наръчник по европейско право в областта на недискриминацията

Издание 2018 г.

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE

Ръкописът на настоящия наръчник е завършен през февруари 2018 г.

Актуализации ще бъдат налични в бъдеще на интернет страницата на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) fra.europa.eu, както и на интернет страницата на Европейския съд по правата на човека в раздел „Съдебна практика“ („Case-Law“) на echr.coe.int

Снимки (на корицата и вътрешните страници): © iStockphoto

© Агенция на Европейския съюз за основните права и Съвет на Европа, 2020 г.

Възпроизвеждането е разрешено, при условие че се посочи източникът.

За използването или възпроизвеждането на снимки или други материали, които не са обект на авторско право на Агенцията на Европейския съюз за основните права или на Съвета на Европа, е необходимо да се иска разрешение пряко от носителите на това авторско право.

Нито Агенцията на Европейския съюз за основните права/Съвета на Европа, нито което и да е лице, действащо от името на Агенцията на Европейския съюз за основните права/Съвета на Европа, носят отговорност за начина, по който би могла да бъде използвана съдържащата се в настоящата публикация информация.

Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, 2020 г.

CE: ISBN 978-92-871-9805-1

FRA – print: ISBN 978-92-9474-853-9

FRA – web: ISBN 978-92-9474-852-2

doi:10.2811/496212

doi:10.2811/52

TK-07-17-108-BG-C

TK-07-17-108-BG-N

Оригиналът на настоящия наръчник е на английски език. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) не носи отговорност за качеството на преводите на други езици. Мненията, изразени в наръчника, не обвързват ЕСПЧ. Наръчникът съдържа препратки към избрани коментари и ръководства за Европейската конвенция за правата на човека. ЕСПЧ не носи отговорност за тяхното съдържание и включването им в този списък не представлява официално одобряване на тези публикации. Други публикации за Конвенцията са посочени на интернет страниците на библиотеката на ЕСПЧ на адрес: echr.coe.int/Library.

Наръчник по европейско право в областта на недискриминацията

Издание 2018 г.

Предговор

През януари 2010 г. Европейският съд по правата на човека и Агенцията на Европейския съюз за основните права решават да си сътрудничат в подготовката на наръчник по европейска съдебна практика относно недискриминацията. Имаме удоволствието да представим актуализирана версия на този наръчник, която съдържа обновени примери от съответната съдебна практика и е с подобрена структура.

С влизането в сила на Договора от Лисабон Хартата на основните права на Европейския съюз става правно обвързваща. Договорът предвижда присъединяване на ЕС към Европейската конвенция за правата на човека. В този контекст по-доброто познаване на общите принципи, разработени от Съда на Европейския съюз и Европейския съд по правата на човека, става особено важно за правилното национално прилагане на ключов елемент от европейското право в областта на човешките права: стандартите за недискриминация. Работата на FRA се основава на Програмата до 2030 г. за устойчиво развитие и се ангажира с принципите на универсалност, равенство и грижа за всички. В този контекст наръчникът насърчава Цел за устойчиво развитие (ЦУР) 5 („Постигане на равенство между половете и равни права за всички жени и момичета“), 10 („Намаляване на неравенството между и в рамките на държавите“) и 16 („Насърчаване на справедливи, мирни и приобщаващи общества“).

Настоящият наръчник е предназначен да помогне на юристи, които не са специализирани в областта на правото на недискриминация, като ги въведе в ключови теми, свързани с него. Предназначен е за адвокати, съдии, прокурори, социални работници и лица, работещи с национални органи, неправителствени организации (НПО) и други органи, които биха могли да се сблъскат с въпроси от юридически характер, отнасящи се до случаи на дискриминация.

Предвид големия обем на съдебната практика, реализирана от Европейския съд по правата на човека и Съда на Европейския съюз в областта на недискриминацията, е полезно да се представи актуализиран и достъпен наръчник, предназначен за практикуващи юристи като съдии, прокурори, адвокати и правоприлагащи служители в държавите — членки на ЕС и Съвета на Европа, и извън тях. Лицата, които заемат водещи позиции в защитата на правата на човека, трябва да са запознати с принципите на недискриминация, за да могат да ги прилагат ефективно на практика. Именно на национално ниво разпоредбите за недискриминация се задействат на практика и предизвикателствата стават видими на място.

Бихме искали да благодарим на д-р Magdalena Jankowska-Gilberg и д-р Dagmara Rajjska за приноса им в изготвянето на този актуализиран наръчник. Бихме

искали да благодарим и на всички, които дадоха своя принос и подкрепата си по време на неговата подготовка, особено на Службата на Върховния комисар на ООН за правата на човека и на Департамента на Съвета на Европа към Европейската социална харта. Благодарни сме и за документалната подкрепа, предоставена ни от Съда на Европейския съюз.

Roderick Liddell

Секретар на Европейския съд по
правата на човека

Michael O'Flaherty

Директор на Агенцията на
Европейския съюз за основните права

Съдържание

ПРЕДГОВОР	3
СЪКРАЩЕНИЯ	9
КАК ДА СЕ ИЗПОЛЗВА НАСТОЯЩИЯТ НАРЪЧНИК	11
1. ВЪВЕДЕНИЕ В ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО В ОБЛАСТТА НА НЕДИСКРИМИНАЦИЯТА: КОНТЕКСТ, РАЗВИТИЕ И ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ	15
1.1. Контекст и историческа справка на европейското право в областта на недискриминацията	16
Ключови въпроси	16
1.1.1. Съвет на Европа: развитие на правото в областта на недискриминацията	18
Ключов въпрос	18
1.1.2. Европейски съюз: развитие на правото в областта на недискриминацията	21
Ключови въпроси	21
1.1.3. Европейско право в областта на недискриминацията и договори на ООН за правата на човека	25
Ключови въпроси	25
1.2. Кой получава защита съгласно европейското право за недискриминация?	28
Ключови въпроси	28
1.3. Обхват на ЕКПЧ: член 14 и Протокол № 12	30
Ключови въпроси	30
1.3.1. Права, които са обхванати от ЕКПЧ	31
1.3.2. Обхват на правата по ЕКПЧ	32
1.3.3. Протокол № 12 към ЕКПЧ	35
1.4. Обхват на правото на ЕС за недискриминация	37
Ключови въпроси	37

2. КАТЕГОРИИ НА ДИСКРИМИНАЦИЯ	43
Ключов въпрос	46
2.1. Пряка дискриминация	47
Ключови въпроси	47
2.1.1. По-неблагоприятно третиране	49
2.1.2. Сравнителен критерий	49
2.1.3. Причинно-следствена връзка	55
2.1.4. Асоциативна дискриминация	57
2.2. Непряка дискриминация	59
Ключови въпроси	59
2.2.1. Неутрално правило, критерий или практика	61
2.2.2. Значително по-отрицателно засягане на група, ползваща се със защита	63
2.2.3. Сравнителен критерий	65
2.3. Множествена и комбинирана дискриминация	67
Ключови въпроси	67
2.4. Тормоз и подбуждане към дискриминация	73
2.4.1. Тормоз и подбуждане към дискриминация съгласно директивите на ЕС срещу дискриминацията	73
Ключов въпрос	73
2.4.2. Тормоз и подбуждане към дискриминация съгласно ЕКПЧ и ЕСХ	77
2.5. Специални или специфични мерки	80
Ключови въпроси	80
2.6. Престъпления от омраза	94
Ключов въпрос	94
2.7. Слово на омраза	100
Ключов въпрос	100
3. ОБОСНОВКА ЗА ПО-НЕБЛАГОПРИЯТНО ТРЕТИРАНЕ СЪГЛАСНО ЕВРОПЕЙСКОТО ПРАВО В ОБЛАСТТА НА НЕДИСКРИМИНАЦИЯТА	107
3.1. Прилагане на обективна обосновка съгласно ЕКПЧ	109
Ключови въпроси	109
3.2. Прилагане на обективна обосновка съгласно правото на ЕС	110
Ключов въпрос	110

3.3. Специфични основания за обосновка съгласно правото на ЕС	113
Ключови въпроси	113
3.3.1. Действително професионално изискване	114
3.3.2. Религиозни институции	121
3.3.3. Изключения въз основа на възраст	122
4. ИЗБРАНИ ОБЛАСТИ НА ЗАЩИТА	129
Ключов въпрос	133
4.1. Заетост	134
4.2. Достъп до социални грижи и социално осигуряване	144
4.3. Образование	154
4.4. Достъп до предоставяне на стоки и услуги, включително жилищно настаняване	158
4.5. Достъп до правосъдие	165
4.6. „Личната“ сфера: личен и семеен живот, осиновяване, жилище и брак	168
4.7. Политическо участие: свобода на изразяване, събрания и сдружения	176
4.8. Наказателноправни въпроси	180
5. ЗАЩИТЕНИ ОСНОВАНИЯ	185
Ключови въпроси	191
5.1. Пол	192
5.2. Полова идентичност	204
Ключови въпроси	204
5.3. Сексуална ориентация	210
5.4. Увреждане	217
5.5. Възраст	226
5.6. Раса, етнос, цвят на кожата и принадлежност към национално малцинство	234
5.7. Националност или национален произход	240
Ключови въпроси	240
5.8. Религия или убеждения	250
5.9. Социален произход, рождение и имущество	257
5.10. Език	260
5.11. Политически или други възгледи	264
5.12. „Друг признак“	266

6. ПРОЦЕДУРНИ ВЪПРОСИ В ПРАВОТО В ОБЛАСТТА НА НЕДИСКРИМИНАЦИЯТА	271
Ключови въпроси	272
6.1. Изместване на доказателствената тежест	274
6.2. Обстоятелства, които не са от значение за констатирането на дискриминация	283
6.3. Роля на статистическите и други данни	286
6.4. Прилагане на правото в областта на недискриминацията	294
Ключови въпроси	294
СЪДЕБНА ПРАКТИКА	299
СПИСЪК НА ДЕЛА	323
СПИСЪК С ПРАВНИ ТЕКСТОВЕ	343
БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО ЦИТИРАНЕТО	345

Съкращения

ВДПЧ	Всеобща декларация за правата на човека
ГТД	Гражданин на трета държава
ДЕС	Договор за Европейския съюз
ДФЕС	Договор за функционирането на Европейския съюз
ЕКПЧ	Европейска конвенция за защита на правата на човека (пълно наименование: Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи)
ЕКРН	Европейска комисия срещу расизма и нетолерантността
ЕКСП	Европейски комитет по социални права
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЕСХ	Европейска социална харта
КПД	Конвенция за правата на детето
КПДОЖ	Комитет за премахване на дискриминацията по отношение на жените
КПХУ	Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания
КПЧ	Комитет по правата на човека
МКПВФРД	Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация
МППП	Международен пакт за граждански и политически права
МПИСКП	Международен пакт за икономически, социални и културни права
МПО	Междуправителствена организация
МС	Международен съд
ООН	Организация на обединените нации

ПИС	Първоинстанционен съд
СЕ	Съвет на Европа
СПС	Съд на публичната служба на Европейския съюз
Съд на ЕС	Съд на Европейския съюз (преди декември 2009 г. наричан Съд на Европейските общности – СЕО)
Харта на ЕС	Харта на основните права на Европейския съюз

Как да се използва настоящият наръчник

В настоящия наръчник се предоставя общ преглед на ключови аспекти от правото в областта на недискриминацията в Европа с конкретно позоваване на забраната за дискриминация, предвидена в Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) на Съвета на Европа, както се тълкува от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), и правото на Европейския съюз, както се тълкува от Съда на Европейския съюз (Съд на ЕС).

Наръчникът отчита, че принципът на недискриминация е много важен, тъй като влияе върху упражняването на всички останали човешки права. Целта на правото за недискриминация е да даде възможност на всички хора за равни и справедливи перспективи за достъп до възможностите, налични в определено общество.

Наръчникът е предназначен да помогне на юристи, които не са специализирани в областта на правото на недискриминация, като им послужи за въвеждане в ключови теми, свързани с него. Предназначен е за адвокати, съдии, прокурори, социални работници и лица, работещи с национални органи, неправителствени организации (НПО) и други органи, които биха могли да се сблъскат с въпроси от юридически характер, отнасящи се до случаи на дискриминация. Наръчникът може да бъде полезен и за правни изследвания или за обществено застъпничество. Той е създаден така, че да дава възможност на практикуващите да се позовават директно на определени раздели/теми, когато се наложи; не е необходимо да се чете целият наръчник.

Той е референтен документ в областта на европейското право за недискриминация, който обяснява как се урежда всеки въпрос от правото на ЕС и от ЕКПЧ. Където е уместно, има позовавания на Европейската социална харта (ЕСХ), други правни инструменти на Съвета на Европа (СЕ) и международните договори, сключени под егидата на Обединените нации (ООН), свързани с недискриминацията.

Правото на ЕКПЧ е описано основно чрез подбрана съдебна практика на ЕСПЧ. Правото, произтичащо от правото на ЕС, е представено чрез законодателните мерки (директиви за недискриминация), съответните разпоредби на договорите на ЕС, Хартата на основните права на Европейския съюз (Хартата на ЕС) и съдебната практика на Съда на ЕС.

Съдебната практика, описана или цитирана в настоящия наръчник, представя примери от значителна част от съдебната практика както на ЕСПЧ, така и на Съда на ЕС. В наръчника е включено, доколкото е възможно с оглед на ограничения му обхват и въвеждащата му функция, законодателното развитие до април 2017 г. заедно с по-късни изменения, където е било възможно. Отдадено е предпочитание на по-новата съдебна практика, въпреки че се споменават и по-стари знакови дела, където е необходимо. За да се избегне объркване, наръчникът се позовава на Съда на Европейските общности (СЕО) като Съд на ЕС дори за решения, издадени преди декември 2009 г. Тъй като много дела включват по няколко различни аспекта, обхванати в наръчника, изборът на раздел, в който се разглежда дадено дело, е субективен.

Всяка глава е посветена на отделна тема, а чрез препратки към други теми и глави се осигурява по-пълно разбиране на приложимата правна рамка и свързаната съдебна практика. Всяка глава започва с таблица, представяща въпросите, разглеждани в тази глава. В таблицата са указани и приложимите правни разпоредби съгласно двете отделни европейски системи и е посочена съответната съдебна практика на Съда на ЕС и ЕСПЧ. След това главата представя законовите разпоредби във всяка система, свързани с разглежданата тема. Това дава възможност на читателя да види къде двете правни системи съвпадат и в кои аспекти се различават. Практикуващите юристи от държави извън ЕС, които са членки на Съвета на Европа и следователно са страни по ЕХПЧ, могат да намерят информацията, отнасяща се до техните страни, като потърсят директно в разделите относно Съвета на Европа. Практикуващите юристи от държавите — членки на ЕС, трябва да използват и двата раздела, тъй като тези държави са обвързани с двете правни уредби.

В допълнение в началото на всеки раздел са представени ключови въпроси.

Наръчникът започва с кратко описание на ролята на двете правни системи, както са определени от СЕ и правото на ЕС. Глава 1 обяснява контекста и предисторията на европейското законодателство за недискриминация и очертава индивидуалния и материалния обхват на двете системи.

Глава 2 очертава кога различията в третирането се считат за дискриминационни. Фокусът е върху категориите за дискриминация (като пряка и непряка дискриминация, тормоз или инструкции за дискриминация,

престъпления от омраза и изказвания, насаждащи омраза). Глава 3 обхваща възможните основания за разграничително третиране.

В глава 4 принципът на недискриминация е представен от гледна точка на различни житейски области, включително заетост, достъп до социални грижи и социално осигуряване, образование, личен и семеен живот.

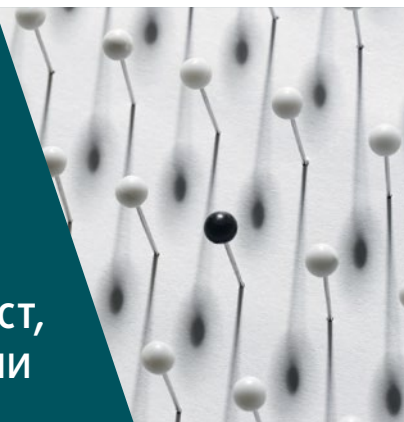
Глава 5 анализира основанията за дискриминация като пол, полова идентичност, сексуална ориентация, увреждане, възраст, раса, етнически произход, национален произход и религия или убеждения.

Глава 6 разглежда процедурните въпроси в правото за недискриминация. Специално внимание се обръща на промяната на доказателствената тежест. Обяснени са и други доказателствени въпроси, като ролята на статистиката и други данни.

Електронната версия на наръчника съдържа хипервръзки към съдебната практика и законодателството на ЕС. Хипервръзките към източниците на правото на ЕС насочват читателя към страниците за преглед на eu-lex, откъдето може да се отвори делото или законодателството на всеки достъпен език на ЕС. Съдебната практика на ЕСПЧ и на ЕКСП е свързана чрез хиперлинк с базата данни на Hudoc, която е достъпна на английски и френски език. В някои случаи са достъпни преводи и на други езици.

1

Въведение в европейското право в областта на недискриминацията: контекст, развитие и основни принципи

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Харта на основните права, член 20 (равенство пред закона) и 21 (недискриминация)</p> <p>ДЕС, член 2, член 3, параграф 3, член 9</p> <p>ДФЕС, член 10</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО)</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО)</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, C-571/10, <i>Kamberaj/IPES</i> [голям състав], 2012 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-236/09, <i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL/Conseil des ministres</i> [голям състав], 2011 г.</p>	<p>Равенство и недискриминация</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана за дискриминация), Протокол № 12, член 1 (обща забрана за дискриминация)</p> <p>ЕСХ, член Д, Протокол за системата за колективни жалби</p> <p>Рамкова конвенция за защита на националните малцинства</p> <p>Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция)</p> <p>Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора</p> <p>Конвенция на Съвета на Европа за достъп до официални документи</p> <p>Протокол към Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство</p> <p>Конвенция за правата на човека и биомедицината</p> <p>ЕСПЧ, <i>Khamtokhu u Aksenchik/Rusia</i> [голям състав], № 60367/08 и № 961/11, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Pichkur/Ukraina</i>, № 10441/06, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Savez crkava "Riječ života" u drugu/Hърватия</i>, № 7798/08, 2010 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>ДФЕС, член 18</p> <p>Директива относно правото на събиране на семейството (2003/86/ЕО)</p> <p>Директива относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни (2003/109/ЕО)</p>	<p>Недопускане на дискриминация, основана на гражданство и имиграционен статут</p>	

Тази уводна глава очертава възникването на правото в областта на недискриминацията в Европа. Още в началото е важно да се отбележи, че националните съдии и прокурори са длъжни да прилагат гаранциите, предвидени в Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), както и гаранциите съгласно директивите на ЕС за недискриминация, независимо от това дали някоя от страните в производството се позовава на тях. Това е следствие от правните принципи, установени във всяка съответна система, например прякото въздействие на правото на Съюза в държавите — членки на ЕС, и пряката приложимост, предоставена на ЕКПЧ¹, което означава, че тя трябва да бъде спазвана в целия ЕС и в държавите членки на Съвета на Европа (СЕ).

1.1. Контекст и историческа справка на европейското право в областта на недискриминацията

Ключови въпроси

- Защитата срещу дискриминацията в Европа присъства както в правото на ЕС, така и в правото на Съвета на Европа.
- Двете системи действат отделно една от друга, но могат да си влияят помежду си посредством съдебната практика.

1 Вж. Съд на ЕС, C-555/07, *Seda Küçükdeveci/Swedex GmbH & Co. KG* [голям състав], 19 януари 2010 г.

Терминът „европейско право в областта на недискриминацията“ предполага, че съществува единна система от правила за недискриминация, валидна за цяла Европа. Тя обаче е съставена от различни източници. Този наръчник заимства главно от правото на СЕ (с акцент върху ЕКПЧ) и ЕС. Тези две системи имат различен произход, структура и цели.

Въпреки че двете системи действат отделно една от друга, между тях съществуват множество връзки. Съдът на Европейския съюз (Съдът на ЕС) се позовава на ЕКПЧ² и Европейската социална харта (ЕСХ)³ като източници за тълкуване на правото на ЕС. И двата акта са посочени в препратки в рамките на договори на ЕС: В член 6, параграф 3 от Договора за Европейския съюз (ДЕС) изрично се признава ЕКПЧ като източник на вдъхновение за развитието на основните права в ЕС; член 52, параграф 3 от Хартата на ЕС предвижда, че значението и обхватът на кореспондиращите права от Хартата ще са същите като тези, определени от ЕКПЧ⁴ (въпреки че правото на ЕС може да осигури по-широка защита). Член 151 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) и преамбюлт на Хартата на ЕС споменават Европейската социална харта. В своята съдебна практика Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) и Европейският комитет по социални права (ЕКСП) се позовават на правото на ЕС и на съдебната практика на Съда на ЕС⁵.

Правото на ЕС и ЕКПЧ са тясно свързани. Всички държави членки на ЕС се присъединиха към ЕКПЧ и Съдът на ЕС взема пример от ЕКПЧ при определяне на обхвата на защитата на правата на човека в правото на ЕС. Хартата на основните права на ЕС също отразява (без да се ограничава до) обхвата на правата в ЕКПЧ. Вследствие на това правото на ЕС в голяма степен е съвместимо с ЕКПЧ. Ако обаче дадено лице желае да подаде жалба относно ЕС и неспособността му да осигури спазването на човешките му права, тя не може да бъде срещу ЕС пред Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ). Вместо това жалбата трябва или да се подаде пред националните съдилища, които след това могат да сезират с делото Съда

2 Вж. напр. Съд на ЕС, C-510/11 P, *Коне Оуј и други/Европейска комисия*, 24 октомври 2013 г., точки 20–22.

3 Вж. напр. Съд на ЕС, съединени дела C-395/08 и C-396/08, *Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)/Tiziana Bruno u Massimo Pettini и Daniela Lotti u Clara Matteucci*, 10 юни 2010 г., точки 31–32.

4 Вж. също член 53 от Харта на основните права на Европейския съюз и нейния преамбюлт.

5 Вж. напр. ЕСПЧ, *Віао/Дания* [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г.

на ЕС чрез предварителната процедура за преюдициално запитване, или да се подаде косвено за ЕС пред ЕСПЧ чрез завеждане на иск срещу държава членка.

Договорът от Лисабон съдържа разпоредба, която задължава ЕС да се присъедини към ЕКПЧ като страна по него, а Протокол 14 към ЕКПЧ го изменя, за да позволи това да се случи. Все още не е ясно кога ще се случи това и какви ще бъдат бъдещите отношения между Съда на ЕС и ЕСПЧ.

1.1.1. Съвет на Европа: развитие на правото в областта на недискриминацията

Ключов въпрос

- Принципът за недискриминация е залегнал в редица договори на Съвета на Европа.

Съветът на Европа е междуправителствена организация, която се създава след Втората световна война с идеята да насърчи, наред с други неща, върховенството на закона, демокрацията, правата на човека и социалното развитие (вж. преамбюл и член 1 от Устава на Съвета на Европа). През 1950 г. страните членки на СЕ приеха Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи, призовавайки ЕСПЧ да помогне за постигането на тези цели. ЕКПЧ беше първият от съвременните договори за правата на човека, произтичащи от Всеобщата декларация на ООН за правата на човека. ЕКПЧ установява правно обвързващото задължение за членовете си да гарантират списък от човешки правата на всички в рамките на тяхната юрисдикция, а не само на своите граждани. Прилагането на ЕКПЧ се следи от ЕСПЧ, който разглежда дела, заведени срещу държави членки. Към настоящия момент Съветът на Европа се състои от 47 членове и всяка държава, която желае да се присъедини, трябва да се включи към ЕКПЧ.

Забраната за дискриминация е установена в член 14 от ЕКПЧ, който гарантира равно третиране при ползването на другите права, посочени в Конвенцията. Протокол 12 (2000 г.) към ЕКПЧ, все още нератифициран от всички държави членки⁶, разширява обхвата на забраната за

6 За броя на държавите членки, ратифицирали Протокол 12, вж. [Таблица с подписите и ратификациите на Договор 177](#).

дискриминация на равно третиране при упражняването на което и да е право, включително правата съгласно националното законодателство.

ЕСХ (преработена)⁷ е другият основен договор за правата на човека на СЕ. За разлика от Хартата от 1961 г.⁸ тя съдържа член Д – изрична разпоредба, забраняваща дискриминацията. Формулировката ѝ е много подобна на тази на член 14 от ЕКЧП. Разпоредбата осигурява защита от дискриминация чрез хоризонтална клауза, обхващаща основания като раса, цвят, пол, език, религия, политически или други възгледи, национална принадлежност, социален произход, здравна принадлежност към национално малцинство, рождение или „друг признак“. ЕКСП отговаря за мониторинга по спазването на ЕСХ. Подчертава се, че „вмъкването на член Д в отделен член в преработената Харта показва повишеното значение, което съставителите отдават на принципа на недискриминация с оглед постигането на различните материални права, съдържащи се в него.“⁹ Съответно, преработената ЕСХ не позволява дискриминация на което и да е от основанията, изброени в този член (изброяването е неизчерпателно, подобно на член 14 от ЕКЧП) по отношение на някое от правата, съдържащи се в правния инструмент.

Съгласно ЕСХ допълнителният протокол предвижда система от колективни жалби. Той дава право на неправителствените организации (НПО), които се ползват със статут на участници в Съвета на Европа, да завеждат колективни жалби за неспазване на ЕСХ срещу държава, която я е ратифицирала.

Принципът за недискриминация е ръководен принцип в редица други правни инструменти на Съвета на Европа, дори те да не са в основния фокус на този наръчник¹⁰. Защитата срещу дискриминация например е предвидена и в Рамковата конвенция за защита на националните малцинства¹¹, Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на

7 Съвет на Европа, Европейска социална харта (преработена), CETS № 163, 3 май 1996 г.

8 Съвет на Европа, Европейска социална харта, CETS № 35, 18 октомври 1961 г.

9 ЕКСП, *International Association Autism-Europe/Франция*, жалба № 13/2002, 4 ноември 2003 г.

10 Текстовете на всички договори на Съвета на Европа са достъпни на [интернет страницата на Службата за договори на Съвета на Европа](#).

11 Съвет на Европа, Рамкова конвенция за защита на националните малцинства (РКЗНМ), CETS № 157, 1995 г. Вж. член 4, член 6, параграф 2 и член 9.

хора¹² и Конвенцията за достъп до официални документи¹³. Протоколът към Конвенцията за киберпрестъпността¹⁴ също съдържа изисквания за защита от дискриминация. Освен това Конвенцията за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулска конвенция) осъжда всички форми на дискриминация срещу жени¹⁵. В преамбюла си Истанбулската конвенция признава, че насилието над жени е проява на исторически неравни силови позиции между жените и мъжете и са довели до господство над и дискриминация на жените от мъжете, и са попречили за пълната реализация на жените¹⁶. Конвенцията за правата на човека и биомедицината забраняват всяка форма на дискриминация по отношение на дадено лице въз основа на неговото генетично наследство¹⁷. В допълнение Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРПН)¹⁸, орган за правата на човека на Съвета на Европа, извършва мониторинг на проблемите на расизма, ксенофобията, антисемитизма, нетолерантността и расовата дискриминация¹⁹.

Принципът на недискриминация е определящ за формирането на стандартите на СЕ и се разглежда като основно право, което се нуждае от защита.

12 Съвет на Европа, Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, CETS № 197, 2005 г. Вж. член 2, параграф 1.

13 Съвет на Европа, Конвенция за достъп до официални документи, CETS № 205, 2009 г. Вж. член 2, параграф 1.

14 Съвет на Европа, Допълнителен протокол към Конвенцията за престъпления в кибернетичното пространство на Съвета на Европа относно криминализирането на деяния с расистки и ксенофобски характер, извършени чрез компютърна система, ETS 189. Вж. член 3, параграф 1.

15 Съвет на Европа, Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, CETS № 210, 2011 г. Вж. член 4.

16 Европейската комисия предлага ЕС да подпише Истанбулската конвенция; вж. Предложение за решение на Съвета за подписването от името на Европейския съюз на Конвенцията на Съвета на Европа за превенцията и борба с насилието над жени и домашното насилие, COM (2016) 109 окончателен, Брюксел, 4 март 2016 г.

17 Съвет на Европа, Конвенция за защита на правата на човека и на човешкото достойнство във връзка с прилагането на постиженията на биологията и медицината: Конвенция за правата на човека и биомедицината, CETS № 164, 1997 г. Вж. член 11.

18 Първата среща на върха на държавните и правителствените ръководители на Съвета на Европа създава ЕКРПН през 1993 г., съставена от 47 независими експерти.

19 Вж. [интернет страница на ЕКРПН](#).

1.1.2. Европейски съюз: развитие на правото в областта на недискриминацията

Ключови въпроси

- Правото на ЕС за недискриминация включва различни правни актове, насърчаващи равенството в различни области на живота.
- Институциите на ЕС са законово обвързани да спазват разпоредбите на Хартата на основните права на ЕС, включително забраната за дискриминация. Държавите членки на ЕС също са задължени да спазват Хартата, когато действат в обхвата на правото на ЕС.

Първоначалните договори на европейските общности съдържат препратки към правата на човека или тяхната защита. Не се е предполагало, че създаването на зона за свободна търговия в Европа може да повлияе върху правата на човека. Тъй като започват да се завеждат дела пред Съда на ЕС, в които се посочват нарушения на човешките права в резултат от общностното право, Съдът на ЕС изработи закони, съставени от съдии и известни като „общи принципи“ на общностното право. Според Съда на ЕС тези общи принципи отразяват съдържанието на защитата на правата на човека, установена в националните конституции и договорите за правата на човека, по-специално в ЕКПЧ²⁰. Съдът на ЕС заявява, че ще гарантира съответствието на общностното право с тези принципи. С последващи доработки на договорите човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, върховенството на закона и зачитането на човешките права се превръщат в основополагащи ценности на Съюза, вградени в неговите договори и важна част от всички негови политики и програми.

Антидискриминационното право на ЕС първоначално е било сведено до една разпоредба, забраняваща дискриминацията в заетостта въз основа на пол. Съответните мерки са били насочени към предпазване на държавите — членки на ЕС, от конкурентното предимство чрез предлагане

20 Това за първи път се установява в случаи като Съд на ЕС, дело 29-69, *Erich Stauder срещу Stadt Ulm - Sozialamt*, 12 ноември 1969 г.; Съд на ЕС, дело 11-70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 17 декември 1970 г; Съд на ЕС, дело 4-73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung/Комисия на Европейските общности*, 14 май 1974 г.; а по отношение на принципите за недискриминация: Съд на ЕС, дело 149/77, *Gabrielle Defrenne/Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 15 юни 1978 г.

на по-ниски нива на заплащане или по-неблагоприятни условия на труд на жените. Материята на антидискриминационното право се развива значително, като включва в себе си области като пенсии, бременност и законно установени социалноосигурителни режими. До 2000 г. обаче законът за недискриминация в ЕС се прилага само по отношение на заетостта и социалното осигуряване и обхваща само основанията за пола. В допълнение забраната за недискриминация въз основа на гражданството е основен принцип, заложен в Договора за функционирането на ЕС (членове 18 и 45 ДФЕС) и предшестващите го.

Когато Договорът от Амстердам влиза в сила през 1999 г., ЕС придобива възможност да предприема действия за борба с дискриминацията на широк спектър от основания. Тази компетентност води до въвеждането на нови директиви за равенството, както и до преразглеждането на съществуващите разпоредби относно равенството между половете. Към настоящия момент съществува значителен обем законова база на антидискриминационното право в ЕС.

Според член 2 от ДЕС принципът на недискриминация е една от основните ценности на Съюза. Член 10 ДФЕС изисква ЕС да се бори срещу дискриминацията въз основа на пол, расов или етнически произход, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация, когато определя и прилага своите политики и дейности. През 2000 г. са приети две директиви: Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)²¹, която забранява дискриминацията въз основа на сексуална ориентация, религия или убеждения, възраст или увреждане в областта на заетостта; и Директивата за равенство между расите (2000/43/ЕО)²², която въведе забрана за дискриминация въз основа на раса или етнически произход в контекста на заетостта, но и при достъпа до системата за социално подпомагане и социалното осигуряване, както и до стоки и услуги. Това представлява значително разширяване на обхвата на правото на ЕС за недискриминация. То признава, че за да се даде възможност на хората да достигнат своя пълен потенциал на пазара на труда, е от съществено

21 Директива 2000/78/ЕО на Съвета 27 ноември 2000 година за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите, ОВ L 303, 2.12.2000 г., стр. 16–22.

22 Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, ОВ L 180, 19.7.2000 г., стр. 22–36.

значение да им се гарантира равен достъп до области като здравеопазване, образование и жилище. През 2004 г. Директивата за равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО)²³ разширява обхвата на дискриминацията, основана на пола, до областта на стоките и услугите. Защитата въз основа на пол обаче не съответства напълно на обхвата на защитата по Директивата за равенство между расите. Така наречената Директива за равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)²⁴ гарантира равно третиране само по отношение на социалното осигуряване, а не на по-широката система на социално подпомагане като социалната защита и достъпа до здравеопазване и образование.

Въпреки че сексуалната ориентация, религиозните вярвания, уврежданията и възрастта са единствените защитени основания в контекста на заетостта, в момента в институции на ЕС се обсъжда предложение за разширяване на защитата в други области например достъп до стоки и услуги (познато като „Хоризонталната директива“)²⁵.

Като признание, че политиките им биха могли да окажат въздействие върху правата на човека, и в опит да накарат гражданите да се чувстват „по-близо“ до ЕС, ЕС и неговите държави членки обявяват Хартата на основните права на ЕС през 2000 г. Хартата на ЕС съдържа списък с човешки права, вдъхновен от правата, съдържащи се в конституциите на държавите членки, ЕКПЧ и универсалните договори за правата на човека като Конвенцията на ООН за правата на детето. Под заглавието „Равенство“ (членове 20–26) Хартата на ЕС набляга върху значението на принципа на равното третиране в правния ред на ЕС.

Хартата на основните права на ЕС²⁶, приета през 2000 г., е просто една необвързваща „декларация“. Но след като Договорът от Лисабон влиза

23 Директива 2004/113/ЕО на Съвета от 13 декември 2004 година относно прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги, ОВ L 373, 21.12.2004 г., стр. 37–43.

24 Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 година за прилагането на принципа на равните възможности и равното третиране на мъжете и жените в областта на заетостта и професиите (преработена), ОВ L 204, 26 юли 2006 г., стр. 23–36.

25 Предложение за директива на Съвета за прилагане на принципа на равно третиране на лицата, без оглед на религиозна принадлежност или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация, СОМ/2008/0426 окончателен.

26 Харта на основните права на Европейския съюз, ОВ С 202, 7 юни 2016 г., стр. 389–405.

в сила през 2009 г., с него се променя статутът на Хартата и тя става правно обвързващ документ със същата правна сила като договорите на ЕС. В резултат на това институциите на ЕС са длъжни да спазват Хартата, също както са длъжни и държавите – членки на ЕС, но само при прилагане на правото на ЕС (член 51 от Хартата на ЕС). Член 21 от Хартата на ЕС съдържа забрана за дискриминация на различни основания. Това означава, че всяко лице може да се оплаче от законодателството на ЕС или националното законодателство, което прилага законодателството на ЕС, ако счита, че Хартата не се спазва. Националните съдилища могат да търсят насоки за правилното тълкуване на правото на ЕС от Съда на ЕС чрез предварителната процедура по преюдициално запитване съгласно член 267 ДФЕС.

Създаването на нови органи в ЕС, например Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA)²⁷ или Европейския институт за равенство между половете (EIGE)²⁸, съпътства това развитие за насърчаване на основните права и равенството. Освен това Европейската мрежа на националните органи по въпросите на равенството (Equinet)²⁹ насърчава равенството в Европа, като подкрепя и дава възможност за работа на националните органи за равенство, обединявайки 46 организации от 34 европейски страни. Законодателството на ЕС за равно третиране изисква държавите членки да създадат орган за равенство, който да предоставя независима помощ на жертвите на дискриминация. Повечето държави членки са изпълнили това изискване или чрез определяне на съществуваща институция, или чрез създаване на нов орган, който да изпълнява задачите, възложени от новото законодателство. Въпреки това не съществуват конкретни насоки за държавите членки за това как следва да работят тези органи. Засега европейското антидискриминационно право изисква единствено назначаването на органи за равенство в областта на расата, етническия произход и пола. Много държави имат органи, които се занимават и с други основания за дискриминация.

27 Вж. [Интернет страница на FRA](#).

28 Вж. [Интернет страница на EIGE](#).

29 Вж. [Интернет страница на Equinet](#).

1.1.3. Европейско право в областта на недискриминацията и договори на ООН за правата на човека

Ключови въпроси

- Европейското право в областта на човешките права е повлияно от договорите на ООН за човешките права.
- Европейският съюз ратифицира Конвенцията за правата на хората с увреждания (КПХУ), чиито разпоредби са неразделна част от правния ред на Съюза.

Естествено, механизмите за защита на правата на човека не са ограничени единствено в рамките на Европа. Наред с други регионални механизми в Северна и Южна Америка, Африка и Близкия изток, Организацията на обединените нации (ООН) създава значителен обем международно право в областта на защитата на правата на човека. Всички държави – членки на ЕС, са страни на следните договори на ООН за правата на човека, всеки от които съдържа забрана за дискриминация: Международният пакт за граждански и политически права (МПГПП)³⁰, Международният пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП)³¹, Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (МКПВФРД)³², Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминацията по отношение жените (КПДОЖ)³³, Конвенцията против изтезанията³⁴

30 Организация на обединените нации (ООН), Общо събрание (ОС) (1966 г.), Международен пакт за граждански и политически права (МПГПП), 16 декември 1966 г., Сборник договори на Организацията на обединените нации (СДООН) том 999, стр. 171.

31 ООН, ОС (1966 г.), Международен пакт за икономически, социални и културни права (МПИСКП), 16 декември 1966 г., СДООН том 993, стр. 3.

32 ООН, ОС (1966 г.), Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (МКПВФРД), 16 декември 1966 г., ООН, СДООН, том 660, стр. 195.

33 ООН, ОС (1966 г.), Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, 18 декември 1979 г., ООН, Сборник договори на Организацията на обединените нации, том 1249, стр. 13.

34 ООН, ОС (1984 г.), Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, 10 декември 1984 г., СДООН, том 1465, стр. 85

и Конвенцията за правата на детето (КПД)³⁵. Всички тези договори за правата на човека признават защитата срещу дискриминация при предоставянето, защитата и насърчаването на права. Законодателството на ЕС, включително директивите за равенство, се позовава на различни международни договори, включително Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, пактовете на ООН за гражданските и политическите права и икономическите, социалните и културните права и Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация³⁶. Позовавания на договорите на ООН могат да бъдат намерени и в съдебната практика на ЕСПЧ. ЕСПЧ набляга на това, че ЕКПЧ не може да се тълкува в обстановка на вакуум, а следва да се интерпретира в съответствие с общите принципи на международното право. Трябва да се вземат предвид всички относими норми на международното право, приложими в отношенията между страните, особено регулациите, отнасящи се до международната защита на човешките права³⁷.

Традиционно единствено държави биха могли да са страни по договорите за човешките права. Въпреки това, тъй като държавите си сътрудничат най-вече чрез международни организации, на които делегират значителни правомощия и отговорности, налице е належаща необходимост да се гарантира, че тези организации също се ангажират да спазват задълженията на своите държави членки за правата на човека. Конвенцията от 2006 г. за правата на хората с увреждания (КПХУ)³⁸ е първият договор на ООН за правата на човека, който е отворен за членство от организации за регионална интеграция и който ЕС ратифицира през декември 2010 г.³⁹ През 2015 г. Комитетът за правата на хората с увреждания извършва

35 ООН, ОС (1989 г.), Конвенция за правата на детето (КПД), 20 ноември 1989 г., ООН, СДООН, том 1577, стр. 3. В допълнение повечето държави членки са също така страни по Международната конвенция за защитата на всички лица от насилствено изчезване (ООН, Док. А/61/488, 20 декември 2006 г.); все още обаче никоя държава не е страна по Международната конвенция за защита правата на всички работници мигранти и членовете на техните семейства (ООН, Док. А/RES/45/158, 01 юли 2003 г.

36 Например вж. съображение 4 от Директива 2000/78/ЕО, съображение 3 от Директива 2000/43/ЕО.

37 ЕСПЧ, *Harroudj/Франция*, № 43631/09, 4 октомври 2012 г., точка 42. Вж. например ЕСПЧ, *Khamtokhu и Aksenchik/Русия* [голям състав], № 60367/08 и 961/11, 24 януари 2017 г., отнасящи се до Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените; ЕСПЧ, *Начова и други/България* [голям състав], № 43577/98 и № 43579/98, 6 юли 2005 г., позовавайки се на МКПВФРД.

38 ООН, Док. А/61/611, 13 декември 2006 г. Всички държави членки с изключение на Ирландия са ратифицирали КПХУ.

39 За ЕС КПХУ влезе в сила на 22 януари 2011 г.

първия си преглед, за да прецени как ЕС е изпълнил своите задължения⁴⁰. В заключителните си наблюдения Комитетът изразява своята загриженост, че директивите на ЕС, Директивата за равенството между расите (2000/43), Директивата относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113) и Директивата за равенството между половете (преработена) (2006/54) не са успели изрично да забранят дискриминацията въз основа на увреждане и да осигурят подходящи условия за хората с увреждания в областта на социалната защита, здравеопазването, рехабилитацията, образованието и предоставянето на стоки и услуги като жилище, транспорт и застраховане⁴¹. Комитетът препоръчва ЕС да разшири защитата срещу дискриминацията на хората с увреждания чрез приемане на предложената хоризонтална директива за равно третиране⁴².

КПХУ съдържа обширен списък с права за хората с увреждания, насочени към осигуряване на равенство в упражняването на техните права, както и налагане на редица задължения от страна на държавата за предприемане на положителни мерки. Съгласно член 216, параграф 2 ДФЕС международните споразумения, сключени от ЕС, са задължителни за Съюза и държавите членки и са неразделна част от правото на Съюза. Тъй като ЕС е страна по КПХУ, когато прилагат правото на ЕС, институциите на ЕС и държавите членки трябва да се съобразят с конвенцията. В допълнение отделни държави членки са се присъединили към КПХУ по собствено желание, което директно им налага задължения. КПХУ се превръща в референтен документ за тълкуване на законодателството на ЕС и ЕСПЧ, свързано с дискриминация въз основа на увреждане⁴³. През 2013 г. Съдът на ЕС прилага определението, в съответствие с понятието за „увреждане“, използвано в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания. Съдът

40 ООН, Комитет по правата на хората с увреждания (2015 г.), *Заключителни наблюдения по първоначалния доклад на Европейския съюз*, CRPD/C/EU/CO/1, 2 октомври 2015 г.

41 *Пак там*, т. 18.

42 *Пак там*, т. 19.

43 Съд на ЕС, C-312/11, *Европейска комисия/Италианска република*, 4 юли 2013 г.; Съд на ЕС, C-363/12, *Z./A Government department and The Board of Management of a Community School* [голям състав], 18 март 2014 г.; Съд на ЕС, C-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г.; Съд на ЕС, C-395/15, *Mohamed Daouidi/Bootes Plus SL и други*, 1 декември 2016 г.; Съд на ЕС, C-406/15, *Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол*, 9 март 2017 г.

на ЕС заявява, че „Директива 2000/78 трябва, доколкото е възможно, да се тълкува по начин, съобразен с Конвенцията.“⁴⁴

На 11 май 2017 г. Съветът на ЕС приема две решения за подписването на Истанбулската конвенция от ЕС, обхващащи съдебното сътрудничество по наказателни дела и убежище и *забрана за връщане*. Еврокомисарят по въпросите на правосъдието, потребителите и равенството между половете Вера Йоурова подписва на 13 юни 2017 г. Истанбулската конвенция от името на Европейския съюз. Решението за подписване е първата стъпка в процеса на присъединяване на ЕС към Конвенцията. След официалното подписване присъединяването изисква приемането на решенията за сключване на Конвенцията. Тези решения ще изискват съгласието на Европейския парламент.

1.2. Кой получава защита съгласно европейското право за недискриминация?

Ключови въпроси

- ЕКПЧ защитава всички лица под юрисдикцията на 47-те държави — страни по конвенцията.
- Според вторичното законодателство на ЕС защитата е ограничена в известна степен.

Първо следва да се уточнят бенефициерите на защита съгласно законодателството на ЕС и ЕКПЧ. **Съгласно ЕКПЧ** защитата се гарантира на всички в рамките на юрисдикцията на държава членка, независимо дали са нейни граждани или не, и дори отвъд националната територия в онези територии, които са под ефективен контрол на държавата (като окупирани територии)⁴⁵. Все пак, както е обсъдено в [раздел 5.7](#), съдебната практика

44 Съд на ЕС, съединени дела C-335/11 и C-337/11, *HK Danmark, om името на Jette Ring/Dansk almennyttigt Boligselskab и HK Danmark, om името на Lone Skouboe Werge/Dansk Arbejdsgiverforening, om името на Pro Display A/S*, 11 април 2013 г.

45 ЕСПЧ, *Al-Skeini и други/Обединеното кралство* [голям състав], № 55721/07, 7 юли 2011 г., точка 138; ЕСПЧ, *Loizidou/Турция*, № 15318/89, 18 декември 1996 г., точка 52; ЕСПЧ, *Mozer/Република Молдова и Русия* [голям състав], № 11138/10, 23 февруари 2016 г., точка 101.

на ЕКПЧ показва, че дадена държава може да счете, че нейните граждани и чуждите граждани са в различни ситуации (и съответно да ги третира различно при определени обстоятелства).

Съгласно правото на ЕС член 18 ДФЕС забранява „всякаква дискриминация на основата на гражданство“, така че всички граждани на трети държави и граждани на ЕС да могат да бъдат третирани еднакво в обхвата на Договорите. Целта на член 18 е да се гарантира спазването на принципа за равно третиране, за да се осигури свободното движение на хора. Това е така, тъй като свободното движение на работници (член 45) е едно от най-важните права, предоставяни на лицата в рамките на Европейския съюз. Член 18 се прилага в случаите, при които не съществуват други специфични права за недискриминация, и гарантира равно третиране на всички граждани, при условие че ситуацията се урежда от правото на ЕС.

Въпреки че членове 20 и 21 от Хартата на ЕС са по-обхватни, съгласно вторичното законодателство на ЕС персоналният обхват на закрилата е ограничен. Граждани на трети държави (ГТД) – граждани на държава, която не е член на ЕС – не са защитени от неблагоприятно третиране, основано на гражданство, съгласно директивите за недискриминация⁴⁶. Както Директивата за равенството между расите, така и Директивата за равно третиране в областта на заетостта, посочват, че те не създават никакво право на равно третиране на ГТД във връзка с условията за влизане и пребиваване⁴⁷ и по отношение на достъпа до заетост и професия⁴⁸. В тях също така се заявява, че не обхващат „всяко третиране (...), което произтича от правния статут на граждани на трети държави“⁴⁹. Все пак, освен при тези изключения, забраната за пряка или непряка дискриминация, основана на расов или етнически произход, по отношение на областите, обхванати от Директивите, се прилага и за ГТД. Директивата за равенство между половете (преработена) и Директивата за равенство по полов признак при достъп до стоки и услуги не изключват защитата за ГТД. Освен това ГТД ще се ползват от право на равно третиране в широк обхват от същите области, обхванати от директивите за недискриминация, в случаите, в които те се определят като „дългосрочно пребиваващи“, за което се изисква период

46 Вж. член 3, параграф 2 от Директива 2000/43/ЕО и Директива 2000/78/ЕО.

47 Член 3, параграф 2 от Директива 2000/43/ЕО и Директива 2000/78/ЕО.

48 Директива 2000/43/ЕО, съображение 13 и Директива 2000/78/ЕО, съображение 12.

49 Член 3, параграф 2 от Директива 2000/43/ЕО и Директива 2000/78/ЕО.

от пет години на законно пребиваване⁵⁰. Те могат да разчитат и на защита, произтичаща от разпоредбите за равенство между половете. В допълнение на това Директивата относно правото на събиране на семейството позволява на ГТД, пребиваващи в държава членка, да бъдат присъединени от членове на семейството при определени условия⁵¹. Те могат да бъдат защитени в определени области (например при заетост) съгласно договори с трети държави или съгласно други инструменти на правото на ЕС например Директива 2003/109 ЕО относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни.

Съгласно законодателството на ЕС тези правила не ограничават държавите членки от въвеждане на по-благоприятни условия съгласно собственото им национално законодателство. В това отношение ЕКПЧ налага задължения на държавите членки по отношение на ГТД, които в някои случаи надхвърлят изискванията на правото на ЕС.

1.3. Обхват на ЕКПЧ: член 14 и Протокол № 12

Ключови въпроси

- Член 14 от ЕКПЧ забранява дискриминацията единствено във връзка с упражняването на друго право, гарантирано от Конвенцията.
- Съгласно Протокол № 12 забраната за дискриминация се превърна в самостоятелно право.

Член 14 гарантира равенство в „ползването на [...] правата и свободите“, посочени в ЕКПЧ. Ето защо ЕСПЧ няма да бъде компетентен да разглежда жалбите за дискриминация, освен ако не попаднат в обхвата на някое от правата, защитени от ЕКПЧ.

50 Директива 2003/109/ЕО относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни, ОВ L 16, 23.01.2004 г., стр. 44, член 11, параграф 1.

51 Директива 2003/86/ЕО относно правото на събиране на семейството, ОВ L 251, 3.10.2003 г., стр. 12.

Всеки път, когато ЕСПЧ разглежда предполагаемо нарушение на член 14, това винаги се прави във връзка с някакво материално право. Често жалбоподателят твърди, че е налице нарушение на материално право и в допълнение – нарушение на материално право във връзка с член 14. Тоест намесата в правата му, извън неспазването на стандартите, съгласно материалното право, е също и дискриминационна, в сравнение с тези в подобно положение, които не са подложени на такива неблагоприятни последици. Както е отбелязано в [глава 4](#), когато констатира нарушение на материалното право, ЕСПЧ няма да продължи да разглежда жалбата за дискриминация, ако счете, че това ще включи разглеждане на по същество същото оплакване.

Този раздел първо разглежда накратко правата, гарантирани от ЕКПЧ, след което обяснява как ЕСПЧ е интерпретирал обхвата на ЕКПЧ за целите на прилагането на член 14.

1.3.1. Права, които са обхванати от ЕКПЧ

Тъй като член 14 е изцяло зависим от дискриминацията, основана на някое от материалните права, гарантирани в ЕКПЧ, е необходимо да бъдат оценени правата, обхванати от тази конвенция. ЕКПЧ съдържа списък на правата, характеризиращи се предимно като „граждански и политически“. Тя обаче защитава и определени права, които могат да се считат за „икономически и социални“.

Материалните права, съдържащи се в ЕКПЧ, обхващат редица области: например правото на живот, правото на зачитане на личния и семейния живот и свободата на мисълта, съвестта и религията.

Когато проблем с дискриминацията се отнася до някоя от областите, обхванати от право на ЕКПЧ, ЕСПЧ ще разглежда жалби, в които се жалва за нарушение на член 14.

Това е изключително съществена разлика между правото на ЕС и ЕКПЧ, тъй като ЕКПЧ осигурява защита от дискриминация по въпроси, които правото за недискриминация на ЕС не урежда. Въпреки че Хартата на основните права на ЕС задължава ЕС да не се намесва в правата на човека в мерките, които предприема (включително забрана за дискриминация), Хартата се прилага

само за държавите членки, когато същите прилагат законодателството на ЕС.

След въвеждането на директивите за недискриминация и разширяването на защитата за достъп до стоки и услуги и системата за социално подпомагане, разликата в обхвата между защитата, провеждана по ЕКПЧ, и директивите намалява. Независимо от това могат да бъдат посочени конкретни области, в които ЕКПЧ осигурява защита отвъд и над правото на ЕС. Те ще бъдат разгледани по-долу.

1.3.2. Обхват на правата по ЕКПЧ

Когато прилага член 14, ЕСПЧ приема широко тълкуване на обхвата на правата по ЕКПЧ:

- първо, ЕСПЧ изяснява, че може да разглежда искове по член 14 във връзка с материално право дори ако не е налице нарушение на самото материално право⁵²;
- второ, той приема, че е възможно оплакване за дискриминация да попадне в обхвата на определено право дори ако съответният въпрос не се отнася до конкретно право, предоставяно от ЕКПЧ. В такива случаи е достатъчно фактите по делото най-общо да се отнасят до въпроси, които са защитени по ЕКПЧ⁵³.

Пример: По делото *Zarb Adami/Малта*⁵⁴ жалбоподателят се оплаква от дискриминация на основата на пол поради несъразмерно големия брой мъже, призовани за съдебни заседатели. ЕСПЧ е констатирал, че макар „нормалните граждански задължения“ да не са обхванати от забраната за „принудителен или задължителен труд“ по член 4 (казано по друг начин, че ЕКПЧ не дава право да се освобождава някой от изпълнение на службата му като съдебен заседател), фактите от делото действително попадат в обхвата на правото. „Нормалните граждански задължения“ могат да станат „ненормални“, когато се прилагат по дискриминационен начин.

52 Вж. например ЕСПЧ, *Sommerfeld/Германия* [голям състав], № 31871/96, 8 юли 2003 г.

53 Вж. например ЕСПЧ, *А.Н. и други/Русия*, № 6033/13 и 15 други молби, 17 януари 2017 г., точка 380f.

54 ЕСПЧ, *Zarb Adami/Малта*, № 17209/02, 20 юни 2006 г.

Пример: В *Khamtokhu u Aksenchik/Rusia*⁵⁵ двама мъже, излежавачи доживотни присъди в Русия, се оплакват от дискриминационно отношение между тях и други осъдени, които не отговарят на условията за налагане на доживотна присъда съгласно националното законодателство, а именно жени от всички възрасти, както и мъже, които са били под 18 години при извършване на престъплението или над 65 години към датата на присъдата. Те твърдят, че е налице нарушение на член 14 във връзка с член 5. ЕСПЧ е констатирал, че член 5 от Конвенцията не изключва налагането на доживотен затвор, когато такова наказание е предвидено от националното законодателство. Независимо от това забраната за дискриминация, предвидена в член 14, се простира отвъд упражняването на правата и свободите, гарантирани от държавите в съответствие с Конвенцията и нейните протоколи. Тя се прилага и за допълнителни права, предоставени доброволно от държавата, които попадат в общия обхват на Конвенцията. ЕСПЧ е констатирал, че разликата в отношението между жалбоподателите и непълнолетните престъпници е оправдана от психическата и емоционалната незрялост на последните и тяхната способност за реабилитация и поправяне; разликата в отношението към нарушителите на възраст над 65 години е оправдана от факта, че възможността за освобождаване след 25 години би била илюзорна в техния случай. За разликата в третирането на основата на пол, въз основа на съществуващите международни инструменти за положението и нуждите на жените и статистическите данни, представени от правителството, Съдът е стигнал до заключението, че съществува обществен интерес, оправдаващ позицията на националното законодателство, че на жените не следва да бъде налагана доживотната присъда. Освен това изглежда трудно да се критикува руският законодател, че е установил по начин, който отразява еволюцията на обществото в тази сфера, освобождаването на определени групи нарушители от доживотен затвор. Такова изключение представлява, общо взето, социален напредък в областта на наказателната материя. При липсата на общо основание за налагането на доживотен затвор руските власти не са прекрачили свободата си на преценка. По този начин не е установено нарушение на Конвенцията.

55 ЕСПЧ, *Khamtokhu u Aksenchik/Rusia* [голям състав], № 60367/08 и № 961/11, 24 януари 2017 г., точка 58.

Пример: Делото *А.Н. и други/Русия*⁵⁶ се отнася до твърдяна дискриминационна забрана за осиновяване на руски деца от американски граждани. ЕСПЧ е препотвърдил, че правото на осиновяване не е гарантирано от ЕКПЧ. Въпреки това, когато една държава е надхвърлила задълженията си по член 8 и е създала такова право във вътрешното си законодателство, тя не може, при прилагането на това право, да налага дискриминационни мерки по смисъла на член 14. Правото на жалбоподателите да кандидатстват за осиновяване и да настояват за справедливо разглеждане на молбите им попада в общия обхват на личния живот съгласно член 8⁵⁷.

Пример: По делото *Pichkur/Украйна*⁵⁸ плащането на пенсията на жалбоподателя е прекратено на основание, че той пребивава в чужбина за постоянно. Той е подал жалба, че лишаването му от пенсия на основание местоживеене е било дискриминационно. ЕСПЧ е изтъкнал, че ако държава има действащо законодателство, предвиждащо изплащане на социално обезщетение по право, това законодателство следва да се счита за източник на имуществен интерес, попадащ в обхвата на член 1 от Протокол № 1 за тези, които отговарят на изискванията му. Следователно, въпреки че посочената разпоредба не включва правото на получаване на социалноосигурително плащане, ако дадена държава реши да създаде схема за обезщетения, тя трябва да го направи по начин, съвместим с член 14.

По същия начин, за целите на прилагането на член 14, ЕСПЧ установява в много други случаи, че всяка форма на държавно обезщетение, която става изискуема, ще попада или в обхвата член 1 от Протокол № 1⁵⁹ (тъй

56 ЕСПЧ, *А.Н. и други/Русия*, № 6033/13 и 15 други молби, 17 януари 2017 г.

57 *Пак там*, точка 385.

58 ЕСПЧ, *Pichkur/Украйна*, № 10441/06, 7 ноември 2013 г.

59 Обяснение относно обхвата на член 1 от Протокол № 1 към ЕКПЧ можете да намерите в: A. Grgić, Z. Mataga, M. Longar и A. Vilfan (2007), „[Правото на собственост по ЕКПЧ](#)“, *Наръчник за правата на човека*, № 10.

като се счита за имущество)⁶⁰, или в обхвата на член 8 (тъй като засяга семейния или личния живот)⁶¹.

1.3.3. Протокол № 12 към ЕКПЧ

Протокол № 12 забранява дискриминацията във връзка с „упражняването на всяко право, предвидено със закон“ и „от всеки публичен орган“, което означава, че неговият обхват е по-широк от обхвата на член 14, който се отнася само до правата, гарантирани от Конвенцията. В първото дело, разгледано от ЕСПЧ съгласно Протокол № 12, *Sejdić u Finčić/Bosna u Херцеговина*⁶² (разгледано в [раздел 5.6](#)), Съдът е потвърдил, че член 1 от Протокол № 12 въвежда обща забрана на дискриминацията. Той също така е потвърдил, че понятията за дискриминация, забранени както от член 14, така и от член 1 от Протокол № 12, трябва да се тълкуват по един и същ начин⁶³.

В коментара относно значението на тези термини в Обяснителния доклад към Протокол № 12 се посочва, че член 1 от Протокол № 12 се отнася до дискриминацията:

- (i) при упражняване на всяко право, което е специално предоставено на дадено лице съгласно националното законодателство;
- (ii) при упражняване на право, което може да бъде изведено от ясно задължение на публичен орган съгласно националното законодателство, т.е. когато съгласно националното законодателство публичен орган има задължение да действа по определен начин;

60 Например ЕСПЧ, *Stec u други/Обединеното кралство* [голям състав], № 65731/01 и № 65900/01, 12 април 2006 г. (пенсионни плащания и обезщетения за инвалидност); ЕСПЧ, *Andrejeva/Латвия* [голям състав], № 55707/00, 18 февруари 2009 г. (пенсионни плащания); ЕСПЧ, *Koua Poirrez/Франция*, № 40892/98, 30 септември 2003 г. (обезщетение за инвалидност); ЕСПЧ, *Gaygusuz/Австрия*, № 17371/90, 16 септември 1996 г. (обезщетение за безработица).

61 Например ЕСПЧ, *Weller/Унгария*, № 44399/05, 31 март 2009 г. (социалноосигурително плащане за целите на подпомагането на семейства с деца).

62 ЕСПЧ, *Sejdić u Finčić/Bosna u Херцеговина* [голям състав], № 27996/06 и 34836/06, 22 декември 2009 г.

63 Сравнете също така: ЕСПЧ, *Pilav/Bosna u Херцеговина*, № 41939/07, 9 юни 2016 г.

- (iii) от публичен орган при упражняване на дискреционни правомощия (например предоставяне на определени субсидии);
- (iv) чрез всяко друго действие или бездействие на публичен орган (например поведението на служителите на правоприлагащите органи при контрол на безредици)⁶⁴.

Пример: По делото *Savez crkava „Riječ života“ и други/Хърватия*⁶⁵ жалбоподателите (три реформистки църкви) се оплакват, че за разлика от други религиозни общности те са лишени от определени привилегии например правото да предоставят религиозно образование в училища и детски градини или да сключват признати от държавата религиозни бракове, тъй като националните органи са отказали да сключат споразумение с тях, уреждащо правния им статут. Следователно жалбата на църквите на жалбоподателите в това отношение не се отнася до „правата, които са им били специално предоставени съгласно националното законодателство“, тъй като е било в правото на държавата да предоставя такива привилегии. ЕСПЧ е заключил, че критериите за предоставяне на привилегирован статут не са прилагани равноправно за всички религиозни общности. Съдът е признал, че тази разлика в третирането няма обективно и разумно основание и е в нарушение на член 14 във връзка с член 9 от ЕКПЧ. Като се позовава на Обяснителния доклад към Протокол № 12, той счита, че жалбата на жалбоподателите попада в третата категория, посочена в Обяснителния доклад, тъй като се отнася до предполагаема дискриминация „от публичен орган при упражняване на дискреционни правомощия“. Не е било необходимо обаче да се разглежда жалбата по този Протокол, тъй като ЕСПЧ вече е установил нарушение на член 14.

В Обяснителния доклад към Протокол № 12 се посочва също, че макар Протоколът основно да защитава лицата срещу дискриминация от държавата, той ще се прилага и за тези отношения между частни лица, които отношения по принцип следва да бъдат регулирани от държавата. Те могат да включват „например произволен отказ на достъп до работа, достъп до ресторанти или до услуги, които частни лица могат да предоставят на

64 Протокол № 12 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ETS № 177), *Обяснителен доклад*, точка 22.

65 ЕСПЧ, *Savez crkava „Riječ života“ и други/Хърватия*, № 7798/08, 9 декември 2010 г.

обществеността например медицинско обслужване или комунални услуги като водоснабдяване и електроснабдяване⁶⁶. Най-общо казано, Протокол № 12 ще забрани дискриминацията извън чисто личния контекст, когато хората упражняват функции, поставящи ги в положение да решават как да се предлагат обществено достъпни стоки и услуги.

1.4. Обхват на правото на ЕС за недискриминация

Ключови въпроси

- Съгласно правото на ЕС за недискриминация забраната на дискриминацията е самостоятелна, но е ограничена до конкретни области.
- Член 20 от Хартата на ЕС потвърждава, че всеки е равен пред закона; член 21 забранява всяка дискриминация въз основа на отворен списък от основания.
- Принципът за недопускане на дискриминация може да се прилага само когато въпросът попада в приложното поле на правото на ЕС.
- Защитата съгласно директивите на ЕС за недискриминация има различен обхват:
 - o защитата на основание на раса и етническа принадлежност е най-широка, като обхваща достъпа до заетост, социалните системи, стоките и услугите;
 - o дискриминацията, основана на пола, е забранена в контекста на достъпа до заетост, социална сигурност (която е по-ограничена от по-широката социална система), както и стоки и услуги;
 - o сексуалната ориентация, уврежданията, религията или убежденията и възрастта са защитени основания само в контекста на достъпа до заетост.

За разлика от член 14 от ЕКПЧ забраната за дискриминация, съдържаща се в член 21 от Хартата на основните права на Европейския съюз, представлява самостоятелно право, прилагашо се в ситуации, които не трябва да бъдат обхванати от друга разпоредба от Хартата. Забранява се дискриминация, „основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към

66 Протокол № 12 към Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ETS № 177), [Обяснителен доклад](#), точка 28.

национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация“. В член 20 от Хартата на ЕС се предвижда, че всеки е равен пред закона.

Следва да се отбележи, че Хартата на ЕС прави разграничение между „равенство пред закона“ съгласно член 20 и недискриминация съгласно член 21⁶⁷. Член 20 от Хартата съответства на принцип, който е включен във всички европейски конституции и е признат от Съда като основен принцип на общностното право⁶⁸. Този принцип изисква от държавите и институциите на ЕС да спазват изискванията за формална равнопоставеност (третиране на подобни случаи по подобен начин) при разработването и прилагането на правото на ЕС. В член 21 е включена недискриминация в рамките на материалноправните норми. Това е придружено от неизчерпателен списък на забранените основания.

Според Съда на ЕС принципът на равно третиране е общ принцип на правото на Съюза, залегнал в член 20 от Хартата, на който принципът на недискриминация, установен в член 21, параграф 1 от Хартата, е конкретен израз⁶⁹.

Пример: По делото *Glatzel*⁷⁰ Съдът на ЕС трябва да определи дали въпросното законодателство на ЕС (по-строги изисквания за остротата на зрението за водачите на тежкотоварни превозни средства, но не и за други водачи) е съвместимо с член 20, член 21, параграф 1 и член 26 от Хартата на ЕС.

Що се отнася до съответствието с член 21, параграф 1 от Хартата на ЕС, Съдът на ЕС е постановил, че различното третиране на лице с нарушено зрение може да бъде оправдано от съображения като пътната

67 Вж. например FRA (2012), *Становище на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) относно предложението за регламент на ЕС относно имуществените последици на регистрираните партньорства*, Становище на FRA, 1/2012, от 31 май 2012 г., в което се разглежда „Дискриминацията (член 21 от Хартата)“ (раздел 2.1) и „Равенството пред закона (член 20 от Хартата)“ (раздел 2.2).

68 Съд на ЕС, съединени дела 117-76 и 16-77, *Albert Ruckdeschel & Co. u Hansa-Lagerhaus Ströh & Co./Hauptzollamt Hamburg-St. Annen; Diamalt AG/Hauptzollamt Itzehoe*, 19 октомври 1977 г.; Съд на ЕС, дело 283/83, *Firma A. Racke/Hauptzollamt Mainz*, 13 ноември 1984 г.; Съд на ЕС, C-292/97, *Kjell Karlsson u дъщеря*, 13 април 2000 г.

69 Съд на ЕС, C-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г., т. 43.

70 Съд на ЕС, C-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г.

безопасност, която изпълнява цел от обществен интерес, необходима е и не представлява непропорционална тежест. Освен това съдът е припомнил, че член 20 от Хартата на ЕС има за цел, наред с другото, да гарантира, че сравними положения не се третират по различен начин. Доколкото положенията на две групи водачи не са сравними, разликата в третирането на съответните положения не нарушава правото на водачите от едната или другата група на „равенство пред закона“ в член 20 от Хартата.

В допълнение към тези членове дял III от Хартата на ЕС съдържа редица други разпоредби, свързани с равенството. С член 22 се въвежда задължението за зачитане на културното, религиозното и езиковото многообразие. Член 23 се отнася до равенството между половете. Съгласно член 24 децата имат право на закрилата и на грижите, необходими за тяхното благоденствие. Член 25 гласи, че ЕС признава и зачита правото на възрастните хора да водят достоен и независим живот и да участват в социалния и културния живот. Съгласно член 26 ЕС признава и зачита правото на хората с увреждания да се ползват от мерки, които осигуряват тяхната независимост, социалната и професионалната им интеграция и участието им в живота на общността. Цялото вторично законодателство на ЕС, включително директивите за равенството, трябва да бъде в съответствие с Хартата.

Пример: По делото *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u другу/Conseil des ministres*⁷¹ (разгледано в [раздел 5.1](#)) Съдът на ЕС е установил, че изключение от Директивата относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, което позволява разлики в застрахователните премии и обезщетения между мъжете и жените, е невалидно. Съдът се позовава на членове 21 и 23 от Хартата на основните права.

Принципът за недопускане на дискриминация обаче може да се прилага само когато въпросът попада в обхвата на правото на Съюза.

71 Съд на ЕС, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u другу/Conseil des ministres* [голям състав], 1 март 2011 г.

Пример: По делото *Bartsch*⁷² Съдът на ЕС е пояснил, че когато предполагаемото дискриминационно третиране не съдържа връзка с правото на ЕС, прилагането на принципа на недискриминация не е задължително. В този случай служителят е починал на 5 май 2004 г., т.е. преди изтичането на срока за изпълнение на Директива 2000/78/ЕО (31 декември 2006 г.), оставяйки вдовица, която е била с 21 години по-млада. Професионалната пенсионна схема на работодателя изключва правото на преживелия/ата съпруг/а на пенсията, ако той/тя е повече от 15 години по-млад/а от починалия/ата служител/ка. Съдът на ЕС е постановил, че случаят не попада в обхвата на правото на Съюза, тъй като насоките на професионалната пенсионна схема не могат да се разглеждат като мярка за изпълнение на Директива 2000/78/ЕО и към този момент крайният срок за транспониране на директивата не е изтекъл.

Директивите за равенството се различават по отношение на защитените групи и на областите, в които дискриминацията е забранена.

Директивата за равенството между расите (2000/43/ЕО) забранява дискриминацията, основана на раса или етнически произход, в областта на заетостта, професионалното обучение, членството в организациите на работодателите и на работниците и служителите, социалната закрила, включително социалната сигурност и здравеопазването, социалните придобивки, образованието, достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги, включително жилищно настаняване. Директивата за равенството между расите (2000/43/ЕО) обхваща всички физически лица в ЕС. Съществуват обаче две ограничения, свързани с нейния обхват. Първо, директивата се прилага само за такива стоки и услуги, които са на разположение на обществеността. Второ, директивата не се прилага за диференцирано третиране, основано на националност, и не засяга разпоредбите, уреждащи визането, пребиваването и заетостта на граждани на трети държави.

72 Съд на ЕС, C-427/06, *Birgit Bartsch/Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH* [голям състав], 23 септември 2008 г.

Пример: По делото *Servet Kamberaj/IPES и други*⁷³ искова молба за жилищна помощ, подадена от гражданин на трета държава, е отхвърлена поради изчерпване на средствата за гражданите на трети държави. Съдът на ЕС е постановил, че разликата в третирането се основава на статута на жалбоподателя като гражданин на трета държава и следователно не попада в обхвата на Директивата за равенството между расите.

Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО) забранява дискриминацията на основата на сексуална ориентация, религия и убеждения, възраст и увреждания в областта на заетостта, професиите и свързаните с тях области например професионално обучение и членство в организациите на работодателите и на работниците. Подобно на Директивата за равенството между расите, Директивата за равно третиране в областта на заетостта се прилага по отношение на лица в рамките на ЕС, както в публичния, така и в частния сектор, но не обхваща дискриминацията въз основа на гражданство. В нея се предвиждат и редица конкретни изключения от прилагането на собствените ѝ разпоредби⁷⁴.

Директивата относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО) предвижда защита срещу дискриминация, основана на пола, по отношение на достъпа до и предоставянето на стоки и услуги. Директивата обхваща всички лица и организации (както в публичния, така и в частния сектор), които предоставят стоки и услуги на обществеността и/или стоки и услуги, предлагани извън сферата на личния и семейния живот. От обхвата ѝ се изключват медийното съдържание, рекламата и образованието. Освен това директивата не се прилага в областта на заетостта и самостоятелната заетост.

Директивата относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО) гарантира равно третиране на основата на пола по въпросите на заплащането (член 4), професионалните социалноосигурителни схеми (член 5) и достъпа до заетост, професионалното обучение и повишение и условията на труд (член 14).

73 Съд на ЕС, C-571/10, *Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) и други* [голям състав], 24 април 2012 г.

74 Вж. глави 2 и 3.

Други правни актове насърчават равенството между половете в сферата на държавното социално осигуряване (Директива 79/7/ЕИО)⁷⁵, равното третиране на самостоятелно заетите мъже и жени (Директива 2010/41/ЕС)⁷⁶, във връзка с бременността (Директива 92/85/ЕИО)⁷⁷ и родителския отпуск (Директива 2010/18/ЕС)⁷⁸.

75 Директива 79/7/ЕИО на Съвета от 19 декември 1978 година относно постепенното прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване, ОВ L 6, 10 януари 1979 г., стр. 24–25.

76 Директива 2010/41/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 7 юли 2010 година за прилагане на принципа на равно третиране на мъжете и жените, които извършват дейности в качеството на самостоятелно заети лица, и за отмяна на Директива 86/613/ЕИО на Съвета, ОВ L 180, 15 юли 2010 г., стр. 1–6.

77 Директива 92/85/ЕИО на Съвета от 19 октомври 1992 година за въвеждане на мерки за насърчаване подобряването на безопасността и здравето по време на работа на бременни работнички и на работнички родилки или кърмачки, ОВ L 348, 28 ноември 1992 г., стр. 1–7.

78 Директива 2010/18/ЕС на Съвета от 8 март 2010 година за прилагане на ревизираното рамково споразумение за родителския отпуск, сключено между Конфедерацията на европейския бизнес (BUSINESSEUROPE), Европейската асоциация на занаятите и малките и средните предприятия (UEAPME), Европейския център на предприятията с държавно участие и на предприятията от общ икономически интерес (СЕЕР) и Европейската конфедерация на профсъюзите (ETUC), и за отмяна на Директива 96/34/ЕО (ОВ L 68, 18 март 2010 г., стр. 13–20).

2

Категории на дискриминация

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 2, параграф 2, буква а)</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 2, параграф 2, буква а)</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 2, параграф 1, буква а)</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 4, параграф 1, буква а)</p> <p>Съд на ЕС, C-356/12, <i>Glatzel/Freistaat Bayern</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-267/12, <i>Hay/Crédit agricole mutuel</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-267/06, <i>Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [голям състав], 2008 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-303/06, <i>Coleman/Attridge Law u Steve Law</i> [голям състав], 2008 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-423/04, <i>Richards/Secretary of State for Work and Pensions</i>, 2006 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-256/01, <i>Allonby/Accrington and Rossendale College</i>, 2004 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-13/94, <i>P/S u Cornwall County Council</i>, 1996 г.</p>	<p>Пряка дискриминация</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Guberina/Хърватия</i>, № 23682/13, 2016 г.</p> <p>ЕКСП, <i>CGIL/Италия</i>, жалба № 91/2013, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Burden/Обединеното кралство</i> [голям състав], № 13378/05, 2008 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 2, параграф 2, буква б)</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 2, параграф 2, буква б)</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 2, параграф 1, буква б)</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 4, параграф 1, буква б)</p> <p>Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-385/11, <i>Elbal Moreno/INSS и TGSS</i>, 2012 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-152/11, <i>Odar/Baxter Deutschland GmbH</i>, 2012 г.</p>	<p>Непряка дискриминация</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация)</p> <p>ЕКСП, <i>АЕН/Франция</i>, жалба № 81/2012, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>D.H. и други/Чешката република</i> [голям състав], № 57325/00, 2007 г.</p>
<p>Съд на ЕС, С-443/15, <i>Parris/Trinity College Dublin и други</i>, 2016 г.</p>	<p>Множествена и комбинирана дискриминация</p>	<p>ЕСПЧ, <i>Carvalho Pinto de Sousa Morais/Португалия</i>, № 17484/15, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>S.A.S./Франция</i> [голям състав], № 43835/11, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ <i>V.S./Испания</i>, № 47159/08, 2012 г.</p>
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 2, параграфи 3 и 4</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 2, параграфи 3 и 4</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 4, параграфи 3 и 4</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 2, параграф 2, букви а) и б)</p>	<p>Тормоз и подбуждане към дискриминация</p>	<p>ЕКПЧ, член 2 (право на живот), член 3 (забрана на изтезанията), член 9 (свобода на религията), член 11 (свобода на събранията и сдруженията), член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация), член 26 (Право на достойнство на работното място)</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
		<p>ЕСПЧ, <i>Đorđević/Хърватия</i>, № 41526/10, 2012 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Catan и други/ Молдова и Русия</i> [голям състав], № 43370/04, № 18454/06 и № 8252/05, 2012 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 23 (мъже и жени), член 24 (деца), член 25 (възрастни хора), член 26 (Хора с увреждания)</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 5</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 7</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 3</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 6</p> <p>Резолюция на Европейския парламент относно засилването на борбата срещу расизма, ксенофобията и престъпленията от омраза (2013/2543 (RSP))</p> <p>Съд на ЕС, C-173/13, <i>Leone u Leone/ Garde des Sceaux, ministre de la Justice и други</i>, 17 юли 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-407/98, <i>Abrahamsson и Anderson/Fogelqvist</i>, 6 юли 2000 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-409/95, <i>Marschall/Land Nordrhein-Westfalen</i>, 1997 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-450/93, <i>Kalanke/Freie Hansestadt Bremen</i>, 1995 г.</p>	<p>Специфични мерки</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията), Протокол № 12, член 1 (Обща забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Çat/Tурция</i>, № 51500/08, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Horváth u Kiss/ Унгария</i>, № 11146/11, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>The Central Association of Carers in Finland/Финландия</i>, жалба № 71/2011, 2012 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Резолюция на Европейския парламент относно засилването на борбата срещу расизма, ксенофобията и престъпленията от омраза (2013/2543 (RSP))</p> <p>Рамково решение на Съвета относно расизма и ксенофобията (2008/913/ПВР)</p> <p>Директива за правата на жертвите (2012/29/ЕС)</p>	<p>Престъпления от омраза/слово на омразата</p>	<p>ЕСПЧ, <i>Škorjanec/Хърватия</i>, 25536/14, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Halime Kılıç/Турция</i>, № 63034/11, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Identoba и други/Грузия</i>, № 73235/12, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>M'Bala M'Bala/Франция</i> (реш.), № 25239/13, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Delfi AS/Естония</i> [голям състав], № 64569/09, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Perinçek/Швейцария</i> [голям състав], № 27510/08, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Virabyan/Армения</i>, № 40094/05, 2012 г.</p>

Ключов въпрос

- Дискриминацията представлява положение, при което дадено лице се намира в неравносйно положение по някакъв начин въз основа на едно или повече защитени основания.

Законодателството за недискриминация има за цел да даде възможност на всички хора за равни и справедливи перспективи за достъп до възможностите, които дадено общество предлага. Ние правим ежедневен избор по различни въпроси например с кого да общуваме, къде да пазаруваме и къде да работим. Предпочитаме определени неща и хора пред други. Макар че изразяването на субективните ни предпочитания е обичайно и нормално, понякога можем да упражняваме функции, които ни поставят в позиция на власт или ни позволяват да вземаме решения, които пряко да въздействат върху живота на други хора. Може да сме държавни служители, собственици на магазини, работодатели, наемодатели или лекари, които решават как да се ползват публичните правомощия или как да бъдат предлагани частните стоки и услуги. В такъв неличен контекст правото за недискриминация се намесва в изборите, които правим, по два начина.

Първо, в него се посочва, че лица, които се намират в сходно положение, следва да получават сходно третиране, а не да бъдат третирани по по-неблагоприятен начин само поради специална „защитена“ характеристика, която притежават („пряка“ дискриминация). Второ, в някои ситуации третирането, основаващо се на привидно неутрално правило, също може да представлява дискриминация, ако поставя в неравностойно положение лице или група лица в резултат от тяхна специфична характеристика („непряка“ дискриминация).

В тази глава се разглежда по-подробно значението на понятията пряка и непряка дискриминация, някои от техните конкретни прояви например множествената дискриминация, тормозът или подбуждането към дискриминация, престъпленията от омраза и словото на омразата, както и функционирането им на практика посредством съдебната практика. След това в тази глава се обяснява как действа тестът за обосновка.

Принципът на недискриминация забранява сценариите, в които лица или групи от хора, намиращи се в идентично положение, се третират по различен начин, както и случаите, в които лица или групи от хора в различно положение се третират еднакво.

2.1. Пряка дискриминация

Ключови въпроси

- Пряка дискриминация е налице, когато дадено лице се третира по по-неблагоприятен начин въз основа на „защитени основания“.
- По-неблагоприятното третиране се определя чрез сравнение между предполагаемата жертва и друго лице, което не притежава защитените характеристики, в подобно положение.
- Европейските и националните съдилища са приели понятието за асоциативна дискриминация, при която дадено лице се третира по по-неблагоприятен начин поради асоциирането си с друго лице, което притежава „защитена характеристика“.

По същия начин пряката дискриминация се дефинира в съответствие с ЕКПЧ и с правото на ЕС. **Съгласно правото на ЕС** член 2, параграф 2 от Директивата на ЕС за равенството между расите гласи, че „проява на пряка

дискриминация има, когато едно лице е, било е, или би било третирано по-малко благоприятно от друго в сравними ситуации въз основа на расов признак или етнически произход⁷⁹. Съгласно ЕКПЧ ЕСПЧ използва формулировката, че трябва да има „разлика в третирането на лица, които се намират в аналогични или достатъчно сходни ситуации“, която „се основава на подлежаща на идентифициране характеристика“⁸⁰.

Пряка дискриминация е налице, когато:

- дадено лице се третира по по-неблагоприятен начин;
- в сравнение с начина, по който други, които се намират в сходно положение, са били или биха били третирани;
- и причината за това е специфична характеристика, която те притежават и която попада в категорията „защитено основание“.

От процедурна гледна точка, **съгласно ЕКПЧ**, жалбоподателят трябва да може да докаже, че е бил „пряко засегнат“ от обжалваната мярка, за да може да подаде жалба (статут на жертва)⁸¹.

Съгласно правото на ЕС, за разлика от ЕКПЧ, пряка дискриминация може да бъде установена дори ако няма подлежащ на идентифициране жалбоподател, който твърди, че е бил жертва на такава дискриминация. По делото *Feryn*⁸² Съдът на ЕС установи, че работодател, който заявява публично, че няма да наема служители

с определен етнически или расов произход, представлява случай на пряка дискриминация по отношение на наемането на работа по смисъла на Директивата за равенството между расите (2000/43), тъй като подобни изявления вероятно сериозно разубеждават кандидатите да подадат молба за работа и възпрепятстват достъпа им до пазара на труда.

79 По същия начин: Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 2, параграф 2, буква а); Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 1, буква а); Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 2, буква а)

80 ЕСПЧ, *Viajo/Дания* [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г., точка 89; по същия начин, ЕСПЧ, *Carson и други/Обединеното кралство* [голям състав], № 42184/05, 16 март 2010 г.; точка 61; ЕСПЧ, *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г., точка 175; ЕСПЧ, *Burden/Обединеното кралство* [голям състав], № 13378/05, 29 април 2008 г., точка 60.

81 ЕСПЧ (2017 г.), *Практически наръчник относно критериите за допустимост*.

82 Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г. Вж. също Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

2.1.1. По-неблагоприятно третиране

В основата на пряката дискриминация е по-неблагоприятното третиране на лицата. То е по-лесно за идентифициране в сравнение с непряката дискриминация, при която често са необходими статистически данни (вж. по-долу). Някои примери, взети от случаи, посочени в този наръчник: отказ да се допусне влизане в ресторант или магазин; получаване на по-малка пенсия или по-ниска заплата; обект на словесен тормоз или насилие; отказ да се допусне влизане на контролен пункт; по-висока или по-ниска пенсионна възраст; лишаване от възможност за практикуване на конкретна професия; невъзможност да се претендира за правото на наследяване; изключване от общообразователната система; депортиране; забрана за носене на религиозни символи; отказ или отмяна на социалноосигурителни обезщетения. Следователно първата характеристика на пряката дискриминация е доказателство за разликата в третирането. Пряка дискриминация може да възникне и при третирането на двама души в различни положения по един и същ начин. ЕСПЧ посочва, че „правото да не бъдат дискриминирани при упражняването на правата, гарантирани от ЕКПЧ, се нарушава и когато държавите [...] не третират по различен начин лицата, чието положение е в значителна степен различно”⁸³.

2.1.2. Сравнителен критерий

По-неблагоприятно третиране може да се установи, като се направи сравнение с лице, което се намира в сходно положение. Жалба относно „ниско“ заплащане не представлява претенция за дискриминация, освен ако не може да се докаже, че възнаграждението е по-ниско от това на лице, наето от същия работодател за извършване на подобна задача. Затова, за да се определи дали дадено лице е било третирано по по-малко благоприятен начин, е необходимо да се идентифицира подходящ „сравнителен критерий“: става въпрос за лице, което се намира в сходно фактическо положение, като основната разлика между двете лица е „защитеното основание“. Доказването на сравнителен критерий не е необходимо да бъде спорно и дискриминация може да се установи без изрично обсъждане в това отношение. По-долу са дадени няколко примера за случаи, при които доказването на сравнителен критерий е изрично представено като проблем от органа, който взема решението.

83 ЕСПЧ, *Thlimmenos/Гърция* [голям състав], № 34369/97, 6 април 2000 г., т. 44. По същия начин, ЕСПЧ, *Pretty/Обединеното кралство*, № 2346/02, 29 април 2002 г., т. 88.

Съгласно правото на ЕС в редица случаи Съдът на ЕС разглежда подробно дали две групи могат да се считат за сравними.

Пример: По делото *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*⁸⁴ жалбоподателят получава отказ за издаване на свидетелство за управление на тежкотоварни превозни средства поради недостатъчна зрителна острота в едното око. За разлика от други категории водачи той не е имал възможност да получи свидетелство за управление на моторно превозно средство в „изключителни случаи“ след допълнителни изследвания, потвърждаващи способността му да управлява превозно средство.

Съдът на ЕС е установил, че положението на двете категории водачи не е сходно. По-специално двете категории се различават по размера на управляваното превозно средство, броя на превозваните пътници и отговорностите, които съответно произтичат от управлението на такива превозни средства. Характеристиките на съответните превозни средства обосновават наличието на различни условия за различните категории свидетелства за управление на моторни превозни средства. Следователно различното третиране е обосновано и не нарушава правото на „равенство пред закона“ по смисъла на член 20 от Харта на основните права на Европейския съюз.

Пример: По делото *P/S u Cornwall County Council*⁸⁵ жалбоподателят е бил в процес на промяна на пола от мъж на жена, когато е бил уволнен от своя работодател. Съдът на ЕС е установил, че уволнението представлява неблагоприятно третиране. Що се отнася до съответния сравнителен критерий, Съдът на ЕС е постановил, че „когато дадено лице е уволнено на основание, че възнамерява да се подложи или се е подложило на операция за промяна на пола, той или тя се третира по по-неблагоприятен начин в сравнение с лицата от пола, към който той или тя се счита, че е принадлежало преди промяната на пола“. Що се отнася до основанията, макар да не може да се докаже, че жалбоподателят е бил третиран по различен начин поради това, че е мъж или жена, може да се докаже, че различното третиране е било свързано с концепцията за неговия пол.

84 Съд на ЕС, C-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г.

85 Съд на ЕС, C-13/94, *P/S u Cornwall County Council*, 30 април 1996 г.

Пример: Делото *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*⁸⁶ се отнася до семейни обезщетения за партньори от един и същи пол. Към момента на възникване на спора, във Франция бракът на еднополови двойки не е бил възможен, но е съществувало регистрирано гражданско партньорство както за хетеросексуалните, така и за хомосексуалните двойки. Ищецът е работел в банка, която е предлагала специални бонуси на служителите в случай на сключване на брак. Ищецът е кандидатствал за тези бонуси, след като е сключил гражданско партньорство между лица от един и същи пол, но банката е отказала да му ги предостави. Съдът на ЕС е трябвало да определи дали такава разлика в третирането представлява дискриминация, основана на сексуалната ориентация. Съдът на ЕС е потвърдил, че въпреки че положенията не трябва да бъдат еднакви, а само съпоставими, съпоставимостта трябва да бъде оценена по отношение на съответния бонус, а не по общ и абстрактен начин. Съдът на ЕС е установил, че лицата от същия пол, които не могат да сключат брак и следователно сключват гражданско партньорство, се намират в положение, което е съпоставимо с това на брачните двойки. Съдът на ЕС е обяснил, че макар разликата в третирането да се основава на семейното положение на служителите, а не специално на тяхната сексуална ориентация, тя представлява пряка дискриминация на основание сексуална ориентация. Хомосексуалните служители не са могли да сключат брак и следователно да отговорят на условието за получаване на искания бонус.

Съгласно правото на Съюза доказването на сравнимост в случаите, които се отнасят до равно заплащане, предполага да се установи дали извършваната от работничка работа е „еднаква“ или „равностойна“ с работата, извършвана от работник, и дали има разлики в заплатата, получавана от работещите мъже и жени. В това отношение Съдът на ЕС не приема сравнение между дружествата.

86 Съд на ЕС, C-267/12, *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12 декември 2013 г.

Пример: По делото *Allonby/Accrington and Rossendale College*⁸⁷ жена преподавател се оплаква от различните условия на заплащане по различни трудови договори. Колежът, в който жалбоподателката първоначално е била наета на работа като преподавател, не е подновил договора ѝ. По-късно тя е била наета на работа от фирма, която е сключила договори за подизпълнение с преподаватели за работа в учебни заведения и я е назначила на работа в стария ѝ колеж, за да изпълнява същите функции както преди това, но с по-ниска заплата. Тя твърди, че има дискриминацията, основана на пола, като казва, че мъжете лектори, които работят в колежа, получават по-високи заплати. Тъй като разликата в заплащането не може да се припише на „един-единствен източник“ (един и същ работодател), Съдът на ЕС е постановил, че служителите от мъжки пол, които са наети от колежа, не се намират в сходно положение с това на жалбоподателката, която е била наета на работа от външно дружество.

Очевидно изключение за намирането на подходящ сравнителен критерий, поне в областта на трудовата заетост, се отнася до случаите, в които понесената дискриминация се дължи на бременност. Добре установена съдебна практика на Съда на ЕС е, че когато неблагоприятната последица, претърпяна от жена, се дължи на бременност, това представлява пряка дискриминация, основана на пола, без необходимост от сравнителен критерий⁸⁸. Същото се отнася и за случаите, в които дискриминацията е свързана с отпуск по майчинство⁸⁹ или с прилагането на лечение за *in vitro* оплождане⁹⁰.

В рамките на ЕКПЧ ЕСПЧ изтъква, че две групи хора могат да се разглеждат като намиращи се в аналогично положение за целите на дадена конкретна жалба, а на друга – не. Например може да се счита, че сключилите и неключилите брак двойки не се намират в сходно положение в областта

87 Съд на ЕС, C-256/01, *Debra Allonby/Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment*, 13 януари 2004 г.

88 Съд на ЕС, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker/Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (JVJ-Centrum) Plus*, 8 ноември 1990 г. По същия начин, Съд на ЕС, C-32/93, *Carole Louise Webb/EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14 юли 1994 г.

89 Съд на ЕС, C-191/03, *North Western Health Board/Margaret McKenna*, 8 септември 2005 г., точка 50.

90 Съд на ЕС, C-506/06, *Sabine Mayr/Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG* [голям състав], 26 февруари 2008 г.

на данъчното облагане, социалната сигурност или социалната политика. За разлика от това, сключилите брак и неключилите брак партньори, които са имали установен семеен живот, се намират в сходно положение по отношение на възможността да поддържат контакт по телефона, докато един от тях е задържан⁹¹. Следователно сходството следва да се преценява с оглед на целта на обжалвания акт, а не в абстрактен контекст.

Пример: По делото *Varnas/Lumva*⁹² жалбоподателят, който е бил задържан под стража, се оплаква, че са му били отказани съпругески посещения от съпругата му, докато осъдените затворници са имали право на такива посещения. ЕСПЧ обяснява, че изискването за наличие на „аналогична позиция“ не означава, че групите за сравнение трябва да бъдат идентични. Обстоятелството, че положението на жалбоподателя не е било напълно аналогично на положението на осъдените затворници, не е било пречка за прилагането на член 14 от ЕКПЧ. Жалбоподателят е трябвало да докаже, че е бил в сходно положение с други лица, които са били третирани по различен начин. По-нататък ЕСПЧ установява нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 8.

Пример: По делото *Burden/Обединеното кралство*⁹³ две сестри са живели заедно в продължение на 31 години. Те са притежавали общ имот и всяка от тях е оставила своя дял от имота в полза на другата в своето завещание. Жалбоподателите твърдят, че за разлика от брачните двойки или от тези, които са сключили граждански партньорства, при смърт на едната сестра другата би трябвало да плати данък върху наследството. ЕСПЧ е установил, че жалбоподателите в качеството си на братя и сестри не могат да се сравняват със съвместно живеещите двойки, които са сключили брак или са граждански партньори. Бракът и гражданските партньорства представляват специални отношения, които се сключват свободно и умишлено, за да се създадат договорни права и отговорности. За разлика от това отношенията между жалбоподателите се основават на кръвно родство и следователно са коренно различни.

91 ЕСПЧ, *Петров/България*, № 15197/02, 22 май 2008 г., т. 55.

92 ЕСПЧ, *Varnas/Lumva*, № 42615/06, 9 юли 2013 г., за повече подробности вж. [раздел 5.12](#).

93 ЕСПЧ, *Burden/Обединеното кралство* [голям състав], № 13378/05, 29 април 2008 г.

Пример: По делото *Carson/Обединеното кралство*⁹⁴ жалбоподателите се оплакват, че държавата не е приложила същата добавка върху пенсионните плащания на пенсионерите, които живеят в чужбина, както за пенсионерите, които живеят в Обединеното кралство. ЕСПЧ е заключил, че жалбоподателите, които не живеят в Обединеното кралство или в държава, с която Обединеното кралство има реципрочно споразумение за социално осигуряване, не са в сходно положение с пенсионерите в Обединеното кралство. Въпреки че всички тези различни групи са допринасяли за държавните приходи чрез плащане на национално осигуряване, това не представлява пенсионен фонд, а по-скоро общи публични приходи за финансиране на различни аспекти на публичните разходи. Освен това задължението на правителството да приложи добавка се основава на отчитането на увеличаването на разходите за живот в Обединеното кралство. Затова жалбоподателите не са били в сходно положение с тези други групи и следователно не е имало дискриминационно третиране.

По същия начин, **съгласно ЕСХ**, в съдебната практика на ЕКСП може да се намери позоваване на даден сравнителен критерий.

Пример: По делото *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия*⁹⁵ ЕКСП разгледа жалба относно дискриминация на практикуващи лекари⁹⁶, които не са повдигнали съзнателни възражения във връзка с предоставянето на услуги по извършване на аборти. Те са изразили недоволство от факта, че са били в неблагоприятно положение по отношение на работното натоварване, разпределението на задачите, възможностите за професионално развитие и защитата на здравето и безопасността. Комитетът потвърди, че лицата, които не са повдигнали възражения, и тези, които са повдигнали, са били в сходно положение, тъй като са имали подобни професионални квалификации и са работили в една и съща област на експертни познания. Следователно разликата в третирането представлява дискриминация.

94 ЕСПЧ, *Carson и други/Обединеното кралство* [голям състав], № 42184/05, 16 март 2010 г.

95 ЕКСП, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия*, жалба № 91/2013, 12 октомври 2015 г.

96 *Пак там.*, точка 215 ff.

ЕКСП посочва, че правният статут на различните групи в националното законодателство не е от значение за оценката на това дали тези групи се намират в сходно положение. Например по делото *Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия*⁹⁷ (подробно разгледано в [раздел 5.12](#)) във връзка с достъпа до схемата за социална сигурност ЕКСП сравнява положението на щатните съдии и непрофесионалните съдии. Той постановява, че в обстоятелствата по делото са от значение само възложените задачи, йерархичните правомощия и задачите, изпълнявани от двете групи съдии. Тъй като те са подобни, ЕКСП е установил, че съдебните заседатели са функционално равностойни на щатните съдии. Освен това той е постановил, че сравнението следва да се прави само по отношение на различни групи в определена държава членка. По делото *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия*⁹⁸ (подробно разгледано в [раздел 5.5](#)) по отношение на възрастта за пенсиониране на морските лица в Норвегия ищецът твърди, че националната разпоредба е дискриминационна на основание възраст, както в сравнение с моряците, наети на кораби в други държави (където пенсионната възраст на морските лица е по-висока, отколкото в Норвегия), така и спрямо лицата, упражняващи други професии в Норвегия. ЕКСП е постановил, че проверката трябва да бъде ограничена до положението в Норвегия. Освен това ЕКСП е приел, че за целите на настоящата жалба старшите пилоти и старшите петролни работници са съпоставими категории работници. Той е счел, че те се намират в достатъчно сходно положение, по-специално поради професионалните трудности и физическото напрежение.

2.1.3. Причинно-следствена връзка

В [глава 5](#) се дискутира обхвата от „защитени основания“, които съществуват в европейското законодателство за недискриминация, като пол, полова идентичност, сексуална ориентация, увреждане, възраст, раса, етнически произход, национален произход и религия или убеждения. Този раздел поставя акцент върху необходимостта от причинно-следствена връзка между по-неблагоприятното третиране и защитените основания. За да се удовлетвори това изискване, трябва да се зададе следният въпрос: щеше ли лицето да бъде третирано по по-неблагоприятен начин, ако е било от различен пол, различна раса, различна възраст или в друга противоположна позиция според друго защитено основание? Ако отговорът е „да“, това по-неблагоприятно третиране очевидно е причинено от въпросните основания.

97 ЕКСП, *Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия*, жалба № 102/2013, 5 юли 2016 г.

98 ЕКСП, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия*, жалба № 74/2011, 2 юли 2013 г.

Приложеното правило или практика не трябва непременно да се позовава изрично на „защитеното основание“, при условие че се отнася до друг фактор, който е неразривно свързан със защитеното основание. По същество, когато се преценява дали е налице пряка дискриминация, се прави преценка дали по-неблагоприятното третиране се дължи на „защитено основание“, което не може да бъде отделено от конкретния фактор, за който е подадена жалбата.

Пример: По делото *Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*⁹⁹ след смъртта на неговия регистриран партньор от същия пол жалбоподателят желае да поиска „наследствена пенсия“ от дружеството, което управлява професионалната пенсионна схема на починалия му партньор. Дружеството е отказало да плати на основание, че наследствените пенсии се изплащат само на съпрузи, а жалбоподателят не е бил женен за починалото лице. Съдът на ЕС е приел, че отказът за изплащане на пенсията представлява неблагоприятно третиране и че това е по-малко благоприятно във връзка със сравнителния критерий на „ключилите брак“ двойки. Съдът на ЕС е установил, че институцията „житейско партньорство“ в Германия създава в много отношения същите права и отговорности за партньорите, съжителстващи на семейни начала, както и за съпрузите, особено по отношение на държавните пенсионни схеми. Той е признал, че за целите на настоящия случай житейските партньори са в сходно положение със съпрузите. След това Съдът на ЕС е посочил, че това би означавало пряка дискриминация въз основа на сексуалната ориентация. По този начин обстоятелството, че не са били в състояние да сключат брак, е неотделимо от сексуалната им ориентация.

Пример: По делото *Richards/Secretary of State for Work and Pensions*¹⁰⁰ жалбоподателката, която е осъществила промяна на пола от мъж към жена, иска да ѝ бъде отпусната пенсия при навършване на 60-годишна възраст, която е пенсионната възраст за жените в Обединеното кралство. По това време г-жа Richards не е била в състояние да получи признаване на новия си пол за целите на пенсионното

99 Съд на ЕС, C-267/06, *Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [голям състав], 1 април 2008 г.

100 Съд на ЕС, C-423/04, *Sarah Margaret Richards/Secretary of State for Work and Pensions*, 27 април 2006 г.

законодателство¹⁰¹. Правителството отказва да отпусне пенсията, като твърди, че жалбоподателката не е получила неблагоприятно третиране в сравнение с други лица в подобна ситуация. Според правителството жалбоподателката трябва да бъде считана за „мъж“ за целите на пенсионното законодателство. Съдът на ЕС е отбелязал, че липсата на съответно национално законодателство не позволява на жалбоподателката да изпълни условията на пенсионното законодателство. Съдът на ЕС е установил, че лице, което е осъществило промяна на пола от мъж към жена в съответствие с националното законодателство, не може да получи отказ за пенсия, на която би имало право, ако е било прието като жена според националното законодателство.

2.1.4. Асоциативна дискриминация

Съдът на ЕС е дал широко тълкуване на обхвата на „защитеното основание“. То може да включва „асоциативна дискриминация“, при която жертвата на дискриминация сама по себе си не е лицето със защитена характеристика. Може да включва и абстрактно тълкуване на конкретното основание. Това налага на практикуващите специалисти да направят подробен анализ на мотивите за по-неблагоприятното третиране, като търсят доказателства, че защитеното основание е причина за такова третиране независимо дали пряко или косвено.

Пример: По делото *S. Coleman/Attridge Law u Steve Law*¹⁰² майка твърди, че е била третирана неблагоприятно на работното място, тъй като синът ѝ е бил с увреждания. Уврежданията на нейния син са били причина да закъснява за работа в определени случаи и да поиска отпускът ѝ да бъде планиран в съответствие с нуждите на сина ѝ. Исканията на жалбоподателката са били отхвърлени и тя е била заплашена с уволнение, като е получила оскърбителни коментари относно състоянието на детето си. Съдът на ЕС е взел предвид колегите ѝ на сходни длъжности и с деца, като сравнителен критерий, и е установил,

101 Преди Закона за признаване на пола от 2004 г. (GRA), който влезе в сила на 4 април 2005 г., е било необходимо да се приеме, че полът на съответното лице е определен при раждането, за да се определи полът на това лице, така че да се вземе решение кога това лице е достигнало „пенсионна възраст“ за целите на пенсионното законодателство.

102 Съд на ЕС, C-303/06, *S. Coleman/Attridge Law u Steve Law* [голям състав], 17 юли 2008 г.

че при поискване им е била предоставена възможност за гъвкавост. Той е приел, че това представлява дискриминация и тормоз на основание увреждането на детето ѝ.

ЕСПЧ също така е потвърдил, че член 14 обхваща асоциативната дискриминация.

Пример: По делото *Guberina/Хърватия*¹⁰³ (разгледано в [раздел 5.4](#)) ЕСПЧ е подчертал, че член 14 обхваща и случаите, в които дадено лице се третира по по-неблагоприятен начин въз основа на защитената характеристика на друго лице. ЕСПЧ е приел, че дискриминационното третиране на жалбоподателката поради увреждането на нейното дете представлява форма на дискриминация, основана на увреждане.

Пример: По делото *Weller/Унгария*¹⁰⁴ румънска гражданка няма право да иска обезщетения за майчинство, дължими след раждане, тъй като не е унгарска гражданка. Нейният унгарски съпруг също не отговаря на изискванията, тъй като обезщетението се изплаща само на майките. ЕСПЧ е установил, че той е бил подложен на дискриминация въз основа на бащинството (а не на пола), тъй като осиновителите мъже или мъжете настойници/попечители са имали право да претендират за обезщетение, докато физическите бащи — не. Подадена е жалба и от децата, в която твърдят, че са били подложени на дискриминация въз основа на отказа да се плати обезщетението на техния баща, която ЕСПЧ е приел. По този начин децата са били дискриминирани въз основа на статута на своя баща.

Понятието за асоциативна дискриминация може да се намери и в националната съдебна практика.

103 ЕСПЧ, *Guberina/Хърватия*, № 23682/13, 22 март 2016 г.

104 ЕСПЧ, *Weller/Унгария*, № 44399/05, 31 март 2009 г.

Пример: Първият случай¹⁰⁵ на асоциативна дискриминация на основание сексуална ориентация в Полша се отнася до служител, който работи като охранител в магазин. Той е взел участие в парад по въпросите на равенството, откъси от който са показани по телевизията. След излъчването ищецът е бил уведомен за уволнението си, като работодателят му е посочил, че „не може да си представи хомосексуалист да работи за неговата фирма“. Полските съдилища са счели, че дискриминация може да възникне независимо от това дали жертвата е имала определена защитена характеристика. Поради това сексуалната ориентация на ищеца е била без значение. След това съдът е констатирал, че ищецът е дискриминиран въз основа на участието си в шествието, свързано с общността на лесбийките, гейовете, бисексуалните и транссексуалните лица (ЛГБТ). Потвърдил е, че е извършена асоциативна дискриминация и е присъдил обезщетение на ищеца.

2.2. Непряка дискриминация

Ключови въпроси

- Непряка дискриминация възниква, когато привидно неутрално правило поставя в неравностойно положение лице или група хора с еднакви характеристики.
- Трябва да се покаже, че група е поставена в неравностойно положение спрямо сравнителна група в резултат на дадено решение.

Както в правото на ЕС, така и в правото на Съвета на Европа (СЕ) се признава, че забраната за различно третиране на лицата в подобни ситуации може да не е достатъчна за постигане на фактическо равенство. В някои ситуации еднаквото третиране на лица, които се намират в различно положение, може да постави определени лица в неравностойно положение. В този случай се различава не третирането, а по-скоро резултатите от него, които ще бъдат усетени по различен начин от лицата с различни характеристики.

¹⁰⁵ Полша, Районен съд във Варшава (второинстанционен съд), *V Са 3611/14*, 18 ноември 2015 г. Вж. също Tribunal du travail de Leuven, 10 декември 2013 г., Jan V./BVBA, № 12/1064/A.

Идеята, че различните положения следва да се третираат по различен начин, е включена в концепцията за непряка дискриминация.

Съгласно правото на ЕС, член 2, параграф 2, буква б) от Директивата за равенството между расите гласи, че „проява на непряка дискриминация има, когато видимо неутрална разпоредба, критерий или практика биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица.“¹⁰⁶

По силата на ЕКПЧ ЕСПЧ е използвал в някои от решенията си това определение за непряка дискриминация, като е посочил, че „разликата в третирането може да се прояви под формата на непропорционално неблагоприятно въздействие на обща политика или мярка, която, макар да е формулирана формално неутрално, представлява дискриминация срещу определена група“¹⁰⁷.

Елементите на непряката дискриминация са, както следва:

- неутрално правило, критерий или практика;
- които засягат група, обединена от „защитено основание“, по значително по-отрицателен начин;
- в сравнение с други лица в сходно положение.

По силата на ЕСХ Европейският комитет по социални права (ЕКСП) е констатирал, че непряка дискриминация може да възникне при „липсата на достатъчно и положително отчитане на всички релевантни различия между лица в сходно положение или липсата на адекватни стъпки, за да се гарантира, че откритите за всички права и колективни преимущества действително са достъпни за всички“¹⁰⁸.

Следва да се отбележи обаче, че и двата вида дискриминация водят до различно третиране в сходно положение. Например една жена може да

106 По същия начин: Директива за равното третиране в областта на заетостта, член 2, параграф 2, буква б); Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 1, буква б); Директива за достъп на мъже и жени до стоки и услуги, член 2, буква б).

107 ЕСПЧ, *Viajo/Дания* [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г., точка 103; ЕСПЧ, *Д.Н. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г., точка 184.

108 ЕКСП, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия*, жалба № 91/2013, 12 октомври 2015 г., точка 237; ЕКСП, *Confédération française démocratique du travail (CFDT)/Франция*, жалба № 50/2008, решение по същество от 9 септември 2009 г., точки 39 и 41; ЕКСП, *International Association Autism-Europe/Франция*, жалба № 13/2002, 4 ноември 2003 г., точка 52.

бъде изключена от заетост, тъй като работодателят не желае да наема жени (пряка дискриминация) или тъй като изискванията за позицията са формулирани по такъв начин, че повечето жени не биха могли да ги изпълнят (непряка дискриминация). В някои случаи разделението е по-скоро теоретично и може да бъде трудно да се установи дали в случая е налице пряка или непряка дискриминация¹⁰⁹.

2.2.1. Неутрално правило, критерий или практика

Първото разграничимо изискване за непряка дискриминация е наличието на привидно неутрално правило, критерий или практика. Казано по друг начин, трябва да е налице някакво изискване, което се прилага към всички. Като илюстрация са приведени няколко съдебни дела. В **глава 6** са дадени допълнителни примери, свързани с доказването и ролята на статистическите данни.

Пример: По делото *Isabel Elbal Moreno/Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social*¹¹⁰ жалбоподателката е работила на непълно работно време от четири часа седмично в продължение на 18 години. Съгласно съответната разпоредба, за да получи пенсия – която вече е била пропорционално по-ниска – работещият на непълно работно време е трябвало да плаща вноски за по-дълъг период от работещия на пълен работен ден. Както запитващата юрисдикция е обяснила, въз основа на договор за непълно работно време от 4 часа седмично, жалбоподателката ще трябва да работи 100 години, за да достигне минималния период от 15 години, което ще ѝ осигури достъп до пенсия в размер на 112,93 EUR на месец. Съдът на ЕС е постановил, че съответните разпоредби поставят в неблагоприятно положение работещите на непълно работно време, които са работили дълго време на непълно работно време. На практика такова законодателство изключва такива работещи лица от всякаква възможност да получат пенсия за осигурителен стаж и възраст. Като се

109 Вж. например Съд на ЕС, C-267/06, *Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [голям състав], 1 април 2008 г., по което генералният адвокат Ruiz-Jarabo Colomer и Съдът на ЕС стигат до различни заключения в това отношение.

110 Съд на ЕС, C-385/11, *Isabel Elbal Moreno/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*, 22 ноември 2012 г.

има предвид, че поне 80 % от работещите на непълно работно време в Испания са жени, ефектът от това правило засяга непропорционално жените в сравнение с мъжете. Съответно това представлява непряка дискриминация.

Пример: По делото *D.H. И други/Чешката република*¹¹¹ са провеждани поредица от тестове за оценка на интелигентността и пригодността на ученици с цел да се определи дали следва да бъдат преместени в специални училища, предназначени за деца със специални образователни потребности. Същият тест е използван за всички ученици, за които е разглеждана възможността за преместване в специални училища. ЕСПЧ е преценил, че е съществувала опасност тестовете да бъдат предубедено оценени и резултатите да не се анализират в светлината на особеностите и специалните характеристики на ромските деца, които са полагали тези тестове. По-специално образователното ниво на ромските деца (като липса на предучилищно обучение), неспособността на някои от децата да говорят чешки език и това, че са незапознати с условията на тестовете, не са били взети под внимание. В резултат на това учениците от ромски произход е било по-вероятно да се представят зле на тестовете, както се е случило, и в последствие от 50 до 90 % от ромските деца са получили образование извън масовата образователна система. ЕСПЧ се е произнесъл, че тази практика представлява непряка дискриминация.

Пример: По делото *European Action of the Disabled (АЕН)/Франция*¹¹² (разгледано в [раздел 4.4](#)) ЕКСП е счел, че ограничените средства в социалния бюджет на държавата за образование на деца и юноши с аутизъм поставят лицата с увреждания в неблагоприятно положение по непряк начин. Комитетът е обяснил, че ограниченото публично финансиране, отпуснато за социална закрила, може да засегне еднакво всички, които трябва да бъдат обхванати от тази закрила. Въпреки това лице с увреждане е по-вероятно да бъде зависимо от грижите в общността, финансирани чрез държавния бюджет, за да живее по независим и достоен начин, в сравнение с други лица. Ето защо ограниченията на бюджета по въпросите на социалната политика е вероятно да поставят лицата с увреждания в неблагоприятно

111 ЕСПЧ, *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г.

112 ЕКСП, *European Action of the Disabled (АЕН)/Франция*, жалба № 81/2012, 11 септември 2013 г.

положение, което води до различно третиране, основано непряко на увреждането. В резултат на това ЕКСП е констатирал, че ограниченият социален бюджет на държавата представлява непряка дискриминация спрямо лицата с увреждания.

Пример: По дело¹¹³ пред Апелативния съд по заетостта на Обединеното кралство жалбоподателката, машинист и самотна майка с три деца под петгодишна възраст, е подала искане за гъвкави условия на работа. Тя е получила отказ на искането си на основание, че би било несправедливо да ѝ бъде разрешено да работи само на удобни за семейството смени, тъй като в резултат на това на останалите машинисти ще бъде отказан изборът на тези смени. Съдилищата са се съгласили, че изискваният график на смените обикновено поставя жените в неблагоприятно положение, тъй като повече жени, отколкото мъже имат отговорности за полагане на грижи и не биха могли да работят в тези часове. Делото е върнато, за да бъде преразгледан въпросът за обективната обосновка.

2.2.2. Значително по-отрицателно засягане на група, ползваща се със защита

Съгласно второто разграничимо изискване видимо неутралното правило, критерий или практика трябва да поставят „групата, ползваща се със защита“ в особено неблагоприятно положение. Съответно, непряката дискриминация се различава от пряката дискриминация по това, че фокусът се премества от различното третиране върху различните последици.

Пример: По делото *Odar/Baxter Deutschland GmbH*¹¹⁴ Съдът на ЕС е разгледал формулировка в социален план, в резултат на която служителите на възраст над 54 години получават по-малко обезщетение при съкращение в сравнение с по-младите. Д-р Odar, който е с тежко увреждане, е получил обезщетение съгласно социалния план, което се изчислява въз основа на най-ранната дата, на която ще започне да получава пенсия. Ако обезщетението му е било изчислено

113 Апелативен съд по заетостта на Обединеното кралство, *XC Trains Ltd/CD & Ors*, № UKЕАТ/0331/15/LA, 28 юли 2016 г.

114 Съд на ЕС, C-152/11, *Johann Odar/Baxter Deutschland GmbH*, 6 декември 2012 г.

по стандартната формула, като се взема предвид трудовият стаж, той е щял да получи два пъти по-голяма сума. Съдът е констатирал, че това не представлява пряка дискриминация въз основа на възрастта (такава разлика в третирането може да бъде обоснована съгласно член 6, параграф 1 от Директива 2000/78/ЕО), а непряка дискриминация въз основа на увреждане. Съдът на ЕС е постановил, че разликата в третирането игнорира рисковете, с които лицата с тежки увреждания се сблъскват във времето, особено при намирането на нова работа, както и факта, че тези рискове обикновено се задълбочават с приближаването на възрастта за пенсиониране. При изплащане на работещо лице с тежко увреждане на обезщетение, което е по-ниско от сумата, която се плаща на работещо лице без увреждане, специалната формула оказва прекомерно неблагоприятно въздействие върху законните интереси на работещите лица с тежки увреждания и следователно излиза извън необходимото за постигането на целите на социалната политика.

При разглеждането на статистически доказателства, че групата, ползваща се със защита, е непропорционално засегната по отрицателен начин в сравнение с намиращите се в сходно положение, Съдът на ЕС и ЕСПЧ ще търсят доказателства, че особено голяма част от отрицателно засегнатите се състои от тази „група, ползваща се със защита“. Например по делото *Di Trizio/Швейцария*¹¹⁵ ЕСПЧ се е позовал на статистически данни, съгласно които 97 % от лицата, засегнати от прилагания метод за изчисляване на обезщетенията за увреждане, са жени, които желаят да намалят работното си време след раждането на дете. Това ще бъде подробно разгледано в глава 6 във връзка с доказването. Засега се прави позоваване на сбора от формулировки, използвани от Съда на ЕС, които са включени в становището на генералния адвокат Léger по делото *Nolte*, когато се говори за дискриминация, основана на пола:

„[3]а да може да се квалифицира като дискриминационна, мярката трябва да засяга „значително по-голям брой жени, отколкото мъже“ [*Rinner-Kühn*¹¹⁶]

115 ЕСПЧ, *Di Trizio/Швейцария*, № 7186/09, 2 февруари 2016 г.

116 Съд на ЕС, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn/FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13 юли 1989 г.

или „значително по-малък дял мъже, отколкото жени“ [Nimz¹¹⁷, Kowalska¹¹⁸] или „значително повече жени, отколкото мъже“ [De Weerd¹¹⁹]¹²⁰.

Пример: В дело¹²¹ пред германски съдилища жена е кандидатствала за обучение като пилот в Lufthansa. Въпреки че е издържала всички тестове, тя не е приета, тъй като е била с по-нисък от изисквания за пилотите ръст от 1,65 m. Тя се оплаква от непряка дискриминация, като изтъква, че тъй като 44,3 % от всички жени, но само 2,8 % от мъжете са по-ниски от 1,65 m, изискването поставя конкретно жените в неравностойно положение. Случаят е приключил с приятелско споразумение. Lufthansa се е съгласила да изплати обезщетение за неравностойното третиране.

2.2.3. Сравнителен критерий

Също както по отношение на пряката дискриминация, съдът трябва да идентифицира сравнителен критерий, за да определи дали последиците от конкретното правило, критерий или практика са значително по-неблагоприятни от претърпените от други лица в сходно положение. В случаите на предполагаема пряка и непряка дискриминация съдилищата ще сравняват например мъжете с жените, хомосексуалните двойки с хетеросексуалните двойки, лицата с увреждания с лицата без увреждания.

Установяването на непряка дискриминация обаче изисква да се докаже съществуването на две групи: една с преимущество и една в неравностойно положение в резултат на обжалваната мярка. Обикновено групата в неравностойно положение не се състои изключително от лица, ползващи се със защита. Например работещите на непълно работно време, които са ошетени от определено правило, са предимно жени, но мъжете също

117 Съд на ЕС, C-184/89, *Helga Nimz/Freie und Hansestadt Hamburg*, 7 февруари 1991 г.

118 Съд на ЕС, C-33/89, *Maria Kowalska/Freie und Hansestadt Hamburg*, 27 юни 1990 г.

119 Съд на ЕС, C-343/92, *M. A. De Weerd, née Roks, u дръгу/Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen u дръгу*, 24 февруари 1994 г.

120 Заключение на генералния адвокат Leger от 31 май 1995 г., точки 57–58 по дело на Съда на ЕС, C-317/93, *Inge Nolte/Landesversicherungsanstalt Hannover*, 14 декември 1995 г. За пример за сходен подход, възприет в приложното поле на ЕСПЧ, вж. делото *D.H. u дръгу/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г. (разгледано в раздели 6.2 и 6.3).

121 Германия, Федерален трудов съд, 8 AZR 638/14, 18 февруари 2016 г.

могат да бъдат засегнати. От друга страна, не всички лица, притежаващи определена характеристика, са в неравностойно положение. Например в ситуация, при която перфектното владение на език е условие за наемане на работа, това ще постави в неравностойно положение основно чуждестранните кандидати, но сред чуждестранните кандидати е възможно да има и такива, които могат да изпълнят това изискване. В случаи, когато формално неутрален критерий е засегнал в действителност цяла група, Съдът на ЕС е заключил, че е била налице пряка дискриминация¹²².

В следващия случай Съдът на ЕС е имал възможност да разясни различни аспекти, свързани с концепцията за дискриминация, разликата между пряката и непряката дискриминация и подходящия сравнителен критерий.

Пример: По делото „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация¹²³ ищцата стопанисва магазин в градски квартал, обитаван предимно от лица от ромски произход. Тя се оплаква, че поставянето на електромерите на високи пилони — практика, която не се прилага в други райони — означава, че тя няма възможност да контролира потреблението си на електроенергия. Пред националните съдилища ищцата твърди, че е налице дискриминация въз основа на етнически произход, въпреки че самата тя не е от ромски произход.

Съдът на ЕС е приел, че формулировката „дискриминация, основана на етнически произход“ се прилага за всяко лице, което, въпреки че не принадлежи към съответната раса или няма съответния етнически произход, все пак е засегнато от дискриминационна мярка по същия начин като лицата, които имат този етнически произход. Съответно е било необходимо да се установи наличието на връзка между дискриминационната мярка и расовия или етническия произход. Що се отнася до сравнителния критерий, Съдът на ЕС е постановил, че всички крайни потребители на електроенергия, доставена от един и същ дистрибутор в градска зона, независимо от района, в който са пребивавали, трябва да се считат за намиращи се в сходно положение.

122 Вж. C-267/06, *Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [голям състав], 1 април 2008 г., разгледано подробно в [раздел 2.1.3](#), и дело на Съда на ЕС, C-267/12, *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12 декември 2013 г., разгледано в [раздел 2.1.2](#) и [4.1](#).

123 Съд на ЕС, C-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 16 юли 2015 г.

Вторият важен аспект се отнася до въпроса дали разглежданата практика попада в категорията на пряката или непряката дискриминация. Ако причината за тази практика е основана на етническата принадлежност на мнозинството от жителите на района, то предполагаемата практика представлява пряка дискриминация. Ако националните съдилища са стигнали до извода, че практиката е основана изключително на обективни фактори, които не са свързани с раса или етнически произход (например поради високото ниво на незаконната намеса при електромерите), практиката би могла да представлява непряка дискриминация, ако дадена мярка поставя в неравностойно положение само райони, обитавани от ромско мнозинство. Такава мярка би могла да бъде обективно обоснована, ако не съществуват други подходящи и по-малко ограничителни средства за постигане на преследваните цели (осигуряване на сигурността на преноса на електроенергия и надлежното отчитане на потреблението на електроенергия). При липса на такава мярка практиката не би била непропорционална само ако жителите на района са били възпрепятствани да получат достъп до електричество в условия, които не са с обиден или заклеймяващ характер и които им позволяват да следят редовно потреблението си на електроенергия.

2.3. Множествена и комбинирана дискриминация

Ключови въпроси

- Разглеждането на дискриминацията от гледна точка на единно основание не дава адекватно решение на различните прояви на неравностойно третиране.
- С „множествена дискриминация“ се описва дискриминация, която се извършва по няколко основания, действащи отделно.
- С „комбинирана дискриминация“ се описва ситуация, при която няколко основания действат и си взаимодействат едновременно по такъв начин, че не могат да бъдат отделени и поражат специфични видове дискриминация.

Лицата с различен произход често са изправени пред множествена дискриминация, тъй като всяко лице има възраст, пол, етнически произход,

сексуална ориентация, система от вярвания или религия; всяко лице има определено здравословно състояние или може да получи увреждане. Нито една група, характеризираща се чрез определено основание, не е хомогенна. Всяко лице има уникален модел от характеристики, които оказват влияние върху взаимоотношенията му с други лица, а някои от тях могат да имат и доминиращ характер.

Все повече се признава, че разглеждането на дискриминацията от гледна точка на единно основание не може да обхване или адекватно да се справи с различните прояви на неравностойно третиране, с които хората могат да се сблъскат в ежедневието си.

Няма утвърдена единна терминология – „множествена дискриминация“, „кумулятивна дискриминация“, „комплексна дискриминация“ и „комбинирана дискриминация“ често се използват взаимозаменяемо, макар че тези термини имат малко по-различно значение.

Най-често с „множествена дискриминация“ се описва дискриминацията, която се извършва по няколко основания, действащи отделно, докато понятието „комбинирана дискриминация“ се отнася за ситуация, при която няколко основания действат и си взаимодействат едновременно по такъв начин, че не могат да бъдат разделени¹²⁴ и пораждат специфични видове дискриминация.

Съгласно правото на ЕКЧП, както в член 14 от ЕКПЧ, така и в допълнителен протокол № 12, се забранява дискриминацията по голям брой основания, което прави предявяването на иск по едно или повече основания теоретично възможно. Освен това неизчерпателният списък на основанията за дискриминация позволява на ЕСПЧ да разшири и включи основания, които не са изрично посочени. Съдът обаче не използва термините множествена или комбинирана дискриминация.

124 Европейска комисия (2007 г.) „Справяне с множествената дискриминация. Практики, политики и закони“.

Пример: По делото *N.V./Словакия*¹²⁵ относно принудителната стерилизация в обществена болница на жена от ромски произход жалбоподателката изрично се оплаква, че е била дискриминирана на повече от едно основание (раса/етнически произход и пол). ЕСПЧ не е направил изрично позоваване на дискриминация или множествена дискриминация. ЕСПЧ е посочил обаче, че „практиката на стерилизация на жени без предварителното им информирано съгласие засяга уязвими лица от различни етнически групи“¹²⁶. Установил е нарушения на членове 3 и 8 от ЕКПЧ.

В по-новите дела изглежда, че ЕСПЧ негласно признава феномена на комбинираната дискриминация, а и многократно е призоваван да прави това от различни трети страни. ЕСПЧ явно взема предвид базирания на множество основания подход, макар и все още да не използва понятията множествена или комбинирана дискриминация.

Пример: По делото *B.S./Испания*¹²⁷ жена от нигерийски произход, предлагаща секс услуги и законно пребиваваща в Испания, твърди, че е била малтретирана физически и устно от испанската полиция въз основа на нейната раса, пол и професия. Тя твърди, че за разлика от други предлагащи секс услуги лица от европейски произход, тя е подложена на многократни полицейски проверки и е жертва на расистки и сексистки обиди. В този случай две встъпили трети страни – AIRE Centre и Отделът за европейски социални изследвания на университета в Барселона – са поискали от ЕСПЧ да признае наличието на комбинирана дискриминация, което изисква базиран на множество основания подход. Съдът е констатирал нарушение на член 3, но този път е направил дори повече, като е извършил отделно проучване, дали е проведено разследване за наличието на евентуална причинно-следствена връзка между предполагаемите расистки нагласи и насилствените действия на полицията. Следователно ЕСПЧ е констатирал нарушение на член 14, тъй като местните съдилища не са взели предвид особената уязвимост на жалбоподателката, присъща

125 ЕСПЧ, *N. V./Словакия*, № 29518/10, 12 юни 2012 г. Вж. също ЕСПЧ, *V.C./Словакия*, № 18968/07, 8 ноември 2011 г.

126 ЕСПЧ, *N. V./Словакия*, № 29518/10, 12 юни 2012 г., точка 121.

127 ЕСПЧ, *B.S./Испания*, № 47159/08, 24 юли 2012 г.

на положението ѝ на африканска жена, работеща като проститутка. По този начин Съдът възприема явно комбиниран подход, без да използва термина „комбинираност“.

Пример: Делото *S.A.S./Франция*¹²⁸ се отнася до забраната за покриване на лицето на публично място. В този случай встъпилите трети страни („Амнести интернешънъл“ и неправителствена организация, член 19) също са посочили риска от комбинирана дискриминация спрямо мюсюлманските жени, която може да се изрази по-специално под формата на стереотипизиране на подгрупи жени. ЕСПЧ признава, че забраната има специфични отрицателни последици за положението на мюсюлманските жени, които по религиозни причини желаят да носят було върху цялото си лице на публични места, но счита, че тази мярка има обективна и разумна обосновка.

Пример: По делото *Carvalho Pinto de Sousa Morais/Португалия*¹²⁹ жалбоподателката е завела срещу болница граждански иск за медицинска небрежност при гинекологична операция. Административният съд се е произнесъл в нейна полза и ѝ е присъдил обезщетение. При обжалването Върховният административен съд е потвърдил първоинстанционното решение, но е намалил размера на обезщетението. Жалбоподателката се оплаква, че решението на Върховния административен съд е дискриминационно въз основа на пола и възрастта ѝ. Върховният административен съд се е позовал на факта, че жалбоподателката вече е навършила 50 години и има две деца към момента на операцията. Според него на тази възраст сексуалността не е толкова важна, колкото в по-младите години, и значението ѝ намалява с възрастта. Върховният административен съд е постановил също така, че тя „вероятно трябва да се грижи само за съпруга си“, като се има предвид възрастта на децата ѝ. ЕСПЧ е отбелязал, че проблемът не е свързан с възрастта или пола като такива, а по-скоро с допускането, че сексуалността не е толкова важна за 50-годишна жена и майка на две деца, колкото за лице на по-млада възраст. Това допускане отразява традиционната идея, че женската сексуалност по същество е свързана с детеродните цели, и по този начин се пренебрегва физическата и психологическата

128 ЕСПЧ, *S.A.S./Франция* [голям състав], № 43835/11, 1 юли 2014 г. (описано също в раздел 5.8).

129 ЕСПЧ, *Carvalho Pinto de Sousa Morais/Португалия*, № 17484/15, 25 юли 2017 г.

и значимост за себerealизацията на жените. Освен че има оценителен подход, той пропуска да вземе предвид други измерения на женската сексуалност в конкретния случай на жалбоподателката. С други думи Върховният административен съд е направил общо допускане, без да се опитва да разгледа валидността му в конкретния случай. Формулировката на решението на Върховния административен съд не може да се разглежда като неудачен словесен израз. Възрастта и полът на жалбоподателката изглежда са били решаващи фактори за окончателното решение, с което се внася разлика в третирането по тези основания. Следователно ЕСПЧ е констатирал нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 8.

Съгласно **правото на ЕС** единственото споменаване на множествена дискриминация понастоящем¹³⁰ може да се намери в съображенията на Директивата за равенството между расите (2000/43/ЕО) и Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), където се посочва, че „жените често са жертви на различни форми на дискриминация“.

Подобно на член 14 от ЕКПЧ, член 21 от Хартата на ЕС съдържа отворен списък на основания за дискриминация. Разширяването на основанията за дискриминация обаче е невъзможно **в рамките на вторичното законодателство на ЕС**, тъй като основанията, обхванати от директивите за равенство, са изброени изчерпателно. Съдът на ЕС многократно е подчертавал, че не е в правомощията му да разширява тези основания¹³¹ и досега не се е позовавал на членове 20 или 21 от Хартата на ЕС, за да отмени тази позиция. Това означава, че не би било възможно да се създадат нови основания с цел отразяване на специфичните ситуации на дискриминация, с които се сблъскват определени групи например чернокожите жени.

Друга възможност е да се комбинират основанията в съществуващия списък, без това да се разглежда като нова подгрупа. Този подход обаче има своите ограничения, тъй като обхватът на всяка директива е различен.

130 Читано от април 2017 г.

131 Съд на ЕС, C-13/05, *Sonia Chacón Navas/Eurest Colectividades SA* [голям състав], 11 юли 2006 г., точка 56; C-303/06, *S. Coleman/Attridge Law u Steve Law* [голям състав], 17 юли 2008 г., точка 46; C-310/10 *Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești/Ștefan Agafiței u други*, 7 юли 2011 г.; C-406/15, *Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол*, 9 март 2017 г.

Трудно е да се установи дали отвореният обхват на членове 20 и 21 би позволил по-широко тълкуване, тъй като Съдът на ЕС все още не се е позовавал на тях в такива случаи.

Пример: По делото *Parris/Trinity College u другу*¹³² Съдът на ЕС трябва да разгледа възможността за множествена дискриминация, тъй като запитващата юрисдикция поставя специално този въпрос. Д-р Parris е поискал след смъртта му пенсията за преживяло лице, предвидена в пенсионната схема, да бъде отпусната на неговия регистриран партньор от същия пол. Отказано му е на основание, че са регистрирали партньорството едва след като той е навършил 60 години, в резултат на което не отговарят на изискванията на пенсионната схема. Партньорството е регистрирано в Обединеното кралство през 2009 г., след като д-р Parris е бил навършил 60 години. В Ирландия то е признато обаче едва от 2011 г. нататък. Това означава, че хомосексуално лице, родено преди 1 януари 1951 г., няма да може да изисква обезщетение за преживяло лице за своя регистриран партньор или съпруг/а по тази схема.

Съдът на ЕС е решил, че ако дадена мярка не може да доведе до дискриминация на някое от основанията, забранени в Директива 2000/78/ЕО, когато тези основания се разглеждат поотделно, тогава не може да се счита, че тя води до дискриминация в резултат на едновременния ефект на такива основания, в случая сексуална ориентация и възраст.

Следователно **съгласно правото на ЕС**, макар че дискриминацията наистина може да се основава на няколко защитени основания, Съдът на ЕС счита, че не може да има нова категория дискриминация, състояща се от комбинация от повече от едно от тези основания.

В международното право понятието комбинираност е официално признато от Комитета по КПДОЖ като подходяща концепция за разбиране на обхвата на задължението за премахване на дискриминацията на държавите, които са страни по КПВФДОЖ. Комитетът заявява следното: „Държавите, които са страни по Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, трябва законно да признаят и забранят подобни

¹³² Съд на ЕС, C-443/15, *David L. Parris/Trinity College Dublin u другу*, 24 ноември 2016 г.

комбинирани форми на дискриминация и комбинираното им отрицателно въздействие върху засегнатите жени.“¹³³

2.4. Тормоз и подбуждане към дискриминация

2.4.1. Тормоз и подбуждане към дискриминация съгласно директивите на ЕС срещу дискриминацията

Ключов въпрос

- Тормозът представлява специфична проява на пряка дискриминация, която се разглежда като отделно нарушение в правото на ЕС.

С цел осигуряване на по-широка защита забраните за тормоз и подбуждане към дискриминация са включени в правото на ЕС срещу дискриминацията.

Тормозът е определен като отделен вид дискриминация в директивите на ЕС срещу дискриминацията. В миналото тормозът е бил разглеждан като специфична проява на пряка дискриминация. Отделянето в директивите на тормоза като специфичен вид дискриминация е извършено по-скоро с цел изтъкване на тази особено вредна форма на дискриминационно третиране, отколкото в резултат на промяна на концепциите.

Съгласно директивите срещу дискриминацията тормозът се приема като форма на дискриминация, когато:

- е налице нежелано поведение, свързано със защитено основание;
- имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на дадено лице;
- и/или създаване на смущаваща, враждебна, вредна, унизителна или обидна обстановка¹³⁴.

¹³³ ООН, КПВФДОЖ (2010 г.), *Обща препоръка 28 по член 2 относно основните задължения на държавите – страни по Конвенцията, за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените*, CEDAW/C/GC/28, 16 декември 2010 г., параграф 18.

Правото на ЕС възприема гъвкав обективен/субективен подход. Първо, наличието на тормоз се определя въз основа на това как жертвата е възприела начина, по който е била третирана. Второ, дори ако жертвата не чувства последиците от тормоза, все пак може да бъде направена констатация за наличие на тормоз, ако ищецът е обект на разглежданото поведение.

Както Европейската комисия посочва в обяснителния меморандум, приложен към предложението на Комисията за Директивата за равно третиране в областта на заетостта и Директивата за равенството между расите, тормозът може да има различни форми „от изречени слова и жестове до производството, показването и разпространението на писмени слова, снимки или други материали“, стига да изразява сериозно намерение¹³⁵.

По делото *S. Coleman/Attridge Law u Steve Law*¹³⁶ Съдът на ЕС е постановил, че забраната за тормоз не се ограничава до лице, което притежава определени характеристики, и затова например майката на дете с увреждане също е защитена. Тълкуване на понятието „тормоз“ може да се намери в съдебната практика на Съда на публичната служба на Европейския съюз (СПС)¹³⁷, отговорен за разрешаването на спорове, свързани с публичната служба на Европейския съюз на първа инстанция. СПС обяснява, че за да може дадено поведение да се счита за тормоз, то следва да се счита за прекомерно и укоримо от разумен и нормално

134 Вж: Директива за равенството между расите, член 2, параграф 3; Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 2, параграф 3; Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 2, буква в); Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 1, буква в).

135 Предложение за Директива на Съвета относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, COM/99/0566 окончателен – CNS 99/0253, 25.11.1999 г. и Предложение за Директива на Съвета за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите, COM/99/0565 окончателен – CNS 99/0225.

136 Съд на ЕС, C-303/06, *S. Coleman/Attridge Law u Steve Law* [голям състав], 17 юли 2008 г.

137 С оглед на увеличаването на съдебните спорове и прекомерната продължителност на производствата по дела, които се разглеждат в Общия съд, през 2015 г. законодателят на ЕС реши да увеличи постепенно броя на съдиите в Общия съд на 56 и да прехвърли към него юрисдикцията на Съда на публичната служба, който беше разпуснат на 1 септември 2016 г.

чувствителен наблюдател, поставен при същите условия¹³⁸. Освен това, като се позовава на определението за „тормоз“, дадено от Директивата за равното третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), СПС подчертава, че от условието „с целта или последицата на уронване на достойнството на личността“ следва, че не е необходимо упражняващото тормоз лице да е имало намерение да накърни доброто име на засегнатото лице или да влоши съзнателно условията му на труд. Достатъчно е само проявите на упражняващото тормоз лице, стига да са умишлени, да са довели обективно до такива последици¹³⁹. СПС приема, че дори критичната оценка на работата на длъжностно лице, извършена от ръководител, не може да бъде квалифицирана като тормоз. Следователно отрицателните коментари, отправени към член на персонала, не подронват неговата личност, достойнство или почтеност, когато са формулирани в премерени изрази и не се основават на твърдения, които са несправедливи и нямат връзка с обективни факти¹⁴⁰. СПС приема също, че отказът да бъде предоставен годишен отпуск, за да се гарантира правилното функциониране на службата, сам по себе си не може да се счита за проява на психологически тормоз¹⁴¹.

В Директивите за равенството между половете „сексуален тормоз“ се определя като специфичен вид дискриминация, при която нежеланото „словесно, несловесно или физическо“ поведение е със „сексуален“ характер¹⁴². Проучване на FRA в ЕС относно насилието над жени, основано на пола, показва, че 75 % от жените, които упражняват професии, изискващи висока квалификация, или заемат висши ръководни постове, са били жертва на сексуален тормоз¹⁴³, а всяка десета жена е била обект на преследване или сексуален тормоз посредством новите технологии¹⁴⁴.

138 Съд на публичната служба на Европейския съюз (СПС), F-42/10, *Carina Skareby/Европейска комисия*, 16 май 2012 г., точка 65.

139 СПС, F-52/05, *Q/Комисия на Европейските общности*, Съд на публичната служба, 9 декември 2008 г., точка 135.

140 СПС, F-12/13, *CQ/Парламент*, Съд на публичната служба, 17 септември 2014 г., точка 87.

141 *Лак там*, точка 110.

142 Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 2, буква г); Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 1), буква г)

143 FRA (2014 г.), *Насилието срещу жените: общоевропейско проучване. Main results report* (Основен доклад за резултатите), Люксембург, Служба за публикации на Европейския съюз (Служба за публикации), стр. 96.

144 *Лак там*, стр. 104.

Според определението за тормоз не е необходим сравнителен критерий, за да бъде доказано наличието му. Това отразява по същество факта, че тормозът сам по себе си е грешно действие поради формата, която взема (словесно, несловесно или физическо насилие) и потенциалното му въздействие (уронване на човешкото достойнство).

Фактическите въпроси, свързани с това дали дадено поведение представлява тормоз, обикновено се определят на национално равнище, преди да бъдат отнесени до Съда на ЕС. Посочените по-долу случаи се основават на дела от националните юрисдикции.

Пример: По дело¹⁴⁵ пред Френския касационен съд служител се оплаква, че неговият ръководител редовно го критикува, използва неподходящ език и го мести в по-малък офис. Въпреки вътрешната процедура по медиация служителят завежда гражданско производство срещу дружеството за това, че не гарантира безопасността на служителите на работното място. Касационният съд е посочил, че работодателят е отговорен за проявите на тормоз на работното място, ако не е предприел подходящи мерки както за предотвратяването на морален тормоз, така и за спирането му, след като е бил официално уведомен за него. Тъй като в този случай работодателят не е предприел достатъчно превантивни мерки, например не е осигурил необходимата информация и обучение, Френският съд е стигнал до заключението, че работодателят носи отговорност.

Пример: По дело¹⁴⁶ пред Органа за равно третиране в Унгария е внесена жалба срещу учители, които са казали на ученици от ромски произход, че за лошото им поведение в училище е съобщено на „Унгарската гвардия“, националистическа организация, за която е известно, че извършва актове на крайно насилие срещу роми. Установено е, че учителите подкрепят мълчаливо расистките възгледи на гвардията и са създали климат на страх и сплашване, което е окачествено като тормоз.

145 Франция, Касационен съд, социален състав, *M. Jean-François X.../M. Serge Y...; и др.*, № 14-19.702, 1 юни 2016 г.

146 Унгария, Орган за равно третиране, Решение № 654/2009, 20 декември 2009 г.

Наред с това във всички директиви срещу дискриминацията се посочва, че „подбуждането към дискриминация“ се счита за „дискриминация“¹⁴⁷. В нито една от тези директиви обаче не се съдържа определение на това понятие. За да бъде полезно в борбата с дискриминационните практики, съдържанието на това понятие не бива да се ограничава само до случаите на даване на задължителни по характера си нареждания за дискриминиране, а следва да обхваща и по-трудните за квалифициране ситуации, в които се изразява предпочитание или се насърчава по-неблагоприятно третиране на физически лица заради защитено основание. Практиката в тази област може да се развие посредством съдебната практика на съдилищата. Пример за нареждане за дискриминация би представлявала ситуация, при която наемодателят нарежда на агент по недвижими имоти да не отдава под наем апартамента му на хомосексуални двойки.

Освен че представляват дискриминация, действията на тормоз и нарежданията за дискриминиране могат също да бъдат основание за прилагане на националното наказателно право, особено когато са свързани с раса или етническа принадлежност¹⁴⁸.

2.4.2. Тормоз и подбуждане към дискриминация съгласно ЕКПЧ и ЕСХ

ЕКПЧ не забранява изрично тормоза или подбуждането към дискриминация, но в нея са предвидени определени права, които имат връзка с тази област. Така например действията на тормоз може да бъдат квалифицирани като нарушение на правото на зачитане на личния и семейния живот (което е защитено съгласно член 8 от ЕКПЧ), или на правото на лицата да не бъдат подлагани на нечовешко или унижително отношение или наказание, гарантирано от член 3. Подбуждането към дискриминация може да бъде разглеждано в приложното поле на други разпоредби на ЕКПЧ например за свободата на религията, гарантирана в член 9, или свободата на събранията, гарантирана в член 11, в зависимост от контекста. Когато за такива действия може да се установи, че са извършени с дискриминационни мотиви,

147 Директива за равното третиране в областта на заетостта, член 2, параграф 4; Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 4, параграф 1; Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 2, буква б); Директива за равенството между расите, член 2, параграф 4.

148 Вж. [раздели 2.6 и 2.7](#).

ЕСПЧ разглежда твърденията за нарушения на съответните разпоредби на конвенцията самостоятелно или във връзка с член 14, който съдържа забраната на дискриминацията.

Пример: По делото *Ва̀цкoвски и други/Полша*¹⁴⁹ кметът на Варшава е направил публични изказвания с хомофобски характер, като е заявил, че ще откаже да издаде разрешение за провеждане на парад с цел повишаване осведомеността относно дискриминацията, основана на сексуална ориентация. Компетентният административен орган е отказал да издаде разрешение за провеждане на парада на други основания например необходимостта от недопускане на сблъсъци между демонстриращите. ЕСПЧ се е произнесъл, че е възможно изявленията да са повлияли на решението на компетентните органи, както и че решението е основано на признака сексуална ориентация, поради което представлява нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 11 (правото на мирни събрания).

Пример: По делото *Ђорђевиќ/Хърватия*¹⁵⁰ жалбоподателите – мъж с психически и физически увреждания и неговата майка – се оплакват, че органите не са успели да ги защитят от тормоз и насилие, извършено от деца, живеещи в техния квартал. ЕСПЧ е отбелязал, че повечето от предполагаемите обвиняеми са деца на възраст под 14 години и не могат да бъдат подведени под наказателна отговорност съгласно националното право. Органите обаче са били наясно с наличието на сериозен тормоз срещу лице с физически и психически увреждания и са били длъжни да предприемат разумни мерки, за да предотвратят по-нататъшно малтретиране. Единичните реакции спрямо конкретни инциденти (например своевременното пристигане на полицейски служители, интервюта с деца и полицейски протоколи) не са били достатъчни в ситуация, при която инцидентите с тормоз и насилие са продължили за дълъг период от време. Органите е трябвало да предприемат действия от общ характер за справяне с проблема. ЕСПЧ е заключил, че е налице нарушение на член 3 по отношение на лице с увреждания. Що се отнася до жалбата на майката, ЕСПЧ е изтъкнал, че продължаващият тормоз срещу нейния син с увреждане, за когото тя се грижи, както и свързаните лично с нея инциденти са засегнали

149 ЕСПЧ, *Ва̀цкoвски и други/Полша*, № 1543/06, 3 май 2007 г.

150 ЕСПЧ, *Ђорђевиќ/Хърватия*, № 41526/10, 24 юли 2012 г.

отрицателно личния и семейния ѝ живот. Тъй като не са предприели подходящи действия за справяне с актовете на насилие или не са въвели съответни мерки за предотвратяване на по-нататъшния тормоз над сина ѝ, органите не са защитили правото ѝ на зачитане на личния и семейния живот в нарушение на член 8 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Catan и други/Молдова и Русия*¹⁵¹ ЕСПЧ разглежда жалба за тормоз във връзка с правото на образование съгласно член 2 от Протокол № 1. Жалбоподателите, деца и родители от молдовската общност в Приднестровието, се оплакват от насилственото затваряне на училища и тормоз над ученици, желаещи да получат образование на своя национален език. Случаите на тормоз включват задържане на учители, унищожаване на материали на латиница, както и повтарящи се случаи на вандализъм и сплашване, включително загуба на работните места от страна на родители. ЕСПЧ е разгледал тези актове като намеса в правото на образование на подалите жалбата ученици, но също така е установил, че въпросните мерки представляват намеса в правата на подалите жалбата родители да гарантират образованието и преподаването на децата си в съответствие със своите философски убеждения. Изглежда мярката не преследва обективна цел. В действителност езиковата политика на „Приднестровска молдовска република“, както се прилага по отношение на тези училища, изглежда е имала за цел да наложи русификация върху езика и културата на молдовската общност. Следователно е налице нарушение на член 2 от Протокол № 1 от страна на Русия.

Съгласно ЕСХ в член 26, параграф 2 се установява право на защита на човешкото достойнство срещу тормоз, който създава враждебна работна среда, свързан с конкретна характеристика на дадено лице. Трябва да е възможно на работодателите да се търси отговорност при наличие на тормоз, свързан с работата или в помещения под тяхна отговорност, дори когато това включва като ответник или жертва трето лице, което не е наето на работа от тях, например независими изпълнители, самостоятелно заети лица, посетители, клиенти и т.н.¹⁵²

151 ЕСПЧ, *Catan и други/Молдова и Русия* [голям състав], № 43370/04, № 18454/06 и № 8252/05, 19 октомври 2012 г.

152 ЕКСП, Заклучения 2014 г., Финландия; Заклучения 2003 г., Швеция.

2.5. Специални или специфични мерки

Ключови въпроси

- За да гарантират, че всички се ползват в равна степен от правата си, може да се наложи правителствата, работодателите и доставчиците на услуги да предприемат специални или специфични мерки, за да съобразят прилаганите от тях правила и практики с особеностите на лицата с различни характеристики.
- Може да се приеме, че термините „специални мерки“ и „специфични мерки“ включват действия за отстраняване на съществуващо в миналото неблагоприятно положение, засегнало лица с характеристика, която е предмет на защита. Доколкото такива мерки са пропорционални, те могат да оправдаят наличието на разграничително третиране.

Въздържането от дискриминационно третиране понякога не е достатъчно, за да се постигне действително равенство. Затова в някои ситуации правителствата, работодателите и доставчиците на услуги трябва да предприемат мерки за корекция на прилаганите от тях правила и практики с цел отчитане на съществуващите разлики, т.е. те трябва да направят необходимото, за да адаптират прилаганите политики и мерки. В контекста на актовете, приети под егидата на ООН, подобни действия се наричат „специални мерки“, а в контекста на правото на ЕС се използват термините „специфични мерки“ или „позитивни действия“. ЕСПЧ говори за „позитивни задължения“. Посредством предприемане на специални мерки правителствата гарантират „съществено равенство“, т.е. равнопоставен достъп до възможностите за ползване на придобивките в обществото, а не просто „формално равенство“. Когато правителствата, работодателите или доставчиците на услуги не вземат предвид необходимостта от предприемане на специални мерки, те увеличават риска прилаганите от тях правила и практики да поразят непряка дискриминация

Пример: В дело от Обединеното кралство¹⁵³ двама членове на кабинния екипаж от женски пол са подали иск срещу своя работодател, тъй като не им е предложил договорености, които считат за подходящи, за да могат да продължат да кърмят, когато се върнат на работа след отпуск по майчинство. От тях се изисквало да работят на смени, по-дълги

153 Обединено кралство, Съд по заетостта на Бристол, *McFarlane u дъщеря/easyJet Airline Company*, ET/1401496/15 и ET/3401933/15, 29 септември 2016 г.

от осем часа, което е било неприемливо по медицински причини (продължителните периоди без изцеждане на кърма увеличават риска от мастит). Съдът по заетостта е приел, че авиокомпанията е дискриминирала непряко жалбоподателките въз основа на пола им. Съдът е изтъкнал, че авиокомпанията е следвало да намали работните часове на кърмещите майки, да им намери алтернативни задължения или да им даде отпуск при пълно заплащане. Не е имало възможност отказът да бъде обективно обоснован, тъй като не е имало убедителни доказателства, че създаването на специални договорености за двама служители би създавало на работодателя прекомерни затруднения.

Описаният по-горе пример илюстрира ситуация, при която лице в неравностойно положение твърди, че работодателят не е отговорил адекватно на нуждите му. Ответникът не предприема действия и не предвижда предприемане на позитивни мерки. От друга страна, когато задължението за действие е изпълнено, понятието „специални мерки“ се използва за включване на ситуация, при която е налице разграничителното третиране, което осигурява преимущество на лица въз основа на техни защитени основания. Затова понятието „специални мерки“ може да се разбира от две различни гледни точки. От гледна точка на бенефициера е предоставено по-благоприятно третиране въз основа на характеристика, която е предмет на защита, в сравнение с лице в подобно положение. От гледна точка на потърпевшия е предоставено по-неблагоприятно третиране въз основа на това, че не притежава характеристика, която е предмет на защита. Обичайните примери включват запазване на длъжности за жени на работни места, където преобладават мъже, или за етнически малцинства в публични служби, например в полицията, за да бъде отразен по-добре съставът на обществото. Друг пример е намаляването на таксите за обществен транспорт за възрастни хора с цел компенсирание на по-малките им възможности да си осигурят доходи.

По този начин специалните мерки позволяват да се премине отвъд индивидуалните подходи и да се вземе предвид колективният аспект на дискриминацията.

Използваните понятия за описание на този подход варират в широки граници: „позитивни мерки“, „позитивна“ или „обратна“ дискриминация, „преференциално третиране“, „временни специални мерки“ или

„утвърдителни действия“¹⁵⁴. Тези термини отразяват факта, че подходът се прилага като краткосрочно и извънредно средство за борба с предразсъдъците срещу лицата, които обичайно са обект на дискриминация, чрез отдаване на предпочитание на членове на група в неравностойно положение.

В този контекст съдилищата са склонни да разглеждат разграничителното третиране не като отделна форма на дискриминация сама по себе си, а като изключение от забраната за дискриминация. С други думи съдилищата приемат, че е налице разграничително третиране, но считат, че то може да е оправдано с цел поправяне на вече съществуващо неравностойно положение например недостатъчно представители на работното място от страна на определени групи.

Пример: Дело¹⁵⁵ пред германски съдилища засяга обява за работа, която започва с фразата: „Жените идват на власт!“ Един неуспял кандидат мъж се е оплакал, че той като мъж е дискриминиран. Съдът по трудови спорове обаче отхвърля жалбата. Той приема аргументите, изложени от дружеството ответник. Според него разликата в третирането е обоснована, тъй като дружеството (търговец на автомобили) не е имало служители от женски пол и целта на мярката е била да се осигурят за клиентите служители и от двата пола.

154 Например, МКЛВФРД, членове 1.4 и 2.2; КПДОЖ член 4; КПХУ, член 5.4; ООН, Комисия за икономически, социални и културни права (CESCR)(2009 г.) *Общ коментар № 20: Недискриминация в сферата на икономическите, социалните и културните права*, 2 юли 2009 г., E/C.12/GC/20; ООН, Комитет по правата на детето (КПД) (2009 г.), *Общ коментар № 11: Деца от коренното население и техните права съгласно Конвенцията [за правата на детето]*, 12 февруари 2009 г., CRC/C/GC/11; ООН, Комитет за премахване на расовата дискриминация (КПРД) (2009 г.), *Обща препоръка № 32: Смихъл и обхват на специалните мерки в Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация*, документ на ООН CERD/C/GC/32, 24 септември 2009 г.; ООН, CERD (2004 г.), *Обща препоръка № 30, Дискриминацията срещу лицата, които не са местни граждани*, CERD/C/64/Misc.11/rev.3; ООН, CERD (1994), *Обща препоръка № 14, Определение на расова дискриминация*, документ на ООН A/48/18 at 114; UN, CESCR (1999), *Общ коментар № 13: Правото на образование*, документ на ООН E/C.12/1999/10, 8 декември 1999 г.; ООН, Комитет за премахване на дискриминацията срещу жените (2004 г.), *Обща препоръка № 25: Член 4, параграф 1 от Конвенцията (временни специални мерки)*, документ на ООН A/59/38(SUPP), 18 март 2004 г.; ООН, Комитет по правата на човека (1989 г.), *Общ коментар № 18: Недискриминация*, документ на ООН A/45/40 (Vol. I.) (SUPP), 10 ноември 1989 г.; ООН, CERD (2005 г.), *Обща препоръка № 30 относно дискриминацията срещу лицата, които не са местни граждани*, документ на ООН HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 4 май 2005 г.

155 Германия, Съд по трудови спорове в Кьолн, *Az. 9 Ca 4843/15*, 10 февруари 2016 г.

Съгласно международното право допустимостта на предприемането на позитивни мерки в помощ на групите в неравностойно положение се потвърждава и от насоки, издадени от няколко контролни органи, компетентни да тълкуват договорите на ООН в областта на правата на човека. По-специално тези мерки следва да са подходящи за положението, което трябва да бъде коригирано, както и да бъдат законосъобразни и необходими в демократичното общество. Освен това те следва да са съобразени с принципите на справедливост и пропорционалност, да бъдат временни¹⁵⁶ и да не продължават след постигането на целите, за които са предприети.

Според Комитета на ООН за премахване на расовата дискриминация подобни мерки са допустими само ако са предприети с цел премахване на съществуващите неравенства или бъдещи несъответствия¹⁵⁷. Държавите, които са страни по конвенцията, следва да обучават обществеността и да повишават осведомеността ѝ относно важността на специалните мерки за справяне със ситуацията на жертвите на расова дискриминация и по-специално дискриминацията в резултат на исторически фактори¹⁵⁸. Във връзка с това Комитетът отбелязва, че преодоляването на структурната дискриминация, която засяга лицата от африкански произход, налага спешно приемане на специални мерки.

Комитетът на ООН за премахване на расовата дискриминация подчертава, че равното третиране на лица или групи, които се намират в обективно различни ситуации, в действителност ще представлява дискриминация. Освен това той отбелязва, че е важно тези мерки да се основават на реалистичната оценка на текущото положение на хората и общностите, както и на точни и подробни данни и предварителни консултации със засегнатите общности¹⁵⁹.

156 ООН, CERD (2009), *Обща препоръка 32: Смисъл и обхват на специалните мерки в Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация*, документ на ООН CERD/C/GC/32, 24 септември 2009 г., точка 16.

157 *Лак там*, точки 21–26.

158 ООН, CERD (2011), *Обща препоръка № 34: Расова дискриминация срещу хора от африкански произход*, 3 октомври 2011 г., CERD/C/GC/34.

159 CERD (2009 г.), *Обща препоръка 32: Смисъл и обхват на специалните мерки в Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация*, документ на ООН CERD/C/GC/32, 24 септември 2009 г., точки 21–26.

Комитетът на ООН по правата на човека посочва, че принципът на равенство понякога изисква от държавите, които са страни по конвенцията, да предприемат мерки за намаляване или премахване на условия, които причиняват или водят до продължаване на дискриминацията. В случай че „общите условия на определена част от населението възпрепятстват или затрудняват упражняването на човешките права, държавата следва да предприеме конкретно действие, за да коригира тези условия. Такова действие може да включва допускането за известно време на определено преференциално третиране на част от съответното население в специални области в сравнение с останалата част от населението. Доколкото такова действие е необходимо, за да се коригира дискриминацията в действителност, това представлява случай на легитимна диференциация по силата на Пакта.”¹⁶⁰

Комитетът на ООН за премахване на дискриминацията по отношение на жените уточнява, че такива „временни специални мерки“ биха могли да включват „преференциално третиране, целенасочено наемане на персонал, наемане и повишение, количествени цели, свързани със срокове, както и квоти”¹⁶¹. Съгласно разгледаната по-долу съдебна практика на Съда на ЕС пропорционалността на тези мерки подлежи на стриктна преценка.

Съгласно правото на ЕС в директивите на ЕС срещу дискриминацията изрично се предвижда възможността за позитивни мерки, като се постановява, че „[с] оглед гарантиране на пълно равенство на практика, принципът за равно третиране няма да попречи на всяка държава членка да прилага или приема специфични мерки за предотвратяване или компенсиране на неравностойното положение, свързано със [защитено основание]”¹⁶². В Хартата на основните права на ЕС също се утвърждава, че е необходима специална защита за определени групи, а именно: мъжете

160 ООН, Комитет по правата на човека (1989 г.), *Общ коментар № 18 на МПГПП: Недискриминация*, документ на ООН HRI/GEN/1/Rev.1, 10 ноември 1989 г.

161 ООН, Комитет за премахване на дискриминацията по отношение на жените (КПДОЖ) (2004 г.), *Обща препоръка № 25: Член 4, параграф 1 от Конвенцията (временни специални мерки)*, документ на ООН A/59/38 (SUPP), 18 март 2004 г., точка 22.

162 Директива за равенството между расите, член 5; Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 7; Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 6, както и с малко по-различна формулировка: Директива относно равенството между половете (преработена), член 3.

и жените (член 23), децата (член 24), възрастните хора (член 25) и хората с увреждания (член 26).

Съгласно правото на ЕС специфичните мерки са посочени като обосновка на разграничителното третиране в директивите срещу дискриминацията и в практиката на Съда на ЕС, а също така в изключението от „действително професионално изискване“, разгледано по-долу в [раздел 3.3.1](#).

Най-важните разгледани от Съда на ЕС дела, свързани със специални мерки, са в областта на равенството на половете: делото *Kalanke*¹⁶³, делото *Marschall*¹⁶⁴ и делото *Abrahamsson*¹⁶⁵. Разгледани заедно, тези дела определят допустимите граници на прилагане на специални мерки с цел компенсиране на минало неблагоприятно третиране, на което, в контекста на тези дела, в продължение на години са били подложени жени работници

Пример: По делото *Kalanke/Freie Hansestadt Bremen* Съдът на ЕС е възприел строг подход към предоставянето на преференциално третиране с цел коригиране на недостатъчното представяне на жени на определени длъжности. Това дело има за предмет прието на регионално равнище право, което предоставя автоматично предимство на жените, които кандидатстват за определени длъжности или за повишаване в длъжност. В случаите, когато кандидатите жени и мъже са еднакво квалифицирани и същевременно се приема, че жените са недостатъчно представени в съответния сектор, жените кандидати следва да се ползват с предимство. Приема се, че е налице недостатъчно представяне, ако поне половината от служителите на съответната длъжност не са жени. Ищецът по делото, г-н Kalanke, чиято кандидатура не е била приета, е подал жалба пред националните съдилища, че е станал обект на дискриминация на основание на своя пол. Националните съдилища са препратили случая на Съда на ЕС, като са запитали дали въпросното правило е съвместимо с член 2, параграф 4 от Директивата за равно третиране от 1976 г. (разпоредба, предшестваща член 3 от Директивата за равенство на половете относно „позитивните мерки“), където се посочва, че: „Настоящата директива не

163 Съд на ЕС, C-450/93, *Eckhard Kalanke/Freie Hansestadt Bremen*, 17 октомври 1995 г.

164 Съд на ЕС, C-409/95, *Hellmut Marschall/Land Nordrhein-Westfalen*, 11 ноември 1997 г.

165 Съд на ЕС, C-407/98, *Katarina Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist*, 6 юли 2000 г.

накърнява мерките за насърчаване на равенството във възможностите за мъжете и жените, в частност чрез премахване на съществуващото неравенство, което се отразява на възможностите за жените¹⁶⁶.

Съдът на ЕС е посочил, че разпоредбата на член 2, параграф 4 допуска предприемането на мерки, които „макар и наглед с дискриминационен характер, са всъщност насочени към премахване или намаляване на съществуващи случаи на неравенство в обществения живот“¹⁶⁷. Съдът е приел, че въпросното правило е насочено към постигане на легитимната цел за премахване на неравенства, съществуващи на работните места. Съответно мерки, които дават на жените определено предимство на работното място, включително за повишаване в длъжност, биха били допустими, доколкото то са предприети с оглед повишаване възможностите на жените да се конкурират на пазара на труда, без да са подложени на такава дискриминация. Посочено е също, че всяко изключение от правото на равно третиране следва да бъде стриктно тълкувано. Съдът е посочил, че доколкото въпросното правило гарантира „на жените абсолютно и безусловно предимство при назначаване на работа или повишаване в длъжност“, това би представлявало непропорционална мярка с оглед постигането на целта за премахване на неравенството по отношение на правото на равно третиране. На това основание в разглеждания случай различното третиране не е обосновано.

Въпреки това в рамките на други разглеждани дела е изтъкнато, че специалните мерки може да са допустими, когато съответното правило не предвижда предоставяне на автоматично и безусловно предимство.

Пример: Делото *Marschall/Land Nordrhein-Westfalen*¹⁶⁸ се отнася до право, сходно по своята същност с предмета на делото *Kalanke*. Въпросното правило обаче предвижда предоставяне на предимство на жени с еднаква квалификация, „освен ако обстоятелства, свързани с даден кандидат мъж, не наклонят везните в негова полза“. Г-н

166 Директива за равно третиране 76/207/ЕИО, ОВ L 39, 14.02.1976 г., стр. 40.

167 Тази формулировка е включена в преамбюлите на директивите срещу дискриминацията: съображение 21 от Директивата за равенство на половете (преработена), съображение 26 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта, съображение 17 от Директивата за равенството между расите.

168 Съд на ЕС, C-409/95, *Hellmut Marschall/Land Nordrhein-Westfalen*, 11 ноември 1997 г.

Marschall, на когото е било отказано назначаване на длъжност, за която е кандидатствал, в полза на кандидат жена, е оспорил законосъобразността на това правило пред националните съдилища, които са препратили случая за разглеждане на Съда на ЕС, като и в този случай са отправили запитване дали въпросното правило е съвместимо с Директивата за равно третиране. Съдът на ЕС се е произнесъл, че подобно правило не е непропорционално с оглед на легитимната цел за премахване на неравенството, доколкото „във всеки отделен случай то гарантира на кандидатите мъже, които са еднакво квалифицирани с кандидатите жени, че техните кандидатури ще бъдат предмет на обективна оценка, при която ще бъдат отчетени всички критерии, които намират приложение по отношение на отделните кандидати, и резултатите от която имат приоритет по отношение на предимството, предоставено на кандидатите жени, когато един или повече от тези критерии наклонят везните в полза на кандидата мъж“. По този начин предвидената в разглежданото правило възможност за индивидуална преценка ограничава предоставеното предимство и правилото е пропорционално с оглед постигането на целта за намаляване на неравенството на работното място.

Пример: Делото *Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist* *Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist*¹⁶⁹ се отнася до допустимостта на шведска нормативна разпоредба, която попада по средата между безусловното предимство на правилото, разгледано в рамките на делото *Kalanke*, и възможността за индивидуална преценка, предвидена в правилото, разгледано по делото *Marschall*. Съгласно въпросното правило кандидат от пол, който е недостатъчно представен на работното място, а притежава достатъчни квалификации, за да заема съответната длъжност, следва да се ползва с предимство, освен ако „разликата между квалификациите на кандидатите е толкова значителна, че назначаването на кандидати с предимство може да представлява нарушение на изискването за обективност при назначаване на работа“. Съдът на ЕС се е произнесъл, че разглежданата нормативна разпоредба на практика предоставя автоматично предимство на кандидатите от пола, който е недостатъчно представен. Фактът, че в разпоредбата е предвидено такова автоматично предимство да не се предоставя само в случаите, когато

169 Съд на ЕС, C-407/98, *Katarina Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist*, 6 юли 2000 г.

е налице значителна разлика в квалификациите, не е достатъчен, за да компенсира непропорционалния характер на последиците от прилагането на правилото.

Пример: По делото *Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*¹⁷⁰ на жалбоподателя е отказано правото на ранно пенсиониране. Съответните национални разпоредби предвиждат това право за държавните служители, които имат три деца и които са прекъсвали кариерата си за всяко едно от тях. Жалбоподателят е баща на три деца, но никога не е прекъсвал кариерата си. Според него това представлява непряка дискриминация, основана на пола, тъй като за биологичните майки се приема автоматично, че отговарят на условията. Съдът на ЕС е отбелязал, че мярка като ранното пенсиониране само благоприятства по-ранния край на професионалната кариера, но не е в състояние да компенсира неблагоприятните последици, на които могат да се натъкнат жените държавни служители в хода на професионалната си кариера. Следователно мярката не може да осигури пълна равнопоставеност между мъжете и жените в професионалния живот. В заключение е приел, че спорните разпоредби водят до непряка дискриминация, освен ако тази схема не може да бъде обоснована от обективни фактори, които не са свързани с каквато и да е основана на пола дискриминация, и е подходяща и необходима за постигането на тази цел.

Тези дела илюстрират, че като правило Съдът на ЕС подхожда предпазливо при допускане на приоритет на специфични мерки над принципа на справедливост. Само в ограничени случаи, когато специфичните мерки не са безусловни и абсолютни, Съдът на ЕС допуска националните правила да попаднат в обхвата на дерогацията по член 2, параграф 4.

Когато разглеждат въпрос, отнасящ се до специфични мерки по смисъла на директивите на ЕС срещу дискриминацията, практикуващите юристи трябва да отделят специално внимание на „действията“, предприети с цел облагодетелстване на определена група лица. Както ясно показва цитираната по-горе практика на Съда на ЕС, Съдът категорично застъпва

¹⁷⁰ Съд на ЕС, C-173/13, *Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17 юли 2014 г.

позицията, че към специфични мерки трябва да се прибегва при липса на алтернативи. Практикуващите юристи и магистратите, които разглеждат случаи, свързани със специфични мерки, трябва да се уверят, че качествата на всички кандидати за съответната длъжност, с които работодателят провежда разговори, включително тези, които не са целева група на разпоредбата, предвиждаща специални мерки, са оценени обективно и справедливо. Предприемане на специални мерки се допуска само когато в резултат на такава обективна оценка е констатирано, че редица кандидати — сред които и лица от целева група — са еднакво квалифицирани да заемат съответната длъжност. Само при такива обстоятелства представител на целева група, която е определена на основание на факта, че в миналото е била подложена на дискриминация на работното място, може да бъде назначен с предимство пред лице, което не принадлежи към целевата група.

Освен това едно положително действие е ясно разграничено от останалите. В член 5 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта се съдържат конкретни мерки на общото правило за специфични мерки по отношение на лицата с увреждания, като от работодателите се изисква да направят „подходящо настаняване“, което да позволи на лицата с физически или психически увреждания да получат равни възможности за заетост. Това се определя като „подходящи мерки, когато е необходимо в определен случай да предоставят възможност на лице с увреждане да има достъп, да участва или да се издига в професията и да се обучава, освен ако такива мерки не представляват непропорционална тежест за работодателя“. Подходящите мерки могат да включват инсталиране на работното място на асансьор, рампа или тоалетна за лица с увреждания, за да бъде то достъпно за инвалидни колички¹⁷¹.

Някои мерки за насърчаване на равенството следва да бъдат разграничени от „утвърдителните действия“, тъй като те не водят до дискриминация спрямо друго лице (например допускане на кърмене на работното място) и следователно няма причина да бъдат временни или да се използват при липса на алтернативи.

171 За повече информация относно подходящото настаняване вж. [раздел 5.4](#).

Пример: По делото *Европейска комисия/Италианска република*¹⁷² Съдът на ЕС е подчертал, че задължението за приемане на ефективни и практически мерки, когато е необходимо, по-специално в случаите, определени в член 5 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта, обхваща всички работодатели. Съгласно италианското законодателство не всички категории работодатели са задължени да въвеждат подходящи мерки и затова Съдът на ЕС е постановил, че Италия не е изпълнила задължението си да гарантира правилното и пълно прилагане на член 5 от директивата.

Съгласно ЕКПЧ държавата може да има позитивни задължения. Съответната съдебна практика на ЕСПЧ по отношение на позитивните действия засяга основно въпроса дали държавата е длъжна, а не само оправомощена, да предприема позитивни действия в определени ситуации.

Пример: По делото *Çam/Турция*¹⁷³ относно отказа на музикална академия да приеме студентка заради зрителното ѝ увреждане, ЕСПЧ е установил, че държавата не е предприела положителни стъпки, за да гарантира, че обучаемите лица с увреждания могат да получат образование по недискриминационен начин. ЕСПЧ е отбелязал, че дискриминацията, основана на увреждане, обхваща и отказа да се осигури подходящо настаняване (например адаптиране на методите на преподаване, за да бъдат достъпни за незрящи обучаеми)¹⁷⁴.

Пример: По делото *Horváth u Kiss/Унгария*¹⁷⁵, дело относно настаняването на ромски деца в специални училища, ЕСПЧ е подчертал, че държавата има позитивни задължения да заличи историята на расова сегрегация в специалните училища¹⁷⁶. ЕСПЧ е отбелязал, че държавата има специфични позитивни задължения да избягва продължаването на предишна дискриминация или дискриминационни практики, прикрити в привидно неутрални тестове¹⁷⁷.

172 Съд на ЕС, C-312/11, *Европейска комисия/Италианска република*, 4 юли 2013 г.

173 ЕСПЧ, *Çam/Турция*, № 51500/08, 23 февруари 2016 г., разгледано в [раздел 4.3](#).

174 *Пак там*, точка 67.

175 ЕСПЧ, *Horváth u Kiss/Унгария*, № 11146/11, 29 януари 2013 г., вж. [раздел 4.3](#). Вж. също ЕСПЧ, *Oršuš u други/Хърватия* [голям състав] № 15766/03, 16 март 2010 г.

176 ЕСПЧ, *Horváth u Kiss/Унгария*, № 11146/11, 29 януари 2013 г., точка 127.

177 *Пак там*, 116.

Пример: По делото *Kurić и други/Словения*¹⁷⁸ жалбоподателите са граждани на държава, които в миналото са били част от Социалистическа федеративна република Югославия. Съгласно един от законите, приети след обявяването на независимостта на Словения, кандидатите получават срок от шест месеца да кандидатстват за словенско гражданство. Тъй като те не са направили това, след изтичането на шестмесечния срок имената им са заличени от гражданския регистър, което ги оставя без гражданство и означава, че пребивават незаконно в Словения. ЕСПЧ е постановил, че продължителният отказ да бъде намерено решение на статута им на пребиваване представлява намеса в правото им на личен и/или семеен живот и дискриминация, тъй като са били в неравностойно положение в сравнение с други чужденци в Словения. По този начин Съдът е изтъкнал, че „член 14 не възпрепятства високото договарящите държави да третира определени групи различно с цел компенсиране на „фактическите неравенства“ между тях. В действителност при определени обстоятелства неполагането на усилия за премахване на неравенството чрез различно третиране, без обективно и разумно оправдание, може да доведе до нарушение на този член“¹⁷⁹.

Съгласно ЕСХ в член Д се забраняват всички форми на дискриминация, включително непряката дискриминация. Според ЕКСП: „Такава непряка дискриминация може да възникне, ако не се вземат надлежно предвид всички съществени разлики или не се предприемат адекватни мерки, за да се гарантира, че правата и колективните предимства, които са достъпни за всички, са действително достъпни за всички“¹⁸⁰. Голяма част от разпоредбите на ЕСХ включват задължение за държавите, които са страни по конвенцията, да предприемат позитивни мерки. Например в член 23 от ЕСХ се предвижда правото на възрастните хора на социална закрила. Съгласно тази разпоредба държавите следва да приемат всички подходящи мерки, насочени по-специално към:

178 ЕСПЧ, *Kurić и други/Словения* [голям състав], № 26828/06, 26 юни 2012 г.

179 *Пак там*, точка 388.

180 ЕКСП, *Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия*, жалба № 91/2013, 12 октомври 2015 г., точка 237; ЕКСП, *International Association Autism-Europe/Франция*, жалба № 13/2002, 4 ноември 2003 г., точка 52.

- (i) създаване на възможност възрастните хора да останат пълноправни членове на обществото възможно най-дълго;
- (ii) създаване на възможност възрастните хора свободно да избират начина си на живот и да водят независим начин на живот в познатата им среда толкова дълго, колкото желаят и могат;
- (iii) гарантиране на подходяща подкрепа за възрастните хора, които живеят в институции, при зачитане на неприкосновеността на личния им живот, както и участие във вземането на решенията относно условията на живот в институцията.

Изразът „пълноправни членове“ означава, че възрастните хора не трябва да бъдат изключвани поради възрастта си. ЕКСП тълкува този член като необходимост от въвеждане на законодателство за защита на възрастните хора от дискриминация. В член 15, параграф 2 от ЕСХ се изисква държавите, които са страни по конвенцията, да насърчават осигуряването на равен и ефективен достъп до заетост на отворения пазар на труда за хората с увреждания¹⁸¹. За тази цел законодателството трябва да забрани дискриминацията въз основа на увреждане¹⁸², да създаде действително равни възможности на отворения пазар на труда¹⁸³, да забрани уволнението въз основа на увреждане и да предостави ефективно средство за защита на онези, за които се установи, че са били незаконно дискриминирани¹⁸⁴. По отношение на условията на труд работодателят трябва да бъде задължен да предприеме мерки в съответствие с изискването за подходящо настаняване, за да осигури ефективен достъп до заетост и да задържи на работа лицата с увреждания, по-специално лицата, които са получили увреждания по време на работа в резултат на производствена злополука или професионално заболяване¹⁸⁵.

181 ЕКСП, Заключение ХХ-1 (2012 г.), Чешка република.

182 ЕКСП, Заключение 2003 г., Словения.

183 ЕКСП, Заключение 2012 г., Руска федерация.

184 ЕКСП, Заключение ХІХ-1 (2008 г.), Чешка република.

185 ЕКСП, Заключение 2007 г., Декларация за тълкуване на член 15, параграф 2.

Пример: Делото *The Central Association of Carers in Finland /Финландия*¹⁸⁶ засяга реорганизацията на услугите за дългосрочна грижа за възрастни лица във Финландия. Служебно предоставените жилища заместват предишните заведения за институционални грижи. Основната разлика между двата вида услуги за полагане на грижи е била системата за ценообразуване. Таксите за дългосрочни институционални грижи са определени чрез закон, което прави услугата достъпна за лица с ниски доходи. От друга страна не са съществували разпоредби за регулиране на таксите за предоставяне на служебни жилища или услуги за жилищно настаняване с 24-часова помощ и по-специално не е имало таван за таксите. По тази причина от лицата, нуждаещи се от такива услуги, са изисквани много по-високи такси от таксите за лицата, настанени в институции. Асоциацията жалбоподател твърди, че липсата на регулиране и системата за определяне на цените създават несигурност и възпрепятстват достъпа на възрастните хора до услуги, от които се нуждаят поради състоянието си. Комитетът е преценил, че е налице нарушение на член 23 от ЕСХ. ЕКСП е приел в своето заключение, че следните аргументи имат решаващо значение:

(i) недостатъчното регулиране на таксите и фактът, че търсенето на тези услуги надвишава предлагането, са породили правна несигурност за възрастните хора, нуждаещи се от грижи, поради разнообразните и сложни политики за таксите. В него се подчертава, че „[в]ъпреки че общините могат да коригират таксите, няма въведени ефективни предпазни мерки, за да се гарантира ефективен достъп до услугите за всички възрастни хора, нуждаещи се от тях поради състоянието им“;

(ii) ситуацията е създавала пречка пред правото на „предоставяне на информация относно услугите и материалната база, които са достъпни за възрастните хора, както и пред възможностите им да ги използват“, както е гарантирано от член 23, буква б) от ЕСХ.

186 ЕКСП, *The Central Association of Carers in Finland/Финландия*, жалба № 71/2011, 4 декември 2012 г.

2.6. Престъпления от омраза

Ключов въпрос

- Престъпленията, мотивирани от предрасъдъци, известни като престъпления от омраза или мотивирани от предрасъдъци престъпления, засягат не само лицата, към които са насочени, но и техните общности и общества като цяло.

Престъпления като заплахи, физически нападения, увреждане на имущество или дори убийства, мотивирани от нетърпимост към определени групи в обществото, се описват като престъпления от омраза или мотивирани от предрасъдъци престъпления. Ето защо престъпление от омраза може да бъде всяко престъпление, което е насочено към човек поради начина, по който се възприемат характеристиките му. Основният елемент, по който се разграничават престъпленията от омраза от други престъпления, е мотивът, основан на предрасъдъци.

Другата характерна особеност на престъпленията от омраза е, че въздействието на престъплението засяга не само действителните жертви. То засяга цялата група, с която жертвата се идентифицира, и може да доведе до социално разделение между групата на жертвата и обществото като цяло. Затова то представлява особена заплаха за обществото. Поради тази причина не е редно престъпленията от омраза да се третират като обикновени престъпления. За да бъде намерено подходящо решение на престъпленията от омраза, трябва да бъдат разкрити предрасъдъците зад акта на насилие. Поради това престъпленията от омраза следва да бъдат признати в правния ред като специална категория престъпления. Следва да се осигурят специални обучения, ръководства, информация и други подходящи инструменти за подобряване на капацитета за разследване и осъждане на престъпленията от омраза от страна на лицата (полицейски служители, прокурори, съдии), които се занимават с тях.

В правото на ЕС по принцип е установено, че престъпленията от омраза изискват специфичен отговор чрез наказателното право¹⁸⁷. Въпреки че

¹⁸⁷ Резолюция на Европейския парламент от 14 март 2013 г. относно засилването на борбата срещу расизма, ксенофобията и престъпленията от омраза (2013/2543(RSP)). Вж. също FRA (2012 г.), *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights* („Публичност на породените от омраза престъпления в Европейския съюз: признаване на правата на жертвите“), Люксембург, Служба за публикации, стр. 15.

директивите срещу дискриминация не задължават държавите членки да преследват дискриминационните действия по силата на наказателното право, съществува рамково решение на Европейския съвет, което задължава всички държави членки на ЕС да въведат наказателни санкции по отношение на актовете на подбуждане към насилие или омраза на основата на раса, цвят на кожата, произход, религия или убеждения, национална или етническа принадлежност, както и разпространяване на материали, изразяващи расизъм или ксенофобия, и оправдаване, отричане или омаловажаване на геноцида, военните престъпления и престъпленията срещу човечеството, насочени срещу такива групи¹⁸⁸. Освен това държавите членки са задължени да разглеждат расистките и ксенофобските мотиви като утежняващо вината обстоятелство.

Единственият правен инструмент на ЕС, който понастоящем защитава лесбийки, гейове, бисексуални, транссексуални и интерсексуални (ЛГБТИ) лица срещу престъпления от омраза, е Директивата на ЕС за правата на жертвите¹⁸⁹. В нея са включени основанията за сексуална ориентация, полова идентичност и полого изразяване, когато се признават правата на жертвите, което помага да се гарантира, че жертвите на престъпления получават подходяща информация, подкрепа и защита и могат да участват в наказателни производства. В допълнение към това държавите са длъжни да извършат индивидуална оценка, за да се определят специфичните нужди от защита на жертвите, които са били обект на престъпление, подбудено от предрасъдъци или дискриминация (член 22 от директивата).

Следва да се изтъкне, че не е необходимо жертвата да бъде член на групата, към която е насочена враждебността. Чрез концепцията за дискриминация по асоциация защита се предоставя и на лица, за които се предполага, че имат определена характеристика или са свързани по друг начин с група, притежаваща определени характеристики.

Съгласно ЕКПЧ забраната на дискриминацията включва задължение за борба с престъпленията, мотивирани от расизъм, ксенофобия, религиозна

188 Рамково решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 г. относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право, (*Рамково решение относно расизма и ксенофобията*), ОВ L 328, 6.12.2008 г., стр. 55.

189 Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета.

нетърпимост или от увреждане, сексуална ориентация или полова идентичност на дадено лице. Освен това държавите имат позитивното задължение да защитават лицата срещу насилие, особено когато са били информирани за риск от смъртоносна или тежка телесна повреда. ЕСПЧ е постановил по редица дела¹⁹⁰, че третирането на насилието и бруталността, произтичащи от дискриминационно отношение, като равностойни на насилието без такъв оттенък, би означавало да не се обърне внимание на специфичния характер на актовете, които са особено разрушителни за основните права. ЕСПЧ също така е подчертал, че макар изборът на подходящи средства за постигане на възпиращ ефект по принцип да е бил в границите на свободата на преценка на държавата, ефективното възпиране на сериозните актове налага ефективни наказателноправни разпоредби. ЕСПЧ е постановил също, че държавите имат задължение да разследват наличието на всякакви възможни мотиви за дискриминация, които могат да стоят зад акт на насилие, и че пренебрегването на мотивиращите предразсъдъци, които подбуждат към престъпление, представлява нарушение на член 14 от ЕКПЧ¹⁹¹. Този подход разширява защитата, която ЕКПЧ предлага на членове на уязвими групи, жертви на престъпления от омраза, независимо от това дали насилието е извършено от държавни служители или трети страни¹⁹². С други думи насилието, подбудено от мотиви за дискриминация, представлява утежнена форма на нарушаване на правата на човека. Това следва да бъде отразено в начина, по който се провеждат разследванията и по който жертвите получават подкрепа и защита.

Пример: По делото *Identoba и други/Грузия*¹⁹³, което се отнася до хомофобска атака срещу участниците в мирно събрание на сдружения на ЛГБТ, ЕСПЧ е потвърдил, че „престъпление от омраза“, извършено срещу лица въз основа на сексуална ориентация, представлява нарушение на член 3 от ЕКПЧ във връзка с член 14. ЕСПЧ е подчертал, че органите на Грузия са познавали или е трябвало да познават рисковете, свързани с демонстрацията, като имат предвид различните доклади относно положението на лесбийките, гейовете, бисексуалните

190 Вж. ЕСПЧ, *М.С. и А.С./Румъния*, № 12060/12, 12 април 2016 г., точка 113.

191 Вж. например ЕСПЧ, *Абду/България*, № 26827/08, 11 март 2014 г., разгледано в [раздел 6.3](#).

192 Вж. например ЕСПЧ, *Р.В./Унгария*, № 64602/12, 12 април 2016 г., точка 39.

193 ЕСПЧ, *Identoba и други/Грузия*, № 73235/12, 12 май 2015 г., вж. също [раздел 4.7](#).

и транссексуалните лица в Грузия. Тъй като не е била предоставена полицейска защита своевременно и по подходящ начин, органите не са изпълнили задължението си да осигурят адекватна защита.

Пример: По делото *М.С. и А.С./Румъния*¹⁹⁴ жалбоподателите са били нападнати от група хора на път за дома, на връщане от ежегоден гей парад. Те са били подложени на хомофобски обиди, били са удряни с юмруци и ритани. ЕСПЧ е постановил, че органите не са взели под внимание евентуалните мотиви за дискриминация при разследването на хомофобско нападение и е стигнал до заключението, че е налице нарушение на член 3 (процесуална част) във връзка с член 14 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Virabyan/Армения*¹⁹⁵ жалбоподателят, член на опозиционната партия, е бил арестуван по време на антиправителствена демонстрация. След това е бил отведен в полицейския участък, където е получил тежки наранявания. Той се оплаква, че е бил малтретиран при задържането заради политическите си виждания. ЕСПЧ е постановил, че държавата не е разгледала евентуалната причинно-следствена връзка между твърдените политически мотиви и малтретирането, претърпяно от жалбоподателя. Поради това той е постановил наличието на нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 3 от процесуалната част.

Пример: По делото *Начова и други/България*¹⁹⁶ двама роми са били застреляни при бягство от органите на военната полиция, които са ги издирвали за самоволно отклоняване от военна служба. Съсед на една от жертвите твърди, че непосредствено след стрелбата полицейският служител, който е убил жертвите, е извикал на съседа „проклетци цигани“. ЕСПЧ се е произнесъл, че държавата е нарушила правото на жертвите на живот (гарантирано от член 2 от ЕКПЧ) не само в материален, но и в процесуален аспект, като е отказала да разследва по подходящ начин смъртните случаи. Освен това съдът е постановил, че отказът от разследване представлява и нарушение на член 2 във връзка с правото на лицата да не бъдат подлагани на дискриминация, тъй като държавата е задължена да разследва конкретно възможни дискриминационни мотиви.

194 ЕСПЧ, *М.С. и А.С./Румъния*, № 12060/12, 12 април 2016 г.

195 ЕСПЧ, *Virabyan/Армения*, № 40094/05, 2 октомври 2012 г.

196 ЕСПЧ, *Начова и други/България* [голям състав], № 43577/98 и № 43579/98, 6 юли 2005 г.

Пример: Делото *Škorjanec/Хърватия*¹⁹⁷ се отнася за мотивирани от расистки подбуди действия на насилие. ЕСПЧ е уточнил, че задължението на органите да разследват евентуални расистки мотиви се отнася не само до актове на насилие, основаващи се на действителен или възприеман личен статус или характеристики на жертвата, но и до актове, основани на действително или предполагаемо сдружаване или свързване на жертвата с друго лице, което действително или вероятно притежава определен статус или защитена характеристика. ЕСПЧ е отбелязал, че органите за съдебно преследване са се позовали на факта, че самата жалбоподателка не е от ромски произход и са отказали да проверят дали нападателите са я считали за лице от ромски произход. Органите не са взели предвид и не са установили връзката между расистките подбуди за атаката и връзката на жалбоподателката с партньора ѝ, който е бил от ромски произход. В резултат на това ЕСПЧ е установил нарушение на член 3 в процесуалния му аспект във връзка с член 14 от ЕКПЧ.

В редица дела ЕСПЧ отбелязва насилието, основано на пола, като форма на дискриминация срещу жените¹⁹⁸.

Пример: По делото *Eremia/Република Молдова*¹⁹⁹ първата жалбоподателка е жертва на домашно насилие от страна на съпруга си, който е полицейски служител. Двете им дъщери, втората и третата жалбоподателка, редовно са ставали свидетели на насилието, което се е отразило на психическото им благосъстояние. ЕСПЧ е постановил, че липсата на защита на жалбоподателките от страна на органите отразява факта, че не са оценили правилно тежестта на насилието над жените. Липсата на внимание от страна на органите по отношение на проблема с насилието над жени в Република Молдова е равнозначно на дискриминационно третиране, основано на пола, в нарушение на член 14 във връзка с член 3 от ЕКПЧ.

197 ЕСПЧ, *Škorjanec/Хърватия*, № 25536/14, 28 март 2017 г.

198 Вж. също ЕСПЧ, *Oruz/Турция*, № 33401/02, 9 юни 2009 г., разгледано в [раздел 6.3](#).

199 ЕСПЧ, *Eremia/Република Молдова*, № 3564/11, 28 май 2013 г.

Пример: По делото *М.Г./Турция*²⁰⁰ жалбоподателката е била бита от съпруга си по време на брака им и заплашвана от него по време на развода им. Тя се оплаква от липсата на защита от страна на органите срещу такова домашно насилие, както и от системното и постоянно насилие над жени в Турция. ЕСПЧ е установил, че въпреки че през 2007 г. жалбоподателката се е развела, до влизането в сила на нов закон през 2012 г. тя не е имала ефективна защита срещу бившия си съпруг въпреки многобройните молби, които е отправила до националните съдилища. Следователно ЕСПЧ е приел, че в случая е налице нарушение на член 14 във връзка с член 3 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Halime Kılıç/Турция*²⁰¹ дъщерята на жалбоподателката е получила заповеди за защита срещу агресивния си съпруг. Органите обаче не са взели ефективни мерки, за да я защитят, и претърпените от нея наранявания са довели до фатален изход. ЕСПЧ е постановил, че тъй като националните органи не са наказали съпруга ѝ за неспазването на заповедта за осигуряване на защита, това ги е направило безполезни и той е продължил да я тормози безнаказано. Следователно ЕСПЧ е приел, че в случая е налице нарушение на член 14 във връзка с член 2 от ЕКПЧ.

В допълнение към задължението за разследване държавите са длъжни да предотвратяват мотивирано от омраза насилие от страна на частни лица, за които властите са били или е трябвало да бъдат информирани²⁰², или да се намесят, за да защитят жертвите на престъпления от действията на частни лица.

Пример: По делото *97 членове на конгрегацията на Свидетели на Йехова от Gldani и 4 други/Грузия*²⁰³ група православни екстремисти е нападнала група членове на организацията Свидетели на Йехова. Въпреки че полицията е била уведомена, тя не се е намесила, за да предотврати насилието. След като полицията е заявила, че

200 ЕСПЧ, *М.Г./Турция*, № 646/10, 22 март 2016 г.

201 ЕСПЧ, *Halime Kılıç/Турция*, № 63034/11, 28 юни 2016 г.

202 ЕСПЧ, *Đorđević/Хърватия*, № 41526/10, 24 юли 2012 г., точки 138 и 149, разгледано е в раздел 2.4.2.

203 ЕКПЧ, *97 членове на конгрегацията на Свидетели на Йехова от Gldani и 4 други/Грузия*, № 71156/01, 3 май 2007 г.

не е възможно да установи самоличността на извършителите, тя е прекратила разследването на случая. ЕСПЧ се е произнесъл, че отказът на полицията да се намеси, за да защити жертвите от насилие, мотивирано от расови подбуди, и последвалата липса на подходящо разследване представляват нарушение на член 3 (гарантиращ правото на лицата да не бъдат подлагани на нечовешко и унижително отношение или наказание) и член 9 (гарантиращ правото на свобода на религията) във връзка с член 14 от ЕСПЧ, тъй като тези действия са основани на религиозни мотиви.

Съгласно правото на СЕ в Конвенцията за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (Истанбулската конвенция) се осъждат всички форми на дискриминация срещу жени²⁰⁴.

2.7. Слово на омраза

Ключов въпрос

- Словото на омраза представлява пропагандиране на омраза въз основа на едно от защитените основания.

Словото на омраза обхваща всички публични изяви, които разпространяват, подбуждат, насърчават или оправдават омразата, дискриминацията или враждебността към конкретна група. То е опасно, тъй като допринася за нарастване на нетолерантността спрямо определени групи. Словесните атаки могат да бъдат превърнати във физически атаки.

Според Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта²⁰⁵ словото на омраза трябва да се разбира като застъпничество, популяризиране или подбуждане, под каквато и да е форма, на унижение, омраза или оскърбление на лице или група от лица, както и на тормоз, обиди и създаване на отрицателни стереотипи, стигматизация или заплахи по

204 Съвет на Европа, Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, CETS № 210, 2011 г. Вж. [раздел 1.1.1](#).

205 Европейска комисия срещу расизма и нетърпимостта (ЕКРН), Обща политическа препоръка № 15 за борба срещу словото на омраза, 8 декември 2015 г.

отношение на такова лице или група от лица, както и обосноваването на такива видове изразяване.

Словото на омраза може да бъде и под формата на публично отричане, омаловажаване или реабилитация на престъпления срещу човечеството или военни престъпления и възхваляване на лица, осъдени за извършване на такива престъпления²⁰⁶.

Престъпленията от омраза и словото на омраза имат една и съща цел – подкопаване на достойнството и стойността на лице, принадлежащо към определена група. За разлика от престъпленията от омраза обаче, словото на омраза невинаги трябва да се счита за престъпление.

Съгласно ЕКПЧ съдебната практика на ЕСПЧ относно словото на омраза, включително в интернет, е в процес на развитие, който включва балансиране на различни права: забраната за дискриминация, правото на личен живот и свободата на изразяване. В следващите примери ЕСПЧ е потвърдил, че принципът на недискриминация може да ограничи упражняването на други права.

Пример: Жалбоподателят по делото *M'Vala M'Vala/Франция*²⁰⁷ е комик, осъден за изразяване на отрицателни и антисемитски възгледи по време на участията си в програми на живо. Според него тази присъда е нарушила свободата му на изразяване. ЕСПЧ е постановил, че изразяването на омраза и антисемитизъм и подкрепата за отричането на Холокоста не попадат в обхвата на защитата по член 10 от ЕКПЧ. Съдът също така е постановил, че жалбоподателят „се е опитал да използва член 10 за цел, различна от действителната му цел, като използва правото си на свобода на изразяване на мнение за цели, които са несъвместими със съдържанието и духа на конвенцията, и които, ако бъдат допуснати, биха допринесли за унищожаването на правата и свободите, произтичащи от конвенцията“. Жалбата му е обявена за недопустима.

²⁰⁶ *Пак там*.

²⁰⁷ ЕСПЧ, *M'Vala M'Vala/Франция* (реш.), № 25239/13, 20 октомври 2015 г.

Пример: По делото *Vejdeland u други/Швеция*²⁰⁸ жалбоподателите са осъдени за разпространение на хомофобски листовки в училище. ЕСПЧ е постановил, че намесата в свободата им на изразяване в демократичното общество е била необходима, за да бъдат защитени репутацията и правата на другите, и затова не е имало нарушение на член 10 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Карахмед/България*²⁰⁹ жалбоподателят е посещавал софийска джамия за редовните петъчни молитви. В същия ден около 150 привърженици на дясна политическа партия са се събрали, за да протестира срещу шума, излъчван от високоговорителите на джамията по време на призива за молитва. Те са крещели обиди срещу събраните поклонници и са хвърляли яйца и камъни. Между някои от демонстрантите и поклонниците е избухнала разправа, след като първите са монтирали свои собствени високоговорители на покрива на джамията, за да заглушат звука на молитвите, а последните са се опитали да ги премахнат. Тъй като националните органи не са намерили подходящ баланс в мерките за гарантиране на ефективното и мирно упражняване на правата на демонстрантите и на правата на жалбоподателя и останалите поклонници да се молят заедно, както и липсата впоследствие на адекватна реакция от страна на органите на тези събития и по-специално на словото на омраза, означава, че държавата не е изпълнила своите позитивни задължения по член 9 (свобода на религията) от ЕКПЧ.

Когато мненията на потребители трети страни са под формата на слово на омраза и на преки заплахи за физическата цялост на лица, държавите членки могат да имат право да търсят отговорност от интернет порталите за новини, ако не предприемат незабавни мерки за премахване на очевидно неправомерни коментари, дори и без предизвестие от страна на лицето, което е предполагаема жертва, или от трети страни.

Пример: По делото *Delfi AS/Естония*²¹⁰ дружеството жалбоподател е собственик на един от най-големите интернет портали за новини в Естония. След публикуването на статия на портала относно фериботно дружество, под статията са публикувани няколко коментара от

208 ЕСПЧ, *Vejdeland u други/Швеция*, № 1813/07, 9 февруари 2012 г.

209 ЕСПЧ, *Карахмед/България* № 30587/13, 24 февруари 2015 г.

210 ЕСПЧ, *Delfi AS/Естония* [голям състав], № 64569/09, 16 юни 2015 г.

анонимни трети страни, съдържащи персонални заплахи и обидни думи, насочени срещу собственика на фериботното дружество. Порталът е заличил коментарите няколко седмици по-късно и то едва след поискване от страна на жалбоподателя, но е отказал да плати обезщетение. Срещу дружеството жалбоподател е образувано производство за клевета и то в крайна сметка е било осъдено да заплати 320 EUR обезщетение за нанесени щети. ЕСПЧ е постановил, че задължението за предотвратяване или премахване на неправомерни коментари и санкцията в размер на 320 EUR, наложена на дружеството жалбоподател, не са представлявали непропорционално ограничение на правото му на свобода на изразяване. Що се отнася до съдържащото се в коментарите, установено е, че пораждащите омраза изрази и грубите заплахи са били явно недопустими – равностойни на слово на омраза – и следователно не е бил необходим допълнителен езиков или правен анализ²¹¹.

ЕСПЧ счита, че задължението на големите информационни портали да прилагат ефективни мерки за ограничаване на разпространението на словото на омраза и словото, подбуждащо към насилие, не може да се счита за „частна цензура“. Всъщност способността на потенциалната жертва на подобни изказвания непрекъснато да следи интернет е по-ограничена от способността на голям фирмен портал за интернет новини да предотвратява или да премахва неправомерни коментари.

Често се налага ЕСПЧ да търси баланс между конкуриращи се права. Примерите по-долу обхващат случаи, при които изразяването на становища се счита за по-важно от необходимостта да се санкционира словото на омраза.

Пример: По делото *Perinçek/Швейцария*²¹² жалбоподателят, турски университетски преподавател, е осъден за публичното отричане, че е извършен геноцид над арменския народ от Османската империя.

211 Сравнете с ЕСПЧ, *Magyar Tartalomsgéltatók Egyesülete u Index.hu Zrt/Унгария*, № 22947/13, 2 февруари 2016 г., в което Съдът отбелязва, че използването на вулгарни изрази само по себе си не е решаващо и че е необходимо да се вземат предвид спецификите на стила на комуникация в определени интернет портали. Изразите, използвани в коментарите, макар да са характерни за ниския стил на регистър, са разпространени в комуникацията на много интернет портали, така че въздействието, което може да им бъде приписано, е намалено.

212 ЕСПЧ, *Perinçek/Швейцария* [голям състав], № 27510/08, 15 октомври 2015 г.

Като се има предвид по-специално контекстът, в който са направени изявленията, фактът, че не са засегнали достойнството на членовете на арменската общност до такава степен, че да потърсят наказателна присъда, както и фактът, че Швейцария не е имала задължение по силата на международното право да криминализира подобни изявления, ЕСПЧ е постановил, че изявленията на жалбоподателя са свързани с въпрос от обществен интерес и не са били равностойни на призив за омраза или нетърпимост. ЕСПЧ е заключил, че в демократичното общество не е било необходимо жалбоподателят да получи наказателна присъда, за да бъдат защитени правата на арменската общност в конкретния случай.

Пример: По делото *Sousa Goucha/Португалия*²¹³ жалбоподателят, известен хомосексуален телевизионен водещ, е станал обект на шега по време на телевизионно комедийно предаване на живо, в което е бил наречен жена. ЕСПЧ не е счел, че шегата, в която гей мъже се сравняват с жени, представлява хомофобско изказване, подбуждащо към омраза. Затова решението на органите да не провеждат наказателно преследване не нарушава член 14, разглеждан във връзка с член 8 от Конвенцията.

Съгласно международното право в член 20 от МПГПП се посочва, че пропагандирането на война и всяко проповядване на национална, расова или религиозна омраза, представляващо подбудителство към дискриминация, враждебност или насилие, се забранява със закон.

Във връзка с това Комитетът по правата на човека изтъква, че забраната по член 20, параграф 1 обхваща всички форми на пропаганда, която има опасност да се превърне във или произтича от акт на агресия или нарушение на мира в противоречие с Устава на Организацията на обединените нации. Параграф 2 е насочен срещу всяко проповядване на национална, расова или религиозна омраза, представляващо подбудителство към дискриминация, враждебност или насилие, независимо дали такава пропаганда или проповядване има цели, които са вътрешни или външни за съответната държава²¹⁴.

²¹³ ЕСПЧ, *Sousa Goucha/Португалия*, № 70434/12, 22 март 2016 г.

²¹⁴ Комисия по правата на човека, Общ коментар № 11.

Подбудителството към геноцид е престъпление съгласно международното право, което е наказуемо дори ако въпросният акт не е бил незаконен съгласно местното право в съответния момент и на съответното място. В известното съдебно решение срещу Julius Streicher Международният военен трибунал (МВТ) в Нюрнберг постановява, че „в своите изказвания и статии седмица след седмица, месец след месец, той заразяваше ума на германските граждани с вируса на антисемитизма и подбуди германския народ към активно преследване.“²¹⁵ МВТ го признава за виновен за престъпления срещу човечеството.

В член III от Конвенцията на ООН за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид се предвижда, че актовете на геноцид, заговорът за извършване на геноцид, прякото и публичното подстрекателство за извършване на геноцид, опитите за извършване на геноцид и съучастието в геноцид са наказуеми.

През 2003 г. Международният наказателен трибунал на ООН за Руанда (ICTR) осъжда трима бивши ръководители на медии за това, че са имали ключова роля в медийната кампания за подстрекаване на етнически хути да убиват тутси в Руанда през 1994 г.²¹⁶ Те са осъдени за престъпления срещу човечеството, като геноцид, пряко и публично подстрекателство за извършване на геноцид, заговор за извършване на геноцид и изстребление и преследване. Съдебният състав отбелязва, че „словото на омраза представлява дискриминационна форма на агресия, която разрушава достойнството на групите, подложени на атаки. С такива изказвания се понижава статусът не само в очите на самите членове на групата, но и в очите на останалите, които ги възприемат и третират като по-нисши от хората индивиди. Чрез омаловажаването на лице въз основа на неговата или нейната етническа идентичност или на друга групова принадлежност само по себе си, както и чрез останалите му последици, може да бъде нанесена необратима вреда“²¹⁷.

215 Международен военен трибунал, решение от 1 октомври 1946 г. по: Съдебен процес на основните военни престъпници на Германия. Производство на Международния военен трибунал, заседаващ в Нюрнберг, Германия, част 22, стр. 501.

216 ООН, Международен наказателен трибунал за Руанда, *Прокурор/Ferdinand Nahimana, Jean-Bosco Barayagwiza и Hassan Ngeze*, дело № ICTR-99-52-T.

217 *Пак там*.

3

Обосновка за по-неблагоприятно третиране съгласно европейското право в областта на недискриминацията

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Обективна обосновка: Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 2, параграф 2, буква б); Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 2, параграф 2, буква б); Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 2, буква б); Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 2, параграф 1, буква б)</p> <p>Конкретни основания за обосновка:</p> <p>Действително професионално изискване: Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 14, параграф 2; Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 4; Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 4, параграф 1</p> <p>Религиозни институции: Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 4, параграф 2</p> <p>Възраст: Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 6</p> <p>Защита на обществената безопасност: Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 2, параграф 5 Съд на ЕС, C-354/16, <i>Kleinstеuber/Mars GmbH</i>, 2017 г.</p>	<p>Обосновка за по-неблагоприятно третиране съгласно европейското право в областта на недискриминацията</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията)</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Съд на ЕС, C-188/15, <i>Bougnoui u ADDH/Micropole SA</i> [голям състав], 2017 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-416/13, <i>Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-285/98, <i>Kreil/Bundesrepublik Deutschland</i>, 2000 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-207/98, <i>Mahlburg/Land Mecklenburg-Vorpommern</i>, 2000 г.</p> <p>Съд на ЕС, дело 222/84, <i>Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i>, 1986 г.</p>		

При определени обстоятелства съдилищата могат да приемат, че е приложено разграничително третиране, но че то е било приемливо. Въпреки някои различия, подходът за обосноваване съгласно правото на ЕС по същество е сходен с този на ЕСПЧ.

Съгласно ЕКПЧ практиката на ЕСПЧ е да приема общо формулирани обосновки във връзка със случаи както на пряка, така и на непряка дискриминация. От друга страна, **в правото на ЕС** се допускат само определени ограничени изключения в случаите на пряка дискриминация и обща обосновка се допуска само във връзка със случаи на непряка дискриминация. Казано по друг начин, съгласно директивите срещу дискриминацията, в случаи на предполагаема пряка дискриминация, разликата в третирането може да бъде обоснована само когато тази дискриминация е предприета във връзка с целите, изрично посочени в тези директиви.

Следва да се отбележи, че проверката за обосноваване по обективни причини съгласно ЕКПЧ и проверката за обосноваване съгласно изключенията от директивите за недискриминация са много сходни. И двете проверки включват оценка на легитимността на преследваните цели и на пропорционалността на средствата, използвани за постигането им.

3.1. Прилагане на обективна обосновка съгласно ЕКПЧ

Ключови въпроси

- По смисъла на ЕКПЧ при разграничителното третиране в случаите на твърдяна пряка и непряка дискриминация следва да бъде направена обективна обосновка.
- Разграничителното третиране може да бъде оправдано, когато преследва законна цел и когато средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими.

Съгласно ЕКПЧ обективната обосновка се извършва както по отношение на пряката, така и по отношение на непряката дискриминация. Според ЕСПЧ:

„различното третиране между лица в сравнително подобни ситуации... се счита за дискриминационно, ако то няма обективно и разумно оправдание, което означава, ако не преследва легитимна цел или ако няма разумно отношение на пропорционалност между използваните средства и целта, която се реализира.“²¹⁸

В такъв случай обоснованото разграничително третиране не представлява дискриминация.

Съдебната практика на ЕСПЧ показва, че разграничителното третиране, свързано с аспекти с централно значение

За да бъде обосновано разграничителното третиране, трябва да се докаже:

- че въпросното правило или практика преследва законна цел;
- че избраните за постигането на тази цел средства (т.е. мярката, която е довела до разграничително третиране), са пропорционални и необходими за постигането ѝ.

За да се определи дали разграничителното третиране е пропорционално, съдът трябва да се увери, че:

- целта не може да бъде постигната с други средства, които накарняват в по-малка степен правото на равно третиране. Казано по друг начин, понесеното по-неблагоприятно третиране във връзка с постигането на целта следва да е свързано с възможно най-малко вреди;
- преследваната цел е достатъчно важна, за да се обоснове съществуващото ниво на намеса.

²¹⁸ ЕСПЧ, *Burden/Обединеното кралство* [голям състав], № 13378/05, 29 април 2008 г., точка 60; ЕСПЧ, *Guberina/Хърватия*, № 23682/13, 22 март 2016 г., точка 69.

за личното достойнство, например в случаи на дискриминация, основана на расата или етническия произход, личния и семейния живот, може по-трудно да бъде обосновано от по-общи съображения на социалната политика, особено когато тези съображения имат фискални измерения. Във връзка с това ЕСПЧ използва термина „свобода на преценка“, който се отнася до очертаване на границите, в които държавата има самостоятелност в преценката дали разграничителното третиране е обосновано. В случаите, когато тези граници са оценени като „ограничени“, ЕСПЧ изисква по-висока степен на обосноваване.

3.2. Прилагане на обективна обосновка съгласно правото на ЕС

Ключов въпрос

- Съгласно правото на ЕС по отношение на непряката дискриминация е налице обективна обосновка.

Съгласно правото на ЕС аналогична формулировка на възможната обективна обосновка се съдържа в директивите на ЕС срещу дискриминацията във връзка с непряката дискриминация. В Директивата за равенството между расите е записано следното:

„[...] проява на непряка дискриминация има, когато видимо неутрална разпоредба, критерий или практика биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани от законната си цел и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими“²¹⁹.

²¹⁹ Директива за равенството между расите, член 2, буква б); Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 2, параграф 2, буква б); Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 2, буква б); Директива относно равенството между половете (преработена), член 2, параграф 1, буква б).

Например в случая на поставянето на електромери на недостъпна височина²²⁰ Съдът на ЕС е приел, че за да се обоснове такава практика, запитващата юрисдикция следва да определи дали съществуват други подходящи и по-малко ограничителни средства за постигане на преследваните цели (сигурност на преноса на електроенергия и надлежно отчитане на потреблението на електроенергия). Ако такива мерки не са съществували, практиката не би била непропорционална само ако жителите на района са били възпрепятствани да получат достъп до електричество в условия, които не са с обиден или заклеймяващ характер и които им позволяват да следят редовно потреблението си на електроенергия.

В контекста на заетостта Съдът на ЕС е отказвал да допусне разграничителното третиране в сферата на заетостта, основано на управленски решения, свързани с икономически съображения на работодателите, но същевременно допуска разграничително третиране, основано на по-обща цели на социалната политика и политиката по заетостта, които имат фискални измерения. В случаите, свързани с последните съображения, Съдът на ЕС ще предостави широко „право на преценка“. Съдът на ЕС утвърди например, че целта за насърчаване на висшето образование²²¹ или за компенсиране на недостатъците от прекъсването на кариерата при отглеждането на деца²²² са били легитимни цели, които могат да оправдаят непряката дискриминация. От друга страна, Съдът на ЕС подчерта, че целта да се ограничат публичните разходи не може да служи като обосновка²²³.

Съдът на ЕС е възприемал подобни подходи съгласно принципа за недискриминация, гарантиран от Хартата на основните права на ЕС. Съдът на ЕС е посочил, че разликата в третирането е оправдана, ако се базира на обективен и разумен критерий, т.е. ако разликата е свързана с разрешена от закона цел, преследвана от съответното законодателство, и е пропорционална на целта, преследвана от съответното третиране²²⁴.

220 Съд на ЕС, C-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 16 юли 2015 г., (разгледано подробно в раздел 2.2.3).

221 Съд на ЕС, C-238/15, *Maria do Céu Bragança Linares Verruga u дъгу/Ministre de l'Enseignement supérieur et de la recherche*, 14 декември 2016 г.

222 Съд на ЕС, C-173/13, *Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17 юли 2014 г.

223 Съд на ЕС, съединени дела C-4/02 и C-5/02, *Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main (C-4/02) u Silvia Becker/Land Hessen (C-5/02)*, 23 октомври 2003 г.

224 Съд на ЕС, C-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г.

Пример: Съдът на ЕС е разяснил в детайли понятието за обективна обосновка в решението си по делото *Bilka - Kaufhaus GmbH/Weber Von Hartz*²²⁵. Ищците по това дело, работници на непълно работно време, които са били изключени от професионалната пенсионна схема на *Bilka* (универсален магазин), са изтъкнали в жалбата си, че това действие представлява непряка дискриминация срещу жени, тъй като голямото мнозинство от работниците на непълно работно време са жени. Съдът на ЕС е установил, че оспорваните действия биха представлявали непряка дискриминация, освен ако разликата в достъпа до пенсионната схема може да бъде обоснована. За да бъде обоснована, ще трябва да се докаже, че: „[...] предприетите от *Bilka* мерки отговарят на действителната потребност на предприятието и са подходящи и необходими за постигане на поставените цели“.

Дружеството *Bilka* е изтъкнало, че различното третиране е било предприето с цел разубеждаване за работа на непълно работно време и стимулиране на работата на пълно работно време, тъй като работещите на непълно работно време по правило не са били склонни да работят вечер и в събота, което е затруднявало поддържането на необходимата численост на персонала. Съдът на ЕС се е произнесъл, че това съображение може да се приеме за легитимна цел. Той обаче не е отговорил на въпроса дали изключването на работещите на непълно работно време от пенсионната схема е подходящо с оглед постигането на тази цел. Изискването предприетите мерки да са „необходими“ предполага, че трябва да се докаже, че не съществуват разумни алтернативни способи, които биха накърнили в по-малка степен принципа на равно третиране. Решението оставя на националния съд да приложи закона към фактическите обстоятелства по делото.

225 Съд на ЕС, дело 170/84, *Bilka - Kaufhaus GmbH/Karin Weber Von Hartz*, 13 май 1986 г.

3.3. Специфични основания за обосновка съгласно правото на ЕС

Ключови въпроси

- Съгласно правото на ЕС съществуват специфични изключения от пряката дискриминация, които са съобразени с контекста на областта на защита.
- Специфичните изключения включват:
 - о действителни професионални изисквания;
 - о изключения по отношение на религиозни институции;
 - о изключения, свързани по-специално с дискриминацията, основана на възраст.

Както е посочено по-горе, нормативната рамка на директивите срещу дискриминацията урежда набор от възражения, които позволяват обосноваване на случаи на разграничително третиране в ограничен кръг обстоятелства „Възражението за действително професионално изискване“ е предвидено във всяка от директивите²²⁶ (с изключение на Директивата за достъп на мъже и жени до стоки и услуги, тъй като тази директива не е свързана с областта на заетостта). Това изискване позволява на работодателите да третират по различен начин физически лица на защитено основание, когато това основание е свързано по своята същност с капацитета за трудово изпълнение или с изискваните квалификации за изпълнение на определена длъжност²²⁷. Останалите две изключения са предвидени само в Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)²²⁸: първото е свързано с допустимостта на дискриминацията, основана на религия или убеждения, от страна на работодатели, които са религиозни организации²²⁹, а второто е свързано с допустимостта при определени обстоятелства на дискриминацията, основана на възраст²³⁰. Възприетият от Съда на ЕС стриктен подход към тълкуването на изключения

226 Директива относно равенството между половете (преработена), член 14, параграф 2; Директива за равенството между расите ЕО, член 4; Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 4, параграф 1.

227 *Пак там*.

228 Директива 2000/78/ЕО на Съвета 27 ноември 2000 г. за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите, ОВ L 303, 2.12.2000 г., стр. 16–22.

229 Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 4, параграф 2.

230 Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 6.

в случаи на разграничително третиране показва, че всички изключения ще бъдат тълкувани стеснително, тъй като Съдът изтъква значението на всички права на физическите лица, предвидени в правото на ЕС²³¹.

Освен това с член 2, параграф 5 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта се въвежда изключение от забраната за дискриминация по причини, свързани със защитата на обществената безопасност. Целта на разпоредбата е да се предотврати и намери решение на конфликти между принципа на равното третиране, от една страна, и необходимостта от осигуряване на обществен ред, сигурност и здраве, предотвратяването на престъпления и защитата на индивидуалните права и свободи, от друга страна. Всичко това е необходимо за функционирането на демократичното общество. Член 2, параграф 5, като изключение от принципа за забрана на дискриминацията, трябва да се тълкува стриктно. Съдът на ЕС е постановил например, че мерките, насочени към избягване на авиационни произшествия чрез мониторинг на пригодността и физическите способности на пилотите, за да се гарантира, че няма да бъдат причинени злополуки в резултат на човешка грешка, попадат в обхвата на член 2, параграф 5 от директивата. Той е постановил обаче, че разпоредба, която забранява на пилотите да продължат да работят след 60-годишна възраст, е непропорционална²³². Съдът е приел също, че разпоредба, в която се определя на 68 години максималната възраст за упражняване на професията зъболекар, който работи по схеми за обществено здравно осигуряване, може да се счита за съвместима с член 2, параграф 5 от директивата, ако има за цел да предотврати риск от нанасяне на сериозни вреди на финансовия баланс на системата за социално осигуряване за постигане на високо ниво на защита на здравето²³³.

3.3.1. Действително професионално изискване

Съгласно директивите за недискриминация, доколкото засягат областта на заетостта:

231 Вж., например, Съд на ЕС, дело 222/84, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15 май 1986 г., точка 36.

232 Съд на ЕС, C-447/09, *Reinhard Prigge и други/Deutsche Lufthansa AG* [голям състав], 13 септември 2011 г., разгледано в [раздел 3.3.3](#).

233 Съд на ЕС, C-341/08, *Domnica Petersen/Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe* [голям състав], 12 януари 2010 г., точки 60–64.

„Държавите членки могат да предвидят, че разлика в третирането, която се основава на характеристика, свързана със [защитено основание] не представлява дискриминация, когато поради характера на професионалната дейност или в контекста, в който тя се упражнява, такава характеристика представлява действително и определящо професионално изискване, при условие че целта е законосъобразна и изискването е пропорционално.“²³⁴

Тази обосновка позволява на работодателите да третират различно лица въз основа на характеристика, която е предмет на защита, когато съответната характеристика е пряко свързана с пригодността или компетентността на лицето да изпълнява задълженията, свързани с определена длъжност.

Пример: По делото *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*²³⁵ (разгледано в [раздел 5.5](#)) спорът засяга възрастовата граница от 30 години за наемане на местни полицейски служители. Съдът на ЕС е потвърдил, че притежаването на определени физически способности може да се счита за „основно и определящо професията изискване“ по смисъла на член 4, параграф 1 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО). Освен това Съдът на ЕС е отбелязал, че „притежаването на особени физически способности е характеристика, свързана с възрастта“²³⁶. В този случай Съдът на ЕС е заключил, че възрастовата граница е непропорционална²³⁷.

234 Директива относно равенството между половете (преработена), член 14, параграф 2; Директива за равенството между расите, член 4; Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 4, параграф 1.

235 Съд на ЕС, C-416/13, *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*, 13 ноември 2014 г.

236 *Пак там*, точка 37.

237 Вж. обосновката на Съда на ЕС [раздел 5.5](#). Сравнете с решението на Съда на ЕС по дело C-229/08, *Colin Wolf/Stadt Frankfurt am Main* [голям състав], 12 януари 2010 г., точка 40, в което Съдът на ЕС утвърждава максимална възраст от 30 години за наемане на служители от първа линия. Съдът на ЕС е отбелязал, че физическото състояние е характеристика, свързана с възрастта, и съставлява основно и професионално-определящо изискване по делото. Това се дължи на факта, че задълженията на служителите от първа линия изискват изключително високи физически способности. Сравнете също с решението на Съда на ЕС по делото C-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias* [голям състав], 15 ноември 2016 г., разгледано в [раздел 5.5](#), в което Съдът на ЕС заключава, че възрастовата граница от 35 години за наемане на работа като полицейски служител не представлява дискриминационно отношение.

Съществува установена практика относно професиите, които попадат в обхвата на дерогацията за действителните професионални изисквания: по делото *Комисия/Германия* Съдът на ЕС, основавайки се на резултатите от проведено от Комисията проучване на обхвата на дерогацията по отношение на дискриминацията, основана на пол, е посочил определени професии, по отношение на които може да се прилага разглежданото изключение²³⁸. Особено внимание е отделено на професиите, свързани с изкуството, във връзка с които често се изискват конкретни качества, които се явяват присъщи характеристики на лицата. Такива са например изискванията за ангажиране на певица, която да се вписва в стила на представлението, на млад актьор за изпълнение на определена роля, на лице в добро физическо състояние за работа като танцьор или на мъже или жени за различни видове модни ревюта. Това обаче не е опит за изчерпателно изброяване. Други примери включват наемане на лице с китайски етнически произход за работа в китайски ресторант с цел осигуряване на автентична обстановка или наемане на жени за работа във фитнес клубове, обслужващи само жени.

Пример: По делото *Комисия/Франция*²³⁹ Съдът на ЕС се е произнесъл, че при определени обстоятелства не е неправомерно да се назначават предимно мъже на длъжности в мъжки затвори и жени в женски затвори. Това изключение може да се прилага обаче само по отношение на длъжностите, които включват изпълнение на дейности, за които полът на този, който ги изпълнява, е от значение. В разглеждания случай френските органи са отстоявали практиката си да запазват определен дял от длъжностите за кандидати мъже, тъй като може да се наложи използване на сила за възпиране на потенциални нарушители на режима, а също и във връзка с други задължения, за които служителите мъже се считат за по-подходящи. Въпреки че Съдът на ЕС е приел тези доводи по принцип, френските органи не са изпълнили изискването за прозрачност по отношение на конкретните дейности, които трябва да се изпълняват само от кандидати мъже; общите доводи за пригодността на кандидатите от даден пол не са достатъчни.

238 Съд на ЕС, дело 248/83, *Комисия на Европейските общности/Федерална република Германия*, 21 май 1985 г.

239 Съд на ЕС, дело 318/86, *Комисия на Европейските общности/Френска република*, 30 юни 1988 г.

Пример: По делото *Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*²⁴⁰ ищцата, която е полицейски служител от Северна Ирландия, е оспорила отказа за подновяване на трудовия ѝ договор. Началникът на полицейската служба е обосновал това решение с довода, че полицейските служители жени не са обучени да боравят с огнестрелно оръжие, тъй като „в обстановка, която се характеризира със сериозни вътрешни безредици, носенето на огнестрелно оръжие от полицейски служители жени може да породи допълнителни рискове от убийство на служителите и следователно е в противоречие с изискванията за обществена безопасност“. Съдът на ЕС е изтъкнал, че рисковете за безопасността трябва да бъдат отчетени, но че тези рискове съществуват в еднаква степен за мъжете и за жените и жените не са по-застрашени. Разграничителното третиране не може да бъде обосновано с довода, че общественото мнение изисква жените да са защитени в по-голяма степен, освен ако обосновката е свързана с биологични фактори, засягащи изключително жените, например необходимостта от защита на плода по време на бременността.

Пример: По делото *Mahlburg/Land Mecklenburg-Vorpommern*²⁴¹ на ищцата е било отказано по време на нейната бременност назначение на постоянна работа като медицинска сестра, включваща изпълнението на голям обем служебни задължения в операционни зали. Отказът е мотивиран с довода, че плодът може да бъде увреден в резултат на излагане на вредни вещества в операционната зала. Съдът на ЕС се е произнесъл, че тъй като става дума за постоянна длъжност, е непропорционално на ищцата да бъде отказано назначение, тъй като нейната непригодност за работа в операционна зала е временна. Съдът приема, че ограниченията относно условията на труд на бременните жени са оправдани, но посочва, че тези ограничения трябва да се отнасят само до служебни задължения, изпълнението на които може да е свързано с вреди за здравето, и не могат да включват обща забрана за работа.

240 Съд на ЕС, дело 222/84, *Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15 май 1986 г.

241 Съд на ЕС, C-207/98, *Silke-Karin Mahlburg/Land Mecklenburg-Vorpommern*, 3 февруари 2000 г.

Пример: По делото *Asma Bougnaoui u ADDH/Micropole SA*²⁴² (разгледано в [раздел 5.8](#)) Съдът на ЕС е постановил, че носенето на ислямска забрадка на работа може да се смята за основно и определящо професията изискване. Съдът на ЕС е постановил, че изискването на Директивата за равно третиране в областта на заетостта да бъде обосновано правило, пораждащо дискриминация, е изпълнено само ако е обективно продиктувано от естеството на съответните професионални дейности или от контекста, в който те се извършват. Затова изключението не обхваща субективни съображения, каквото е това на работодателя, като се вземе предвид конкретното искане на клиента, който не желае да бъде обслужван от работник, носещ ислямска забрадка.

Пример: По дело²⁴³ от Австрия мъж гинеколог се оплаква от правилата на процедурата за възлагане на договор със схемата за задължително здравно осигуряване. Кандидатите от женски пол са получили автоматично 10 % повече точки при процедурата за подбор. Жалбоподателят е заявил, че въпреки че е получил максималния брой точки във всички категории, той е бил класиран на трето място в списъка заради предоставеното на жените лекари предимство. Върховният съд на Австрия е постановил, че при обстоятелствата по делото полът е действително професионално изискване, тъй като броят на жените гинеколози е бил недостатъчен (само 23 % от всички гинеколози са били жени), а някои пациентки предпочитат да имат жена лекар.

Съображение 18 от преамбюла на Директивата за равно третиране в областта на заетостта съдържа по-конкретна формулировка на изключението на основание на действителни професионални изисквания при определени публични услуги, свързани с безопасността и сигурността. Това не е самостоятелно изключение, а следва да се разглежда като разясняване на една от последиците от изключението на основание на действителни професионални изисквания в специфичен контекст:

242 Съд на ЕС, C-188/15, *Asma Bougnaoui u Association de défense des droits de l'homme (ADDH)/Micropole SA* [голям състав], 14 март 2017 г.

243 Австрия, Конституционен съд на Австрия, [V 54/2014-20](#), 9 декември 2014 г.

„Настоящата директива не изисква в частност от въоръжените сили и полицията, затворите и службите по спешност да наемат или оставят на работа лица, които нямат изискваните способности да изпълняват кръга от задължения, свързани със законната цел за поддържане оперативния капацитет на тези служби.“²⁴⁴

В общия случай това изключение може да се прилага към ситуации на отказ от назначаване на определени длъжности, смятани за твърде тежки във физическо отношение за лицата над определена възраст или с увреждания. Във връзка с това в член 3, параграф 4 от директивата се позволява на държавите членки да изключват изрично прилагането на нейните разпоредби към въоръжените сили. Макар че подобна разпоредба не се съдържа в Директивата за равенство на половете (преработена), може да се прецени как би функционирала подобна разпоредба чрез анализиране на две съдебни дела, свързани с дискриминацията, основана на пол, във въоръжените сили. Тези случаи попадат в обхвата на член 2, параграф 2 от Директивата за равно третиране, който е съдържал защитното възражение, основано на „действително професионално изискване“, което понастоящем е уредено в член 14, параграф 2 от Директивата за равенство на половете (преработена).

Пример: По делото *Sirdar/The Army Board u Secretary of State for Defence*²⁴⁵ ищцата е служила като готвач в състава на екип за специални операции. Длъжността ѝ е била съкратена в резултат на оптимизация на военните разходи, с която е въведен принципът на „оперативна съвместимост“ на екипите за специални операции. Принципът на „оперативна съвместимост“ предполага всички членове на личния състав да са в състояние да изпълняват бойни функции поради недостиг на личен състав. Съдът на ЕС е приел, че сформирането на екипи за специални операции само от мъже е оправдано с оглед гарантиране на бойната готовност, както и че прилагането на принципа на оперативна съвместимост изключва участието на жени. Причина за това е фактът, че екипите за специални операции представляват малки специализирани бойни части, които обикновено са в челните

244 Директива за равно третиране в областта на заетостта 2000/78/ЕО, ОВ L 303, 2.12.2000 г., стр. 17.

245 Съд на ЕС, C-273/97, *Angela Maria Sirdar/The Army Board u Secretary of State for Defence*, 26 октомври 1999 г.

редици на атакуващите армейски части. Съдът на ЕС се е произнесъл, че въведеният принцип е необходим с оглед постигане на целта за гарантиране на бойната готовност.

Пример: По делото *Kreil/Bundesrepublik Deutschland*²⁴⁶ ищцата е кандидатствала за работа като електроинженер във въоръжените сили. Отказано ѝ е да бъде назначена на основание на забраната за назначаване на жени на военни длъжности, свързани с носене на оръжие, която допуска участието на жени само в медицинските служби и музикалните оркестри към въоръжените сили. Съдът на ЕС се е произнесъл, че тази забрана е формулирана твърде широко и на практика засяга почти всички длъжности във въоръжените сили, тъй като е възможно в определена ситуация да се наложи жените, заемащи тези длъжности, да използват оръжие. Една допустима обосновка следва да е по-тясно свързана с функциите, които обичайно се изпълняват в конкретни ситуации. Приведената от правителството обосновка е поставена под въпрос и поради факта, че жените, назначени на длъжностите, открити за жени, също са задължени да преминат основно обучение за боравене с оръжие с цел самозащита или защита на други лица. От това следва, че мярката не е пропорционална с оглед на постигането на поставената цел. Освен това не бива да се прави разграничение между жени и мъже на основанието, че жените се нуждаят в по-голяма степен от защита, освен ако такова разграничение е свързано с фактори, които са характерни конкретно за жените, например необходимостта от защита по време на бременност.

Възможността за обосноваване на дискриминация, основана на пол, посредством позоваване на ефективността или ефикасността на конкретни служби за сигурност или за реакция в спешни ситуации, може да стане по-проблемна с времето в резултат на развитието на разбиранията за ролите на мъжете и жените и социалните нагласи. Поради това държавите членки са задължени периодично да преразглеждат прилаганите ограничаващи мерки²⁴⁷.

²⁴⁶ Съд на ЕС, C-285/98, *Tanja Kreil/Bundesrepublik Deutschland*, 11 януари 2000 г.

²⁴⁷ Директива относно равенството между половете (преработена), член 31, параграф 3.

3.3.2. Религиозни институции

Директивата за равно третиране в областта на заетостта изрично допуска организации, основани на „религия“ или „убеждение“, да налагат определени условия на своите служители. В член 4, параграф 2 от директивата е посочено, че тя не накърнява „правото на църкви и други обществени или частни организации, чийто характер е основан на религия или убеждение [...] да изискват от лицата, работещи за тях, да действат добросъвестно и лоялно съобразно характера на организацията“. Освен това работодателите, свързани с религиозни организации, може да попаднат в приложното поле на защитното възражение, основано на „действително професионално изискване“, чрез което се допуска разграничително третиране, основано на религиозните принципи на съответната организация.

На горните основания разпоредбите на член 4, параграфи 1 и 2 допускат църкви и други подобни организации да отказват например да назначават жени за свещеници, пастори или проповедници, когато това влиза в противоречие с постулатите на съответната религия. Макар че до момента Съдът на ЕС все още не е имал възможност да тълкува тези разпоредби, те се прилагат на национално равнище. Приведените по-долу примери се отнасят до дела, свързани с позоваване на това защитно възражение с цел обосноваване на случаите на разграничително третиране, основано на сексуална ориентация.

Пример: По дело пред германски съдилища²⁴⁸ служител в детско заведение, управлявано от католическа асоциация, е уволнен, тъй като напуска католическата църква. Федералният съд по трудови спорове е установил, че жалбоподателят е нарушил задължението си за лоялност. Въпреки че работата му сама по себе си не е имала религиозен характер, религията и убежденията му са представлявали действително, законосъобразно и оправдано професионално изискване.

Пример: По делото *Amicus*²⁴⁹ съдилищата на Обединеното кралство са били сезирани да се произнесат по съвместимостта на националните нормативни разпоредби, с които са транспонирани разпоредбите на Директивата за равно третиране в областта на заетостта относно

248 Германия, Федерален трудов съд, 2 AZR 579/12, 25 април 2013 г.

249 Обединено кралство, Висш съд на Обединеното кралство, *Amicus MSF Section, R. (относно прилагането на)/Secretary of State for Trade and Industry* [2004 г.] EWHC 860 (Admin), 26 април 2004 г.

защитното възражение, основано на действително професионално изискване. В решението се подчертава, че всяко изключение от принципа на равното третиране следва да се тълкува стеснително. Използваната в националната нормативна уредба формулировка допуска разграничително третиране в случаи, когато става дума за наемане на работа „за целите на организирана религиозна дейност“, като е подчертано, че тази формулировка е далеч по-ограничаваща от формулировката, гласяща „за целите на религиозна организация“. По този начин съдът е приел доводите на правителството, съгласно които изключението има приложение по отношение на силно ограничен брой длъжности, свързани с популяризирането или представянето на религията, например длъжности на проповедници. Същевременно изключението не дава възможност на религиозни организации, като религиозни училища или религиозни домове за социални грижи, да твърдят, че длъжностите преподавател (свързана с образованието) или на медицинска сестра (свързана със здравеопазването) обслужват „целите на организираната религиозна дейност“.

3.3.3. Изключения въз основа на възраст

В член 6 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕС)²⁵⁰ са предвидени две отделни обосновки за разликите в третирането, основани на възраст.

В член 6, параграф 1 се допуска дискриминация, основана на възраст, предприета за постигане на „легитимни цели в областите на политиката по заетостта, пазара на труда и професионалното образование“, при условие че дискриминационната практика отговаря на изискването за пропорционалност. Посочени са ограничен брой примери за ситуации, в които разграничителното третиране може да е обосновано: член 6, параграф 1, буква б) допуска „определянето на минимални условия за възраст, професионален опит или старшинство в службата за достъп до заетост“. Това изброяване обаче няма за цел да е изчерпателно, поради което списъкът може да се разширява при разглеждането на отделните случаи.

Съдът на ЕС нееднократно е постановявал, че държавите членки разполагат с широка свобода на преценка в своя избор не само да преследват

²⁵⁰ Директива 2000/78/ЕО на Съвета 27 ноември 2000 г. за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите, ОВ L 303, 2.12.2000 г., стр. 16–22.

определена цел в областта на социалната политика и политиката на заетост, но и при определянето на мерките за постигането ѝ²⁵¹. Съдът на ЕС е приел различни цели, на които държавите респонденти могат да се позоват, но подчертава, че за да бъдат законни, целите на социалната политика и политиката на заетост трябва представляват „обществен интерес“²⁵². Той отбелязва например, че „целта, изразяваща се във въвеждането на балансирана възрастова структура с оглед да се улеснява планирането на напусканията, да се осигурява повишаването на длъжностните лица, по-специално на най-младите сред тях, и да се предотвратяват правни спорове, които евентуално могат да възникнат при пенсионирането“ представлява легитимна цел на политиката²⁵³. В случай на задължително пенсиониране на университетските преподаватели Съдът е постановил, че законосъобразната цел може да включва осигуряването на качествено образование и оптималното разпределяне на професорските длъжности между поколенията²⁵⁴. По делото *Abercrombie & Fitch Italia Srl*²⁵⁵ Съдът на ЕС прави преценка дали използването на договори за нулево работно време за работници на възраст до 25 години включително, както и разпоредбата за автоматично уволнение при навършване на 25-годишна възраст, представляват незаконна възрастова дискриминация. Според Съда разпоредбата се допуска, тъй като преследва легитимна цел на заетостта и политиката на пазара на труда и предвидените за постигането на тази цел средства са подходящи и необходими. По делото *Kleinstauber/Mars GmbH*²⁵⁶ Съдът на ЕС е постановил, че методът за изчисляване на пенсията при ранно пенсиониране на работници на непълно работно време не представлява дискриминация. Съдът на ЕС също така е отбелязал, че стимул за оставане в предприятието до навършване на законоустановената пенсионна възраст не може да бъде създаден, без да се предостави предимство на служителя, избрал да остане в предприятието, в сравнение със служител, който го напуска преждевременно. Той е приел, че такива цели — да се постигне равновесие между въпросните интереси, в контекста на загрижеността

251 Съд на ЕС, съединени дела C-501/12—C-506/12, C-540/12 и C-541/12, *Thomas Specht u другу/Land Berlin u Bundesrepublik Deutschland*, 19 юни 2014 г., точка 46.

252 Съд на ЕС, C-388/07, *The Queen, no искане на The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England)/Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 5 март 2009 г., точка 46.

253 Съд на ЕС, съединени дела C-159/10 и C-160/10, *Gerhard Fuchs (C-159/10) u Peter Köhler (C-160/10)/Land Hessen*, 21 юли 2011 г., точка 60.

254 Съд на ЕС, съединени дела C-250/09 и C-268/09, *Васил Иванов Георгиев/Технически университет — София, филиал Пловдив*, 18 ноември 2010 г., точка 52.

255 Съд на ЕС, C-143/16, *Abercrombie & Fitch Italia Srl/Antonino Bordonaro*, 19 юли 2017 г.

256 Съд на ЕС, C-354/16, *Ute Kleinstauber/Mars GmbH*, 13 юли 2017 г.

в областта на политиката на заетост и социална закрила, за да се осигури плащане по професионална пенсионна схема – могат да се считат за цели от общ интерес.

Разпоредбата на член 6, параграф 2 допуска дискриминация, основана на възраст, по отношение на достъпа до професионални социалноосигурителни схеми и до предоставяните от тях плащания, без изискване за проверка за пропорционалност. Съдът на ЕС е подчертал, че изключението, предвидено в член 6, параграф 2, трябва да се тълкува ограничително²⁵⁷ и е установил, че зависимостта от възрастта прогресивна скала на пенсионните вноски не попада в обхвата на тази разпоредба²⁵⁸.

Пример: По делото *David Hütter/Technische Universität Graz*²⁵⁹ Съдът на ЕС е сезиран да се произнесе по запитване относно австрийски закон, който постановява, че трудовият стаж до навършване на 18-годишна възраст не може да се взема предвид при определяне на трудовото възнаграждение. Г-н Hütter и негова колега са преминали практическо обучение в Техническия университет в Грац (TUG), след приключването на което са им били предложени тримесечни договори. На основание на споменатия закон възнаграждението на г-н Hütter, който наскоро е навършил 18 години, е определено въз основа на трудовия му стаж от 6,5 месеца, а възнаграждението на неговата колега, която е с 22 месеца по възрастна от него, е определено въз основа на нейния трудов стаж от 28,5 месеца. В резултат на това двамата са получавали различно възнаграждение, въпреки че са имали сходен реален трудов стаж. Съдът на ЕС е приел, че основните цели на законодателството могат да се считат за законни: 1) да не се поставят лицата, завършили общо средно образование, в по-неблагоприятно положение в сравнение с лицата, завършили образование, в резултат на което са придобили професионална квалификация, и 2) да се избегне повишаването на цената на практическото обучение и с това да се подпомогне интеграцията на пазара на труда на младите хора, които са преминали такава форма на обучение. Съдът на ЕС е констатирал, че липсва подходящо обективно обосноваване, тъй като мярката има

257 Съд на ЕС, C-476/11, *HK Danmark, om умето на Glennie Kristensen/Experian A/S*, 26 септември 2013 г., точка 46.

258 *Пак там*, точка 54.

259 Съд на ЕС, C-88/08, *David Hütter/Technische Universität Graz*, 18 юни 2009 г.

непропорционално въздействие върху младите работници, особено в случаите, когато лица имат еднакъв трудов стаж, но възрастта на кандидата се отразява върху размера на неговото трудово възнаграждение, както е в разглеждания случай.

Пример: Делото *Franz Lesar/Telekom Austria AG*²⁶⁰ също е свързано с австрийското право, което изключва отчитането на периодите на професионално обучение и работа, завършени преди държавният служител да навърши 18-годишна възраст, с оглед на определянето на правото на пенсия и изчисляването на размера на пенсията му. Съдът на ЕС е отбелязал, че пенсионната схема на държавните служители представлява схема, която осигурява на работниците от този професионален сектор обезщетения, предназначени да заместят обезщетенията, предвидени в общата пенсионноосигурителна схема, и се стреми да гарантира „фиксирането на възраст за достъп до [...] право на пенсия или обезщетение за инвалидност“ по смисъла на член 6, параграф 2 от Директива 2000/78. Вследствие на това Съдът на ЕС е постановил, че тази разлика в третирането, основана пряко на критерия за възраст, може да бъде обоснована, доколкото тази правна уредба цели да гарантира уеднаквено определяне на възраст за достъп до пенсионната схема за държавните служители и на възраст за придобиване на право на пенсия по тази схема.

След решението по делото *Hütter* австрийският закон е бил изменен. Преходните мерки обаче продължават да ощетяват лицата, които са били в по-неблагоприятно положение по предходната система и по този начин продължава дискриминацията по възраст²⁶¹. Австрийското правителство е заявило, че новият закон е „мотивиран от бюджетни съображения“. Съдът на ЕС е постановил, че бюджетните съображения могат да повлияят на мерките, избрани от държавата членка, но те сами по себе си не могат да

260 Съд на ЕС, C-159/15, *Franz Lesar/Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes Personalamt*, 16 юни 2016 г.

261 Съгласно новия закон периодите на обучение и стаж преди 18-годишна възраст се вземат под внимание, но в същото време законът въвежда — само за държавните служители, които са били засегнати от тази дискриминация — удължаване с 3 години на периода, необходим за получаване на предимството. Вж. Съд на ЕС, C-530/13, *Leopold Schmitzer/Bundesministerin für Inneres* [голям състав], 11 ноември 2014 г., точки 9–15. Вж. също C-417/13, *ÖBB Personenverkehr AG/Gotthard Starjakob*, 28 януари 2015 г. и Съд на ЕС, C-529/13, *Georg Felber/Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, 2 януари 2015 г.

представляват законосъобразна цел по смисъла на член 6, параграф 1 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта²⁶².

Законосъобразните цели, посочени в член 6, параграф 1, трябва да се отнасят до политиката по заетостта, пазара на труда и професионалното обучение. Ето защо могат да бъдат изтъкнати само ограничени видове легитимни цели, за да се оправдае разликата в третирането.

Пример: По делото *Hörnfeldt/Posten Meddelande AB*²⁶³ Съдът на ЕС е разгледал национална мярка, която позволява на работодателя да прекрати трудовия договор на служител единствено на основание, че служителят е навършил 67 години, и която не отчита размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст, която ще получава заинтересованото лице. Съдът на ЕС е постановил, че тази мярка може да бъде обективно и обосновано оправдана от законосъобразна цел, свързана с политиката по заетостта и пазара на труда, доколкото представлява необходимо и подходящо средство за постигането на тази цел. Съдът на ЕС е отбелязал, че това е механизъм, който осигурява равновесие между различни политически, икономически, социални, демографски и/или бюджетни съображения и зависи от избора между възможността за удължаване на активния трудов живот на работниците и обратно, за по-ранното им пенсиониране.

Пример: По делото *Reinhard Prigge u другу/Deutsche Lufthansa AG*²⁶⁴ Съдът на ЕС е разгледал задължителната пенсионна възраст от 60 години за пилотите, наети от Lufthansa. Съгласно клауза от колективен трудов договор, трудовият договор на пилотите автоматично се прекратява с изтичането на месеца, през който навършват 60 години. Възрастовите граници, определени в колективния трудов договор, са по-ниски от ограниченията, предвидени в националното законодателство. Съдът на ЕС е отбелязал, че принципите, залегнали в директивата, се прилагат не само по отношение на законовите, подзаконовите и административните разпоредби, но и по отношение на колективните трудови договори. По отношение на изключенията от принципа за недопускане на

262 Съд на ЕС, C-530/13, *Leopold Schmitzer/Bundesministerin für Inneres* [голям състав], 11 ноември 2014 г., точка 41.

263 Съд на ЕС, C-141/11, *Torsten Hörnfeldt/Posten Meddelande AB*, 5 юли 2012 г.

264 Съд на ЕС, C-447/09, *Reinhard Prigge u другу/Deutsche Lufthansa AG* [голям състав], 13 септември 2011 г.

дискриминация, основана на възраст, предвидена в член 6, Съдът на ЕС е постановил, че целта за въздушна сигурност не е една от законосъобразните цели по смисъла на тази разпоредба.

Съдът на ЕС е установил, че съображенията, свързани с безопасността на движението, са законосъобразна цел съгласно член 2, параграф 5 и член 4, параграф 1 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта. При обстоятелствата по делото обаче автоматичното прекратяване на трудовия договор на 60-годишна възраст е непропорционално. Съдът на ЕС се е позовал по-специално на национално и международно законодателство, съгласно което извършването на тази дейност може да продължи при определени условия до навършване на 65-годишна възраст. Освен това Съдът на ЕС е посочил, че няма очевидни причини да се счита, че пилотите, след като навършат 60 години, вече не притежават физическите способности за тази професионална дейност²⁶⁵.

Пример: По делото *Европейска комисия/Унгария*²⁶⁶ Съдът на ЕС е разгледал пропорционалността на закона, предвиждащ задължително пенсиониране за съдии, прокурори и нотариуси при навършване на 62-годишна възраст. Правителството защитава спорните национални мерки с мотива, че те преследват две цели, а именно, от една страна, уеднаквяването на пределната възраст за задължително прекратяване на дейността в публичния сектор, и от друга страна, установяването на „уравновесена възрастова структура“, улесняваща достъпа на младите юристи до професията на съдия, прокурор или нотариус и гарантираща им по-бързо кариерно развитие. Съдът на ЕС е постановил, че тези цели са законосъобразни. Съдът на ЕС обаче

265 Сравнете със Съд на ЕС, C-45/09, *Gisela Rosenblatt/Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH* [голям състав], 12 октомври 2010 г., по което Съдът на ЕС е постановил, че колективните трудови договори, в които се предвижда автоматично прекратяване на трудовия договор на работниците, които придобиват право на пенсия или достигат определена възраст (например 65 години), може да представляват оправдана дискриминация по възраст. Съдът на ЕС е отчел факта, че служителите, които се пенсионира, получават финансово обезщетение под формата на пенсия и че задължителното пенсиониране се основава на споразумение, което дава възможност за значителна гъвкавост при използването на механизма, като позволява на социалните партньори да вземат предвид цялостното положение на съответния пазар на труда и специфичните характеристики на конкретните трудови правоотношения. Съдът също така е отбелязал, че германското право не принуждава служителите автоматично да се оттеглят от пазара на труда, тъй като не допуска по свързани с възрастта съображения да се откаже назначаването на лице след навършването на пенсионна възраст.

266 Съд на ЕС, C-286/12, *Европейска комисия/Унгария*, 6 ноември 2012 г.

е стигнал до заключението, че намаляването на пенсионната възраст не е било подходящо и необходимо за постигането на тези цели. Причината за това заключение е рязкото намаляване на пенсионната възраст от 70 на 62 години в рамките само на една година. Съдът на ЕС е постановил, че разпоредбите са въвели „рязък и значителен спад“ на пределната възраст за задължително прекратяване на дейността, без да предвидят преходни мерки. Това означава, че засегнатите лица не биха имали възможност да се подготвят. Освен това Съдът на ЕС е постановил, че измененията не могат да доведат до по-уравновесена възрастова структура в средносрочен и дългосрочен план. Съдът на ЕС е обяснил, че всъщност, ако през 2012 г. подновяването на персонала е значително поради това, че осем възрастови класа ще бъдат заменени само от един клас, този ритъм на ротация ще се забави през 2013 г., когато само един възрастов клас ще трябва да бъде заменен²⁶⁷.

Съдът на ЕС е постановил, че тестът, формулиран за обективна обосновка на предполагаема непряка дискриминация, е много сходен с обосновката за пряка дискриминация, основана на възраст, но както Съдът на ЕС е подчертал, не е еднакъв. Член 6, параграф 1 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта налага на държавите ангажимента да установят висок стандарт на доказване на законосъобразността на целта, която се използва като обосновка²⁶⁸.

Следва да се отбележи, че подходът на Съда на ЕС е в съответствие също с подхода на ЕСПЧ, който разглежда въпроса за различните възрасти за пенсиониране в контекста на ЕКПЧ, обсъден по делото *Andrle/Чешката република*²⁶⁹, в [раздели 4.2](#) и [5.1](#). В този смисъл изключенията, свързани с възрастта, са в съответствие с подходите на съдилищата към политиките в областта на заетостта и социалната политика.

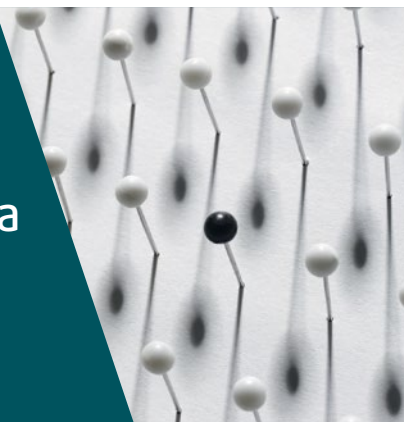
267 Нов закон, приет от унгарския парламент на 11 март 2013 г., намали възрастта за пенсиониране на съдии, прокурори и нотариуси до 65 години за период от 10 години.

268 Съд на ЕС, C-388/07, *The Queen, no искане на The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England)/Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform*, 5 март 2009 г., точка 65.

269 ЕСПЧ, *Andrle/Чешката република*, № 6268/08, 17 февруари 2011 г.

4

Избрани области на защита

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>ДФЕС, член 157</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 3, параграф 1, буква а)</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 3, параграф 1, буква а)</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), член 1, член 14, параграф, буква а)</p> <p>Директива 2003/109/ЕО на Съвета, член 11, параграф 1, буква а)</p> <p>Съд на ЕС, C-548/15, <i>de Lange/ Staatssecretaris van Financiën</i>, 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-122/15, <i>Производство по иск на С.</i>, 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-267/12, <i>Hay/Crédit agricole mutuel</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-81/12, <i>Asociația Accept/ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-7/12, <i>Riežniece/ Zemkopības ministrija and Lauku atbalsta dienests</i>, 2013 г.</p>	<p>Заетост</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>I.V./Гърция</i>, № 552/10, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Danilenkov и други/ Русия</i>, № 67336/01, 2009 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Съд на ЕС, C-147/08, <i>Römer/Freie und Hansestadt Hamburg</i> [голям състав], 2011 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-79/99, <i>Schnorbus/Land Hessen</i>, 2000 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-116/94, <i>Meyers/Adjudication Officer</i>, 1995 г.</p>		
<p>ДФЕС, член 18</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО)</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)</p> <p>Директива на Съвета (2003/109/ЕО), член 11, параграф 1, буква г)</p> <p>Съд на ЕС, C-299/14, <i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen/García-Nieto</i>, 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-318/13, <i>X.</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-20/12, <i>Giersch/État du Grand-Duché de Luxembourg</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, дело 32-75, <i>Cristini/SNCF</i>, 1975 г.</p>	<p>Социални грижи и обществено осигуряване</p>	<p>ЕКПЧ, член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 14 (забрана за дискриминация), Протокол № 1, член 1 (Защита на собствеността)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Gouiri/Франция</i> (реш.), № 41069/11, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Vah/Обединеното кралство</i>, № 56328/07, 2011 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Stummer/Австрия</i> [голям състав], № 37452/02, 2011 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Andrle/Чешката република</i>, № 6268/08, 2011 г.</p>
<p>ДФЕС, член 18</p> <p>Регламент относно свободното движение на работници в Общността (1612/68), член 12</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 3, параграф 1, буква ж)</p> <p>Директива 2003/109/ЕО на Съвета, член 11, параграф 1, буква б)</p> <p>Съд на ЕС, C-491/13, <i>Ben Alaya/Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, съединени дела C-523/11 и C-585/11, <i>Prinz/Region Hannover и Seeberger/Studentenwerk Heidelberg</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-147/03, <i>Комисия на Европейските общности/Република Австрия</i>, 2005 г.</p> <p>Съд на ЕС, дело 9-74, <i>Casagrande/Landeshauptstadt München</i>, 1974 г.</p>	<p>Образование</p>	<p>ЕСПЧ, член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 14 (забрана за дискриминация), Протокол № 1, член 2 (Право на образование)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Çat/Турция</i>, № 51500/08, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Пономарьови/България</i>, № 5335/05, 2011 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО)</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, точка 13 от преамбюла</p> <p>Договор за функционирането на Европейския съюз, член 57</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 3, параграф 1, буква з)</p> <p>Харта на основните права, член 7, член 34, параграф 3</p> <p>Директива на Съвета (2003/109/ЕО), член 11, параграф 1, буква е)</p> <p>Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-571/10, <i>Kamberaj/IPES</i> [голям състав], 2012 г.</p>	<p>Достъп до предоставяне на стоки и услуги, включително жилищно настаняване</p>	<p>ЕКПЧ, член 3 (забрана на изтезанията), член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот) и член 14 (забрана на дискриминацията), Протокол № 1, член 1 (Защита на собствеността)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация), член 13, параграф 4 и член 31, параграф 1</p> <p>ЕСПЧ, <i>Молдова и други/ Румъния (№ 2)</i>, № 41138/98 и № 64320/01, 2005 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Vrontou/Купър</i>, № 33631/06, 2015 г</p> <p>ЕСПЧ, <i>Hunde/Нидерландия</i> (реш.), № 17931/16, 2016 г.</p> <p>ЕКСП, <i>СЕС/Нидерландия</i>, жалба № 90/2013, 2014 г.</p> <p>ЕКСП, <i>FEANTSA/ Нидерландия</i>, жалба № 86/2012, 2014 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 47</p>	<p>Достъп до правосъдие</p>	<p>ЕКПЧ, член 6 (право на справедлив съдебен процес)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Параскева Тодорова/ България</i>, № 37193/07, 2010 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Анакомба Yula/ Белгия</i>, № 45413/07, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Молдова и други/ Румъния (№ 2)</i>, № 41138/98 и № 64320/01, 2005 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Харта на основните права, член 7</p> <p>Съд на ЕС, C-391/09, <i>Runevič-Vardyn u Wardyn/Vilniaus miesto savivaldybės administracija</i>, 2011 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-104/09, <i>Roca Álvarez/Sesa Start España ETT SA</i>, 2010 г.</p>	<p>Право на зачитане на личния и семейния живот</p>	<p>ЕКПЧ, член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 12 (право на встъпване в брак) и член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Kacper Nowakowski/Полша</i>, № 32407/13, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>A.H. и други/Русия</i>, № 6033/13 и 15 и други молби, 2017 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Рајиќ/Хърватия</i>, № 68453/13, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Vallianatos и други/Гърция</i> [голям състав], № 29381/09 и № 32684/09, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>X и други/Австрия</i> [голям състав], № 19010/07, 2013 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 12</p>	<p>Политическо участие</p>	<p>ЕКПЧ, член 10 (свобода на изразяването на мнение), член 11 (свобода на събранията и сдружаването), Протокол № 1, член 3 (Право на свободни избори)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Pilav/Босна и Херцеговина</i>, № 41939/07, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Partei Die Friesen/Германия</i>, № 65480/10, 2016 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Харта на основните права, член 21 ДФЕС, членове 18 и 21 Съд на ЕС, C-182/15, <i>Petruhhin/Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra</i> [голям състав], 2016 г. Съд на ЕС, C-42/11, <i>Производство по дело относно изпълнението на европейска заповед за арест, издадена срещу João Pedro Lopes Da Silva Jorge</i> [голям състав], 2012 г.</p>	<p>Наказателноправни въпроси</p>	<p>ЕКПЧ, член 2 (право на живот), член 3 (забрана на изтезанията), член 5 (право на свобода и сигурност), член 6 (право на справедлив съдебен процес), член 7 (неналагане на наказание без закон) и Протокол № 7, член 4 (Забрана за повторно осъждане или наказание) ЕСПЧ, <i>Martzaklis и други/Гърция</i>, № 20378/13, 2015 г. ЕСПЧ, <i>Stasi/Франция</i>, № 25001/07, 2011 г. ЕСПЧ, <i>D.G./Ирландия</i>, № 39474/98, 2002 г. ЕСПЧ, <i>Voiatag/Белгия</i>, № 9106/80, 1988 г.</p>

Ключов въпрос

- Обхватът на ЕКПЧ е много по-широк от директивите на ЕС за недискриминация – както по отношение на материалните права, така и по отношение на начина, по който се тълкуват с оглед на прилагането на член 14 от Конвенцията.

Европейското право в областта на дискриминацията забранява пряката и непряка дискриминация, но само в определен контекст.

Член 14 от ЕКПЧ се прилага по отношение на упражняването на материалните права, гарантирани от ЕКПЧ, а протокол № 12 към ЕКПЧ включва всички права, които са гарантирани на национално равнище, дори когато те не попадат в обхвата на права, гарантирани от ЕКПЧ. Съгласно директивите срещу дискриминацията обхватът на забраната на дискриминацията включва три области: заетостта, системата за социални грижи и стоките и услугите. Към момента, както е разгледано в [глава 1](#), само Директивата за равенството между расите се прилага и към трите области. Макар че в момента се обсъждат законодателни изменения, по силата на които в обхвата на Директивата за равно третиране в областта на заетостта ще бъдат включени и трите области, понастоящем тази директива се прилага само в сферата на заетостта. Директивата за равенство на

половете (преработена) и Директивата за достъп на мъже и жени до стоки и услуги се прилагат в сферата на заетостта и достъпа до стоки и услуги, но не и към достъпа до системата за социални грижи.

В настоящата глава се определя обхватът на европейското право в областта на недискриминацията. В нея ще се разгледат по-специално обхванатите материални области на защита.

4.1. Заетост

Съгласно правото на ЕС защитата от дискриминация в областта на заетостта обхваща всички защитени основания, предвидени в директивите срещу дискриминацията. Защитата от дискриминация обхваща достъпа до заетост, условията за наемане на работа, включително уволненията и заплащането, достъпа до професионално ориентиране и обучение, както и организациите на работниците и работодателите.

Понятието „достъп до заетост“ съгласно директивите за недискриминация е широко тълкувано от Съда на ЕС. То се отнася за лице, което търси работа²⁷⁰, както и по отношение на критериите за подбор²⁷¹ и условията за наемане²⁷² на тази работа²⁷³.

Пример: По делото *Meyers/Adjudication Officer*²⁷⁴ Съдът на ЕС се произнесъл, че достъпът до заетост включва „не само условията, приложими преди възникването на трудовото правоотношение“, но също и всички фактори, които трябва да бъдат отчетени, преди едно лице да вземе решение дали да приеме предложение за работа. Следователно отпускането на социално обезщетение от държавата (изплащано в зависимост от размера на доходите) отговаря на критериите за включване в тази област. Причината за това е, че

270 Съд на ЕС, C-415/10, *Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19 април 2012 г.

271 Съд на ЕС, C-317/14, *Европейска комисия/Кралство Белгия*, 5 февруари 2015 г.

272 Съд на ЕС, C-416/13, *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*, 13 ноември 2014 г.

273 Директива за равенството между расите, член 3, параграф 1, буква а); Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 3, параграф 1, буква а); Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (преработена), член 1 и член 14, параграф 1, буква а).

274 Съд на ЕС, C-116/94, *Jennifer Meyers/Adjudication Officer*, 13 юли 1995 г.

кандидатът би се повлиял от това дали ще има право да получи въпросното обезщетение, когато обмисля решението си дали да приеме длъжността. Следователно това съображение има въздействие върху достъпа до заетост.

Пример: По делото *Schnorbus/Land Hessen*²⁷⁵ ищцата е кандидатствала за стажантска длъжност в рамките на своята подготовка за работа в съдебната система. Националното право съдържа изискването за полагане на национален изпит, последван от период на стаж и втори изпит. Ищцата е издържала първия изпит, но не е била приета на стаж с довода, че няма свободни места. Поради това стажът на ищцата е бил забавен до освобождаването на места. Ищцата твърди, че е била подложена на дискриминация, тъй като приоритетно са били приети кандидати мъже, които са отбили военната си служба. Съдът на ЕС е установил, че националното законодателство, което урежда сроковете за приемане на стаж, попада в обхвата на „достъпа до заетост“, тъй като периодът на стаж се счита за „заетост“, както самостоятелно, така и като етап от процедурата по назначаване на работа в съдебната система.

Пример: По делото *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*²⁷⁶, свързано с хомофобски забележки, направени от спонсор на футболен клуб, Съдът на ЕС е постановил, че Директивата за равно третиране в областта на заетостта се прилага за изявления, засягащи политиката за назначаване на персонал в клуба, въпреки липсата на действителна открита процедура за набиране на персонал, както и липсата на тъжител, който да може да бъде идентифициран и който да поддържа, че е жертва на дискриминация²⁷⁷.

Съдът на ЕС е приложил доста разширено тълкуване и по отношение на условията на наемане на работа. Крайният резултат от това е, че всяко условие, което произтича от трудовото правоотношение, се счита за елемент от тази категория.

275 Съд на ЕС, C-79/99, *Julia Schnorbus/Land Hessen*, 7 декември 2000 г.

276 Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

277 Вж. също Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/ Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

Пример: По делото *Meyers/Adjudication Officer*²⁷⁸ ищецът, който е самотен родител, е подал жалба за наличие на непряка дискриминация, основана на пол, във връзка с метода, който е използван за определяне на правото на самотните родители на ползване на семеен кредит. Съдът на ЕС е трябвало да се произнесе дали предоставянето на семеен кредит (публично социално плащане) е въпрос, който попада изключително в сферата на общественото осигуряване, или представлява условие на наемане на работа, което е важен фактор за определяне в този случай. Съдът на ЕС е отчел факта, че разглежданият семеен кредит се изплаща, ако са налице следните три условия: доходът на заявителя да не надхвърля определена сума, заявителят или неговият партньор да работи и заявителят или неговият партньор да носят родителски отговорности за дете. Съдът на ЕС е изтъкнал, че Директивата за равното третиране (която е заменена от Директивата за равенство на половете (преработена) не следва да се счита за неприложима в случая, единствено защото разглежданото обезщетение е част от системата за обществено осигуряване. Вместо това Съдът е възприел по-широко тълкуване, като е приложил критерия дали обезщетението се отпуска във връзка с трудово правоотношение. В разглеждания случай обезщетението е елемент от системата за семейно кредитиране, а заявителят е длъжен да удостовери, че той или неговият партньор работят срещу трудово възнаграждение. Това изискване за доказване на наличието на трудово правоотношение причислява системата за семейно кредитиране към категорията на условията за наемане на работа.

Прилагайки толкова широко определение на понятието за заетост и условия на труд, Съдът на ЕС се е произнесъл, че осигуряването на места за грижи за деца на работното място²⁷⁹, намаляването на работното време²⁸⁰, условията за предоставяне на отпуск за отглеждане на дете²⁸¹ също са мерки, които попадат в неговия обхват.

278 Съд на ЕС, C-116/94, *Jennifer Meyers/Adjudication Officer*, 13 юли 1995 г.

279 Съд на ЕС, C-476/99, *H. Lommers/Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 19 март 2002 г.

280 Съд на ЕС, C-236/98, *Jämställdhetsombudsmannen/Örebro läns landsting*, 30 март 2000 г.

281 Съд на ЕС, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaiomaton*, 16 юли 2015 г.

Освен това Съдът на ЕС е възприел подобен подход на широко тълкуване по отношение на въпросите на уволненията и заплащането. В обхвата на уволненията са включени почти всички случаи на прекратяване на трудовото правоотношение. Според Съда това понятие включва например случаите на прекратяване на трудовото правоотношение в рамките на доброволна схема за съкращаване на персонала²⁸² или чрез принудително пенсиониране²⁸³.

Пример: По делото *Riežniece/Zemkopības ministrija u Lauku atbalsta dienests*²⁸⁴ жалбоподателката, държавен служител, е била уволнена след вземане на отпуск за отглеждане на дете. Официалното основание за уволнението е съкращаването на длъжността на ищцата. Съдът на ЕС е постановил, че методът за оценяване на служителите в контекста на съкращаването на дадена длъжност не трябва да поставя служителите, които са ползвали отпуск за отглеждане на дете, в по-неблагоприятно положение от това на останалите служители. Съдът на ЕС е заключил, че е налице непряка дискриминация, тъй като отпускът за отглеждане на дете се взема в по-голямата част от жени, отколкото от мъже.

В член 157 от Договора за функционирането на Европейския съюз е дадено определение на понятието „заплащане“, което гласи: „обичайната основна или минимална заплата или надница, както и всяка друга придобивка в пари или в натура, изплатена пряко или непряко от работодателя на работника за неговия труд“. Това обхваща широк кръг различни придобивки, които работникът получава в рамките на трудовото правоотношение. Обхватът на това определение е разгледан от Съда на ЕС в поредица от решения, като Съдът е определил, че понятието включва всички придобивки, свързани с дадена работа, включително пътуване с влак на намалени цени²⁸⁵, надбавки за експатриране²⁸⁶, коледни премии²⁸⁷

282 Съд на ЕС, дело 19/81, *Arthur Burton/British Railways Board*, 16 февруари 1982 г.

283 Съд на ЕС, C-411/05, *Félix Palacios de la Villa/Cortefiel Servicios SA* [голям състав], 16 октомври 2007 г.

284 Съд на ЕС, C-7/12, *Nadežda Riežniece/Zemkopības ministrija u Lauku atbalsta dienests*, 20 юни 2013 г.

285 Съд на ЕС, дело 12/81, *Eileen Garland/British Rail Engineering Limited*, 9 февруари 1982 г.

286 Съд на ЕС, дело 20-71, *Luisa Sabbatini, née Bertoni/Европейски парламент*, 7 юни 1972 г.

287 Съд на ЕС, C-333/97, *Susanne Lewen/Lothar Denda*, 21 октомври 1999 г.

и професионални пенсии²⁸⁸, като се вземат предвид периодите на военна служба²⁸⁹ и продължаващото изплащане на заплати в случай на болест²⁹⁰. Това означава, че съдържанието на понятието „заплащане“ включва формите на престации, които произтичат от трудовото правоотношение.

Пример: По делото *Jürgen Römer/Freie und Hansestadt Hamburg*²⁹¹ жалбоподателят е работил за провинция Хамбург като административен служител, докато не е загубил работоспособността си. След като е встъпил в житейско партньорство с дългосрочния си партньор, той е поискал пенсията му за осигурителен стаж и възраст да бъде преизчислена въз основа на по-благоприятна категория данъчен клас, която е валидна за брачните двойки. Компетентните административни органи отказват на основание, че жалбоподателят не е сключил брак, а има регистрирано партньорство. Съдът на ЕС е потвърдил, че допълнителните пенсии за осигурителен стаж, като изплатените на жалбоподателя, съставляват заплащане. Следователно, ако в държава членка има регистрирано партньорство, при което еднополовите двойки се поставят в правно положение, сравнимо с това на сключилите брак двойки, то изключването от свързаните със семейното положение обезщетения представлява пряка дискриминация. Защитата на брака и семейството, като такива, не могат да служат като валидно основание за такава дискриминация. Съдът на ЕС е постановил, че еднополовите двойки трябва да имат достъп до работа, обезщетения, включително правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст, които се предоставят на сключилите брак двойки.

Пример: По делото на С.²⁹² относно допълнителния данък върху дохода от пенсия за осигурителен стаж и възраст Съдът на ЕС е посочил, че понятието за „заплащане“ следва да се тълкува в широк смисъл в обхвата на Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78). Съдът на ЕС е подчертал, че понятието „заплащане“ обхваща

288 Съд на ЕС, C-262/88, *Douglas Harvey Barber/Guardian Royal Exchange Assurance Group*, 17 май 1990 г.

289 Съд на ЕС, C-220/02, *Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten/Wirtschaftskammer Österreich* [голям състав], 8 юни 2004 г.

290 Съд на ЕС, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn/FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13 юли 1989 г.

291 Съд на ЕС, C-147/08, *Jürgen Römer/Freie und Hansestadt Hamburg* [голям състав], 10 май 2011 г.

292 Съд на ЕС, C-122/15, *Производство по иск на С.*, 2 юни 2016 г.

всички придобивки, които работникът получава за своя труд. Понятието „заплащане“ също така е независимо от това дали е получено по силата на трудов договор, законодателни разпоредби или на доброволни начала. То може да включва и обезщетения, които се изплащат след прекратяване на трудовото правоотношение или за да се гарантира, че работникът има източник на доходи дори ако не извършва никаква дейност. Съдът на ЕС обаче е постановил, че данъкът върху доходите от пенсии е извън трудовото правоотношение и следователно не попада в приложното поле на Директивата за равно третиране в областта на заетостта и член 157 ДФЕС. Допълнителният данък върху доходите от пенсии произтича пряко и единствено от националното данъчно законодателство, приложимо към определена категория лица, както е посочено в съответните данъчни разпоредби.

Пример: По делото *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*²⁹³ Съдът на ЕС е приел, че предимствата, предоставяни на служителите при встъпване в брак, формират част от възнаграждението на служителя. На ищеца — хомосексуален мъж, който се намира в отношения с друг мъж — е било отказано предимството на основание, че не е отговорял на условието за сключване на брак, което е условие за получаването му. Съдът на ЕС е постановил, че разликата в третирането между сключилите брак лица и тези в гражданско партньорство представлява дискриминация, основана на сексуалната ориентация.

Определението на „професионално ориентиране и обучение“ привлича вниманието на Съда на ЕС в контекста на свободното движение на хора²⁹⁴. Съдът на ЕС е възприел тълкуване на този термин в широк смисъл.

293 Съд на ЕС, C-267/12, *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12 декември 2013 г. Вж. [раздел 2.1.2](#).

294 Съгласно член 7, параграф 3 от Регламент 1612/68 относно свободното движение на работници в Общността, на работника „се предоставя и достъп до обучение в професионални училища и центрове за преквалификация“ без да бъде подложен на по-неблагоприятни условия в сравнение с работниците местни граждани (ОВ L 257, 19.10.1968 г., стр. 2).

Пример: По делото *Gravier/град Лиеж*²⁹⁵ ищецът, студент с френско гражданство, е направил постъпки да бъде приет за обучение по рисуване на комикси в Académie Royale des Beaux-Arts в Лиеж. Той е трябвало да заплати такса за регистрацията, а студентите от приемащата държава са били освободени от заплащане на такава такса. Съдът на ЕС е постановил, че професионалното обучение включва: „всякакъв вид обучение, което предоставя квалификация за определена професия, занятие или за изпълнението на специфична работа, или предоставя необходимата подготовка или умения за упражняването на такава професия, такова занятие или работа, е професионално обучение [...] , независимо от възрастта и образователното равнище на учениците или студентите дори и ако програмата за обучение съдържа общообразователна част“.

Пример: Това определение на професионално обучение е приложено по делото *Blaizot/Университет на Лиеж и други*²⁹⁶, ищецът по което е кандидатствал да бъде приет за обучение по ветеринарна медицина. Съдът на ЕС се е произнесъл, че като правило университетската образователна степен също попада в съдържанието на понятието „професионално обучение“ дори ако квалификацията, придобита при успешно завършване на програмата за обучение, не представлява професионална квалификация, необходима за упражняване на определена професия, занятие или работа. Според Съда е достатъчно в резултат на завършването на съответната програма за обучение да бъдат придобити знанията, подготовката или уменията, необходими на упражняващите определена професия, занятие или работа. Следователно, ако за упражняването на определени професии не се изисква определена професионална квалификация или ако университетската образователна степен не дава автоматично правоспособност за упражняване на професия, това не означава, че програмата не може да се счита за „професионално обучение“. Единственото изключение от това правило са „определени курсове за обучение, които по естеството си са предназначени за лица, които желаят да усъвършенстват своите общи знания, а не да се подготвят за упражняване на занятие“.

²⁹⁵ Съд на ЕС, дело 293/83, *Françoise Gravier/град Лиеж*, 13 февруари 1985 г.

²⁹⁶ Съд на ЕС, дело 24/86, *Vincent Blaizot/Университет на Лиеж и други*, 2 февруари 1988 г.

Пример: По делото *J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën*²⁹⁷ (разгледано в [раздел 5.5](#)) Съдът на ЕС е постановил, че данъчното третиране на разходите за професионално обучение, направени от дадено лице, може да окаже влияние върху ефективния достъп до такова обучение. В този случай правото на приспадане на разходите за професионално обучение от облагаемите му доходи се различава в зависимост от възрастта. Съдът на ЕС е оставил на националния съд да определи дали националното законодателство включва необходимото за постигането на преследваната цел да се подобри положението на младите хора на пазара на труда.

Съгласно правото на ЕС забраната за дискриминация се прилага и по отношение на организациите на работници и работодатели. Тук става дума не само за членството в организации на работниците или работодателите и достъпа до тях, но това понятие включва също и участието на лица в работата на такива организации. Съгласно указания, издадени от Европейската комисия, правото в тази област гарантира липсата на дискриминация по отношение на членството в такива организации и получаването на предимствата, произтичащи от такова членство²⁹⁸.

По отношение на дискриминацията, свързана с бременността и майчинството, вж. [раздел 5.1](#).

Националните съдилища тълкуват широко и забраната за дискриминация в областта на заетостта.

Пример: По дело от бившата югославска република Македония²⁹⁹ работодател е решил да не удължава договора на служителка, нито да ѝ предложи нов, след като е разбрал, че е бременна. Националният съд е постановил, че това представлява дискриминация заради бременност.

297 Съд на ЕС, C-548/15, *J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën*, 10 ноември 2016 г.

298 Предложение за директива на Съвета относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, документ COM(1999) 566 окончателен, 25 ноември 1999 г.

299 Бивша югославска република Македония, първоинстанционен съд II Скопие, I RO № 618/15, 3 март 2016 г., източник: *Преглед на европейското право в областта на равноправието* (2016 г.), том 2, стр. 97.

Пример: Ищцата по дело от Полша³⁰⁰ е била учител по английски език с украинско гражданство. Тя е работила повече от 12 години в полско училище на базата на срочни трудови договори, за разлика от други учители, които са били наети на безсрочни трудови договори. Училищните органи твърдят, че причината да ѝ бъдат предложени срочни трудови договори е била, наред с другото, ограничената продължителност на разрешителните ѝ за пребиваване. Върховният съд е отбелязал, че забраната за дискриминация обхваща всички етапи на заетостта, включително този вид трудов договор. Според него такава разграничително третиране, ако се дължи само на украинското гражданство и разрешителните за пребиваване, представлява дискриминация, основаваща се на гражданство.

Въпреки че **ЕКПЧ** не гарантира правото на заетост, разпоредбата на член 8 в определени ситуации се тълкува като обхващаща сферата на заетостта. По делото *Sidabras u Džiautas/Lumba*³⁰¹ е постановено, че издадената от правителството забрана за наемане на работа в публичния сектор и в някои области от частния сектор на бивши агенти на КГБ попада в приложното поле на член 8 във връзка с член 14. По-конкретно, тази забрана „е засегнала в много значителна степен възможностите на жалбоподателите да поддържат отношения с външния свят и ги е поставила пред сериозни затруднения, свързани с тяхното препитание, което има очевидни последици за техния личен живот“³⁰². Аналогично, по делото *Vigaeva/Гърция* съдът се е произнесъл, че обхватът на член 8 може да включва и сферата на заетостта, например да се отнася до правото на достъп до професия³⁰³.

Пример: По делото *I.V./Гърция*³⁰⁴ жалбоподателят е бил уволнен от работа след оплаквания от служители, че е ХИВ позитивен. ЕСПЧ е постановил, че въпросите, засягащи заетостта, и ситуацията, които включват лица с ХИВ, попадат в обхвата на личния живот, и е приел,

300 Полша, Полски върховен съд, III РК 11/16, 7 ноември 2016 г.; съдът е отменил решението и е върнал делото, за да бъде определено дали причините за сключване на определени договори са дискриминационни.

301 ЕСПЧ, *Sidabras u Džiautas/Lumba*, № 55480/00 и № 59330/00, 27 юли 2004 г., разгледано в раздел 6.4.

302 Пак там, точка 48.

303 ЕСПЧ, *Vigaeva/Гърция*, № 26713/05, 28 май 2009 г.

304 ЕСПЧ, *I.V./Гърция*, № 552/10, 3 октомври 2013 г.

че уволнението на жалбоподателя е в нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 8. ЕСПЧ основава заключението си на факта, че Касационният съд не е обосновал по подходящ начин как интересите на работодателя за поддържане на хармонична работна среда са надделели над интересите на жалбоподателя. С други думи, той не е намерил баланс между конкуриращите се интереси на жалбоподателя и на работодателя по начин, който се изисква от Конвенцията.

ЕСПЧ е постановил и решения, с които забранява дискриминацията на основание на членство в синдикална организация. Правото на учредяване на синдикални организации е гарантирано като самостоятелно право от ЕКПЧ³⁰⁵.

Пример: По делото *Danilenkov и други/Русия*³⁰⁶ жалбоподателите са били подложени на тормоз и по-неблагоприятно третиране от техния работодател на основание на членството им в синдикална организация. Заведените от жалбоподателите граждански искиове пред националните съдилища не са били уважени, тъй като установяването на случаи на дискриминация се допуска само в рамките на наказателни производства. Прокуратурата обаче е отказала да инициира наказателни производства, тъй като според правилата за тежестта на доказване държавата трябва да докаже „безспорно“, че дискриминацията е била извършена умишлено от един от ръководителите на дружеството. ЕСПЧ е заключил, че липсата на национално право, гарантиращо ефикасна съдебна защита на свободата на сдружаване в синдикални организации, представлява нарушение на член 11 във връзка с член 14 от Конвенцията.

В член 1, параграф 2 от ЕСХ се изисква националното законодателство да забранява всякаква дискриминация в областта на заетостта, наред с другото, въз основа на пол, раса, етнически произход, религия, увреждане, възраст³⁰⁷, сексуална ориентация и политически възгледи, включително

305 Например ЕСПЧ, *Demir и Baykara/Турция* [голям състав], № 34503/97, 12 ноември 2008 г.

306 ЕСПЧ, *Danilenkov и други/Русия*, № 67336/01, 30 юли 2009 г.

307 ЕКСП, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия*, жалба № 74/2011, решение по същество от 2 юли 2013 г., точки 115–117.

поради съзнателно възражение или липса на възражения³⁰⁸. Забранена е дискриминацията по отношение на условията за наемане на работа или при работа като цяло (по-специално по отношение на възнагражденията, обучението, повишаването, прехвърлянето и уволнението или други увреждащи действия)³⁰⁹. Трябва да бъдат въведени подходящи правни предпазни мерки срещу дискриминацията по отношение на работата на непълно работно време. По-специално трябва да има правила за предотвратяване на полагането на недекларирана работа под формата на извънреден труд, както и равно заплащане във всички аспекти между служителите на непълно работно време и тези на пълно работно време³¹⁰.

В член 4, параграф 3 от ЕСХ се гарантира правото на равно заплащане за равностоен труд без дискриминация, основана на пола. Член 20 от Хартата се отнася и до въпросите на заетостта и професиите без дискриминация, основана на пола, включително при заплащането. Член 27 от ЕСХ има за цел да се гарантира, че всички лица със семейни отговорности, които работят или желаят да започнат работа, имат право да правят това, без да са обект на дискриминация и, доколкото е възможно, без да възниква конфликт между трудовете и семейните им задължения.

4.2. Достъп до социални грижи и социално осигуряване

Съгласно правото на ЕС единствено Директивата за равенството между расите предоставя обща защита от дискриминация при достъпа до системата за социални грижи и други форми на социално осигуряване. Това включва и достъп до придобивки в натура, които държавата предоставя на обществото, като общественото здравеопазване, образованието и системата за социално осигуряване.

Точният обхват на областта на социалната закрила, включително на социалното осигуряване и здравеопазването, не е точно определен, тъй като не е уточнен в Директивата за равенството между расите

308 ЕКСП, *Confederazione Generale italiana del Lavoro (CGIL)/Италия*, жалба № 91/2013, решение по същество от 12 октомври 2015 г., точка 238; ЕКСП, *Заклучения 2006 г., Албания*; ЕКСП, *Заклучения 2012 г., Исландия, Молдова и Турция*.

309 ЕКСП, *Заклучения XVI-1 (2002 г.), Австрия*.

310 ЕКСП, *Заклучения XVI-1 (2002 г.), Австрия*.

и все още не е бил предмет на тълкуване в съдебната практика на Съда на ЕС. В Директивата относно принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване (79/7)³¹¹ се предвижда равно третиране на основание на пола само по отношение на „законно установените схеми за социално осигуряване“ за разлика от „професионалните социалноосигурителни схеми“, които са обхванати от Директивата за равенство на половете (преработена). В член 3 от Директивата относно принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване тези схеми са определени като схеми, които предоставят закрила срещу рисковете болест, инвалидност, старост, трудови злополуки и професионални болести и безработица, като в тях се включва и „социалното подпомагане дотолкова, доколкото то е предназначено да допълни или замени“ посочените схеми. Материалният обхват на Директивата за равенството между половете (преработена) е определен в член 7 от нея. В нея се обхващат същите рискове, както в Директивата, относно принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване. Съгласно член 7, параграф 1, буква б) от Директивата за равенството между половете тя се прилага и по отношение на професионалните социалноосигурителни схеми, които предвиждат други социални обезщетения в брой или в натура и по-специално обезщетения за преживелите и семейни добавки, ако се предоставят на заетите лица, и по този начин представляват възнаграждение, изплатено от работодателя на работещия за извършената от него работа.

Разграничението между законно установените схеми за социално осигуряване и професионалните социалноосигурителни схеми е от значение, тъй като в Директивата относно принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване са разрешени някои изключения, но не и в Директивата за равенство между половете (преработена).

311 Директива 79/7/ЕИО на Съвета от 19 декември 1978 г. относно постепенното прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване, ОВ 1979 L 6, стр. 24.

Пример: Делото на *X*.³¹² засяга критериите за отпускане на обезщетение за инвалидност, които са били част от задължителната система за социално осигуряване, като попада в обхвата на Директивата относно принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване (79/7/ЕИО). Ищецът, мъж, е получил обезщетение за трудова злополука. Отпуснатата сума е била по-малка от сумата, която би била платена на жена на същата възраст и в сравнима ситуация. Съдът на ЕС е отхвърлил обосновката на правителството, че тази разлика в нивото на обезщетение е оправдана, тъй като продължителността на живота на мъжете и жените е различна³¹³. Съдът на ЕС се е позовал на факта, че съгласно общите статистически данни, в зависимост от пола, не може да се направи заключението, че жена, която е социално осигурена, винаги има по-голяма продължителност на живота в сравнение с мъж, който е социално осигурен, който е на същата възраст и е поставен в сравнимо положение.

Обхватът на понятието „социални придобивки“ е подробно разработен чрез практиката на Съда на ЕС в контекста на правото за свободното движение на хора, като е възприето извънредно широко определение.

Пример: По делото *Cristini*³¹⁴ ищцата е италианска гражданка, живееща с децата си във Франция, чийто покоен съпруг е бил „работник“ по смисъла на правото на ЕС. Френските железници предлагат на големите семейства карти за пътуване с намалени цени, но са отказали да издадат такава карта на г-жа *Cristini* на основание на нейната националност. Изтъкнат е доводът, че „социални придобивки“ по смисъла на правото на ЕС са само придобивките, произтичащи от трудов договор. Съдът на ЕС е приел този довод, като е посочил, че понятието следва да включва всички придобивки, независимо дали е налице трудов договор, включително картите за пътуване с железниците на намалени цени³¹⁵.

312 Съд на ЕС, С-318/13, *X*, 3 септември 2014 г.

313 *Пак там*, точки 37–40.

314 Съд на ЕС, дело 32-75, *Anita Cristini/Société nationale des chemins de fer français*, 30 септември 1975 г.

315 Вж. също Съд на ЕС, С-75/11, *Европейска комисия/Република Австрия*, 4 октомври 2012 г. относно схемата за намаление на цените за обществен превоз в Австрия.

Пример: По делото *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen/Jovanna García-Nieto u другу*³¹⁶ германски център по заетостта е отказал да предостави обезщетения за издръжка на испански гражданин и сина му за първите три месеца от пребиваването им в Германия. Съгласно германското законодателство чуждестранните граждани нямат право да получават социални помощи през първите три месеца от пребиваването им в Германия. Съдът на ЕС е постановил, че това правило е в съответствие със законодателството на ЕС. С Директива 2004/38/ЕО относно гражданството се установява право на гражданите на ЕС да пребивават в други държави от ЕС за срок до три месеца без други формалности освен задължението да се притежава валидна лична карта или паспорт. Така с директивата се дава възможност на държавата да откаже предоставянето на социална помощ на граждани на ЕС през първите три месеца от пребиваването им на тази територия. Те следва да разполагат с достатъчно средства за издръжка и лична медицинска застраховка през този период. Съдът на ЕС е заключил, че този отказ не налага извършване на оценка на индивидуалното положение на засегнатото лице.

Пример: По делото *Elodie Giersch u другу/État du Grand-Duché de Luxembourg*³¹⁷ ищците — деца на погранични работници, наети на работа в Люксембург — не са имали право на финансова помощ за висше образование, тъй като не са пребивавали в Люксембург. Съдът на ЕС е посочил, че дадена държава членка може да запази студентските помощи за лица, които имат достатъчно тясна връзка с тази държава членка. Въпреки това, когато държавите преценяват реалната степен на свързаност, която дадено лице има с обществото или с пазара на труда на тази държава членка, не могат да се позовават единствено на условието за пребиваване. Те следва да вземат предвид и други елементи. Например фактът, че единият от родителите, който продължава да подкрепя студента, е пограничен работник със стабилна работа в тази държава членка и вече е работил там в продължение на значителен период от време.

316 Съд на ЕС, C-299/14, *Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen/Jovanna García-Nieto u другу*, 25 февруари 2016 г.

317 Съд на ЕС, C-20/12, *Elodie Giersch u другу/État du Grand-Duché de Luxembourg*, 20 юни 2013 г.

Съдът на ЕС е дал в решението си по делото *Even* определение на понятието „социални придобивки“, според което става дума за придобивки:

„които, независимо дали са свързани или не с трудов договор, се предоставят обичайно на работниците местни граждани основно поради обективното им качество на работници или на основание на факта, че тяхното местопребиваване е на територията на страната, и разширяването на чието приложно поле с включване на работници, които са граждани на други държави членки, е следователно подходящо с оглед улесняване на тяхната мобилност в границите на Общността“³¹⁸.

Терминът се прилага към практически всички права, които отговарят на определението по делото *Even*: няма разграничение между правата, предоставени безусловно, и правата, които са гарантирани при определени условия. Освен това определението не изключва възможността правата, придобити след прекратяването на трудовото правоотношение, например правото на пенсия, да се считат за социални придобивки³¹⁹. В контекста на свободното движение за социална придобивка се смята като правило всяка придобивка, която подпомага интегрирането на работника мигрант в обществото на приемащата държава. Съдилищата тълкуват твърде разширително предметния обхват на понятието социална придобивка. В това отношение можем да приведем следните примери:

- изплащането на безлихвен „заем при раждане“. Въпреки че целта на тези заеми е да се стимулира раждаемостта, Съдът на ЕС е приел, че става дума за социална придобивка, тъй като според него заемите изпълняват функцията да облекчават финансовото бреме за семействата с ниски доходи³²⁰;

318 Съд на ЕС, дело 207/78, *Наказателно производство срещу Gilbert Even u Office national des pensions pour travailleurs salariés (ONPTS)*, 31 май 1979 г., точка 22.

319 Съд на ЕС, C-35/97, *Комисия на Европейските общности/Френска република*, 24 септември 1998 г.

320 Съд на ЕС, дело 65/81, *Francesco Reina u Letizia Reina/Landeskreditbank Baden-Württemberg*, 14 януари 1982 г.

- отпускането на безвъзмездни средства по силата на споразумение за културен обмен с цел подпомагане на обучението на местни граждани в чужбина³²¹;
- правото на прочитане на обвинителен акт срещу физическо лице на езика на държавата, от която лицето произхожда³²²;
- плащания на обезщетение за увреждане, които представляват обезщетения, насочени към компенсиране на допълнителните разходи, свързани с увреждането³²³.

Въпреки че в ЕКПЧ не се гарантира право на социално осигуряване, съдебната практика на ЕСПЧ ясно показва, че форми на социално осигуряване като изплащането на обезщетения и пенсии попадат в обхвата на член 1 от протокол № 1³²⁴ или на член 8³²⁵.

Пример: По делото *Andrle/Чешката република*³²⁶ жалбоподателят изразява оплакването, че за разлика от жените, за мъжете, които отглеждат деца, не е предвидено понижаване на пенсионната възраст. ЕСПЧ е постановил, че тази разлика в третирането между мъжете и жените е обективно и разумно оправдана, за да се компенсира неравенството, с което се сблъскват жените (например по-ниски заплати и пенсии), както и трудностите, породени от очакването, че те ще работят на пълно работно време и ще се грижат за децата и домакинството. Ето защо времето и степента на мерките, предприети

321 Съд на ЕС, C-235/87, *Annunziata Matteucci/Communauté française of Belgium u Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium*, 27 септември 1988 г.

322 Съд на ЕС, дело 137/84, *Наказателно производство срещу Robert Heinrich Maria Mutsch*, 11 май 1985 г.

323 Съд на ЕС, C-206/10, *Европейска комисия/Федерална република Германия*, 5 май 2011 г.

324 Вж. например ЕСПЧ, *Bélané Nagy/Унгария* [голям състав], № 53080/13, 13 декември 2016 г., относно правото на пенсия за инвалидност.

325 Вж. по-специално следните дела: ЕСПЧ, *Andrejeva/Латвия* [голям състав], № 55707/00, 18 февруари 2009 г.; ЕСПЧ, *Gaygusuz/Австрия*, № 17371/90, 16 септември 1996 г. и ЕСПЧ, *Koua Poirrez/Франция*, № 40892/98, 30 септември 2003 г., всичките са разгледани в раздел 5.7.

326 ЕСПЧ, *Andrle/Чешката република*, № 6268/08, 17 февруари 2011 г.

за отстраняване на въпросното неравенство, не са били явно необосновани и не е имало нарушение на член 14 от конвенцията във връзка с член 1 от Протокол № 1³²⁷.

Пример: По делото *Stummer/Австрия*³²⁸ жалбоподателят е прекарал около двадесет и осем години от живота си в затвора и през това време е работил за продължителни периоди. При изчисляването на пенсионните му права националната пенсионна схема не е взела под внимание работата в затвора. ЕСПЧ е постановил, че принадлежността на работещите затворници към системата за отпускане на пенсия за старост остава въпрос, който се определя от избраната социална и икономическа политика при голяма свобода на преценка на държавата, и не е установил нарушение на член 14 във връзка с член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията.

Пример: По делото *Fábián/Унгария*³²⁹ жалбоподателят, който е пенсионер, нает на работа като държавен служител, е подал оплакване срещу законодателна поправка, с която се прекратява изплащането на пенсии за старост на лица, които в същото време са заети в определени категории от публичния сектор, докато пенсионерите, работещи в частния сектор, имат право да получават пенсия. ЕСПЧ е приел, че жалбоподателят не е доказал, че в качеството си на пенсионер, нает на работа като държавен служител, се намира по същество в сходно положение с пенсионерите, наети на работа в частния сектор, що се отнася до правото му на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Следователно не е имало нарушение на член 14 във връзка с член 1 от Протокол № 1. ЕСПЧ е установил, че след изменението именно това, че жалбоподателят е започнал работа след пенсионирането си в публичния сектор, е довело до преустановяване на пенсионните му права. Именно фактът, че в качеството си на държавен служител той е получавал заплата от държавата, което е несъвместимо с едновременното изплащане на пенсия за осигурителен стаж и възраст от същия източник. В областта на финансовата и социалната политика и политиката по заетостта оспорваната пречка за едновременно натрупване на пенсия и на заплата от държавния бюджет е включена като част от законодателните мерки, насочени към коригиране на

327 Вж. [раздел 2.5](#) относно специалните мерки.

328 ЕСПЧ, *Stummer/Австрия* [голям състав], № 37452/02, 7 юли 2011 г.

329 ЕСПЧ, *Fábián/Унгария* [голям състав], № 78117/13, 5 септември 2017 г.

финансово неустойчивите характеристики на пенсионната система на държавата ответник. Тя не възпрепятства натрупването на пенсия и заплата за заетите в частния сектор лица, чиито заплати, за разлика от заетите в публичната служба, не са финансирани от държавата, а от частните бюджети извън прекия контрол на държавата.

Въпреки че няма запазено право на здравеопазване съгласно ЕКПЧ, ЕСПЧ е постановил, че свързаните със здравеопазването въпроси³³⁰, като достъпа до медицинска документация³³¹, ще попаднат в обхвата на член 8 (като достъп до медицинска документация³³²) или член 3, където липсата на достъп до здравни услуги е достатъчно сериозна, за да се превърне в нечовешко или унижително отношение или в намеса в личния живот на лицето³³³. Следователно жалбите, свързани с дискриминация при достъпа до здравни грижи, могат да попадат в обхвата на член 14.

Пример: По делото *Durisotto/Италия*³³⁴ жалбоподателят се оплаква, че на дъщеря му е отказано разрешение за експериментално лечение за разлика от други пациенти. Националният съд е установил, че съответният метод на клинично изпитване е бил на разположение през определен период, а дъщерята на жалбоподателя не е започнала лечението през този период. Следователно критерият за получаване на разрешение, който се изисква от съответното законодателство, не е изпълнен в случая на дъщерята на жалбоподателя. ЕСПЧ е приел, че макар да има разлика в третирането на лица в сходни ситуации, тази разлика е обоснована. Решението на националния съд е било надлежно мотивирано и не е било произволно. Освен това с това решение е преследвана законосъобразната цел за опазване на здравето и то е било пропорционално на тази цел. В допълнение към

330 Вж. СЕ, ЕСПЧ (2015 г.), *Health-related issues in the case-law of the European Court of Human Rights* (Въпроси, свързани със здравето, в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека), тематичен доклад.

331 ЕСПЧ, *К.Н. и други/Словакия*, № 32881/04, 28 април 2009 г.

332 *Пак там*.

333 ЕСПЧ, *Murgaу/Нидерландия* [голям състав], № 10511/10, 26 април 2016 г.; ЕСПЧ, *Sławomir Musiał/Полша*, № 28300/06, 20 януари 2009 г.

334 ЕСПЧ, *Durisotto/Италия*, № 62804/13, 6 май 2014 г.

това терапевтичната стойност на експерименталното лечение не е била доказана от научна гледна точка в съответния момент. Ето защо ЕСПЧ е отхвърлил тази част от жалбата като явно неоснователна.

Достъпът до други социални обезщетения, по-специално когато са предвидени за семейството, също може да попадне в приложното поле на член 8 от ЕКПЧ. При все това свободата на преценка, предоставена на държавите в тази област, е относително широка. ЕСПЧ е подчертал, че тъй като държавите познават отблизо съответното общество и неговите потребности, те по принцип могат да преценят по-добре какви мерки са в обществен интерес във връзка със социалните и икономическите съображения. Ето защо ЕСПЧ зачита като цяло приетите от законодателните органи решения относно политиката, освен ако те са „явно необосновани“³³⁵.

Пример: По делото *Ваһ/Обединеното кралство*³³⁶ жалбоподателката, гражданка на Сиера Леоне, е получила разрешение за постоянно пребиваване в Обединеното кралство. Органите са разрешили на непълнолетния ѝ син да се присъедини към нея, при условие че той няма да ползва публични средства. Малко след пристигането си жалбоподателката е била принудена да напусне жилището си и да намери ново жилище. Тя се е обърнала към местния орган за помощ при намирането на жилище. Въпреки това, въз основа на имиграционните разпоредби и имиграционния статус на сина ѝ, тя е получила отказ да ѝ бъде предоставен приоритетът, на който би имала право като неволно останало без дом лице с малолетно дете. ЕСПЧ е постановил, че разликата в третирането на жалбоподателката произтича от условията имиграционен статус на сина ѝ, а не от националния му произход. Жалбоподателката сама е избрала да доведе сина си в държавата, като е осъзнавала напълно условието, свързано с разрешението му за влизане. Правната уредба преследва законосъобразната цел за справедливо разпределяне на ограничени ресурси между различните категории ищци. Местният орган е помогнал на жалбоподателката да намери частна квартира и ѝ е предложил настаняване в социално жилище за срок от 17 месеца. Разликата в третирането в случая на жалбоподателката е разумно и обективно обоснована.

335 Вж. например ЕСПЧ, *Stummer/Австрия* [голям състав], № 37452/02, 7 юли 2011 г., точка 89.

336 ЕСПЧ, *Ваһ/Обединеното кралство*, № 56328/07, 27 септември 2011 г.

Пример: По делото *Gouri/Франция*³³⁷ на жалбоподателката, алжирска гражданка, живееща в Алжир, е отказано допълнително обезщетение за инвалидност във Франция с мотива, че тя не отговаря на изискването за пребиваване във Франция. Тя се оплаква, че отказът да бъде платено обезщетение на лице, живеещо в чужбина, като същевременно такова обезщетение се предоставя на лице, живеещо във Франция, представлява дискриминационно третиране, основано на мястото на пребиваване. ЕСПЧ е установил, че жалбоподателката е получавала вдовишка пенсия от държавата ответник и че е спряно единствено допълнителното обезщетение за инвалидност. Тъй като целта на добавката е да се гарантира минимален доход за лицата, пребиваващи във Франция, като се вземат предвид разходите за живот в страната, тя не е била в положение, сравнимо с това на лицата, живеещи във Франция. Следователно жалбоподателката не е била обект на дискриминационно третиране.

Някои членове на **ЕСХ** се отнасят за достъпа до социално осигуряване, социални грижи и здравеопазване. Те включват: член 11 (право на опазване на здравето), член 12 (право на социално осигуряване), член 13 (право на социална и медицинска помощ) и член 14 (право на ползване на социални услуги).

ЕКСП е разгледал например дискриминацията въз основа на териториален и/или социално-икономически статус сред жените, които имат относително безпрепятствен достъп до законна болнична база за извършване на аборт, и онези, които нямат такъв достъп. В същия случай той е разгледал и дискриминацията въз основа на пола и/или здравето състояние между жените, търсещи достъп до законно прекратяване на бременността, и мъжете и жените, търсещи достъп до други законосъобразни форми на медицински процедури, които не се предоставят на базата на такива ограничения. ЕКСП е посочил, че поради липсата в редица здравни заведения в Италия на медицински работници и друг здравен персонал, който няма възражение срещу процедурата, в някои случаи жените са принудени да се местят от една болница в друга в рамките на страната или да пътуват в чужбина, което представлява дискриминация³³⁸.

337 ЕСПЧ, *Gouri/Франция* (реш.), № 41069/11, 28 февруари 2017 г.

338 ЕКСП, *International Planned Parenthood Federation – Европейска мрежа (IPPF EN)/Италия*, Жалба № 87/2012, 10 септември 2013 г., точки 189–194.

ЕКСП също така е постановил, че като част от позитивните задължения, произтичащи от правото на опазване на здравето, държавите – страни по Хартата, трябва да предоставят подходящи и своевременни грижи на недискриминационна основа, както и услуги, свързани със сексуалното и репродуктивното здраве. В резултат на това здравна система, която не се грижи за специфичните здравни нужди на жените, няма да бъде в съответствие с член 11 или член Д от Хартата, взет заедно с член 11³³⁹.

4.3. Образование

Съгласно правото на ЕС защитата от дискриминация по отношение на достъпа до образование е разработена първоначално във връзка със свободното движение на хора съгласно член 12 от Регламент № 1612/68, разпоредба, която е насочена по-специално към децата на работниците. В член 14 от Хартата на основните права на Европейския съюз се гарантира правото на образование, както и на достъп до професионално и продължаващо обучение. Съдебната практика на Съда на ЕС по отношение на образованието се отнася по-специално до равния достъп до образователни институции в друга държава членка и равния достъп до финансиране за образование.

Пример: По делото *Комисия/Австрия*³⁴⁰ студенти, които са искали да продължат обучението си в австрийски университет и са притежавали диплома за средно образование от държава членка, различна от Австрия, е трябвало да покажат тази диплома и да докажат, че отговарят на специалните изисквания за прием в съответната програма за обучение в държавата, издала дипломата. Съдът на ЕС е установил, че условията за достъп до висше образование за притежатели на австрийска диплома и притежатели на дипломи от други държави са различни и че това поставя притежателите на дипломи от други държави в неблагоприятно положение и представлява непряка дискриминация.

339 Пак там, точка 66; ЕКСП, *Confederazione Generale italiana de Lavoro (CGIL)/Италия*, жалба № 91/2013, 12 октомври 2015 г., точки 162 и 190.

340 Съд на ЕС, C-147/03, *Комисия на Европейските общности/Република Австрия*, 7 юли 2005 г.

Пример: Ищцата по делото *Casagrande/Landeshauptstadt München* е била дъщеря на италиански гражданин, работещ в Германия³⁴¹. Германските органи са изплащали месечни стипендии на учениците в училищна възраст с цел улесняване на „посещаемостта в училище“. Съдът на ЕС се е произнесъл, че всички общи мерки, предприети с цел подпомагане на посещаемостта в училище, попадат в сферата на образованието.

Пример: По делото *Laurence Prinz/Region Hannover* и *Philipp Seeberger/Studentenwerk Heidelberg*³⁴² Съдът на ЕС е постановил, че пребиваването, като единствено условие за отпускането на безвъзмездна помощ за образование в друга държава членка, представлява непропорционална мярка.

Пример: По делото *Mohamed Ali Ben Alaya/Bundesrepublik Deutschland*³⁴³ тунизийски гражданин кандидатства няколко пъти в германски университети, за да учи математика (във връзка с подготвителен езиков курс), и е приет. Германските органи обаче отказват да му издадат разрешение за пребиваване, като изтъкват, че са налице съмнения относно мотивацията му да учи в Германия, че владее слабо немски език и че в действителност няма връзка между желаното от него обучение и кариерата, към която се е насочил. Съдът на ЕС е постановил, че ако студентите от трети държави отговарят на условията за прием, при такива обстоятелства те имат право да бъдат приети.

Съгласно ЕКПЧ разпоредбата на член 2 от Протокол № 1 към ЕКПЧ гарантира самостоятелното право на образование³⁴⁴. В съответствие с тази разпоредба ЕСПЧ приема, че жалбите за дискриминация в областта на образованието попадат в обхвата на член 14³⁴⁵.

341 Съд на ЕС, дело 9-74, *Donato Casagrande/Landeshauptstadt München*, 3 юли 1974 г.

342 Съд на ЕС, съединени дела C-523/11 и C-585/11, *Laurence Prinz/Region Hannover* и *Philipp Seeberger/Studentenwerk Heidelberg*, 18 юли 2013 г.

343 Съд на ЕС, C-491/13, *Mohamed Ali Ben Alaya/Bundesrepublik Deutschland*, 10 септември 2014 г.

344 Вж. СЕ, ЕСПЧ (2017 г.), *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education* (Насоки относно член 2 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека – право на образование).

345 Случай на дискриминация, основана на образование, попадащ в обхвата на ЕКПЧ, е разгледан във връзка с делото *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г. [раздел 2.2.1](#) и делото *Oršuš и други/Хърватия* [голям състав], № 15766/03, 16 март 2010 г. в [раздел 6.3](#).

Пример: По делото *Horváth u Kiss/Унгария*³⁴⁶ деца от ромски произход са настанени в училища за деца с увреждания. ЕСПЧ е постановил, че това е дискриминационно третиране на членове на група в неравностойно положение. Държавата не е създала подходящи условия, за да могат ромските деца да се обучават по програмата в обикновените училища³⁴⁷.

Пример: По делото *Пономарьови/България*³⁴⁸ ищците са двама руски ученици, законно живеещи с майка си в България, но без разрешение за постоянно пребиваване. По тази причина от тях се е изисквало да плащат такси, за да продължат средното си образование, за разлика от българските граждани и чужденците с разрешения за постоянно пребиваване, които са освободени от плащане. ЕСПЧ е постановил, че жалбоподателите са били обект на дискриминация, тъй като е трябвало да плащат такси за обучение само заради своята националност и статут на имигранти. Националните органи не са изтъкнали причина, която дава обосновка на разликата в третирането, а ЕСПЧ е заключил, че е налице нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 от Протокол № 1.

ЕСПЧ е разгледал случаи на дискриминация във връзка с предоставянето на подходящо настаняване за лица с увреждания.

Пример: По делото *Џат/Турция*³⁴⁹ ЕСПЧ е констатирал, че отказът на музикална академия да запише студентка заради увреждане на зрението ѝ, въпреки че е положила конкурсен приемен изпит, е в нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 от Протокол № 1. ЕСПЧ е подчертал, че член 14 трябва да се тълкува в светлината на Европейската социална харта и Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания по отношение на подходящото настаняване, което хората с увреждания имат право да очакват. ЕСПЧ е изтъкнал, че компетентните национални органи не са положили усилия да определят нуждите на кандидатката и не са обяснили как или защо слепотата

346 ЕСПЧ, *Horváth u Kiss/Унгария*, № 11146/11, 29 януари 2013 г.

347 Вж. също ЕСПЧ, *Lavida u други/Гърция*, № 7973/10, 30 май 2013 г.

348 ЕСПЧ, *Пономарьови/България*, № 5335/05, 21 юни 2011 г.

349 ЕСПЧ, *Џат/Турция*, № 51500/08, 23 февруари 2016 г.

й може да възпрепятства достъпа й до музикално образование. Освен това музикалната академия не се е опитала да адаптира образователния си подход, за да стане достъпна за незрящи ученици.

В член 15, параграф 1 **от ЕСХ** се предвижда ефективен равен достъп на деца и възрастни лица с увреждания до образование и професионално обучение. Освен това в двата параграфа на член 17 се гарантира правото на всички деца на образование.

Според ЕКСП трябва да се гарантира равен достъп до образование за всички деца. В това отношение следва да се обърне специално внимание на уязвимите групи като децата от малцинствата, децата, търсещи убежище, децата бежанци, децата в болница, децата в домове за настаняване, бременните момичета в тийнейджърска възраст, майките в тийнейджърска възраст, децата, лишени от свобода и др. Децата, принадлежащи към тези групи, трябва да бъдат интегрирани в общообразователните институции и обикновените образователни схеми. Когато е необходимо, следва да се предприемат специални мерки, за да се осигури равен достъп до образование за тези деца³⁵⁰.

В контекста на здравното образование ЕКСП е подчертал, че принципът на недискриминация обхваща не само начина на предоставяне на образованието, но и съдържанието на образователните материали. Така в това отношение принципът на недискриминация има две цели: децата не могат да бъдат обект на дискриминация при достъпа до такова образование и образованието не може да се използва като инструмент за засилване на унижаващи стереотипи и за продължаване на различните форми на предразсъдъци към определени групи³⁵¹.

350 ЕКСП, *Mental Disability Advocacy Centre (MDAC)/България*, жалба № 41/2007, решение по същество от 3 юни 2008 г., точка 34.

351 ЕКСП, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)/Хърватия*, жалба № 45/2007, 30 март 2009 г., точка 48.

4.4. Достъп до предоставяне на стоки и услуги, включително жилищно настаняване

Съгласно правото на ЕС защитата от дискриминация в областта на достъпа до предоставяне на стоки и услуги, включително жилищно настаняване, се прилага по отношение на основанието раса по смисъла на Директивата за равенството между расите и на основанието пол по смисъла на Директивата за достъп на мъже и жени до стоки и услуги. В точка 13 от преамбюла към Директивата за достъп на мъже и жени до стоки и услуги обхващат на забраната на дискриминацията е формулиран по-прецизно, като се посочва, че тя се отнася до всички стоки и услуги „за населението, независимо от заинтересованото лице, както в частния, така и в общественния сектор, включително и публичните органи, и които се предлагат извън сферата на личния и семейния живот, както и за сделките, които се извършват в тези рамки“. В него изрично се изключва прилагането на забраната „за съдържанието на медиите и рекламата“ и в сферата на „общественото и частното образование“, макар че последните ограничителни разпоредби не стесняват обхвата на Директивата за расовото равенство, в която е посочено изрично, че се прилага в сферата на образованието. Директивата за достъп на мъже и жени до стоки и услуги съдържа и позоваване на член 57 от Договора за функционирането на Европейския съюз:

„Услугите се считат за „услуги“ по смисъла на Договорите, ако те обикновено се предоставят срещу възнаграждение [...]

По-конкретно „услугите“ включват:

- а) дейности от промишлен характер;
- б) дейности от търговски характер;
- в) дейности на занаятчиите;
- г) дейности на свободните професии.“

От това следва, че тази област обхваща всички случаи, в които обичайно се предоставят стоки или услуги срещу възнаграждение, доколкото това предоставяне не се извършва в изцяло личен контекст и с изключение на областите на общественото и частното образование. Например по делото

„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация³⁵²
Съдът на ЕС е потвърдил, че доставката на електроенергия е включена в член 3, параграф 1, буква з) от Директивата за равенството между расите (2000/43)³⁵³.

Съгласно практиката на националните органи в обхвата са включени ситуации, като възможността за достъп или нивото на обслужване, предоставяно в барове³⁵⁴, ресторанти и нощни клубове³⁵⁵, магазини³⁵⁶, сключването на застраховки³⁵⁷, както и действията на „частни“ лица, които доставят стоки и услуги, например лица, които развъждат кучета³⁵⁸. Въпреки че здравните грижи са включени изрично в приложното поле на Директивата за расовото равенство, те могат да бъдат квалифицирани и като услуги, особено когато става дума за грижи, предоставяни от частни здравни заведения, или когато физически лица са задължени да сключват здравни застраховки срещу болест, предназначени да покрият разходи за здравни грижи. В този смисъл Съдът на ЕС се е произнесъл, че услугите, предлагани в контекста на свободното движение на услуги, включват здравните грижи, предоставяни срещу възнаграждение от организация със стопанска цел³⁵⁹.

352 Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 16 юли 2015 г.

353 *Лак там*, точка 43.

354 Унгария, Орган за равно третиране, *дело № 72*, април 2008 г. За резюме на английски език вж. Европейска мрежа от правни експерти в областта на недискриминацията (2009 г.), „Унгария“, *European Anti-Discrimination Law Review*, № 8, юли 2009 г., стр. 49.

355 Швеция, Върховен съд, *Escape Bar and Restaurant/Омбудсман срещу етническата дискриминация* T-2224-07, 1 октомври 2008 г. За резюме на английски език вж. Европейска мрежа от правни експерти в областта на недискриминацията (2009 г.), „Швеция“, *European Anti-Discrimination Law Review*, № 8, юли 2009 г., стр. 68.

356 Австрия, Bezirksgericht Döbling, *GZ 17 C 1597/05f-17*, 23 януари 2006 г.

357 Франция, Апелативен съд Nîmes, *Lenormand/Balenci*, № 08/00907, 6 ноември 2008 г.; Франция, Касационен съд, наказателно отделение, № M 08-88.017 и № 2074, 7 април 2009 г. За резюме на английски език вж. Европейска мрежа от правни експерти в областта на недискриминацията (2009 г.), „Франция“, *European Anti-Discrimination Law Review*, № 9, декември 2009 г., стр. 59.

358 Швеция, Апелативен съд, *Омбудсман срещу дискриминацията на основание сексуална ориентация/A.S.*, T-3562-06, 11 февруари 2008 г. За резюме на английски език вж. Европейска мрежа от правни експерти в областта на недискриминацията (2009 г.), „Швеция“, *European Anti-Discrimination Law Review*, № 8, юли 2009 г., стр. 69.

359 Съд на ЕС, С-158/96, *Raymond Kohll/Union des caisses de maladie*, 28 април 1998 г.; Съд на ЕС, С-157/99, *B.S.M. Geraets-Smits/Stichting Ziekenfonds VGZ и H.T.M. Peerbooms/Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen*, 12 юли 2001 г. и Съд на ЕС, С-385/99, *V.G. Müller-Fauré/Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA и E.E.M. van Riet/Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen*, 13 май 2003 г.

Директивата за равенството между расите не съдържа определение на жилищното настаняване. Това следва да се тълкува обаче в светлината на международното право по правата на човека и по-конкретно във връзка с правото на зачитане на жилището, гарантирано в член 7 от Хартата на основните права на Европейския съюз и в член 8 от ЕКПЧ (с оглед на факта, че всички държави — членки на ЕС, са страни по конвенцията) и правото на подходящо жилищно настаняване, залегнало в член 11 от Международния пакт за икономически, социални и културни права (по който са страни всички държави — членки на ЕС). Според разбирането на Комитета на ООН за икономически, социални и културни права подходящото жилищно настаняване трябва да отговаря на редица изисквания и по-конкретно: да е достатъчно качествено, за да осигурява защита от атмосферните условия, да отразява културните потребности на обитателите (и следователно включва превозни средства, каравани, лагери и други непостоянни съоръжения), да е свързано към комунални услуги и канализация, и да е свързано с обществени услуги и възможности за работа посредством подходяща инфраструктура. Наред с горното подходящото жилищно настаняване следва да включва достатъчна защита от принудително или бързо извеждане и да е финансово достъпно³⁶⁰. Това разбиране на понятието жилищно настаняване е залегнало и в изготвения от Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) обобщен доклад под заглавие „Жилищни условия на ромите и travellers (номадите) в Европейския съюз: стъпки към равенството“³⁶¹.

Съгласно този подход достъпът до жилищно настаняване следва да включва не само гарантиране на равенство в третирането от страна на публичните или частните наемодатели и агенти по недвижимите имоти при вземане на решенията за отдаване под наем или продажба на имоти на конкретни лица. Това понятие включва също и правото на равно третиране по отношение на предоставянето на жилища (например предоставяне на некачествени или разположени в отдалечени райони жилища на определени етнически групи), техническата им поддръжка (например неподдръжане на жилища, обитавани от определени групи) и отдаването им под наем (например липса на защита на владението или определяне на по-високи наемни цени

360 Комитет на ООН за икономически, социални и културни права, *Общ коментар № 4: Правото на подходящо жилище (член 11, параграф 1)*, документ на ООН E/1992/23, 13 декември 1991 г.

361 FRA (2010 г.), *„Жилищни условия на ромите и travellers в Европейския съюз: стъпки към равенството“*, Обобщен доклад, Виена, FRA.

или депозити за лицата, принадлежащи към определени групи). Освен това член 34, параграф 3 от Хартата на ЕС гласи: „С цел да се бори срещу социалното изключване и бедността, Съюзът признава и зачита правото на социална помощ и на помощ за жилище, предназначени да осигурят достойно съществуване на всички лица, които не разполагат с достатъчно средства според правилата, установени от правото на Общността и от националните законодателства и практики.“

Пример: По делото *Servet Kamberaj/IPES и други*³⁶² на албански гражданин с разрешение за безсрочно пребиваване в Италия, е отказано предоставянето на определена жилищна помощ, тъй като бюджетът за отпускане на такава помощ за граждани на трети държави е бил вече изчерпан. По отношение на жилищните помощи Съдът на ЕС е посочил, че третирането на дългосрочно пребиваващите граждани от трети държави не може да бъде по-неблагоприятно от третирането, което се предоставя на гражданите на Съюза. Ако помощта не попада обаче в обхвата на понятието социално осигуряване и социална закрила по смисъла на член 11, параграф 1, буква г) от Директива 2003/109/ЕО на Съвета, то член 11, параграф 4 от тази директива не се прилага (възможност за ограничаване на равното третиране до основните обезщетения).

Съгласно ЕКПЧ, ЕСПЧ тълкува разпоредбата на член 8 като включваща и случаите, свързани с дейности, които могат да засегнат личния живот, включително отношенията с икономически и социален характер. Освен това ЕСПЧ е възприел подход на разширително тълкуване на предвиденото в член 8 право на зачитане на жилището. ЕСПЧ тълкува широко правото на жилище, като включва в съдържанието му мобилните жилища като каравани или ремаркета дори в случаи, когато те са паркирани незаконно³⁶³. Когато осигурените от държавата жилища са в особено лошо състояние и причиняват трудности на обителите им през продължителен период, ЕСПЧ се е произнесъл, че това може да представлява нечовешко отношение.

362 Съд на ЕС, C-571/10, *Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) и други* [голям състав], 24 април 2012 г.

363 ЕСПЧ, *Buckle/Обединеното кралство*, № 20348/92, 25 септември 1996 г.

Пример: По делото *Moldovan и други/Румъния* (№ 2)³⁶⁴ жалбоподателите са били изгонени от жилищата си, които след това са били съборени по особено травмиращ за засегнатите лица начин. Изграждането на новите им жилища е протекло бавно и предоставените на жалбоподателите временни жилища са били с лошо качество. ЕСПЧ е изтъкнал, че:

„условията за живот на жалбоподателите през последните десет години, и в частност пренаселената и нехигиенична среда и нейното вредно въздействие върху тяхното здраве и благосъстояние, в съчетание с продължителния период, през който жалбоподателите е трябвало да живеят в такива условия, както и общото отношение на властите, вероятно са им причинили значителни страдания, с което е накърнено тяхното достойнство и им е причинено унижение и обида“³⁶⁵.

Тази констатация, наред с други доводи, е мотивирала ЕСПЧ да заключи, че в случая е налице унизително отношение, което противоречи на член 3 от ЕКПЧ³⁶⁶.

Пример: По делото *Vrontou/Кунър*³⁶⁷ на жалбоподателката е била отказана карта на бежанец, която би ѝ дала право да получи редица обезщетения — включително жилищна помощ — от органите. Решението се основава на факта, че тя е била дете на разселена жена, а не на разселен мъж. ЕСПЧ е постановил, че тази разлика в третирането няма обективна и разумна обосновка и че това неравно третиране е довело до нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 1 от Протокол № 1.

Пример: По делото *Hunde/Нидерландия*³⁶⁸ жалбоподателят — лице, на което е отказано убежище — се оплаква, че отказът да му бъде предоставен подслон и социална помощ са уронили човешкото му достойнство по начин, несъвместим с член 3 от Конвенцията. ЕСПЧ е отбелязал, че след приключване на процедурата по предоставяне

364 ЕСПЧ, *Moldovan и други/Румъния* (№ 2), № 41138/98 и № 64320/01, 12 юли 2005 г.

365 *Пак там*, точка 110.

366 Практиката на ЕСПЧ показва, че в определени обстоятелства дискриминационното третиране може да се приравни с унизително третиране. Вж. например ЕСПЧ, *Smith и Grady/Обединеното кралство*, № 33985/96 и № 33986/96, 27 септември 1999 г., точка 121.

367 ЕСПЧ, *Vrontou/Кунър*, № 33631/06, 13 октомври 2015 г.

368 ЕСПЧ, *Hunde/Нидерландия* (реш.), № 17931/16, 5 юли 2016 г.

на убежище на жалбоподателя е бил предоставен четириседмичен гратисен период, през който той е запазил правото си на финансирани от държавата грижи и настаняване. След това е имал възможност да кандидатства за „разрешение за пребиваване без вина“ и/или да потърси прием в център, където свободата му би била ограничена. Вследствие на това ЕСПЧ е заключил, че органите не са нарушили задължението си по член 3, като са останали неактивни или безразлични към положението на жалбоподателя, и е отхвърлил жалбата като явно неоснователна.

Съгласно ЕСХ правото на подходящо жилищно настаняване е гарантирано в член 31, параграф 1, а правото на подходящо жилищно настаняване по отношение на семействата — в член 16. ЕКСП е пояснил съдържанието на тази разпоредба: в нея се има предвид жилище, което притежава всички основни комунални услуги като вода, отопление, изхвърляне на отпадъци, санитарни съоръжения и електричество. Жилището не трябва да е пренаселено и трябва да бъде обезопасено. Така предоставените права трябва да бъдат гарантирани без дискриминация, особено по отношение на роми или travellers (номади)³⁶⁹.

Пример: В жалбата срещу Франция *FEANTSA*³⁷⁰ твърди, че начинът, по който се прилага законодателството, свързано с жилищното осигуряване, е довело до ситуация на неспазване на правото на жилищно настаняване съгласно член 31 и забраната за дискриминация съгласно член Д от ЕСХ. *FEANTSA* изтъква по-конкретно, че въпреки подобряването на качеството на жилищата за по-голямата част от населението във Франция през последните 30 години, страната на практика не е успяла да реализира правото на жилищно настаняване за всички и по-специално да задоволи нуждите от жилищно настаняване на най-уязвимите групи. ЕКСП е установил шест нарушения на член 31 от страна на Франция, които включват:

369 ЕКСП, *International Movement ATD Fourth World/Франция*, жалба № 33/2006, 5 декември 2007 г., точки 149–155. Вж. също ЕКСП, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)/Гърция*, жалба № 49/2008, 11 декември 2009 г.; ЕКСП, *European Roma Rights Centre (ERRC)/Франция*, жалба № 51/2008, 19 октомври 2009 г.

370 ЕКСП, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA)/Франция*, жалба № 39/2006, 5 декември 2007 г.

- недостатъчен напредък по отношение на ликвидирането на неотговарящи на стандартите жилища и липсата на подходящи комунални услуги за голям брой домакинства;
- незадоволително изпълнение на законодателството за предотвратяване на принудителното извеждане и липса на мерки за намиране на решения за повторно жилищно настаняване за изведените от домовете им семейства;
- въведени мерки за намаляване на броя на бездомните лица, които са недостатъчни както в количествено, така и в качествено отношение;
- недостатъчно предлагане на социални жилища, достъпни за групите с ниски доходи;
- неправилно функциониране на системата за разпределение на социални жилища и свързаните с това средства за правна защита;
- непълно реализиране на законодателството за осигуряване на места за спиране на travellers (номади) (във връзка с член Д).

Пример: По делото *FEANTSA/Нидерландия*³⁷¹ ЕКСП е установил, че Нидерландия не е спазила ЕСХ, тъй като не е осигурила адекватен достъп до спешна помощ (храна, дрехи и подслон) на пълнолетни мигранти с нередовен статут.

Съгласно международното право в член 9 от КПУ се предвижда задължение за предприемане на подходящи мерки с цел да се гарантира, че хората с увреждания имат равноправен достъп до информация, комуникации и други услуги, включително електронни услуги. Това задължение може да бъде изпълнено чрез идентифициране и премахване на пречките и бариерите пред достъпността³⁷².

371 ЕКСП, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA)/Нидерландия*, жалба № 86/2012, 2 юли 2014 г. Вж. също ЕКСП, *Conference of European Churches (CEC)/Нидерландия*, жалба № 90/2013, 1 юли 2014 г.

372 Вж. ООН, Комитет по правата на хората с увреждания (2010 г.), *Съобщение № 1/2010*, CRPD/C/9/D/1/2010, 16 април 2013 г. относно равноправния достъп до услугите с банкови карти, предоставяни от частна финансова институция на лица със зрителни увреждания.

Пример: Този случай³⁷³ от Румъния засяга критериите за достъп до социално жилищно настаняване. Оценката на това дали заявител има право на достъп до социално жилищно настаняване се извършва на базата на точкова система. За различните категории се дава определен брой точки, включително четири точки за лица с увреждания в сравнение с 10 точки за лица с висше образование и 15 точки за ветерани и вдовици на военнослужещи, за революционери и бивши политически затворници. Националният съвет за борба с дискриминацията е стигнал до заключението, че тези правила ограничават достъпа на хората с увреждания до обществени жилища и следователно представляват пряка дискриминация на основание увреждане.

4.5. Достъп до правосъдие

Съгласно правото на ЕС и ЕКПЧ³⁷⁴ връзката на правото на достъп до правосъдие със забраната за дискриминация може да се разглежда от две страни:

- (i) Достъп до правосъдие в случаи на дискриминация: този достъп се отнася до възможността за получаване на правна защита при ситуации, в които е налице дискриминация. Тази ситуация е разгледана в [раздел 6.4](#)³⁷⁵.
- (ii) Недискриминационен достъп до правосъдие: това се отнася до бариерите пред правосъдието, с които се сблъскват определени лица, независимо от това дали са били жертва на дискриминация. Това означава, че гарантирането на ефективен достъп до правосъдие за всички изисква съдебната система да бъде организирана така, че никой да не бъде възпрепятстван да получи

373 Румъния, Национален съвет за борба с дискриминацията, [Решение 349](#), 4 май 2016 г.; Европейска мрежа от правни експерти в областта на равенството между половете и недискриминацията (2016 г.), [Решение на националния орган за равенство относно критериите за социално жилищно настаняване в Букурещ](#), новинарски репортаж, Румъния, 20 септември 2016 г.

374 За по-подробна информация вижте FRA и CE (2016 г.), [Наръчник по европейско право в областта на достъпа до правосъдие](#), Люксембург, Служба за публикации.

375 Вж. също FRA (2012 г.), [Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality \(Достъп до правосъдие в случаи на дискриминация в ЕС – стъпки за постигане на по-голямо равенство\)](#), Люксембург, Служба за публикации.

достъп до правосъдие по физически, езикови, финансови или други причини. Например финансовите затруднения за лица, които не разполагат с достатъчно средства за започване на съдебно производство, могат да бъдат преодоленни чрез система за правна помощ³⁷⁶.

Съгласно правото на ЕС правото на достъп до правосъдие е уредено в член 47 от Хартата на основните права на ЕС. Освен това в член 20 се утвърждава, че всички са равни пред закона, а с член 21 се забранява дискриминацията.

По отношение на достъпа до правосъдие, **съгласно правото на ЕС**, Комитетът по правата на хората с увреждания е подчертал, че ЕС следва да предприеме подходящи действия за борба с дискриминацията, с която се сблъскват лицата с увреждания при достъпа до правосъдие, като се гарантира, че е осигурен пълен процесуален достъп и финансиране за свързано с конвенцията обучение на персонала в областта на правосъдието в съответните държави членки³⁷⁷.

Съгласно ЕКПЧ правото на достъп до правосъдие е гарантирано в член 13 и в контекста на правото на справедлив съдебен процес, гарантирано в член 6. ЕСПЧ е разгледал няколко случая, свързани с дискриминация по отношение на достъпа до правосъдие.

Пример: По делото *Параскева Тодорова/България*³⁷⁸ националните съдилища са произнесли ефективна присъда срещу лице с ромски произход, като изрично са отказали да се съобразят с препоръката на органите на обвинението за условно осъждане, посочвайки, че сред ромското общество съществува култура на безнаказаност, с което са намекнали, че присъдата на въпросното лице следва да послужи

376 Съвет на Европа, Парламентарна асамблея (2015 г.), [Равенство и недискриминация в достъпа до правосъдие](#), Резолюция 2054, 24 април 2015 г. Вж. също: ООН, КПДОЖ (2015 г.), *Обща препоръка № 33 „Относно достъпа на жените до правосъдие“*, CEDAW/C/GC/33, 23 юли 2015 г.

377 ООН, Комитет по правата на хората с увреждания (2015 г.), *Заключителни наблюдения по първоначалния доклад на Европейския съюз*, CRPD/C/EU/CO/1, 2 октомври 2015 г., точка 39.

378 ЕСПЧ, *Параскева Тодорова/България*, № 37193/07, 25 март 2010 г.

за назидание. ЕСПЧ се е произнесъл, че това решение представлява нарушение на правото на жалбоподателката на справедлив съдебен процес във връзка с правото да не бъде подлагана на дискриминация.

Пример: По делото *Moldovan u другу/Румъния (№ 2)*³⁷⁹ съдът е постановил, че твърде бавното разглеждане на наказателни и граждански дела (до постановяване на присъда на първа инстанция са изминали седем години) представлява нарушение на член 6. Съдът е констатирал, че забавянията се дължат на голям брой процесуални грешки и, разглеждайки тези забавяния във връзка с разпространеното дискриминационно отношение на компетентните органи към жалбоподателите от ромски произход, е постановил, че те представляват нарушение на член 14 във връзка с член 6 (и 8).

Пример: По делото *Anakomba Yula/Белгия*³⁸⁰ съдът е постановил, че националното право, което не е позволило жалбоподателката да получи обществена помощ за финансиране на съдебния ѝ спор за установяване на бащинство на основанието, че тя не е белгийска гражданка, представлява нарушение на член 6 във връзка с член 14. Това решение не означава, че лицата, които не са местни граждани, имат абсолютно право на обществено финансиране. С оглед на фактическите обстоятелства по делото ЕСПЧ е отчел няколко фактора, включително факта, че на жалбоподателката е било отказано финансиране поради това, че тя не е имала валидно разрешение за пребиваване, въпреки че към този момент тя е била в процедура на подновяване на разрешението си. ЕСПЧ се е ръководил и от факта, че по отношение на искове за установяване на бащинство се е прилагал едногодишен преклузивен срок, което означава, че не е обосновано да се очаква от жалбоподателката да изчака до подновяването на разрешението ѝ за пребиваване, за да кандидатства за помощ.

379 ЕСПЧ, *Moldovan u другу/Румъния (№ 2)*, № 41138/98 и № 64320/01, 12 юли 2005 г.

380 ЕСПЧ, *Anakomba Yula/Белгия*, № 45413/07, 10 март 2009 г., разгледано в [раздели 4.5 и 5.7](#).

4.6. „Личната“ сфера: личен и семеен живот, осиновяване, жилище и брак

Съгласно правото на ЕС и ЕКПЧ се гарантира правото на зачитане на личния и семейния живот (член 8 от ЕКПЧ³⁸¹ и член 7 от Хартата на основните права на ЕС).

В съответствие с ЕКПЧ през годините ЕСПЧ е разработил своята съдебна практика съгласно член 8, в която се обхващат различни въпроси, свързани с личния и семейния живот. ЕСПЧ е определил общия обхват на член 8:

„понятието за „личен живот“ по смисъла на член 8 от конвенцията има широко съдържание, което включва *inter alia* правото на установяване и развиване на отношения с други хора, [...] правото на „личностно развитие“ [...] или правото на самоопределение. То включва елементи като имената, [...] възможността за определяне на принадлежността към един от двата пола, сексуалната ориентация и сексуалния живот, които се числят към личната сфера, защитена от член 8 [...] както и правото на лицата на зачитане на решенията им да имат или да нямат дете“³⁸².

Пример: По делото *Cusan u Fazzo/Италия*³⁸³ брачна двойка не е имала право да даде на детето си фамилното име на майката, тъй като съгласно националното законодателство децата от брака автоматично получават при раждането фамилното име на бащата. ЕСПЧ е установил, че изборът на фамилно име на родени в брак деца се е определял единствено въз основа на дискриминация, основана на пола на родителите. Въпреки че правилото фамилното име на съпруга да се наследява от родените в брака деца може да е било необходимо за зачитането на традицията да се осигури единство на семейството чрез даване на фамилното име на бащата на всички членове на семейството,

381 Обяснение относно обхвата на член 8 от ЕКПЧ можете да намерите на интернет страницата на ЕСПЧ: Роагна, I. (2012 г.), *Защита на правото на зачитане на личния и семейния живот съгласно Европейската конвенция за правата на човека*.

382 ЕСПЧ, *E.B./Франция* [голям състав], № 43546/02, 22 януари 2008 г., точка 43.

383 ЕСПЧ, *Cusan u Fazzo/Италия*, № 77/07, 7 януари 2014 г.

фактът, че при регистрирането на раждането на ново дете е било невъзможно да се направи изключение от това правило, е израз на прекалена строгост и дискриминация спрямо жените.

ЕСПЧ е разгледал редица случаи, включващи разграничително третиране по отношение на правилата за наследяване, достъпа на разведени родители до децата, осиновяването и въпросите на бащинството³⁸⁴.

По делата *Mazurek/Франция*³⁸⁵, *Sommerfeld/Германия*³⁸⁶ и *Rasmussen/Дания*³⁸⁷ се разглежда разграничителното третиране по отношение на правилата за наследяване, достъпа на бащите до децата, родени извън брак, и въпросите на бащинството. Член 8 засяга и въпроси, свързани с осиновяването. От много дела, например *E.V./Франция* (разгледано в [раздел 5.3](#)), е видно, че осиновяването може да попадне в обхвата на ЕКПЧ, въпреки че в ЕКПЧ няма залегнало действително право на осиновяване.

Пример: По делото *Gas u Dubois/Франция*³⁸⁸ на хомосексуалната гражданска партньорка на биологичната майка е отказано да осинови детето на нейната партньорка. Съгласно френското право обикновеното осиновяване води до това, че всички права, свързани с родителската отговорност, се отнемат от бащата или майката на детето в полза на осиновителя, освен в случаите, когато лицето е осиновило детето на своя съпруг или своята съпруга. ЕСПЧ е приел, че положението на жалбоподателите не е сходно с това на брачните двойки, тъй като съгласно френското право бракът дава особен статут на сключилите брак лица, но ЕКПЧ не съдържа разпоредби, които да задължават държавите да определят условията при бракове между лица от един и същи пол. ЕСПЧ е отбелязал, че подобно искане на хетеросексуална двойка, сключила гражданско партньорство, също би получило отказ по силата на приложимите разпоредби и тъй като жалбоподателите са

384 Вж. също FRA и CE (2015 г.), *Наръчник по европейско право в областта на правата на детето*, Люксембург, Служба за публикации.

385 ЕСПЧ, *Mazurek/Франция*, № 34406/97, 1 февруари 2000 г.

386 ЕСПЧ, *Sommerfeld/Германия* [голям състав], № 31871/96, 8 юли 2003 г.

387 ЕСПЧ, *Rasmussen/Дания*, № 8777/79, 28 ноември 1984 г.

388 ЕСПЧ, *Gas u Dubois/Франция*, № 25951/07, 15 март 2012 г.

били в сходно правно положение, не е имало разлика в третирането въз основа на сексуалната им ориентация и следователно не е налице нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

Пример: Жалбоподателите по делото *X и други/Австрия*³⁸⁹ също са били еднополова двойка без сключен брак, в която единият партньор е искал да осинови детето на другия партньор. За разлика от делото *Gas u Dubois/Франция* съответните разпоредби на австрийското право разрешават осиновяване от втори родител при хетеросексуални двойки, които не са сключили брак. Като се има предвид, че законът съдържа абсолютна забрана за осиновяване от втори родител от еднополова двойка, националните съдилища не са разгледали основателността на искането за осиновяване, нито пък отказът на бащата да даде съгласието си за осиновяването е оказал влияние върху съображенията на националните съдилища по случая на жалбоподателите. ЕСПЧ е постановил, че този факт представлява разлика в третирането на жалбоподателите в сравнение с хетеросексуалните двойки без сключен брак, на която не е дадена разумна и обективна обосновка.

Пример: По делото *А.Н. и други/Русия*³⁹⁰ жалбоподателите, граждани на САЩ, са били двойки, достигнали до последния етап на осиновяване на руски деца, когато е приет нов закон от руската Дума, с който се забранява осиновяването на руски деца от американски граждани. Текущите процедури са били прекратени. Жалбоподателите твърдят, че тази забрана нарушава правото им на зачитане на семейния живот и е дискриминационна на основание на гражданството им. ЕСПЧ е постановил, че законодателната забрана за осиновяване на руски деца засяга само бъдещите родители от САЩ. Правителството не е доказало, че са налице наложителни причини, с които да се обоснове ретроспективното и безразборното прилагане на пълната забрана по отношение на всички бъдещи осиновители от САЩ, независимо от етапа на процедурата по осиновяване и индивидуалните им обстоятелства. Поради това ЕСПЧ е заключил, че е налице нарушение на член 14 във връзка с член 8 от Конвенцията.

Държавите имат сравнително широка свобода на преценка как да организират имиграционната си политика. Въпреки че ЕКПЧ не гарантира

389 ЕСПЧ, *X и други/Австрия* [голям състав], № 19010/07, 19 февруари 2013 г.

390 ЕСПЧ, *А.Н. и други/Русия*, № 6033/13 и 15 други молби, 17 януари 2017 г.

правото на „чужд гражданин“ да влезе или да пребивава в определена държава, в определени случаи отказът да се разреши събиране на семейството би могъл да наруши гарантираните по член 8 права.

Пример: По делото *Рајиќ/Хърватия*³⁹¹ жалбоподателката е поискала разрешение за пребиваване, за да може да се събере с партньорката си. Националните органи са отхвърлили искането, тъй като съответното вътрешно законодателство изключва такава възможност за еднополовите двойки. От друга страна, при подобна ситуация, разрешение за пребиваване би било издадено на разнополова двойка, която няма сключен брак. ЕСПЧ е постановил, че националните органи не са представили обосновка или солидни и убедителни съображения, за да обосноват разликата в третирането между еднополовите и разнополовите двойки за получаване на възможност да се съберат. Всъщност разликата в третирането, основаваща се единствено или категорично на сексуалната ориентация на жалбоподателя, е представлявала неприемливо съгласно Конвенцията разграничение³⁹².

Обхватът на член 8 е изключително широк. ЕКПЧ е постановил важни решения и в други области, например встъпването в граждански съюз или сключването на брак, което е специално защитено по силата на член 12.

Пример: По делото *Muñoz Díaz/Испания*³⁹³ органите са отказали да признаят валидността на сключеният по ромските обичаи брак на жалбоподателката при установяване на правото ѝ на пенсия за преживяло лице, въпреки че преди това е била третирана като омъжена. ЕСПЧ е постановил, че тъй като държавата е третирила жалбоподателката така, както ако бракът ѝ е бил действителен, тя се е намирала в сходно положение с други „добросъвестни“ съпрузи (онези, които не са имали валидно регистриран брак по технически причини, но са се считали за такива), които биха имали право на пенсия за преживяло лице. Въпреки че ЕСПЧ е постановил, че не е налице дискриминация при отказа да се признае действителността на брака (по смисъла на член 14 във връзка с член 12), дискриминация

391 ЕСПЧ, *Рајиќ/Хърватия*, № 68453/13, 23 февруари 2016 г.

392 Вж. също ЕСПЧ, *Taddeucci и McCall/Италия*, № 51362/09, 30 юни 2016 г.

393 ЕСПЧ, *Muñoz Díaz/Испания*, № 49151/07, 8 декември 2009 г.

е имало в отказа жалбоподателката да бъде третирана подобно на други добросъвестни съпрузи и да ѝ бъде отпусната пенсия, което е в нарушение на член 14 във връзка с член 1 от Протокол № 1.

Пример: Делото *Vallianatos u други/Гърция*³⁹⁴ е заведено с цел да се оспори гръцкото право, в което през 2008 г. е въведена възможност за разнополовите двойки да встъпят в граждански съюз, който е по-малко официален и по-гъвкав от брака, но който изключва еднополовите двойки от обхвата си. ЕСПЧ е отбелязал, че 19 от 47-те държави – членки на Съвета на Европа, са разрешили регистрираните партньорства и че 17 от тези 19 държави са признали както хетеросексуалните, така и хомосексуалните двойки. Освен това ЕСПЧ е заключил, че не съществуват солидни и убедителни съображения, за да се забрани на еднополовите двойки да влизат в граждански съюз. С други думи, когато държава въвежда форма на регистрирано партньорство, то тя трябва да бъде достъпна за всички двойки, независимо от сексуалната им ориентация. Установено е нарушение на член 14 във връзка с член 8.

Впоследствие ЕСПЧ е трябвало да определи дали член 8 съдържа позитивно задължение дадена държава да въведе правна рамка, в която се предвижда признаване и защита на еднополовите двойки.

Пример: По делото *Oliari u други/Италия*³⁹⁵ три хомосексуални двойки са се оплаkali, че според италианското право те нямат възможност да сключат брак или друг вид граждански съюз. ЕСПЧ се е позовал на тенденциите в Европа и в международен план за правно признаване на еднополовите двойки. ЕСПЧ е отбелязал също, че Италианският конституционен съд многократно е призовавал за признаване в правно отношение на съответните права и задължения на хомосексуалните съюзи. Ето защо ЕСПЧ се е произнесъл, че при тези обстоятелства Италия има позитивно задължение да гарантира ефективното зачитане на личния и семейния живот на жалбоподателите чрез официално признаване на еднополовите двойки. В правната рамка за признаване на еднополови двойки трябва поне да са включени „основните права, които се отнасят за двойка в стабилна и постоянна връзка“³⁹⁶.

394 ЕСПЧ, *Vallianatos u други/Гърция* [голям състав], № 29381/09 и 32684/09, 7 ноември 2013 г.

395 ЕСПЧ, *Oliari u други/Италия*, № 18766/11 и 36030/11, 21 юли 2015 г.

396 *Пак там*, точка 174.

В заключение ЕСПЧ се е произнесъл, че тъй като не е приела такова законодателство, Италия е превишила свободата си на преценка и не е изпълнила позитивното си задължение, което е в нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

Въпреки че защитата на човешкото достойнство обикновено налага по-малка свобода на преценка от страна на ЕСПЧ, в тази ситуация е трябвало да бъде намерено равновесие с оглед на опасенията за защитата на други уязвими лица, с чиито права може да се злоупотребява.

Пример: По делото *Kasper Nowakowski/Полша*³⁹⁷ жалбоподателят е баща с нарушение на слуха и говора, чийто контакт със сина му, който също е имал нарушение на слуха, е бил ограничен. Жалбоподателят се е оплакал по-специално от отказа на националните съдилища да разширят възможността за този контакт. ЕСПЧ е постановил, че националните съдилища не са разгледали средствата, които биха помогнали на жалбоподателя да преодолее пречките, произтичащи от увреждането му, и следователно не са предприели всички подходящи мерки, които биха могли да бъдат изискани за улесняване на контактите. Ето защо ЕСПЧ е заключил, че е налице нарушение на член 8 от Конвенцията, като отбелязва, че не е необходимо отделно разглеждане на жалбата съгласно член 14 във връзка с член 8 от Конвенцията.

В горепосоченото дело ЕСПЧ е приел, че интересите на бащата са обвързани с интересите на детето, т.е. в интерес на детето е да има контакт с бащата. Когато обаче интересите на детето са в потенциален конфликт с интересите на родителя, държавата разполага с по-широка свобода на преценка, за да определи как най-добре да бъде защитено детето.

Пример: По делото *Rasmussen/Дания*³⁹⁸ ищец е баща, който е обжалвал нормативни ограничения, които не са му позволявали да оспори бащинство. ЕСПЧ се е произнесъл, че тази ситуация представлява разграничително третиране, основано на пол, което обаче е обосновано.

397 ЕСПЧ, *Kasper Nowakowski/Полша*, № 32407/13, 10 януари 2017 г.

398 ЕСПЧ, *Rasmussen/Дания*, № 8777/79, 28 ноември 1984 г.

Разграничителното третиране в този случай е имало легитимната цел да се осигури на детето сигурност относно неговия статут, като не се допуска бащата да злоупотребява с възможността за оспорване на бащинството на по-късен етап. Тъй като държавите — страни по ЕКПЧ, са прилагали различни подходи към този въпрос, ЕСПЧ е предоставил на държавата широка свобода на преценка, като се е произнесъл, че разграничителното третиране в случая е обосновано³⁹⁹.

Съгласно правото на ЕС материалното семейно право остава изцяло в компетенциите на държавите — членки на ЕС. Въпреки това някои въпроси, които имат трансгранично значение, попадат в обхвата на правото на ЕС. Съдебната практика на Съда на ЕС, която е свързана с правото на зачитане на семейния живот, е развита основно в областта на свободното движение на хора по отношение на членовете на семейството на граждани на ЕС⁴⁰⁰. Съдът на ЕС се е произнесъл, че „ако на гражданите на Съюза не беше позволено да водят нормален семеен живот в приемащата държава членка, би било сериозно затруднено упражняването на свободите, които са им гарантирани с Договора“⁴⁰¹. Друга област, в която съображения, свързани със семейството, и принципът на недискриминация могат да играят роля, е правото в областта на убежището и имиграцията. При определянето например на това кой отговаря на условията за получаване на международна закрила, държавите трябва да осигурят защита на семейния живот⁴⁰². Освен това съответната съдебна практика на Съда на ЕС относно семейните права се отнася до дискриминацията между мъжете и жените по отношение на родителските права. По дело, свързано с правото на баща на отпуск за отглеждане на дете, Съдът на ЕС се е произнесъл, че различната условност, свързана с правото на отпуск за отглеждане на дете, „по-скоро би затвърдила за в бъдеще традиционното разпределение на ролите между мъжете и жените, като запази второстепенната роля на

399 Пак там, точки 40–42.

400 Вж. например Съд на ЕС, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado* [голям състав], 13 септември 2016 г., разгледано в [раздел 5.7](#).

401 Съд на ЕС, C-127/08, *Blaise Baheten Metock u dpyzu/Minister for Justice, Equality and Law Reform* [голям състав], 25 юли 2008 г., точка 62.

402 Директива 2011/95/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно стандарти за определянето на граждани на трети държави или лица без гражданство като лица, на които е предоставена международна закрила, за единния статут на бежанците или на лицата, които отговарят на условията за субсидиарна закрила, както и за съдържанието на предоставената закрила, ОВ L 337, 20.12.2011 г., стр. 9–26.

мъжете при упражняването на родителските функции“ и е постановил, че това представлява пряка дискриминация, основана на пола⁴⁰³.

Пример: По делото *Pedro Manuel Roca Álvarez/Sesa Start España ETT SA*⁴⁰⁴ на ищеца е отказан т. нар. отпуск за кърмене, тъй като майката на детето му е била самостоятелно заето лице. Съдът на ЕС е постановил, че това представлява дискриминация срещу мъжете.

Пример: По делото *Malgožata Runevič-Vardyn u Łukasz Paweł Wardyn/Vilniaus miestosaivaldybės administracija u dpyzu*⁴⁰⁵ жалбоподателите са литовски гражданин, принадлежащ към полското малцинство, и полски гражданин. Те твърдят, че изписването на имената им в удостоверение за брак, издадено от службата по гражданско състояние във Вилнюс, е неправилно. Според жалбоподателите този начин на изписване не съответства на официалния национален език на жалбоподателя. Съдът на ЕС се е произнесъл, че член 21 ДФЕС не изключва отказ за изменение на фамилни и собствени имена, записани в удостоверения за гражданско състояние, при условие че такъв отказ не може да причини сериозни неудобства на заинтересованите лица⁴⁰⁶.

Пример: По делото *Mircea Florian Freitag*⁴⁰⁷ г-н Mircea Florian, гражданин на Румъния, е роден в Румъния с фамилното име Pavel. Неговата майка се е развела с баща му и е сключила брак с германски гражданин, г-н Freitag. По този начин г-н Mircea Florian е получил двойно гражданство, а фамилното му име е било променено на Freitag. Годици по-късно, след като Mircea Florian продължава да пребивава обичайно в Германия, отива в Румъния, за да промени фамилното си име обратно на

403 Съд на ЕС, C-222/14, *Konstantinos Maistrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaionaton*, 16 юли 2015 г., разгледано в раздел 5.1.

404 Съд на ЕС, C-104/09, *Pedro Manuel Roca Alvarez/Sesa Start España ETT SA*, 30 септември 2010 г.

405 Съд на ЕС, C-391/09, *Malgožata Runevič-Vardyn u Łukasz Paweł Wardyn/Vilniaus miesto savivaldybės administracija u dpyzu*, 12 май 2011 г.

406 Сравнете със Съд на ЕС, C-438/14, *Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff/Standesamt der Stadt Karlsruhe u Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe*, 2 юни 2016 г., в което Съдът на ЕС се е произнесъл, че име, съдържащо благороднически елементи и избрано свободно от германски гражданин в друга държава членка, на която също е гражданин, не е задължително да бъде непременно признато в Германия, ако отказът за признаване е обоснован от съображения, свързани с обществения ред, тъй като е подходящ и необходим, за да се гарантира спазването на принципа на равенство на всички граждани на тази държава членка пред закона.

407 Съд на ЕС, C-541/15, *Производство по иск на Mircea Florian Freitag*, 8 юни 2017 г.

първоначалното фамилно име Pavel. След това той се обръща към германската служба по гражданско състояние да промени името му и да актуализира съответно регистъра на гражданското състояние, така че името му да бъде признато съгласно германското право. Съгласно германското право обаче това е възможно само ако въпросното име е било придобито през период на обичайно пребиваване в друга държава – членка на ЕС. Съдът на ЕС е подчертал, че:

- i. правилата, уреждащи вписването в актовете за гражданско състояние на фамилното име на лицата, са от компетентността на държавите членки;
- ii. национална правна уредба, с която някои граждани на съответната държава се поставят в по-неблагоприятно положение единствено поради обстоятелството че са упражнили правото си на свободно движение и пребиваване в друга държава членка, представлява ограничение на свободите, признати на всеки гражданин на Съюза с член 21, параграф 1 ДФЕС;
- iii. свободата на преценка, с която разполагат компетентните органи, трябва да се упражнява така, че да се осигури пълното действие на член 21 ДФЕС.

Вследствие на това Съдът на ЕС се е произнесъл, че отказът да се признае законно придобито фамилно име, като същото представлява фамилно име по рождение, в определена държава членка въз основа на факта, че името не е било придобито през период на обичайно пребиваване в тази друга държава членка, възпрепятства упражняването на правото, залегнало в член 21 ДФЕС, на свободно движение и пребиваване на териториите на държавите членки.

4.7. Политическо участие: свобода на изразяване, събрания и сдружения

В **правото на ЕС** са предвидени ограничен набор от права в това отношение. В член 10, параграф 3 от ДЕС е предвидено, че всеки гражданин има право да участва в демократичния живот на Съюза, а решенията се вземат възможно най-открито и възможно най-близо до гражданите.

Съгласно член 11 от ДЕС⁴⁰⁸ институциите предоставят на гражданите и представителните организации възможността да изразяват и обменят публично своите мнения във всички области на дейност на Съюза. В член 20 ДФЕС е предвидено по-специално правото на гражданите на ЕС да избират и да бъдат избирани на общински избори и на изборите за Европейски парламент. Хартата на ЕС гарантира свобода на изразяване и информация (член 11)⁴⁰⁹, свобода на събранията и сдруженията (член 12) и политически права относно изборите за Европейски парламент и общинските избори (членове 39 и 40).

Пример: По делото *Кралство Испания/Обединеното кралство*⁴¹⁰ Съдът на ЕС заявява, що се отнася до член 20, параграф 2, буква б) ДФЕС, че тази разпоредба е ограничена до прилагането на принципа за недопускане на дискриминация, основана на гражданство, при упражняване на правото на глас в избори за Европейски парламент, като предвижда, че всеки гражданин на Съюза, пребиваващ в държава членка, на която не е гражданин, трябва да има право на глас на тези избори в държавата членка, в която пребивава, при същите условия, както гражданите на тази държава.

Пример: По делото *Delvigne*⁴¹¹ френски гражданин оспорва националните разпоредби, които автоматично и трайно го лишават от избирателни права, включително правото да избира и да бъде избран в избори за Европейски парламент, вследствие на присъдата му за убийство и налагането на присъда лишаване от свобода за срок от 12 години. Тъй като му е било невъзможно да се възползва от последващите промени в правото, г-н Delvigne продължава да бъде лишен от гражданските си права, тъй като това лишаване е в резултат от присъда, влязла в сила преди влизане в сила на новия Наказателен кодекс. Следователно той предявява иск за неравно третиране. Съдът

408 Вж. например Съд на ЕС, T-754/14, *Michael Efler u други/Европейската комисия*, 10 май 2017 г., където Съдът на ЕС достига до заключението, че Комисията е нарушила, наред с другото, член 11, параграф 4 от ДЕС с отказа си да регистрира предложената инициатива на европейските граждани, озаглавена „Stop TTIP“.

409 Вж. например Съд на ЕС, C-547/14, *Philip Morris Brands SARL u др./ Secretary of State for Health*, 4 май 2016 г.

410 Съд на ЕС, C-145/04, *Кралство Испания/Обединено кралство Великобритания и Северна Ирландия* [голям състав], 12 септември 2006 г.

411 Съд на ЕС, C-650/13, *Thierry Delvigne/Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde* [голям състав], 6 октомври 2015 г.

на ЕС е установил, че във френското право е предвидено допустимо ограничение на съдържащите се в Хартата права: ограничение като разглежданото в това дело е пропорционално, доколкото във връзка с него са отчетени естеството и сериозността на извършеното престъпление, както и срокът на наказанието. Освен това в новия Кодекс е предвидена възможността лицата в положението на г-н Delvigne да могат да поискат и да получат отмяна на забраната.

Една от основните цели на **Съвета на Европа** е насърчаването на демокрацията. Тя е отразена в много от правата в **ЕКПЧ**, които улесняват насърчаването на политическото участие. ЕКПЧ съдържа обширни гаранции, с които се създава не само правото човек да избира и да се кандидатира за избори (член 3 от Протокол № 1)⁴¹², но и съпътстващи права на свобода на изразяване (член 10), и правото на свобода на събрания и сдружения (член 11).

Пример: По делото *Pilav/Босна и Херцеговина*⁴¹³ босненски политик е лишен от правото да се кандидатира за национални президентски избори поради мястото си на пребиваване. Държавата Босна и Херцеговина е съставена от два политически субекта: Федерация Босна и Херцеговина и Република Сърбия. За да упражнява ефективно правото на участие в изборите за президент, ищецът е трябвало да се премести от Република Сърбия във Федерация Босна и Херцеговина. Следователно, макар на теория да е имал право да се кандидатира за президент, той не е можел да използва това право, докато живее в Република Сърбия. ЕСПЧ е установил, че ищецът е бил подложен на дискриминационно третиране от националните органи поради мястото му на пребиваване и етническият му произход. Следователно той е заключил, че е налице нарушение на член 1 от Протокол № 12 към Конвенцията.

412 CE, ЕСПЧ (2016), *Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to free elections* (Насоки относно член 3 от Протокол № 1 към Европейската конвенция за правата на човека – право на свободни избори).

413 ЕСПЧ, *Pilav/Босна и Херцеговина*, № 41939/07, 9 юни 2016 г.

Пример: По делото *Identoba u други/Грузия*⁴¹⁴ ищецът е организиран мирен протест в Тбилиси, за да отбележи Международния ден срещу хомофобията. Протестът е бил прекъснат от агресивен контрапротест, а ищите са били обект на вербални и физически нападения. Предвид факта, че националните органи не са гарантирали мирното провеждане на шествието, ЕСПЧ е установил нарушение на член 14 във връзка с член 11⁴¹⁵.

Пример: По делото *Partei Die Friesen/Германия*⁴¹⁶ ищецът не е спечелил минимума от 5 % от необходимите гласове, за да получи парламентарен мандат. ЕСПЧ е трябвало да вземе решение дали прагът от 5 % нарушава правото на партиите на малцинствата да участват на изборите. ЕСПЧ е отбелязал, че недостатъкът на кандидата в избирателния процес произтича единствено от факта, че представлява интересите на малка част от населението. В преценката си дали в качеството си на партия на национално малцинство партията ищец следва да се е ползвала със специално третиране, ЕСПЧ заключава, че дори и да се тълкува в светлината на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, ЕКПЧ не съдържа изискването държавата да освобождава партиите на националните малцинства от избирателни прагове. Целта на въпросната Рамкова конвенция е да се насърчи ефективното участие в обществените дела лицата, принадлежащи към националните малцинства. В нея е предвидено освобождаване от минималния праг като инструмент за насърчаване на участието на националното малцинство в избираните органи, но не е създадено задължение за освобождаване на партиите на националните малцинства от избирателните прагове. Следователно няма нарушение на член 14 във връзка с член 3 от Протокол № 1 към ЕКПЧ.

В правото на свобода на сдружаване също е предвидено да се включва защита за сформиранието на политически партии, за което ЕСПЧ е предвидил високо ниво на защита от намеса⁴¹⁷. По подобен начин, както е предвидено

414 ЕСПЧ, *Identoba u други/Грузия*, № 73235/12, 12 май 2015 г.

415 Вж. също ЕСПЧ, *Wąckowski u други/Полша*, № 1543/06, 3 май 2007 г.

416 ЕСПЧ, *Partei Die Friesen/Германия*, № 65480/10, 28 януари 2016 г.

417 Вж. например ЕСПЧ, *Партия за демократично общество (ДТР) u други/Турция*, № 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 и 37272/10, 12 януари 2016 г.

в [раздел 5.11](#), всяка намеса в правото на свобода на словото в контекста на политическия дебат е предмет на внимателна проверка⁴¹⁸.

Съгласно международното право член 29 от КПХУ гласи, че държавите са задължени да гарантират, че лицата с увреждания могат ефективно и пълноценно да участват в политическия и обществения живот наравно с останалите, включително като гарантират правото им на глас. Съгласно член 12, параграф 2 от КПХУ държавите следва да признават и зачитат правоспособността на лицата с увреждания „във всички аспекти на живота, на равна основа с останалите“, включително на политическия живот. Комитетът признава, че изключването на правото на глас въз основа на психосоциално или умствено увреждане представлява дискриминация на базата на увреждане⁴¹⁹.

4.8. Наказателноправни въпроси

Съгласно ЕКПЧ забраната за дискриминация може да се отнася до наказателноправни въпроси, свързани с голямо разнообразие от права, включително правото на справедлив процес (член 6), правото на свобода и сигурност (член 5), забраната за наказание със задна дата (член 7) и двойната наказуемост (член 4 от Протокол № 7), правото на живот (член 2) и правото на свобода от нечовешко или унижително отношение или наказание (член 3). Съществува и важна съдебна практика относно насилието над жени и други уязвими групи, например ромите и ЛГБТ лицата, в която ЕСПЧ подчертава задължението на държавите да разследват дискриминационните мотиви на насилието. В редица решения ЕСПЧ признава, че липсата на реакция при насилие представлява нарушение на член 14⁴²⁰.

В допълнение към предишните теми, които вече са разглеждани в други документи, ЕСПЧ защитава и правото на свобода от произволно задържане

418 ЕСПЧ, *Karácsony и други/Унгария* [голям състав], № 42461/13 и 44357/13, 17 май 2016 г.

419 Вж. например ООН, Комитет за правата на хората с увреждания (2013), *Съобщение № 4/2011*, CRPD/C/10/D/4/2011, 9 септември 2013 г., точка 9.2 ее.

420 Вж., наред с другото, ЕСПЧ, *Oruz/Турция*, № 33401/02, 9 юни 2009 г. относно насилието над жени; ЕСПЧ, *Voasă и други/Румъния*, № 40355/11, 12 януари 2016 г. относно насилието над роми; и ЕСПЧ, *М.С. и А.С./Румъния*, № 12060/12, 12 април 2016 г. относно насилието над ЛГБТ лица. За допълнително обсъждане и примери вж. раздел 2.6 относно престъпленията от омраза.

на дискриминационни основания, както и правото на свобода от нечовешко или унижително отношение или наказание на дискриминационни основания по време на задържане⁴²¹.

Пример: По делото *Martzaklis u други/Гърция*⁴²² ХИВ позитивните затворници, настанени в болницата на затвора, се оплакват по-специално от лоши хигиенни условия и липса на подходящо лечение, настаняване в пренаселени и недостатъчно отоплени стаи, храна с ниска хранителна стойност и нередовно лечение, което не се предписва индивидуално. Пенитенциарните органи са обосנוвали тяхното изолиране като необходимо за по-доброто наблюдение и лечение на техните заболявания. ЕСПЧ е отсъдил, че поставянето в изолация с цел предотвратяване на разпространението на заболяването не е необходимо, понеже затворниците са ХИВ позитивни, без да са болни от СПИН. Те са подложени на физическо и психическо страдание, каквото не е присъщо за лишението от свобода. В заключение ЕСПЧ е установил, че неадекватните физически и хигиенни условия, нередностите в предписването на подходящо лечение и липсата на обективна и основателна причина за изолиране на ХИВ позитивните затворници представляват нарушение на член 3 във връзка с член 14 от ЕКПЧ.

Пример: По делата *D.G./Ирландия u Воуатар/Белгия*⁴²³ (разгледани в [раздел 5.5](#)) ищите, които са непълнолетни лица, са лишени от свобода от националните органи. Тук ЕСПЧ е заявил, че макар да е имало нарушения на правото им на свобода, не е била налице дискриминация, тъй като различното третиране е било основателно в интерес на защитата на непълнолетните лица.

Пример: По делото *Stasi/Франция*⁴²⁴ ищецът твърди, че е бил предмет на лошо отношение в затвора поради своята хомосексуалност и че органите не са предприели необходимите мерки, за да го защитят. Ищецът заявява например, че е бил принуждаван да носи розова

421 Вж. ЕСПЧ, *Khamtokhu u Aksenchik/Русия* [голям състав], № 60367/08 и № 961/11, 24 януари 2017 г.

422 ЕСПЧ, *Martzaklis u др./Гърция*, № 20378/13, 9 юли 2015 г.

423 ЕСПЧ, *D.G./Ирландия*, № 39474/98, 16 май 2002 г.; ЕСПЧ, *Воуатар/Белгия*, № 9106/80, 29 февруари 1988 г.

424 ЕСПЧ, *Stasi/Франция*, № 25001/07, 20 октомври 2011 г.

звезда и че е бил удрян и изгарян с цигари от други затворници. ЕСПЧ е отбелязал, че в отговор на всяко твърдение органите са предприели мерки, за да го защитят: ищецът е бил отделен от останалите затворници и се е срещал с отговорника за сградата, с лекар и с психиатър. ЕСПЧ е установил, че органите са предприели всички ефективни мерки, за да го защитят от физическо нараняване по време на лишаването от свобода и че не е имало нарушение на член 3, без жалбата му да е разгледана съгласно член 14.

Член 14 от ЕКПЧ може да е приложим и когато се установи, че разпоредби от наказателното право са дискриминационни⁴²⁵ или когато в криминалното досие на лицата продължават да съществуват присъди въз основа на тези дискриминационни разпоредби⁴²⁶.

Съгласно правото на ЕС, според добре установената практика на Съда на ЕС⁴²⁷ дори ако областите, в които наказателното законодателство и правилата на наказателното производство са въпроси, за които носят отговорност държавите членки, националните законодателни мерки не може да бъдат дискриминационни спрямо лицата, които съгласно правото на ЕС имат право на равно третиране. В следния случай е повдигнат принципът на недискриминация в производството, свързано с изпълнението на европейска заповед за арест⁴²⁸.

Пример: По делото *João Pedro Lopes Da Silva Jorge*⁴²⁹ португалски гражданин е осъден в Португалия на пет години лишаване от свобода за трафик на наркотици. Впоследствие той сключва брак с френска гражданка, с която пребивава на територията на Франция. Освен това е назначен от френско предприятие на трудов договор за неопределено време. Тъй като не желае да бъде предаден на португалските власти,

425 ЕСПЧ, *S.L./Австрия*, № 45330/99, 9 януари 2003 г.

426 ЕСПЧ, *E.B. и други/Австрия*, № 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 и 48779/07, 7 ноември 2013 г.

427 Съд на ЕС, дело 186/87, *Ian William Cowan/Trésor public*, 2 февруари 1989 г.

428 Сравнете със Съд на ЕС, C-182/15, *Aleksei Petruhin/Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra* [голям състав], 6 септември 2016 г. относно екстрадицията в трета държава на гражданин на ЕС, който упражнява свобода на движение.

429 Съд на ЕС, C-42/11, *Производство по дело относно изпълнението на европейска заповед за арест, издадена срещу João Pedro Lopes Da Silva Jorge* [голям състав], 5 септември 2012 г.

той е поискал да бъде лишен от свобода във Франция. Френската разпоредба обаче, която позволява недопускане на изпълнението на европейската заповед за арест, е ограничена само до френски граждани. Съдът на ЕС е посочил, че държавите членки не могат да ограничават недопускането на изпълнението на заповеди за арест единствено до своите граждани, като автоматично и напълно изключват гражданите на други държави членки, които пребивават или живеят на територията на държавата членка на изпълнението, независимо от връзките им с тази държава членка. Това би представлявало дискриминация въз основа на гражданство по смисъла на член 18 ДФЕС.

5

Защитени основания

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>ДФЕС, член 8 и член 157. Харта на основните права, членове 21 и 23</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, C-222/14, <i>Konstantinos Maïstrellis/Υπουργος Δικαιοσύνης, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton</i>, 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-363/12, <i>Z./A Government Department и The Board of Management of a Community School</i> [голям състав], 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-167/12, <i>C. D./S. T.</i> [голям състав], 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-427/11, <i>Margaret Kenny и др./Minister for Justice, Equality and Law Reform и други</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-243/95, <i>Hill и Stapleton/The Revenue Commissioners and Department of Finance</i>, 1998 г.</p> <p>Съд на ЕС, дело 43-75, <i>Defrenne/ Sabena</i>, 1976 г.</p>	<p>Пол</p>	<p>ЕКПЧ, член 2 (право на живот), член 3 (забрана на изтезанията), член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Emel Boyraz/Турция</i>, № 61960/08, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Konstantin Markin/Русия</i> [голям състав], № 30078/06, 2012 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Andrle/Чешката република</i>, № 6268/08, 2011 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Ünal Tekeli/Турция</i>, № 29865/96, 2004 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 4, параграф 1</p> <p>Съд на ЕС, C-423/04, <i>Richards/Secretary of State for Work and Pensions</i>, 27 април 2006 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-117/01, <i>K.B./NHS Pensions Agency u Secretary of State for Health</i>, 7 януари 2004.</p>	<p>Полова идентичност</p>	<p>ЕКПЧ, член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот) и член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Y.Y./Турция</i>, № 14793/08 2015</p> <p>ЕСПЧ, <i>Hämäläinen/Финландия</i> [голям състав], № 37359/09, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Van Kück/Германия</i>, № 35968/97, 2003 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 21</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, C-528/13, <i>Léger/Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes u Etablissement français du sang</i>, 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, Съединени дела C-148/13 – C-150/13, <i>A u други/Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [голям състав], 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, Съединени дела C-199/12 – C-201/12, <i>X u Y, и Z/Minister voor Immigratie en Asiel</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-81/12, <i>Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013 г.</p>	<p>Сексуална ориентация</p>	<p>ЕКПЧ, член 5 (право на свобода и сигурност), 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 12 (право на встъпване в брак) и член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Taddeucci u McCall/Италия</i>, № 51362/09, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>О.М./Унгария</i>, № 9912/15, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Е.В. и други/Австрия</i>, № 31913/07 и 4 други, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Schalk u Kopf/Австрия</i>, № 30141/04, 2010 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Е.В./Франция</i> [голям състав], № 43546/02, 2008 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>S.L./Австрия</i>, № 45330/99, 2003 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Karner/Австрия</i>, № 40016/98, 2003 г.</p> <p>ЕКСП, <i>INTERIGHTS/Хърватия</i>, жалба № 45/2007, 2009 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ)</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, C-363/12, <i>Z./A Government Department u The Board of Management of a Community School</i> [голям състав], 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-354/13, <i>FOA/KL</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, съединени дела C-335/11 и C-337/11, <i>HK Danmark</i>, 2013 г.</p>	<p>Увреждане</p>	<p>ЕКПЧ, член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСХ, член Д (недискриминация)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Guberina/Хърватия</i>, № 23682/13, 2016 г.</p> <p>ЕКСП, <i>АЕН/Франция</i>, жалба № 81/2012, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Glor/Швейцария</i>, № 13444/04, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Pretty/Обединеното кралство</i>, № 2346/02, 2002 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Pri/Обединеното кралство</i>, № 33394/96, 2001 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 21</p> <p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, C-548/15, <i>de Lange/Staatssecretaris van Financiën</i>, 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-441/14, <i>DI, от името на Ajos A/S/Наследници на Karsten Eigil Rasmussen</i> [голям състав], 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-258/15, <i>Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [голям състав], 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, съединени дела C-501/12 и други, <i>Specht/Land Berlin u Bundesrepublik Deutschland</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-416/13, <i>Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo</i>, 2014 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-144/04, <i>Mangold/Helm</i> [голям състав], 2005 г.</p>	<p>Възраст</p>	<p>ЕСПЧ, член 5 (право на свобода и сигурност), член 6 (право на справедлив процес) и член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот)</p> <p>ЕСК, член 1, параграф 2, членове 23 и 24</p> <p>ЕСПЧ, <i>D.G./Ирландия</i>, № 39474/98, 2002 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Schwizgebel/Швейцария</i>, № 25762/07, 2010 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>V./Обединеното кралство</i> [голям състав], № 24888/94, 1999 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>T./Обединеното кралство</i> [голям състав], № 24724/94, 1999 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Воатаг/Белгия</i>, № 9106/80, 1988 г.</p> <p>ЕКСП, <i>Felilesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия</i>, жалба № 74/2011, 2013 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО)</p> <p>Рамковото решение на Съвета относно борбата с расизма и ксенофобията</p> <p>Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV</i>, 2008 г.</p>	<p>Раса, етнос, цвят на кожата и принадлежност към национално малцинство</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията), Протокол № 12, член 1 (Обща забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Voasă и други/Румъния</i>, № 40355/11, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Viașo/Дания</i> [голям състав], 38590/10, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Sejdić и Finčič/Босна и Херцеговина</i> [голям състав], № 27996/06 и 34836/06, 2009 г.</p> <p>ЕКСП, <i>ERRC/Ирландия</i>, жалба № 100/2013, 2015 г.</p>
<p>ДФЕС, член 18</p> <p>Харта на основните права, член 45</p> <p>Директива за гражданството 2004/38/ЕО</p> <p>Директива на Съвета относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни (2003/109/ЕО)</p> <p>Съд на ЕС, С-392/15, <i>Европейска комисия/Унгария</i>, 2017 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado</i> [голям състав], 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-571/10, <i>Kamberaj/IPES</i> [голям състав], 2012 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-508/10, <i>Европейска комисия/Нидерландия</i>, 2012 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-200/02, <i>Chen/Secretary of State for the Home Department</i>, 2004 г.</p> <p>Съд на ЕС, С-281/98, <i>Angonese/Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i>, 2000 г.</p> <p>Съд на ЕС, дело 186/87, <i>Cowan/Trésor public</i>, 1989 г.</p>	<p>Националност или национален произход</p>	<p>Конвенция на Съвета на Европа относно националността</p> <p>ЕКПЧ, член 3 (забрана на изтезанията), член 5 (право на свобода и сигурност), член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), Протокол № 4, член 3 (забрана за колективно експулсиране на чужденци), Протокол № 1, член 2 (право на образование)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Dhahbi/Италия</i>, № 17120/09, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Рангелов/Германия</i>, № 5123/07, 2012 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Пономарьови/България</i>, № 5335/05, 2011 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Andrejeva/Швейцария</i> [голям състав], № 55707/00, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Zeibek/Гърция</i>, № 46368/06, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Анакомба Yula/Белгия</i>, № 45413/07, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Koua Poirrez/Франция</i>, № 40892/98, 2003 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>С./Белгия</i>, № 21794/93, 1996 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Moustaquim/Белгия</i>, № 12313/86, 1991 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Харта на основните права, членове 10 и 21</p> <p>Съд на ЕС, C-188/15, <i>Bougnoui и ADDH/Micropole SA</i> [голям състав], 2017 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-157/15, <i>Achbita и Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/G4S Secure Solutions NV</i> [голям състав] 2017 г.</p>	<p>Религия или убеждения</p>	<p>ЕКПЧ, член 3 (забрана на изтезанията), член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), свобода на изразяването, член 9 (свобода на религията), член 10 (свобода на изразяването), Протокол № 1, параграф 2 (право на образование)</p> <p>ЕСПЧ, <i>izzettin Dođanu срещу Турция</i> [голям състав], № 62649/10, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Ebrahimian/Франция</i>, № 64846/11, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>S.A.S./Франция</i> [голям състав], № 43835/11, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Eweida и други/Обединеното кралство</i>, № 48420/10 и 3 други, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Vojnity/Унгария</i>, № 29617/07, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Milanović/Сърбия</i>, № 44614/07, 2010 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>O'Donoghue и други/Обединеното кралство</i>, № 34848/07, 2010 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Alujer Fernandez и Caballero Garcia/Испания</i> (реш.), № 53072/99, 2001 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Cha'are Shalom Ve Tsedek/Франция</i> [голям състав], № 27417/95, 2000 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО) Съд на ЕС, С-317/14, <i>Европейска комисия/Белгия</i>, 2015 г.</p>	<p>Език</p>	<p>Рамкова конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства ЕКПЧ, член 6, параграф 3 и член 14 (забрана на дискриминацията) ЕСПЧ, <i>Macalin Moxamed Sed Dahir/Швейцария</i> (реш.), № 12209/10, 2015 г. ЕСПЧ, <i>дело „относно някои аспекти на законодателството за използването на езици в системата за образование в Белгия“/Белгия</i>, № 1474/62 и 5 други, 1968 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 21 Съд на ЕС, С-149/10, <i>Chatzi/Ypourgos Oikonomikon</i>, 2010 г.</p>	<p>Социален произход, рождение и имущество</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията), Протокол № 1, член 1 (защита на имущество) ЕСПЧ, <i>Wolter u Sarfert/Германия</i>, № 59752/13 и 66277/13, 2017 г. ЕСПЧ, <i>Chassagnou и други/Франция</i> [голям състав], № 25088/94 и 2 други, 1999 г.</p>
<p>Харта на основните права, член 21</p>	<p>Политически или други възгледи</p>	<p>ЕКПЧ, член 3 (забрана на изтезанията), член 10 (свобода на изразяване), член 11 (свобода на събранията и сдруженията), член 14 (забрана на дискриминацията) ЕСПЧ, <i>Redfearn/Обединеното кралство</i>, № 47335/06, 2012 г. ЕСПЧ, <i>Virabyan/Армения</i>, № 40094/05, 2012 г.</p>
<p>Съд на ЕС, С-406/15, <i>Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол</i>, 2017 г.</p>	<p>Друг признак</p>	<p>ЕКПЧ, член 14 (забрана на дискриминацията) ЕСХ, член Д (недискриминация) ЕКСП, <i>Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия</i>, жалба № 102/2013, 2016 г. ЕСПЧ, <i>Biriuk/Литва</i>, № 42615/06, 2013 г.</p>

Ключови въпроси

- Принципът на недискриминация не забранява всички различия в третирането, а само тези, които са въз основа на защитени основания.
- Защитено основание е определима, обективна или лична характеристика, или „статут“, с която отделните лица или групи се разграничават едни от други.
- Съгласно директивите на ЕС в областта на недопускането на дискриминация защитените основания са изрично предвидени за: пол, расов или етнически произход, възраст, увреждане, религия или убеждения и сексуална ориентация.
- В ЕКПЧ има неограничен списък, който може да се увеличава с всеки един случай.

Съгласно правото на ЕС директивите в областта на недопускането на дискриминация забраняват различното третиране въз основа на определени „защитени основания“, които съдържат определен и ограничен списък със защитени основания. Тези основания включват пол (Директива относно

равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО)⁴³⁰, Директива относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)⁴³¹, сексуална ориентация, увреждане, възраст, религия или убеждения (Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО)⁴³²) и расов или етнически произход (Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО)⁴³³). Член 21 от Хартата на ЕС също съдържа забрана за дискриминация, като включва неизчерпателен списък

„Защитеното основание“ е типично за лице, което не следва да се счита за значимо за различното третиране или ползването на дадено предимство.

430 Директива 2004/113/ЕО на Съвета от 13 декември 2004 г. относно прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги и предоставянето на стоки и услуги, ОВ L 373, 21.12.2004 г., стр. 37–43.

431 Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно прилагането на принципа за равни възможности и равно третиране на мъжете и жените по въпросите на заетостта и професиите (преработена), ОВ L 204, 26 юли 2006 г., стр. 23–36.

432 Директива 2000/78/ЕО на Съвета 27 ноември 2000 г. за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите, ОВ L 303, 2.12.2000 г., стр. 16–22.

433 Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 г. относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, ОВ L 180, 19.7.2000 г., стр. 22–26.

с основания, въведени с формулировката „например“⁴³⁴. Хартата на ЕС е обвързваща за институциите на ЕС, но се прилага и към държавите членки, когато тълкуват и прилагат правото на ЕС.

В член 14 от ЕКПЧ се съдържа неограничен списък, който покрива директивите, но и ги надхвърля. Член 14 гласи, че не се допуска дискриминация, „основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг признак“. Категорията „друг признак“ позволява на ЕСПЧ да включва основанията (наред с другото), които са изрично защитени от директивите относно недопускане на дискриминация, а именно: увреждане, възраст и сексуална ориентация.

5.1. Пол

Значението на дискриминацията въз основа на пол е сравнително очевидно, тъй като се отнася до дискриминация въз основа на факта, че лицето е жена или мъж. **Съгласно правото на ЕС** това е най-силно развитият аспект от социалната политика на ЕС и отдавна се счита за основно право. Разработването на защита на това основание е послужило за две неща: първо, послужило е за икономическа цел, тъй като е спомогнало да се премахнат нарушенията на конкуренцията на пазар, който става все по-интегриран; и второ, на политическо ниво, с това на Общността е осигурено средство, насочено към социален напредък и подобряване на условията на живот и труд. Следователно защитата от дискриминация въз основа на пола е била и продължава да бъде основна функция на ЕС: равенството между половете е „основна ценност“ (член 2 от ДЕС) и „цел“ (член 3 от ДЕС) на Съюза. Приемането на социалното и икономическото значение на това да се гарантира равно третиране е допълнително изяснено от централната позиция, която му е определена в Хартата на основните права на ЕС.

434 Що се отнася до връзката между Хартата на ЕС и директивите, в Съд на ЕС, C-529/13, *Georg Felber/Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur*, 21 януари 2015 г., Съдът на ЕС е приканен да изтълкува принципа на недопускане на дискриминация въз основа на възраст, заложен в член 21 от Хартата на ЕС и изразен в Директива 2000/78. Съдът на ЕС е припомнил, че когато държавите членки приемат мерки, попадащи в обхвата на Директива 2000/78 в сферата на заетостта и професиите, която съдържа специфичен израз на принципа на недопускане на дискриминация въз основа на възраст, те трябва да спазват директивата. Следователно Съдът на ЕС е решил да разглежда засегнатите въпроси единствено в светлината на Директива 2000/78.

Случаите на дискриминация въз основа на пола може да са свързани и с мъже, и с жени, които получават по-неблагоприятно третиране в сравнение с другия пол.

Пример: По делото *Konstantinos Maïstrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponon Dikaiomaton*⁴³⁵ жалбоподателят работи като държавен служител. Той е поискал отпуск по бащинство, докато съпругата му не е имала работа. Съдът на ЕС е установил, че в съответствие с принципа на равните възможности и третиране на мъжете и жените в заетостта и професиите мъжът държавен служител има право да взема отпуск по бащинство, въпреки че съпругата му е безработна.

Пример: По делото *Defrenne/Sabena*⁴³⁶ ищцата заявява, че получава по-малко заплащане от колегите си мъже, въпреки че изпълнява идентични работни задължения. Съдът на ЕС е заявил, че това е явен пример за дискриминация въз основа на пола. За да вземе това решение, Съдът на ЕС подчертава и икономическото, и социалното измерение на Съюза, както и че недопускането на дискриминация помага на ЕС да постига тези цели.

Пример: По делото *Margaret Kenny u другу/Minister for Justice, Equality and Law Reform, Minister for Finance and Commissioner of An Garda Síochána*⁴³⁷ ищците са държавни служителки, на които са възложени административните задачи на министъра. Те се оплакват от това, че заплатите им са по-ниски от тези на колегите им от мъжки пол, които също изпълняват административна работа на специфични длъжности, запазени за членове на полицията. Националните органи са обосנוвали разликата в заплащането с факта, че членовете на полицията винаги трябва да удовлетворяват нуждите на оперативните сили. Съдът на ЕС е обяснил, че за да се определи дали две различни групи изпълняват една и съща работа, не е достатъчно да се установи, че изпълняваните от тези две групи задачи са сходни. Трябва да се вземат предвид

435 Съд на ЕС, C-222/14, *Konstantinos Maïstrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponon Dikaiomaton*, 16 юли 2015 г.

436 Съд на ЕС, дело 43-75, *Gabrielle Defrenne/Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, 8 април 1976 г.

437 Съд на ЕС, C-427/11, *Margaret Kenny u др./Minister for Justice, Equality and Law Reform u другу*, 28 февруари 2013 г.

естеството на работата, изискванията за обучение и условията на труд. Следователно професионалното обучение е един от критериите, за да се определи дали е сравнима извършената работа.

Пример: *Делото Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u другу/Conseil des ministres*⁴³⁸ се отнася до принципа на равно третиране между мъжете и жените в достъпа и предоставянето на стоки и услуги. То по-специално се отнася до Директивата относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, съгласно която държавите членки на ЕС могат да прилагат специфични за пола фактори при изчисляването на премиите и обезщетенията в договорите за осигуряване. В резултат на това жените и мъжете плащат вноски в различен размер по частните осигурителни схеми. Като се позовава на Хартата на основните права на ЕС, Съдът на ЕС е постановил, че вземането предвид на пола на осигуреното лице като рисков фактор в договорите за осигуряване представлява дискриминация и е обявил за невалиден член 5, параграф 2 от Директивата. Следователно, считано от 21 декември 2012 г., вече не е възможно да се допускат пропорционални разлики в премиите и обезщетенията на отделните лица, когато определящият фактор е основанието за пола.

Съдът на ЕС е подчертал, че за да се обоснове различното третиране между мъжете и жените, трябва да бъде доказано, че това третиране е въз основа на обективни фактори, които не са свързани с дискриминация въз основа на пола. Това ще бъде така, ако мерките отразяват легитимна цел на социалната политика и са целесъобразни и необходими за постигането ѝ⁴³⁹. Следователно не могат да се приемат обосновки за дадена мярка, упражнявана единствено в ущърб на жените, или базирана единствено на финансовите или ръководните съображения на работодателите.

Свързаната с бременността и майчинството дискриминация е конкретна форма на дискриминация въз основа на пола. За да защити бременността, майчинството и родителството, ЕС постепенно разработва сложен набор от

438 Съд на ЕС, C-236/09, *Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u другу/Conseil des ministres* [голям състав], 1 март 2011 г.

439 Съд на ЕС, C-173/13, *Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales*, 17 юли 2014 г., точка 79.

първично и вторично законодателство⁴⁴⁰. В член 157 ДФЕС е предвидено задължението за равно заплащане между мъжете и жените, както и обща правна основа за приемането на мерки в областта на равенството между половете, която включва равенство и недопускане на дискриминация на работното място въз основа на бременност или майчинство. Член 33, параграф 2 от Хартата на ЕС гласи, че „за да може да съчетава семейния и професионалния живот, всеки има право на защита срещу уволнение, което има за мотив майчинство, както и право на платен отпуск по майчинство и на отпуск за отглеждане на дете за раждане или осиновяване на дете“. Освен преработената Директива относно равенството между половете, наред с другите, Директивата за защита на бременни работнички и родилки⁴⁴¹ има за цел главно подобряване на здравето и безопасността при работа за бременните работнички и за работничките родилки или кърмачки. Тя е допълнена с Директивата за родителския отпуск⁴⁴², с която се определят минималните стандарти за улесняване съчетаването на професионалния и семейния живот.

Съдът на ЕС е допринесъл значително за развитието на тази област на правото чрез допълнително изясняване и прилагане на принципите, изразени в законодателството, и чрез осигуряване на широко тълкуване на съответните права. Според Съда на ЕС защитата на правата на бременност и майчинство не само означава насърчаване на действително равенство между половете, но и насърчава здравето на майката след раждане и връзката между майката и нейното новородено дете. По предходните

440 За повече информация вж. например Европейска комисия, Европейска мрежа на правните експерти в областта на равенството между половете (2012 г.), *„Fighting Discrimination on the Grounds of Pregnancy, Maternity and Parenthood – The application of EU and national law in practice in 33 European countries“* (Борба с дискриминацията въз основа на бременност, майчинство и родителство – прилагането на практика на правото на ЕС и националното право в 33 европейски държави).

441 Директива 92/85/ЕИО на Съвета от 19 октомври 1992 г. за въвеждане на мерки за насърчаване подобряването на безопасността и здравето по време на работа на бременни работнички и на работнички родилки или кърмачки, ОВ L 348, 28 ноември 1992 г.

442 Директива 2010/18/ЕС на Съвета от 8 март 2010 г. за прилагане на ревизираното рамково споразумение за родителския отпуск, сключено между Конфедерацията на европейския бизнес (BUSINESSEUROPE), Европейската асоциация на заетите и малките и средните предприятия (UEAPME), Европейския център на предприятията с държавно участие и на предприятията от общ икономически интерес (СЕЕР) и Европейската конфедерация на профсъюзите (ETUC), и за отмяна на Директива 96/34/ЕО, ОВ L 68 от 18 март 2010 г.

дела *Dekker*⁴⁴³ и *Hertz*⁴⁴⁴ Съдът на ЕС е установил, че тъй като единствено жените могат да забременяват, отказът бременна жена да бъде назначавана или освобождаването на бременна жена поради нейната бременност или майчинство представлява пряка дискриминация въз основа на пола, която не може да бъде обоснована с друг интерес, включително икономическия интерес на работодателя. По делото *Melgar*⁴⁴⁵ например ясно се посочва, че „ако неподновяването на срочен договор бъде обосновано с бременността на работничката, това представлява пряка дискриминация въз основа на пола“, което е в противоречие с правото на ЕС. Освен това жените не са задължени да уведомяват работодателя за това, че са бременни, по време на процеса по набиране на служители или на който и да е етап от работата си⁴⁴⁶. Съдът на ЕС е заявил, че всяко неблагоприятно третиране, свързано пряко или косвено с бременност или майчинство, представлява пряка дискриминация въз основа на пола⁴⁴⁷.

Съществуващата правна рамка обаче не регулира нетрадиционните начини, по които жена може да стане майка/родител. По-специално, практиката на сурогатното майчинство се засилва в Европа, което създава несъответствие между социалната реалност и законодателството. Такъв въпрос е подчертан в две дела, по които Съдът на ЕС е взел решение през 2014 г.

Пример: По делата *C. D./S. T.*⁴⁴⁸ и *Z./A Government Department and the Board of Management of a Community School*⁴⁴⁹ Съдът на ЕС е определил, че правото на ЕС не съдържа изискването майка, която има дете при условията на споразумение за сурогатно майчинство, да има

443 Съд на ЕС, C-177/88, *Elisabeth Johanna Pacifica Dekker/Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (JVJ-Centrum) Plus*, 8 ноември 1990 г.

444 Съд на ЕС, C-179/88, *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark/Dansk Arbejdsgiverforening*, 8 ноември 1990 г. Следва да се има предвид, че *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark* е действал от името на Birthe Vibeke Hertz.

445 Съд на ЕС, C-438/99, *Maria Luisa Jiménez Melgar/Ayuntamiento de Los Barrios*, 4 октомври 2001 г.

446 Съд на ЕС, C-32/93, *Carole Louise Webb/EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14 юли 1994 г.; Съд на ЕС, C-320/01, *Wiebke Busch/Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG*, 27 февруари 2003 г.

447 Съд на ЕС, C-32/93, *Carole Louise Webb/EMO Air Cargo (UK) Ltd.*, 14 юли 1994 г.; Съд на ЕС, C-421/92, *Gabriele Habermann-Beltermann/Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.*, 05 май 1994 г.

448 Съд на ЕС, C-167/12, *C. D./S. T.* [голям състав], 18 март 2014 г.

449 Съд на ЕС, C-363/12, *Z./A Government department u The Board of Management of a Community School* [голям състав], 18 март 2014 г.

правото на платен отпуск, еквивалентен на отпуск по майчинство или осиновяване. Г-ца D., служител в болница в Обединеното кралство, и г-ца Z., учителка в Ирландия, имат дете чрез помощта на сурогатни майки. И двете жени са подали молба за платен отпуск, еквивалентен на отпуск по майчинство или осиновяване. Молбите са били отхвърлени на основание, че г-ца D. и г-ца Z не са били бременни и децата не са осиновени от родителите. И в двата случая Съдът на ЕС е установил, че съответната майка не може да се позовава на разпоредбите нито на Директивата относно равенството между половете (преработена), нито на Директивата относно бременните работнички (преработена), нито на разпоредбите на Директивата за равно третиране в областта на заетостта, които забраняват дискриминацията въз основа на увреждане.

Във връзка с Директивата относно бременните работнички Съдът на ЕС е установил, че отпускането на отпуск по майчинство предполага, че въпросната работничка е била бременна и е родила дете. Следователно жената, ползвала се от заместващо майчинство⁴⁵⁰, не попада в обхвата на директивата, дори и при обстоятелства, при които тя може да кърми бебето след раждането му или действително го кърми.

Що се отнася до Директивата относно равенството между половете, Съдът на ЕС е установил, че отказът за предоставяне на отпуск по майчинство на майка, ползвала се от заместващо майчинство, не представлява дискриминация въз основа на пола, като се има предвид, че бащата, ползвал се от заместващо майчинство, също няма право на отпуск, и че отказът не поставя жените работници в конкретно неблагоприятно положение спрямо мъжете работници. Освен това отказът за отпускане на платен отпуск, еквивалентен на отпуск по осиновяване, на ползвала се от заместващо майчинство майка е извън обхвата на тази директива.

И накрая, Съдът на ЕС е преценил, че невъзможността на жената да има дете не представлява „увреждане“ по смисъла на Директивата за равно третиране в областта на заетостта⁴⁵¹.

450 Жена, използвала заместваща майка, за да има дете.

451 Вж. [раздел 5.4](#).

Пример: Делото *De Weerd*⁴⁵² се отнася до националното законодателство, свързано с обезщетение за неработоспособност. През 1975 г. в националното законодателство е въведено обезщетение за неработоспособност за мъже и неомъжени жени, независимо от дохода им преди тяхната неработоспособност. През 1979 г. то е изменено и до обезщетението получават достъп и омъжените жени. Въведено е обаче и изискването получателят му да е получавал определено равнище на доходи през предходната година. Законодателството е оспорено на основание (наред с другото), че изискването за обезщетението непряко дискриминира срещу жените (които е по-малко вероятно от мъжете да получават изискваните доходи). Държавата заявява, че различията в правото са обосновани от бюджетни съображения с цел ограничаване на държавните разходи. Съдът на ЕС е установил, че макар и правото на ЕС да не забранява на държавите да регулират кои категории лица могат да се ползват от социалноосигурителни обезщетения, те не могат да регулират това по дискриминационен начин.

Пример: По делото *Hill u Stapleton/The Revenue Commissioners and Department of Finance*⁴⁵³ Съдът на ЕС е пояснил, че принципът на съчетаване на професионалния и семейния живот произхожда от принципа на равенство. Правителството е въвело схема за поделяне на работното място в публичната служба, според която една позиция би могла да бъде поделена временно между две лица, като работят 50 % от работното време за пълен работен ден и получават 50 % от редовната заплата. След това работниците имат правото да се върнат на позицията си на пълен работен ден, ако има възможност за това. Тези правила са дали възможност на наетите на пълен работен ден лица да преминат с една степен годишно по-нагоре по скалата на заплащане. За лицата, поделяли работното място, обаче нарастването е било наполовина, тъй като двете години на споделяне са се равнявали на едно нарастване. Двата жалбоподатели в настоящия случай са се върнали на позициите си като работници на пълен работен ден и са изразили оплакване от начина, по който нарастването е било приложено спрямо тях. Съдът на ЕС е установил, че това представлява непряка

452 Съд на ЕС, C-343/92, *M. A. De Weerd, née Roks u ڊпузу/Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen u ڊпузу*, 24 февруари 1994 г.

453 Съд на ЕС, C-243/95, *Kathleen Hill u Ann Stapleton/The Revenue Commissioners and Department of Finance*, 17 юни 1998 г.

дискриминация въз основа на пола, тъй като участвалите в поделянето на работното място са били предимно жени. Правителството е заявило, че разграничителното третиране е било основателно, понеже се е основавало на принципа на прилагане на нарастването спрямо действителното прослужено време. Съдът на ЕС е установил, че това е просто твърдение, което не е подкрепено с обективни критерии (понеже няма доказателства, че прослуженото време на други лица е било изчислявано въз основа на действително отработените часове). Следователно Съдът на ЕС е заявил, че „работодателят не може да оправдава дискриминация, произтичаща от схема за поделяне на работното място, единствено с основанието, че избягването на такава дискриминация би довело до повишаване на разходите“.

По подобен начин **съгласно ЕКПЧ** е добре развита защитата от дискриминация въз основа на пола. ЕСПЧ е заявил, че равенството между половете е важна цел сред държавите — членки на Съвета на Европа⁴⁵⁴. Съдебната практика, свързана с равенството между половете, обхваща множество правни въпроси.

Много важна област от равенството между половете в съдебната практика на ЕСПЧ е свързана със случаи на жени, жертви на насилие (разгледани в [раздел 2.6](#)). ЕСПЧ е заявил, че насилието въз основа на пола е форма на дискриминация срещу жените и е в нарушение на членове 2 и 3 във връзка с член 14 от ЕКПЧ⁴⁵⁵.

ЕСПЧ е установил нарушение в контекста на заетостта и на родителския отпуск също във връзка с принципа на равенство между мъжете и жените.

Пример: По делото *Emel Boyraz/Tурция*⁴⁵⁶ жалбоподателката е освободена от длъжността си на служител по сигурността на основанието, че задачите на служителите по сигурността крият рискове и отговорности, които жените не могат да поемат, например работа нощем в селски райони и използване на огнестрелни оръжия

454 ЕСПЧ, *Konstantin Markin/Русия* [голям състав], № 30078/06, 22 март 2012 г., точка 127.

455 Вж. например ЕСПЧ, *Opuz/Tурция*, № 33401/02, 9 юни 2009 г., ЕСПЧ, *Halime Kılıç/Tурция*, № 63034/11, 28 юни 2016 г. и ЕСПЧ, *M.G./Турция*, № 646/10, 22 март 2016 г., разгледани в [раздел 2.6](#).

456 ЕСПЧ, *Emel Boyraz/Tурция*, № 61960/08, 2 декември 2014 г.

и физическа сила. ЕСПЧ е установил, че органите не са дали достатъчно добра обосновка на това твърдение за невъзможността на жените за разлика от мъжете да работят като служители по сигурността. Освен това ЕСПЧ е отбелязал факта, че жалбоподателката е работила като служител по сигурността в продължение на четири години и не е имало признаци за това, че не успява да изпълнява задълженията си поради своя пол. Следователно е имало нарушение на член 14.

Пример: По делото *Konstantin Markin/Русия*⁴⁵⁷ жалбоподателят – разведен радиографист от разузнаването във въоръжените сили, е подал молба за три години отпуск за отглеждане на дете, за да се грижи за трите си деца. Отпускът му е бил отказан поради това, че в националното право няма основание за удовлетворяване на искането му. Впоследствие обаче от висшестоящите му е отпуснат отпуск от две години за отглеждане на дете и финансова помощ с оглед на затрудненото му лично положение. Жалбоподателят е изразил оплакването, че военните служители мъже, за разлика от жените, нямат право на тригодишния отпуск за отглеждане на дете, за да се грижат за непълнолетни деца. Той счита, че тази разлика в третирането е дискриминационна въз основа на пола. ЕСПЧ е установил, че мъжете са в аналогична позиция спрямо жените, що се отнася до родителския отпуск. ЕСПЧ не е приел разликата в третирането като разумно и обективно обоснована както от традиционното разпределение на ролите на половете в обществото, така и с твърдението, че родителският отпуск за военнослужещите би се отразил негативно върху способността за участие в битки и оперативната ефективност на въоръжените сили. Следователно прилаганото автоматично ограничение спрямо група от хора въз основа на техния пол попада извън приемливите граници и ЕСПЧ е заключил, че е налице нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

Друга категория случаи в сферата на равенството между половете е свързана с предизвикателствата пред различните възрастови изисквания по отношение на получаването на социални надбавки. В сферата на социалното осигуряване и данъчните въпроси ЕСПЧ дава на националните органи значителна свобода на преценка. По делото *Andrle* ЕСПЧ потвърждава отново, че равенството между половете дава възможност да

457 ЕСПЧ, *Konstantin Markin/Русия* [голям състав], № 30078/06, 22 март 2012 г.

се предприемат специални мерки, с които да се компенсират фактическите неравенства между мъжете и жените.

Пример: По делото *Andrle/Чешката република*⁴⁵⁸ жалбоподателят изразява оплакването, че за разлика от жените, за мъжете, които отглеждат деца, не е предвидено понижаване на пенсионната възраст. Чешкото правителство твърди, че тази разлика в третирането се дължи на положението, прието по време на старата комунистическа система, при което жените с деца е трябвало да работят на пълен работен ден, както и да се грижат и за децата, и за домакинството. Мярката има за цел да се компенсира тази двойна тежест върху жените. Органите вече са започнали постепенна реформа на тази пенсионна схема с цел да се изравни пенсионната възраст. Старата система обаче все още е приложима спрямо хората на възрастта на жалбоподателя. ЕСПЧ е приел, че мярката произхожда от тези специфични исторически обстоятелства и от необходимостта за специално третиране на жените. Съдът е установил, че това все пак е разумно и обективно обосновано. ЕСПЧ е заявил също, че моментът и степента на предприетите мерки за коригиране на въпросното неравенство не са крайно неоснователни и че не превишават значителната свобода на преценка, предоставена на държавите в тази област. Следователно държавата не е нарушила принципа на недопускане на дискриминация.

По делото *Andrle* ЕСПЧ е направил ясно разграничение между различното третиране на мъжете и жените в сферата на отпуска за отглеждане на дете и в сферата на пенсиите. Според това решение полът не може да послужи като достатъчна обосновка за изключването на бащите от правото на отпуск за отглеждане на дете, което е краткосрочна мярка, и реформата ѝ не би създавала сериозни финансови последици, какъвто би бил случаят с реформата на пенсионната схема. Следователно, що се отнася до пенсионните схеми, държавите се ползват със значителна свобода на преценка. По делото *Di Trizio/Швейцария*⁴⁵⁹ обаче (подробно разгледано в [раздел 6.3](#)) ЕСПЧ е установил, че методът на изчисляване на помощите за увреждане, получавани от жените в необлагодетелствано положение,

458 ЕСПЧ, *Andrle/Чешката република*, № 6268/08, 17 февруари 2011 г.

459 ЕСПЧ, *Di Trizio/Швейцария*, № 7186/09, 2 февруари 2016 г.

които са намалили своите работни часове след раждането на децата си, представлява дискриминация.

По делото *Khamtokhu u Aksenchik/Русия*⁴⁶⁰ (подробно разгледано в [раздел 1.3.2](#)) ЕСПЧ е разгледал разликата в третирането във връзка с доживотната присъда за мъже и жени, освободени от доживотно лишаване от свобода. Той е достигнал до заключение въз основа на статистиката, на нуждите на жените от защита от насилие въз основа на пола, злоупотреба и сексуален тормоз в затворническата среда, както и нуждите от защита при бременност и майчинство, че освобождаването на жените престъпници от доживотно лишаване от свобода като общо правило е в обществен интерес.

В контекста на равенството между половете ЕСПЧ е разгледал и националните разпоредби относно избора на име и предаването на фамилията на родителите на техните деца. По делото *Cusan u Fazzo/Италия*⁴⁶¹ например (подробно разгледано в [раздел 4.6](#)) Съдът е установил, че правилото, според което сключилите брак двойки нямат право да предават на детето фамилията на майката, е дискриминационно спрямо жените.

Пример: По делото *Ünal Tekeli/Турция*⁴⁶² жалбоподателката изразява оплакване от това, че националното право задължава жената да приеме името на съпруга си при сключване на брак. Въпреки че законът разрешава на жената да запази моминското си име в допълнение към името на съпруга си, ЕСПЧ е установил, че това представлява дискриминация въз основа на пола, понеже националното право не задължава съпругата да промени фамилията си.

Съгласно международното право равенството между половете също се признава като централно за правата на човека. Различни органи на Организацията на обединените нации са разглеждали основаната на пола дискриминация, изпитвана по-специално от жените. Те са подчертали, че жените често са жертви на множествена дискриминация (когато изпитват дискриминация на две или повече основания) и на

460 ЕСПЧ, *Khamtokhu u Aksenchik/Русия* [голям състав], № 60367/08 и 961/11, 24 януари 2017 г.

461 ЕСПЧ, *Cusan u Fazzo/Италия*, № 77/07, 7 януари 2014 г.

462 ЕСПЧ, *Ünal Tekeli/Турция*, № 29865/96, 16 ноември 2004 г.

комбинирана дискриминация (при която са налице няколко основания, които взаимодействат едновременно помежду си по такъв начин, че са неделими)⁴⁶³. Редица органи на ООН също така са подчертали вредите от свързаните с пола стереотипи⁴⁶⁴ и нуждата да се премахнат вредните, свързани с пола, стереотипи, за да се насърчи равенството между половете⁴⁶⁵. Разликите в третирането, основани на свързани с пола стереотипи, може да представляват дискриминация срещу жените. Комитетът за икономически, социални и културни права е заявил, че „Основаните на пола предположения и очаквания като цяло поставят жените в необлагодетелствано положение спрямо същественото упражняване на правата [...]. Основаните на пола предположения относно икономическите, социалните и културните роли възпрепятстват споделянето на отговорността между мъжете и жените във всички сфери, в които е необходимо да се постигне равенство“⁴⁶⁶. По подобен начин Комитетът за премахване на дискриминацията по отношение на жените е подчертал, че основаните на пола стереотипи са основната причина и последствие от основаната на пола дискриминация⁴⁶⁷. Например в случай относно дискриминация в областта на заетостта Комитетът е установил нарушение на Конвенцията в това, че националните съдилища са били повлияни от стереотипните предубеждения, че извънбрачните отношения за допустими за мъжете, но не и за жените.

463 Вж. например ООН, Комитет за правата на хората с увреждания (2016 г.), *Общ коментар № 3 (2016) относно жените и момичетата с увреждания*, CRPD/C/GC/3, 2 септември 2016 г.; ООН, КПВФДОЖ (2010 г.), *Обща препоръка № 28 относно основните задължения на държавите – страни по Конвенцията – съгласно член 2 от Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените*, CEDAW/C/2010/47/GC.2, 19 октомври 2010 г., точка 18.

464 За преглед относно начина, по който органите по Договора на ООН за правата на човека са прилагали тези договори във връзка с основаните на пола стереотипи/използването на стереотипи, свързани с пола, с цел насърчаване на човешките права на жените, вж. Поръчков доклад на Службата на Върховния комисар по правата на човека на ООН (СВКПЧ) (2013 г.), *Gender Stereotyping as a Human Rights Violation* (Използване на стереотипи, свързани с пола, като нарушение на правата на човека, стр. 20–43.

465 ООН, Комитет по правата на хората с увреждания (2016 г.), *Общ коментар № 3 (2016 г.) относно жените и момичетата с увреждания*, CRPD/C/GC/3, 2 септември 2016 г.

466 ООН, Комисия по икономически, социални и културни права (CESCR) (2005 г.), *Общ коментар № 16: Равните права на мъжете и жените да упражняват всички икономически, социални и културни права (член 3 от Пакта)*, E/C.12/2005/4, 11 август 2005 г., параграф 11.

467 ООН, КПВФДОЖ (2010 г.), *Съобщение № 28/2010*, CEDAW/C/51/D/28/2010, 24 февруари 2012 г., параграф 8.8.

5.2. Полова идентичност

Ключови въпроси

- Съгласно ЕКПЧ половата идентичност е защитена под категория „друг признак“.
- Съгласно правото на ЕС половата идентичност е защитена в ограничена степен под защитеното основание на пола. То обхваща лица, които възнамеряват да преминат или са преминали операция за смяна на пола.

Половата идентичност се отнася „до дълбокото вътрешно и индивидуално усещане за пол на всеки човек, което може да съвпада или да не съвпада с биологичния пол, включително личното усещане за тялото (което може да включва, в резултат на свободен избор, промяна във външния вид на тялото или в неговата функция чрез медицински, хирургически или други способности), както и други прояви на пола, включително облекло, говор и маниери“.

Източник: Yogyakarta Principles (2007 г.), Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity (Принципи от Джококарта относно прилагането на международното право в областта на правата на човека във връзка със сексуалната ориентация и половата идентичност), март 2007 г. Тези принципи са приети от независим орган от експерти по международно право в областта на правата на човека.

Следователно по-общоприетото определение за полова идентичност обхваща не само лицата, които се подлагат на операция за смяна на пола („транс-сексуални“), но и лицата, които избират други средства за изразяване на своя пол, например трансвестизъм или „кросдресинг“, или просто възприемат определен начин на говорене или козметика, които обикновено се свързват с членовете на срещуположния пол.

Следва да се изтъкне обаче, че **съгласно правото на ЕС** за недискриминация понастоящем няма специфична разпоредба за защита от дискриминация въз основа на половата идентичност или проявлението на пола⁴⁶⁸. Вследствие на решението по дело *P/S u Cornwall County Council*⁴⁶⁹ основанийето за недопускане на дискриминация въз основа на полова идентичност е само частично обхванато от принципа на

468 Изрична забрана на дискриминацията въз основа на полова идентичност е предвидена в Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета, ОВ L 315, 14.11.2012 г., стр. 57–73, съображение 9.

469 Съд на ЕС, C-13/94, *P/S u Cornwall County Council*, 30 април 1996 г.

равно третиране на мъжете и жените. Съдът на ЕС е заявил, че обхватът на принципа на равно третиране за мъжете и жените не може да се ограничава до забрана на дискриминацията въз основа на факта, че лицето е от един или друг пол. Съответно основанието за пола обхваща дискриминация срещу дадено лице, понеже то „възнамерява да се подложи или се е подложило на смяна на пола“. Следователно основанието на пола, предвидено в правото на ЕС, понастоящем защитава половата идентичност само в тесния смисъл. Този подход е потвърден в Директивата относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО)⁴⁷⁰. По подобен начин проучванията на националното законодателство, които регулират тази област, не показват наличие на съгласуван подход в Европа, като държавите до голяма степен са разделени на такива, които разглеждат „половата идентичност“ като част от „сексуалната ориентация“, и такива, които я разглеждат като част от „дискриминацията въз основа на пола“.

Пример: Делото *К.В./NHS Pensions Agency*⁴⁷¹ се отнася до отказа да бъде отпусната пенсия за вдовец на транссексуалния партньор на КВ. Отказът е въз основа на факта, че транссексуалната двойка не е отговаряла на изискването за сключен брак; по онова време съгласно английското право на транссексуалните лица не е било разрешено да сключват брак. Като е взел предвид въпроса за дискриминацията, Съдът на ЕС е заявил, че не е имало дискриминация въз основа на пола, тъй като при определяне на това кой има право на наследствена пенсия не е било налице по-неблагоприятно третиране въз основа на пола. След това Съдът на ЕС е променил насоката на съображението. Концентрирал се е върху въпроса за брака. Подчертано е, че на транссексуални лица никога не е било разрешено да сключват брак и следователно никога не са могли да се ползват от наследствени пенсии, докато това е било възможно за хетеросексуалните лица. Взето е под внимание делото на ЕСПЧ относно *Christine Goodwin*⁴⁷². Въз основа на тези съображения Съдът на ЕС е заключил, че въпросното британско законодателство е било

470 Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно прилагането на принципа за равни възможности и равно третиране на мъжете и жените по въпросите на заетостта и професиите (преработена), ОВ L 204, 26 юли 2006, стр. 23–36.

471 Съд на ЕС, C-117/01, *К.В./National Health Service Pensions Agency u Secretary of State for Health*, 7 януари 2004 г.

472 ЕСПЧ, *Christine Goodwin/Обединеното кралство* [голям състав], № 28957/95, 11 юли 2002 г.

несъвместимо с принципа на равно третиране, тъй като възпрепятства транссексуалните лица от това да получат част от заплащането на своите партньори.

Пример: Сходни съображения са изразени по делото *Richards/Secretary of State for Work and Pensions*⁴⁷³. Richards, по рождение от мъжки пол, се е подложил на операция за смяна на пола. Делото се е отнасяло до правото на държавна пенсия в Обединеното кралство, тъй като по онова време жените са получавали държавна пенсия на 60-годишна възраст, а мъжете — на 65-годишна възраст. Когато Richards е подала заявление за държавна пенсия на 60-годишна възраст, то е било отхвърлено с обяснението, че законово тя е определена за мъж и следователно не може да подава заявление за държавна пенсия до навършване на 65 годишна възраст. Съдът на ЕС е заявил, че това е неравностойно третиране въз основа на смяната на нейния пол и следователно това е счетено за дискриминация, противно на член 4, параграф 1 от Директивата относно постепенното прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване⁴⁷⁴.

В ЕКПЧ понятието за полова идентичност се тълкува по-широко. ЕСПЧ е заявил, че забраната за дискриминация съгласно член 14 от Конвенцията също обхваща въпроси, свързани с половата идентичност⁴⁷⁵. ЕСПЧ е изтъкнал, че „полът и сексуалната ориентация са две различни и интимни характеристики [...]. Затова и бъркането им представлява нападение срещу репутацията на съответното лице, което може да достигне достатъчно високо ниво на сериозност, така че да засегне толкова интимна характеристика на лицето.“⁴⁷⁶

Дискриминацията въз основа на „полова идентичност“ може да произхожда „от традиционни социални възприятия и правни рамки, свързани

473 Съд на ЕС, C-423/04, *Sarah Margaret Richards/Secretary of State for Work and Pensions*, 27 април 2006 г.

474 Директива 79/7/ЕИО на Съвета от 19 декември 1978 г. относно постепенното прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване, ОВ 1979 L 6, стр. 24.

475 ЕСПЧ, *Identoba и други/Грузия*, № 73235/12, 12 май 2015 г., точка 96.

476 ЕСПЧ, *Sousa Goucha/Португалия*, № 70434/12, 22 март 2016 г., точка 27.

с реалността на транссексуалните лица⁴⁷⁷. С дискриминацията въз основа на полова идентичност са свързани два основни правни въпроса. Първият се отнася до достъпа до смяна на пола. Вторият се отнася до правните процедури за признаване на пола, които могат да дадат възможност на трансполовите лица да живеят в съответствие с предпочитаната от тях полова идентичност.

Пример: Делото *Hämäläinen/Финландия*⁴⁷⁸ се отнася до отказа за промяна на идентификационния номер за лице от мъжки пол на заявителката с такъв за женски пол, след като е преминала своята операция за смяна на пола, освен ако бракът ѝ не бъде променен на съвместно съжителство. ЕСПЧ е потвърдил, че държавите имат задължението да признават промяната на пола у подложилите се на операция транссексуални лица, наред с другото, чрез възможността за изменение на всички данни, свързани с гражданския статут на лицата. В случая на жалбоподателката обаче ЕСПЧ е отхвърлил молбата съгласно член 14. Съдът е установил, че проблемите, които тя е срещала във връзка със своето заявление за идентификационен номер за лице от женски пол, не са в резултат от дискриминация, понеже нейното положение и това на циссексуалните лица не са достатъчно сходни, за да бъдат сравнявани. Освен това ЕСПЧ е отхвърлил жалбата по член 8, като е установил, че промяната в брака на жалбоподателката на регистрирано партньорство не би оказала въздействие върху семейния ѝ живот. Правните понятия „брак“ и „регистрирано партньорство“ са били почти идентични във Финландия и промяната не би имала въздействие върху бащинството на нейното биологично дете или върху отговорността за полагане на грижи, упражняване на родителски права и издръжка на детето.

Горепосоченото решение потвърждава задължението на държавите да осигуряват възможност за правно признаване на пола. Същевременно обаче правното изискване лицето първо да смени гражданското си състояние,

477 FRA (2015), *Protection against discrimination on grounds of sexual orientation, gender identity and sex characteristics in the EU – Comparative legal analysis – Update 2015* (Защита от дискриминация въз основа на полова ориентация, полова идентичност и полови характеристики в ЕС – сравнителен правен анализ – актуализирано през 2015 г.), Люксембург, Служба за публикации, стр. 15.

478 ЕСПЧ, *Hämäläinen/Финландия* [голям състав], № 37359/09, 16 юли 2014 г.

като условие за достъп до правна промяна на пола, не противоречи на Конвенцията, ако не засяга семейния живот на въпросното лице (например правата и задълженията му спрямо дете).

Пример: По делото *У.У./Турция*⁴⁷⁹ на жалбоподателя му е била отказана операция за смяна на пола на основание, че не е имал „трайна невъзможност да създава деца“, както се изисква от националното право. Той е изразил оплакването, че с отказа да получи разрешение за операция за смяна на пола (без която не би било възможно да получи правно признание за предпочитания от него пол) турските органи са проявили дискриминация спрямо него. ЕСПЧ е подчертал значението на свободата за определяне на собствената полова идентичност и е изтъкнал, че принципът на зачитане на физическата неприкосновеност на жалбоподателя изключва всякакво негово задължение да премине лечение с цел трайна стерилизация.

Пример: По делото *Van Kück/Германия*⁴⁸⁰ частното застрахователно дружество на жалбоподателката, преминала операция за смяна на пола и хормонална терапия, е отказало да възстанови разходите за нейното лечение. Германският апелативен съд, който е разгледал иска на жалбоподателката срещу застрахователното дружество, е определил, че медицинските процедури не са били „необходими“, както е предвидено в споразумението. Следователно жалбоподателката не е имала право на възстановяване на разходите. ЕСПЧ е установил, че, предвид естеството на половата идентичност и на сериозността на решението за подлагане на необратими медицински процедури, подходът на националния съд не само не е гарантирал справедлив процес за жалбоподателката, нарушавайки по този начин член 6 от ЕКПЧ, но и е нарушил нейното право във връзка с личния живот, гарантирано с член 8 от ЕКПЧ.

Пример: В своето решение⁴⁸¹ Атинският мирови съд е потвърдил правото на признаване на полова идентичност без операция за смяна на пола. При раждането си жалбоподателят е регистриран в гражданския

479 ЕСПЧ, *У.У./Турция*, № 14793/08, 10 март 2015 г.

480 ЕСПЧ, *Van Kück/Германия*, № 35968/97, 12 юни 2003 г., точки 30 и 90–91.

481 Гърция, Атински мирови съд, Решение № 418/2016, 23 септември 2016 г., вж. Европейската мрежа на правните експерти в областта на равенството между половете и недискриминацията (2016 г.), *Recognition of gender identity without gender reassignment surgery* (Признаване на половата идентичност без операция за смяна на пола).

регистър като „момиче“. Още от ранно детство обаче жалбоподателят е проявявал признаци на разстройство на половата идентичност. Той се е подложил на хормонална терапия (инжекции с тестостерон) и двойна мастектомия. Съдът е заявил, че изискването за подлагане на операция за смяна на пола с цел промяна на въведените в гражданския регистър данни би било прекомерно и би било в нарушение на член 8 от ЕКПЧ, както и на членове 2 и 26 от МПГПП. Съдът е заключил, че в случая на жалбоподателя мъжкият пол е от значение. Освен това, понеже мъжкият пол и мъжкото име са основни характеристики на личността на жалбоподателя, те трябва да фигурират в гражданския регистър и следователно въведените данни трябва съответно да се променят.

Съгласно правото на Съвета на Европа Истанбулската конвенция забранява дискриминацията въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност. ЕКРП е започнала да наблюдава свързаните с ЛГБТИ въпроси в държавите — членки на Съвета на Европа⁴⁸².

Освен разгледаните по-горе въпроси има и други правни въпроси, свързани с дискриминацията въз основа на половата идентичност. Счита се например за също толкова проблематично, че в много държави се изисква полът на бебето да бъде регистриран при раждането като мъжки или женски⁴⁸³. Друг въпрос, обект на сериозни критики, е този, свързан с медицинските интервенции при бебета с цел определяне на конкретен пол в случаите, когато е неясен полът на новороденото бебе⁴⁸⁴.

482 Вж. Съвет на Европа, Европейска комисия срещу расизма и нетърпимостта (ЕКРП) (2012 г.), Information document on the fifth monitoring cycle of the European Commission against Racism and Intolerance (Информационен документ относно петия цикъл на наблюдение на Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта), 28 септември 2012 г., точка 9.

483 FRA (2015 г.), *Основни права на интерсексуалните лица*, Люксембург, Служба за публикации; Съвет на Европа, Комисар по правата на човека (2011), *Study on Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in Europe (Проучване относно дискриминацията въз основа на сексуална ориентация и полова идентичност в Европа)*.

484 Тази противоречива практика е осъждана в няколко документа на Съвета на Европа; вж. например Резолюция 1952 (2013), „Children’s right to physical integrity“ (Право на децата на физическа неприкосновеност).

5.3. Сексуална ориентация

Сексуалната ориентация може да се отнася до „способността на човек да изпитва дълбоко емоционално, нежно и сексуално привличане към, и интимни връзки с лица от различен пол, от същия пол или повече от един пол“.

Източник: Yogyakarta Principles (2007 г.), Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity (Принципи от Джокоякарта относно прилагането на международното право в областта на правата на човека във връзка със сексуалната ориентация и половата идентичност), март 2007 г. Тези принципи са приети от независим орган от експерти по международно право в областта на правата на човека.

Делата, свързани с дискриминация въз основа на сексуална ориентация, обикновено се отнасят до по-неблагоприятно третиране на лица поради това, че са гейове, лесбийки или бисексуални, но това основание забранява и дискриминация въз основа на хетеросексуалност.

Следните примери илюстрират начина, по който Съдът на ЕС тълкува забраната за дискриминация въз основа на сексуалната ориентация.

Пример: По делото *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁴⁸⁵ Accept, НПО, която популяризира и защитава правата на ЛГБТ лицата в Румъния, изразява оплакване от факта, че принципът на равно третиране, предвиден в Директивата за равно третиране в областта на заетостта, е нарушаван по въпроси във връзка с наемането на работа от професионален футболен клуб. Неправителствената организация се позовава по-специално на хомофобски публични изказвания на собственика на този клуб, който в интервю е заявил, че никога не би назначил хомосексуален играч. Съдът на ЕС е заявил, че би било достатъчно, ако клубът се дистанцира от дискриминационни публични изказвания и ако докаже наличието на изрични разпоредби в своята политика за наемане, предназначени за гарантиране на спазването на принципа на равно третиране.

⁴⁸⁵ Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

Пример: По делото *Geoffrey Léger/Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes u Etablissement français du sang*⁴⁸⁶ на мъж, който е имал сексуална връзка с друг мъж, не е било разрешено да дари кръв. Националните органи са преценили, че ищецът е бил изложен на голям риск от заразяване със сериозни инфекциозни заболявания, които биха могли да се предават по кръвен път. Съдът на ЕС е заключил, че макар и тази постоянна забрана на хомосексуалните мъже да даряват кръв да е съвместима с правото на ЕС (член 21 от Хартата на ЕС), включително със забраната за дискриминация, тя е била валидна само в случаи, когато не са съществували толкова крайни методи за гарантиране на високо ниво на защита на здравето. Съдът на ЕС е оставил на националните съдилища свободата да преценяват дали е имало ефективни техники за откриване на инфекциозни заболявания, по-специално ХИВ. При липсата на такива техники съдилищата е трябвало да проверят дали чрез въпросник и личен разговор с медицинско лице би могло да се провери наличието на риск за здравето на реципиентите.

Методите за оценяване на достоверността на декларираната сексуална ориентация на кандидатите за убежище са предмет на съдебната практика на Съда на ЕС⁴⁸⁷.

Пример: По делото *A u дъпу/Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie v. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁴⁸⁸ Съдът на ЕС е пояснил по какъв начин националните органи биха могли в съответствие със стандартите на ЕС да определят сексуалната ориентация на кандидатите за убежище. В Директиви 2004/83/ЕО и 2005/85/ЕО са предвидени минималните изисквания, които гражданите на трети държави трябва да са изпълнили, за да могат да претендират статут на бежанец; в тях са предвидени минималните стандарти за процедурите за проверка на молбите за убежище и правата на търсещите убежище. Националните органи нямат право да задават подробни въпроси относно сексуалните

486 Съд на ЕС, C-528/13, *Geoffrey Léger/Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes u Etablissement français du sang*, 29 април 2015 г.

487 За повече информация вж. FRA (2017 г.), *Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers* (Текущото положение във връзка с миграцията в ЕС: търсещи убежище лесбийки, гейове, бисексуални, трансполови и интерсексуални лица), Люксембург, Служба за публикации.

488 Съд на ЕС, Съединени дела C-148/13 – C-150/13, *A u дъпу/Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [голям състав], 2 декември 2014 г.

практики на търсещите убежище лица или да ги подлагат на „тестове“, за да установят дали са хомосексуални, понеже такива доказателства сами по себе си нарушават човешкото достойнство, чието зачитане се гарантира от Хартата на основните права на ЕС. Освен това Съдът на ЕС е заявил, че ако лицето заяви, че е хомосексуално в началото на процедурата по предоставяне на убежище пред съответните органи, това не трябва да води до заключението, че твърдението на това лице не е достоверно.

Пример: По делото *X, Y u Z/Minister voor Imigratie en Asiel*⁴⁸⁹ Съдът на ЕС е установил, че хомосексуалните лица могат да представляват определена социална група под определението за бежанец поради съществуващите наказателни закони, които са предназначени специално за тях. Правото на убежище може да бъде обосновано, когато лицето е в риск от преследване. Наказанието лишаване от свобода заради хомосексуални актове се счита за достатъчно сериозен риск от преследване, ако това наказание действително се прилага. Сексуалната ориентация е толкова основна характеристика в идентичността на хората, че никой не следва да бъде принуждаван да я отрича или крие в държавата, от която произхожда, за да избегне преследване⁴⁹⁰.

В член 14 от ЕКПЧ „сексуална ориентация“ не е изрично посочена като защитено основание. В редица дела ЕСПЧ е заявил обаче, че сексуалната ориентация е включена сред „други“ основания, защитени по член 14⁴⁹¹.

Пример: По делото *S.L./Австрия*⁴⁹² жалбоподателят изразява оплакването, че съгласно националното право във вида, в който е било по онова време, сексуалните отношения по взаимно съгласие между мъже, когато едната от страните няма навършени 18 години, са криминализирани. Оспорваната разпоредба не се прилага за сексуални

489 Съд на ЕС, Съединени дела C-199/12 до C-201/12, *Minister voor Immigratie en Asiel/X u Y u Z/Minister voor Immigratie en Asiel*, 7 ноември 2013 г.

490 За друга съдебна практика, свързана със сексуалната ориентация, вж. по-специално Съд на ЕС, C-267/06, *Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen* [голям състав], 1 април 2008 г., разгледано подробно в [раздел 2.2.3](#), и Съд на ЕС, C-267/12, *Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres*, 12 декември 2013 г., разгледано в [раздел 2.1.2](#).

491 Вж. например ЕСПЧ, *Fretté/Франция*, № 36515/97, 26 февруари 2002, точка 32.

492 ЕСПЧ, *S.L./Австрия*, № 45330/99, 9 януари 2003 г.

отношения между двата пола или между две жени. ЕСПЧ е установил, че това представлява дискриминация въз основа на сексуалната ориентация.

Австрийският парламент впоследствие е отменил наказателната разпоредба, която е предмет на горепосоченото дело. Наказателните присъди въз основа на отменената разпоредба обаче не са заличени от досиетата на осъдените лица.

Пример: По делото *Е.В. и други/Австрия*⁴⁹³ жалбоподателите изразяват оплакване от отказа на австрийските органи да заличат от техните досиета наказателните присъди за хомосексуални отношения по взаимно съгласие, въпреки че въпросното престъпление е било отменено. ЕСПЧ е отбелязал, че правна разпоредба, която губи действието си в правото, сама по себе си не е достатъчно основание за заличаване на присъда от досието на дадено лице. И Австрийският конституционен съд, и ЕСПЧ обаче са установили, че оспорваната разпоредба е в нарушение съответно на Австрийската конституция и на ЕКПЧ. И двете институции са заявили, че разпоредбата е отменена, за да се постигне съответствие с правото и принципа на равенство, както и че запазването на информацията, вписана в досиетата, може да окаже сериозно отрицателно въздействие върху личния живот на засегнатото лице. Тъй като националните органи не са предоставили обосновка за причината, поради която е необходимо да се запази информацията, вписана в досиетата, ЕСПЧ е установил нарушение на член 14, разглеждан във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

ЕСПЧ е разглеждал и редица дела, свързани с дискриминация въз основа на сексуална ориентация в контекста на приемането и брака.

Пример: По делото *Е.В./Франция*⁴⁹⁴ на жалбоподателката не е разрешено да осинови дете поради липсата на мъжка фигура в домакинството ѝ. Като се има предвид, че според националното

493 ЕСПЧ, *Е.В. и други/Австрия*, № 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 и 48779/07, 7 ноември 2013 г.

494 ЕСПЧ, *Е.В./Франция* [голям състав], № 43546/02, 22 януари 2008 г.

право на самотните родители е разрешено да осиновяват деца, ЕСПЧ е установил, че решението на органите е било основано главно на факта, че жалбоподателката е била във връзка и е живеела с друга жена. Съответно ЕСПЧ е установил, че е проявена дискриминация въз основа на сексуална ориентация.

Пример: По делото *Taddeucci u McCall/Италия*⁴⁹⁵ жалбоподателите – италиански гражданин и гражданин на Нова Зеландия, са живеели като хомосексуална двойка от 1999 г. Когато решават да се установят в Италия, молбата на втория жалбоподател за разрешително за пребиваване на семейни основания е отхвърлена, понеже жалбоподателите не са имали сключен брак и следователно партньорът на италианския гражданин не е счетен за член на семейството. Същевременно брак са могли да сключват само хетеросексуални двойки. Следователно, в случая на жалбоподателя, условието за сключен брак не е можело да бъде изпълнено. ЕСПЧ е установил, че липсата на право за сключване на брак на еднополови двойки съгласно националното право, което е било предпоставка за получаване на разрешително за пребиваване, е представлявало нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

Освен това ЕКПЧ осигурява защита от намеса на правителството във връзка със сексуалната ориентация съгласно член 8, разглеждан самостоятелно. По този начин, дори и да е имало дискриминационно отношение на такова основание, е възможно просто да се предяви иск за нарушение на член 8, без да е необходимо да се обсъжда наличието на дискриминационно отношение.

Пример: По делото *Karner/Австрия*⁴⁹⁶ жалбоподателят е съжителствал със своя партньор, главният наемател, който е починал. Националните съдилища са изтъквали съответното законодателство като изключващо хомосексуалните двойки от автоматично наследяване на договорите за наем в случай на смърт на главния наемател. Правителството е заявило, че разграничителното третиране е било основателно, за да бъдат защитени лицата, живеещи в традиционни семейства, от това да загубят своите жилища. ЕСПЧ е подчертал,

495 ЕСПЧ, *Taddeucci u McCall/Италия*, № 51362/09, 30 юни 2016 г.

496 ЕСПЧ, *Karner/Австрия*, № 40016/98, 24 юли 2003 г., точки 34–43.

че макар и защитата на традиционното семейство да би могла да представлява легитимна цел, „свободата на преценка [...] е малка [...], както в случай на разлика в третирането, основаваща се на пола или сексуалната ориентация.“ ЕСПЧ е продължил, като е заявил, че „принципът на пропорционалност изисква приетата мярка да позволява постигането при нормални обстоятелства на преследваната цел, но той изисква също да се докаже, че за постигането на тази цел е било необходимо някои лица да се изключат – в случая лицата, живеещи в хомосексуална връзка – от приложното поле на раздел 14 от Закона за наемите“. По този начин ЕСПЧ е установил дискриминация, понеже държавата е можела да предприеме мерки за защита на традиционното семейство, без да поставя хомосексуалните двойки в такова неблагоприятно положение.

Пример: По делото *Schalk u Kopf/Австрия*⁴⁹⁷ жалбоподателите – еднополова двойка – са поискали от компетентния орган разрешение да сключат брак. Искането им е отхвърлено, понеже съгласно националното право брак може да бъде сключван само между лица от двата пола. Впоследствие законодателството е променено и е въведен механизмът за признаване и придаване на правна сила на еднополовите двойки под формата на регистрирано партньорство. ЕСПЧ е заявил за първи път, че съжителстващите еднополови двойки, които живеят в стабилни отношения, имат „семеен живот“, но невъзможността им да сключват брак не е нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ. Съдът е отбелязал, че националните органи са в по-добра позиция да оценяват и отговарят на нуждите на обществото в тази област, и да отчитат социалните и културните нюанси. Член 12 от ЕКПЧ не налага задължението за установяване на право за сключване на брак на еднополовите двойки и следователно не е имало нарушение на тази разпоредба.

Член 5 от ЕКПЧ защитава правото на свобода на лицата независимо от тяхната сексуална ориентация. Нарушенията на това право са разгледани в член 5.

497 ЕСПЧ, *Schalk u Kopf/Австрия*, № 30141/04, 24 юни 2010 г.

Пример: По делото *О.М./Унгария*⁴⁹⁸ жалбоподателят – ирански гражданин – е подал молба за убежище въз основа на своята хомосексуалност. Органите са разпоредили той да бъде задържан по-специално понеже не е можел да докаже своята самоличност или право да остане в страната. ЕСПЧ е установил, че органите не са извършили оценка по достатъчно индивидуализиран начин, както е предвидено в националното право. Когато връщат търсещи убежище лица, подали молба да бъдат част от уязвима група, в държавата, която се е наложило да напуснат, органите следва да подхождат с особено внимание, за да избегнат ситуации, при които тези лица биха могли отново да изпаднат в трудното положение, което ги е принудило да избягат. Когато са разпоредили задържането на жалбоподателя, органите не са взели под внимание доколко той е в безопасност на мястото на задържане сред останалите задържани лица, много от които са били с произход от държави, в които са широко разпространени културните или религиозни предразсъдъци срещу такива лица. В заключение ЕСПЧ е постановил, че е налице нарушение на член 5, параграф 1 от ЕКПЧ.

ЕСХ също защитава сексуалната ориентация на „други“ основания.

Пример: Делото *Interights/Хърватия*⁴⁹⁹ се отнася до използването на хомофобски език в учебни материали. ЕКСП е заявил, че макар държавите да се ползват със значителна свобода на преценка при определяне на съдържанието на националните учебни програми, те са задължени да гарантират чрез националната правна система, че одобреното от държавата сексуално образование и образованието относно репродуктивното здраве е обективно и недискриминационно. Комитетът е установил, че в използваните в обикновената учебна програма образователни материали са описвани лица с хомосексуална ориентация по явно предубеден, дискриминационен и унизителен начин. Комитетът е заявил, че дискриминационните изказвания са нарушение на правото на здравно образование (член 11, параграф 2 от ЕСХ) предвид клаузата за недопускане на дискриминация.

⁴⁹⁸ ЕСПЧ, *О.М./Унгария*, № 9912/15, 5 юли 2016 г.

⁴⁹⁹ ЕКСП, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (Interights)/Хърватия*, жалба № 45/2007, 30 март 2009 г.

5.4. Увреждане

Определение за увреждане няма нито в ЕКПЧ, нито в Директивата за равно третиране в областта на заетостта. Поради естеството на ролята на Съда на ЕС националните съдилища често дават определение за увреждане и го представят като част от фактическите обстоятелства на споровете, които отправят пред Съда на ЕС.

По делото *Chacón Navas*⁵⁰⁰ Съдът на ЕС тълкува понятието за увреждане съгласно Директива 2000/78/ЕО по начин, който се доближава до медицинския модел за увреждане. Както е посочено в [глава 1](#) обаче ЕС е станал страна по КПХУ⁵⁰¹, която вече е отправна точка за тълкуване на правото на ЕС във връзка с дискриминация въз основа на увреждане⁵⁰². Съдът на ЕС е заявил, че „Директива 2000/78 трябва, доколкото е възможно, да се тълкува по начин, съобразен с тази Конвенция.“⁵⁰³ Следователно Съдът на ЕС се позовава на определението за увреждане, както е предвидено в КПХУ, което отразява социалния модел на увреждане. Съгласно член 1 от КПХУ:

„Хората с увреждания включват лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с окръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществото равноправно с останалите.“

Съгласно член 2, параграф 3 от КПХУ дискриминация на основание увреждане означава всякакво правене на разлика, всякакви ограничения или изключения, основаващи се на увреждане, имащи за цел или последица нарушаване или отменяне на зачитането, признаването или

500 Съд на ЕС, С-312/05, *Sonia Chacón Navas/Eurest Colectividades SA* [голям състав], 11 юли 2006 г.

501 За ЕС КПХУ влезе в сила на 22 януари 2011 г.

502 Съд на ЕС, С-312/11, *Европейска комисия/ Италианска република*, 4 юли 2013 г.; Съд на ЕС, С-363/12, *Z/A Government department u The Board of Management of a Community School* [голям състав], 18 март 2014 г.; Съд на ЕС, С-356/12, *Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern*, 22 май 2014 г.; Съд на ЕС, С-395/15, *Mohamed Daouidi/Bootes Plus SL u други*, 1 декември 2016 г.; Съд на ЕС, С-406/15, *Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол*, 9 март 2017 г.

503 Съд на ЕС, Обединени дела С-335/11 и С-337/11, *HK Danmark, om името на Jette Ring/Dansk almennyttigt Boligselskab и HK Danmark, om името на Lone Skouboe Werge/Dansk Arbejdsgiverforening, om името на Pro Display A/S*, 11 април 2013 г.

равноправното упражняване на всички права на човека и основни свободи в политическата, икономическата, социалната, културната, гражданската или всяка друга област.

В член 2, параграф 4 от КПУ е предвидено, че:

„Подходящо настаняване“ означава всякакви необходими и подходящи модификации и приспособления, необременяващи излишно или непропорционално околните, когато такива са необходими за всеки конкретен случай, за да се осигури на даден индивид с увреждания пълноценно и равнопоставено с околните възползване от и упражняване на всички негови човешки права и основни свободи“.

Освен това в член 2, параграф 3 изрично се признава, че отказът на подходящо настаняване е обхванат от определението за „дискриминация“. Пример за отказ на подходящо настаняване може да бъде намерен в дело относно отхвърлена молба за разрешение за изграждане на басейн за хидротерапия, който би удовлетворявал нуждите от рехабилитация на лице с увреждане⁵⁰⁴. Комитетът по правата на хората с увреждания е подчертал, че закон, който се прилага по неутрален начин, може да има дискриминационно действие, когато не се вземат предвид конкретните обстоятелства на лицата, спрямо които се прилага. Той е установил, че промяна в плана за благоустройство би спомогнала за удовлетворяване на нуждите на лицата с увреждания и за осигуряването им на зачитането и упражняването на всички права на човека наравно с другите хора и без дискриминация. Понеже органите не са взели предвид специфичните обстоятелства в случая на автора на молбата, Комитетът е установил нарушение на няколко разпоредби на КПУ.

Съгласно правото на ЕС и на правото на Съвета на Европа се признава също, че държавите имат задължения да гарантират подходящо настаняване, за да могат лицата с увреждания да реализират в пълна степен своите права. Следователно липсата на такива улеснения представлява дискриминация⁵⁰⁵.

504 ООН, Комитет за правата на хората с увреждания, Съобщение № 3/2011, CRPD/C/7/D/3/2011, 21 май 2012 г.

505 ЕСПЧ, *Сам/Турция*, № 51500/08, 23 февруари 2016 г.; ЕСПЧ, *Horváth u Kiss/Унгария*, № 11146/11, 29 януари 2013 г.

Пример: По делото *HK Danmark*⁵⁰⁶ двама служители са освободени от работа със съкратен срок на предизвестие поради отсъствията им от работа по здравословни причини. Работодателите са оспорили, че здравословното състояние на жалбоподателите е било обхванато от понятието за „увреждане“. Според тях единствената неработоспособност на жалбоподателите е била, че не са могли да работят на пълен работен ден. Съдът на ЕС е заявил, че „Директива 2000/78 трябва, доколкото е възможно, да се тълкува по начин, съобразен с тази Конвенция.“ Вследствие на това Съдът на ЕС е заявил, че „понятието „увреждане“ трябва да се разбира като обозначаващо ограниченията, произтичащи от физически, умствени или психични недъзи, които при взаимодействие с различни пречки могат да затруднят пълноценното и ефективно участие на съответното лице в професионалния живот наравно с останалите работници“. Това означава, че увреждането не предполага задължително пълно изключване от работа или професионален живот.

Освен това Съдът на ЕС е изтълкувал член 5 от Директивата за равно третиране в областта на заетостта в смисъл, че работодателите е трябвало да предприемат подходящи мерки, по-специално, за да дадат възможност на лице с увреждане да има достъп, да участва или да се издига в професията. Съдът на ЕС се е позовал на широкото определение за подходящо настаняване, предвидено в член 2 от КПУХ. Той е отбелязал, че съгласно съображение 20 в преамбюла към Директивата за равно третиране в областта на заетостта и втория параграф от член 2 относно подходящото настаняване мерките не са ограничени до материални мерки, а могат да включват и организационни. Следователно Съдът е заявил, че намаляването на работните часове може да се счита за мярка за подходящо настаняване, в случай че намаляването дава възможност на работника да запази своята заетост. Съдът на ЕС е оставил националният съд да оцени дали намаляването на работното време, представено в този конкретен случай, представлява непропорционална тежест върху работодателя.

Съгласно правото на ЕС понятието за увреждане по смисъла на Директива 2000/78 не обхваща всяко здравословно състояние (дори

⁵⁰⁶ Съд на ЕС, C-335/11 и C-337/11, *HK Danmark, om умето на Jette Ring/Dansk almennyttigt Boligselskab* и *HK Danmark, om умето на Lone Skouboe Werge/Dansk Arbejdsgiverforening, om умето на Pro Display A/S*, 11 април 2013 г.

и тежките), а само тези, които възпрепятстват лицата от това да „имат достъп, да участват или да се издигат **в професията**“⁵⁰⁷.

Пример: По делото *C. D.*⁵⁰⁸ и *Z.*⁵⁰⁹ жалбоподателката не е можела да забременее. Използвала е сурогатна майка, за да има дете. Подала е молба за отпуск, равняващ се на отпуск по майчинство или осиновяване. Искането ѝ обаче е отхвърлено на основание, че не е била бременна и не е осиновила бебе. Съдът на ЕС е отбелязал, че невъзможността ѝ да има дете чрез конвенционални методи не я е възпрепятствала от това да има достъп, да участва или да се издига в професията. Следователно той е заявил, че състоянието ѝ не е представлявало увреждане по смисъла на директивата. Затова и правото на ЕС не задължава отпускането на отпуск по майчинство или еквивалентен отпуск на майка в такава ситуация.

За да се установи дали здравословните проблеми на съответното лице са включени в обхвата на понятието за увреждане, следва да се вземат предвид последиците от здравословното състояние. По-специално, от съществено значение е да се провери дали това конкретно здравословно състояние може да възпрепятства пълното и ефективно участие на съответното лице в професионалния живот наравно с другите работници.

Пример: По делото *FOA/Kommunernes Landsforening*⁵¹⁰ Съдът на ЕС е трябвало да определи дали е имал увреждане освободен от работа работник, страдащ от затлъстяване. Съдът на ЕС е заявил, че затлъстяването само по себе си не е увреждане по смисъла на Директива 2000/78, но в някои случаи може да се определи като такава. Съдът на ЕС е установил, че затлъстяването може да се счита

507 Съд на ЕС, C-363/12, *Z./A Government department and The Board of Management of a Community School* [голям състав], 18 март 2014 г., точка 81 (удебеляването е добавено).

508 Съд на ЕС, C-167/12, *C. D./S. T.* [голям състав], 18 март 2014 г.

509 Съд на ЕС, C-363/12, *Z./A Government department and The Board of Management of a Community School* [голям състав], 18 март 2014 г.

510 Съд на ЕС, C-354/13, *Fag og Arbejde (FOA)/Kommunernes Landsforening (KL)*, 18 декември 2014 г., вж. по-специално точки 53–64.

за увреждане независимо от медицинската му класификация⁵¹¹, когато например се дължи на намалена подвижност или патологии, които пречат на лицето да изпълнява служебните си задължения, или водят до затруднения при упражняване на професионалната му дейност.

По делото *Mohamed Daouidi*⁵¹² Съдът на ЕС разглежда въпроса дали освобождаването на работник поради временна (но с неизвестна продължителност) неработоспособност би могло да се счита за пряка дискриминация въз основа на увреждане. Съдът е отсъдил, че освобождаването по принцип би могло да се счита за пряко дискриминационно въз основа на увреждане, при условие че неработоспособността е „дългосрочна“⁵¹³. Дали тя е „дългосрочна“ е факт, за който националните съдилища трябва да вземат решение въз основа на всички налични обективни доказателства. Такива доказателства може да включват медицински и научни данни, както и знания, свързани със състоянието на това лице. Доказателствата може да включват също и факта, че няма възможност към момента на настъпване на дискриминационния акт да се определи с точност дали нетрудоспособността на съответното лице ще отпадне скоро, или има вероятност нетрудоспособността да се проточи значително до възстановяването на лицето

В ЕКПЧ, макар да не присъства изрично в списъка със защитени основания, увреждането е включено от ЕСПЧ в тълкуването му на „други“ основания съгласно член 14.

Пример: По делото *Glor/Швейцария*⁵¹⁴ ЕСПЧ е установил, че жалбоподателят, който е диабетик, би могъл да се счита за лице с увреждане, независимо от факта, че в националното право диабетът е определен като „леко“ увреждане. Жалбоподателят е бил задължен да плати данък, за да компенсира това, че не е положил военна служба, който е платим от всички, за които военната служба е задължителна.

511 Съдът на ЕС не е следвал подхода на генералния адвокат, който е направил позоваване на категоризирането от Световната здравна организация (СЗО) на затлъстяването и е заявил, че за увреждане може да се счита единствено затлъстяване трета степен.

512 Съд на ЕС, C-395/15, *Mohamed Daouidi/Bootes Plus SL u дръгу*, 1 декември 2016 г.

513 Нито в КПУ, нито в Директива 2000/78/ЕО се съдържа определение за „дългосрочен“ по отношение на физическо, умствено, интелектуално или сетивно увреждане.

514 ЕСПЧ, *Glor/Швейцария*, № 13444/04, 30 април 2009 г.

За да бъде освободено от този данък, дадено лице е трябвало да има „40 %“ увреждане (считано за равняващо се на ампутация на крака от коляното) или да откаже военна служба поради своите убеждения. Отказалите се от военна служба поради своите убеждения са задължени да полагат „общественополезна дейност“. Увреждането на жалбоподателя е било такова, че той е определен като непригоден да служи в армията, но увреждането не е достигало изисквания по националното право праг на тежест, за да бъде освободен от данъка. Той е предложил да положи „общественополезна труд“, но му е било отказано. ЕСПЧ е установил, че държавата е третирила жалбоподателя подобно на лицата, които не са отслужили своята военна служба без валидно основание. Това е представлявало дискриминационно третиране, понеже жалбоподателят е бил в различно положение (отказана му е военна служба, но е имал готовност и възможност да положи общественополезна труд) и поради това държавата е следвало да направи изключение от действащите правила.

Пример: По делото *Guberina/Хърватия*⁵¹⁵ жалбоподателят е поискал да получи освобождаване от данъци при покупката на ново жилище, адаптирано към нуждите на детето му, което има тежки увреждания. Органите не са взели предвид специфичните нужди на сина му и са определили, че той не отговаря на условията за освобождаване от данъци поради това, че вече е притежавал подходящо място за живеене. ЕСПЧ е подчертал, че с ратифицирането на КПХУ Хърватия е била задължена да зачита принципи като подходящо настаняване, достъпност и недискриминация срещу лица с увреждания и че пренебрегвайки специфичните нужди на семейството на жалбоподателя, свързани с увреждането на детето му, е допуснала нарушение на член 1 от Протокол 1 във връзка с член 14 от Конвенцията. В този случай за пръв път ЕСПЧ е признал, че дискриминационното третиране на жалбоподателя въз основа на увреждането на детето му е „основана на увреждане дискриминация, обхваната от член 14“⁵¹⁶.

515 ЕСПЧ, *Guberina/Хърватия*, № 23682/13, 22 март 2016 г.

516 *Пак там.*, точка 79. Това е пример за така наречената дискриминация по асоциация. Вж. раздел 2.1.4.

Както и с останалите защитени основания съгласно ЕКПЧ, не е рядкост делата да се разглеждат съгласно други материални права, вместо съгласно член 14.

Пример: По делото *Price/Обединеното кралство*⁵¹⁷ жалбоподателката е осъдена на лишаване от свобода за срок от седем дни. Тя страда от физически увреждания поради приема на талидомид от майка ѝ по време на бременността, заради което някои от крайниците на жалбоподателката липсват или са значително по-къси, а освен това тя има проблеми с бъбреците. Следователно, за да се придвижва, тя използва инвалидна количка, необходима ѝ е помощ, за да използва тоалетната, както и за да се мие, и се нуждае от специално спално помещение. През първата нощ по време на задържането ѝ е била настанена в килия, която не е адаптирана за лица с физически увреждания, и следователно не е можела да спи добре, изпитвала е силна болка и е получила хипотермия. При прехвърлянето ѝ в затвора е настанена в болничното крило, където е имало възможност условията да бъдат пригодени, но въпреки това е изпитвала сходни проблеми. Освен това не ѝ е било разрешено да зарежда електрическата си инвалидна количка, чиито батерии са се изтозили. ЕСПЧ е установил, че жалбоподателката е била подложена на унижително третиране в нарушение на член 3. В този случай не е предявена дискриминация въз основа на едно от материалните права по ЕСПЧ в член 14.

Пример: По делото *Pretty/Обединеното кралство*⁵¹⁸ жалбоподателката, страдаща от дегенеративно заболяване, е поискала да получи гаранция от правителството, че съпругът ѝ няма да бъде преследван за това, че ѝ е помогнал да умре, в случай че състоянието ѝ се влоши толкова, че тя не може да го направи сама. Съгласно националното право помощта за извършване на самоубийство сама по себе си представлява престъпление, както и се определя като убийство или непредумишлено убийство. Наред с другото жалбоподателката е заявила, че е нарушено по дискриминационен начин правото ѝ да взема решения за собственото си тяло, защитено в контекста на правото на личен живот (по член 8), понеже държавата е наложила единна забрана за подпомагането на самоубийство, което е оказало непропорционално отрицателно

517 ЕСПЧ, *Price/Обединеното кралство*, № 33394/96, 10 юли 2001 г.

518 ЕСПЧ, *Pretty/Обединеното кралство*, № 2346/02, 29 април 2002 г.

въздействие върху недееспособните лица и следователно ги е лишило от възможността сами да прекратят живота си. ЕСПЧ е установил, че отказът да се направи разграничение между лицата, „които имат физическата възможност да извършат самоубийство, и тези, които нямат такава“ е основателен, понеже въвеждането на изключения от правото на практика би дало възможност за злоупотреби и би подкопало защитата на правото на живот.

В ЕСК формулировката на член Д от преразгледаната Социална харта е много сходна с тази на член 14 от ЕКПЧ. По подобен начин, макар че увреждането не е изрично посочено като забранено основание за дискриминация по член Д, то е обхванато от позоваването на „друг признак“⁵¹⁹. Друга разпоредба относно правата на хората с увреждания е член 15 от ЕСК (преразгледана), който предвижда, наред с другото, правото на образование.

Пример: По делото *European Action of the Disabled (АЕН)/Франция*⁵²⁰ организацията жалбоподател изразява оплакването, че в сферата на образованието е налице дискриминация в случая на деца с аутизъм. Тя заявява, че поради недостатъчното места и институции във Франция децата са принудени да посещават специализирани институции в Белгия. ЕКСП е признал значението на образованието като условие за „независимост, социално интегриране и участие в живота на общността“⁵²¹. ЕКСП е заявил, че френските органи не са взели предвид специфичните учебни потребности на децата с аутизъм в училищата на тяхна територия. В резултат на това се е наложило семействата, които желаят да образуват своите деца с аутизъм в специализирано училище, да го направят в чужбина. ЕКСП е установил, че това представлява пряка дискриминация срещу тях. Освен това ЕКСП е счел, че ограничените средства в социалния бюджет на държавата за

519 Вж. например ЕКСП, *European Action of the Disabled (АЕН)/Франция*, жалба № 81/2012, 11 септември 2013 г., точка 132; ЕКСП, *International Association Autism-Europe/Франция*, жалба № 13/2002, 4 ноември 2003 г., точка 51.

520 ЕКСП, *European Action of the Disabled (АЕН)/Франция*, жалба № 81/2012, 11 септември 2013 г.

521 *Пак там*, точка. 75.

образование на деца и юноши с аутизъм поставят лицата с увреждания в неблагоприятно положение по непряк начин. Това представлява непряка дискриминация.

Следният пример от националната съдебна практика илюстрира връзката между отказа на определени услуги и задължението на доставчиците към лицата с увреждания.

Пример: По дело пред френските съдилища⁵²² трима непридружени жалбоподатели с увреждания са подали наказателна жалба срещу easyJet, понеже авиокомпанията не ги е допуснала до борда на самолета на летище в Париж. Обяснението на easyJet е било, че компанията е възприела такава политика срещу непридружените пътници с увреждания, тъй като персоналът на борда на самолетите ѝ не е обучен да „работи с лица с увреждания и да им съдейства“. Касационният съд е потвърдил, че съгласно политиката за превоз на easyJet лица с увреждания не могат да бъдат допускани на борда, без да потвърдят личната си възможност да пътуват. Освен това Съдът е заявил, че съгласно член 4 от Регламент (ЕО) № 1107/2006⁵²³ авиокомпаниите може да не допускат на борда лица с увреждания само в случай на изисквания за безопасност, предвидени в националното или международното право, или от компетентен орган. От easyJet обаче не са доказали наличието на такова изискване за безопасност. Касационният съд е отбелязал, че easyJet е имала задължението да обучи своя персонал в съответствие с регламента на ЕС и с френското национално право. В своето постановление нисшестоящият съд е санкционирал easyJet с административна санкция заради дискриминационната ѝ политика срещу лицата с увреждания, а Касационният съд е отхвърлил обжалването на компанията.

522 Франция, Касационен съд, Наказателно отделение, *Easyjet/Gianmartini u др*, № 13-81.586, 15 декември 2015 г.

523 Регламент (ЕО) № 1107/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно правата на хората с увреждания и на хората с ограничена подвижност при пътувания с въздушен транспорт.

5.5. Възраст

Защитеното основание на възрастта е свързано с разграничително третиране или права въз основа на възрастта на жертвата. **В рамките на ЕКПЧ**, макар че основаната на възраст дискриминация *per se* не попада в обхвата на дадено право (за разлика от религията или сексуалната ориентация), е възможно да възникнат въпроси, свързани с основана на възраст дискриминация в контекста на различни права. В тази връзка ЕСПЧ е вземал решения, както и в други области, по дела, фактите по които предполагат основана на възрастта дискриминация, без реално да е анализирал делото на тези основания — по-специално във връзка с третирането на деца в наказателноправната система. ЕСПЧ е установил, че „възрастта“ е включена в „друг признак“⁵²⁴.

Пример: По делото *Schwizgebel/Швейцария*⁵²⁵ 47-годишна самотна майка изразява оплакване относно отказана молба за осиновяване на дете. Националните органи са взели решението си въз основа на възрастовата разлика между жалбоподателката и детето и на това, че осиновяването би създавало значителна финансова тежест, понеже жалбоподателката вече има едно дете. ЕСПЧ е установил, че тя е била третирана по различен начин от по-младите жени, които подават молба за осиновяване, въз основа на възрастта ѝ. Липсата на съгласуваност между държавите относно допустимите възрастови граници за осиновяване обаче е дала на държавата значителна свобода на преценка. В допълнение към това съображението на националния орган за възрастовата разлика не е приложено произволно, а е било въз основа на висшия интерес на детето и финансовата тежест, която второто дете може да създаде за жалбоподателката, което от своя страна би могло да засегне благополучието на детето. Съответно ЕСПЧ е установил, че разликата в третирането е основателна.

Пример: По делата *T./Обединеното кралство* и *V./Обединеното кралство*⁵²⁶ две момчета са съдени и определени за виновни за убийство, което са извършили, когато са били на 10 години. Жалбоподателите са изразили оплакването, че не им е осигурен

524 ЕСПЧ, *Schwizgebel/Швейцария*, № 25762/07, 10 юни 2010 г.

525 *Пак там*.

526 ЕСПЧ, *T./Обединеното кралство* [голям състав], № 24724/94, 16 декември 1999 г.; ЕСПЧ, *V./Обединеното кралство* [голям състав], № 24888/94, 16 декември 1999 г.

справедлив процес поради тяхната възраст, а липсата им на зрялост ги е възпрепятствала от ефективно участие в своята защита. ЕСПЧ е установил, че при водене на дело срещу непълнолетно лице държавата следва да „вземе изцяло под внимание неговата възраст, ниво на зрялост и интелектуални и емоционални възможности“ и да предприеме мерки за „насърчаване на възможността му да разбира производството и да участва в него“. ЕСПЧ е установил, че държавата не го е направила и съответно е нарушила член 6 от ЕКПЧ, без да разгледа делото от гледната точка на член 14.

Пример: По делата *D.G./Ирландия и Воатаг/Белгия*⁵²⁷ националните органи са задържали жалбоподателите, които са били непълнолетни лица, до настаняването им в подходяща институция. ЕСПЧ е установил, че при тези обстоятелства е било нарушено правото им да не бъдат предмет на произволно задържане (член 5 от ЕКПЧ). И в двете дела жалбоподателите са заявили, че третирането е било дискриминационно в сравнение с това на пълнолетни лица, понеже съгласно националното право пълнолетните лица не могат да бъдат лишавани от свобода при такива обстоятелства. ЕСПЧ е установил, че всяка разлика в третирането между непълнолетни лица, която налага задържане и образование, и възрастни при същите изисквания не би била дискриминационна, понеже произтича от защитния, а не от наказателния характер на процедурата, приложима към непълнолетните лица. Съответно основанието за разликата в третирането е било обективно и разумно.

В рамките на ЕСК също има разпоредби, свързани с въпроса за основаната на възрастта дискриминация. По-специално са от значение член 23, с който се предвижда правото на възрастните хора на социална закрила, член 1, параграф 2 и член 24 относно основаната на възрастта дискриминация в областта на заетостта.

⁵²⁷ ЕСПЧ, *D.G./Ирландия*, № 39474/98, 16 май 2002 г.; ЕСПЧ, *Воатаг/Белгия*, № 9106/80, 29 февруари 1988 г.

Пример: По делото *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия*⁵²⁸ ЕКСП разглежда национална разпоредба, според която работодателите могат да прекратяват трудовия договор на морските лица при навършване на 62-годишна възраст. Жалбоподателят твърди, че оспорваната разпоредба е дискриминационна въз основа на възраст.

ЕКСП е разгледал жалбата съгласно член 24 от ЕСК, който предвижда правото на защита в случай на прекратяване на заетостта. Той е подчертал, че прекратяването на заетостта единствено въз основа на възрастта може да представлява ограничаване на това право на защита. ЕКСП отново е изтъкнал принципа, че прекратяването на заетостта въз основа на възрастта не е основателна причина за освобождаване, освен ако това прекратяване не е обективно и разумно основано на законосъобразна цел и че средствата за постигането на тази цел са подходящи и необходими. Комитетът е изтъкнал още, че член 24 от ЕСК предвижда по изчерпателен начин валидните основания, според които работодателят може да прекрати трудови правоотношения. Може да се направи позоваване само на два вида основание, а именно свързаните с работоспособността или с поведението на служителя или с тези, основаващи се на оперативните изисквания на дружеството (икономически основания). Следователно освобождаването от работодателя поради достигане на определена възраст би било в противоречие с ЕСК, като се има предвид, че това освобождаване не е основано на някое от тези две валидни основания.

Правителството е защитило оспорваните разпоредби с това, че те са основани на съображения, свързани с политиката в областта на заетостта и оперативните изисквания, както и с целта да се гарантира здравето и безопасността на работещите в открито море. ЕКСП е приел тези съображения като законосъобразни. В проверката си на пропорционалността, необходимостта и целесъобразността на предприетите мерки обаче ЕКСП е установил, че правителството не е доказало защо счита, че здравето би се влошило в такава степен, че морските лица да не могат да продължат да работят след навършване на 62-годишна възраст. По-специално, очевидно е, че е имало и други възможности да се гарантират безопасността и оперативните изисквания за корабоплаването, например чрез редовни и достатъчно

528 ЕКСП, *Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия*, жалба № 74/2011, 2 юли 2013 г.

изчерпателни медицински прегледи на морските лица. В заключение ЕКСП е заявил, че съответните разпоредби лишават засегнатите лица от защита и представляват нарушение на член 24 от ЕСК.

ЕКСП е установил също, че разпоредбата относно възрастовата граница по непропорционален начин засяга конкретната професионална категория на морските лица. Следователно тази разлика в третирането представлява дискриминация, противно на правото на недискриминация в областта на заетостта, гарантирано по член 1, параграф 2 от ЕСК (ефективното право на работник да се издържа в професия, която свободно е избрал).

В рамките на правото на ЕС с член 21 от Хартата на основните права е предвидена забрана за дискриминация на различни основания, включително и възрастта. При разглеждането от Съда на ЕС на дело *Mangold*⁵²⁹ е изтъкнато недопускането на дискриминация във връзка с възрастта като общ принцип на правото на ЕС. Забраната за дискриминация въз основа на възрастта е включена също и в Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО). Съдът на ЕС подчертава, че директивата сама по себе си не предвижда този принцип, а „просто дава конкретен израз“ на общия принцип⁵³⁰. Източникът на този принцип може да бъде намерен „в различните международни инструменти и общите конституционни традиции на държавите членки“⁵³¹. По делото *Kücükdeveci*⁵³² Съдът на ЕС разглежда разпоредбите относно основаната на възрастта дискриминация в Директивата за равно третиране в областта на заетостта като конкретизиращи общите принципи на равно третиране (заложени в член 20 от Хартата на ЕС) и на недопускането на дискриминация (заложени в член 21 от Хартата на ЕС).

529 Съд на ЕС, С-144/04, *Werner Mangold/Rüdiger Helm* [голям състав], 22 ноември 2005 г. Делото се отнася до спор между г-н Mangold и неговия работодател, свързан с прилагането на германска правна норма от работодателя, даваща възможност за специфична форма на дискриминация въз основа на възрастта. Тя е била приложена преди срока за прилагане на Директива 2000/78/ЕО за Германия.

530 Съд на ЕС, С-441/14, *Dansk Industri (DI) от името на Ajos A/S/Наследници на Karsten Eigil Rasmussen* [голям състав], 19 април 2016, точка 23.

531 *Лак там*, точка. 22.

532 Съд на ЕС, С-555/07, *Seda Küçükdeveci/Swedex GmbH & Co. KG* [голям състав], 19 януари 2010 г.

Пример: По делото *Dansk Industri (DI) от името на Ajos A/S/Наследници на Karsten Eigil Rasmussen*⁵³³ спорът се отнася до национална разпоредба, лишаваща служител от правото му да получава обезщетение при уволнение, след като има възможност да претендира изплащането на пенсия за осигурителен стаж и възраст. Тъй като делото се отнася до спор между физически лица, директивата не е пряко приложима и на нея не може да се прави позоваване срещу физическо лице. Съдът на ЕС обаче се е позовал на общия принцип на забрана на дискриминацията въз основа на възрастта и е установил, че оспорваната национална разпоредба представлява дискриминация на това основание. Освен това той е постановил, че ако е невъзможно националната разпоредба да бъде изтълкувана по начин, който е в съответствие с правото на ЕС, националният съд трябва да не прилага тази разпоредба⁵³⁴.

Като основание за дискриминация възрастта е с различен характер от други основания за недопускане на дискриминация. В Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО) са предвидени широк набор от изключения във връзка с възрастта (член 6). Ако може да бъде доказано, че основаното на възрастта разграничително третиране по обективни причини е целесъобразно и необходимо за постигане на законосъобразна цел, то може да бъде разрешено съгласно националното право. Следователно при определени обстоятелства може да се допускат разлики в третирането въз основа на възрастта.

533 Съд на ЕС, C-441/14, *Dansk Industri (DI) от името на Ajos A/S/Наследници на Karsten Eigil Rasmussen* [голям състав], 19 април 2016 г. Сравнете със Съд на ЕС, C-499/08, *Ingeniørforeningen i Danmark/Region Syddanmark* [голям състав], 12 октомври 2010 г.

534 *Пак там*, точка 37. След решението на Съда на ЕС Върховният съд на Дания взема своето решение на 6 декември 2016 г. (дело № 15/2014). Върховният съд на Дания установява, че нито е възможно да изтълкува разпоредбата от националното право в съответствие с правото на ЕС, нито да пренебрегне националното право, понеже това би означавало да действа извън границите на своята компетентност. Съответно Върховният съд отсъжда в полза на работодателя. Върховният съд на Дания отбелязва, че единственото възможно решение е акт на парламента за изменение на националните правила и гарантиране на съответствие с правото на ЕС. Вж. Дания, Върховен съд (2016 г.), „*The relationship between EU law and Danish law in a case concerning a salaried employee*“ (Връзката между правото на ЕС и датското право по дело, свързано със служител на трудов договор) и също така коментара относно решението на националния съд от Klinge, S. (2016 г.), „*Dialogue or disobedience between the European Court of Justice and the Danish Constitutional Court? The Danish Supreme Court challenges the Mangold-principle*“ (Диалог или неподчинение между Съда на Европейския съюз и Датския конституционен съд? Датският върховен съд оспорва принципа Mangold), *Анализ на правото на ЕС* (интернет страница).

Пример: По делото *J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën*⁵³⁵ спорът се отнася до националните разпоредби, които дават възможност на лицата под 30-годишна възраст да приспадат пълните разходи за професионално обучение от облагаемите си доходи. За разлика от това правото на такова приспадане е ограничено за лицата, които вече са навършили тази възраст. Съдът на ЕС е потвърдил, че в този случай Директивата за равно третиране в областта на заетостта е приложима, понеже режимът е предназначен за подобряването на достъпа до обучение на млади хора. Съдът на ЕС е отбелязал обаче, че оспорваният режим за данъчно облагане сам по себе си не е условие за достъп до професионално обучение, но поради финансовите последици от него би могла да бъде засегната достъпността до такова обучение. Съдът на ЕС е оставил на запитващата юрисдикция свободата да определи дали оспорваната данъчна разпоредба е подходяща, за да се подобри положението на младите хора на пазара на труда. В оценката си дали оспорваният режим за данъчно облагане е необходим Съдът на ЕС се е позовал на аргументите на правителството:

- i. лицата над 30 години не са ощетени прекомерно от този режим, понеже все пак имат право на приспадане на разходите за обучение до 15 000 EUR, каквато е средната годишна такса за обучение;
- ii. лицата над 30 години като цяло са имали възможност за предходно обучение и са упражнявали професионална дейност, така че се намират в по-добро финансово положение от това на младите хора, които скоро са излезли от училищната система, и тези лица могат поне частично да поемат финансовата тежест на ново обучение.

В светлината на тези аргументи и предвид значителната свобода, с която държавите — членки на ЕС, разполагат в сферата на социалната политика и заетостта, Съдът на ЕС не е бил убеден, че държава членка, която приема режим за данъчно облагане като този, който е предмет на делото, надхвърля необходимото за постигане на целта за подпомагане на положението на младите хора на пазара на труда. Националните съдилища обаче трябва да определят дали това е така в настоящия случай.

⁵³⁵ Съд на ЕС, C-548/15, *J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën*, 10 ноември 2016 г.

Пример: По делото *Specht u другу/Land Berlin and Bundesrepublik Deutschland*⁵³⁶ производството се отнася до национална разпоредба, според която равнището на заплащане за държавните служители се определя от възрастта в момента на назначаването. Правителството заявява, че оспорваната разпоредба има за цел поощряването на предходен професионален опит. Съдът на ЕС е заявил, че като общо правило целесъобразна мярка за постигане на тази цел може да бъде да се вземе предвид стажът на служителя и да се разгледа във връзка с професионалния опит. В обстоятелствата по това дело обаче една конкретна степен в заплащането към момента на назначаване не е основана на предходен професионален опит, а единствено на възраст. Съдът на ЕС е заключил, че тази възрастова дискриминация противоречи на Директивата за равно третиране в областта на заетостта.

Едно от изключенията, предвидени в Директивата за равно третиране в областта на заетостта, е свързано с възрастовите ограничения при назначаване. Въпросът дали в определени случаи налаганата според националното право възрастова граница отговаря на предвидените в директивата критерии трябва да се оценява въз основа на конкретния случай. При такава оценка трябва да се отчетат всички свързани факти и доказателства, включително естеството на задачите на засегнатите лица.

Пример: По делото *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*⁵³⁷ към Съда на ЕС е отправен въпрос дали възрастовата граница от 30 години за назначаването на местен полицаи представлява забранена дискриминация. Съдът на ЕС е потвърдил отново, че „притежаването на определени физически способности е характеристика, свързана с възрастта“⁵³⁸. Той е заявил също, че целта да се гарантира оперативният капацитет и правилното функциониране на полицията представлява легитимна цел по смисъла на директивата. Съдът на ЕС е отхвърлил аргументите на държавата членка, че в този случай възрастовата граница е необходима за постигане на тази цел.

536 Съд на ЕС, съединени дела C-501/12 – C-506/12, C-540/12 и C-541/12, *Thomas Specht u другу/Land Berlin u Bundesrepublik Deutschland*, 19 юни 2014 г. Вж. също Съд на ЕС, C-20/13, *Daniel Unland/Land Berlin*, 9 септември 2015 г.

537 Съд на ЕС, C-416/13, *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*, 13 ноември 2014 г.

538 *Пак там*, точка 37.

Физическите изпити с елиминаторен характер биха били достатъчна мярка, с която да се оцени дали кандидатите притежават конкретно ниво на физическа подготовка, необходимо за изпълнение на професионалните им задачи. Той е заявил също, че нито изискванията за обучение във връзка с позицията, нито необходимостта да се гарантира разумен период на заетост преди пенсиониране биха могли да обосноват възрастовата граница.

Пример: За разлика от това по делото *Gorka Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias*⁵³⁹ определянето на възрастова граница от 35 години за назначаване на длъжност полицаи в Баската област не е счтено за дискриминационно третиране. Съдът на ЕС разграничава това дело от делото *Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo*. Той се позовава на следните факти:

- i. задълженията на полицаите са трудни от физическа гледна точка;
- ii. счтено е, че полицаи над 55-годишна възраст вече не притежава всички способности, необходими за пълноценното изпълнение на задълженията му;
- iii. назначаването на кандидат, който има навършени 35 години, не би осигурило достатъчно време, за да може да изпълнява професионалните си задължения за достатъчно дълъг срок.

Освен това Съдът на ЕС се позовава на статистическите данни, представени в производството, които сочат по какъв начин е щяла да се развие възрастовата пирамида през идните години. Данните разкриват, че е било необходимо отново да се въведе конкретна възрастова структура, за да се осигури достатъчен брой агенти, на които да се възлагат най-трудните от физическа гледна точка задачи. Това би било възможно чрез постепенна подмяна на по-възрастните агенти с назначаване на по-млади служители, които са по-подготвени за изпълнението на такива задачи.

539 Съд на ЕС, С-258/15, *Gorka Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias* [голям състав], 15 ноември 2016 г.

5.6. Раса, етнос, цвят на кожата и принадлежност към национално малцинство

В рамките на правото на ЕС, въпреки че Директивата за расовото равенство изключва „националността“ от понятието за раса или етнос, Съдът на ЕС е изтъквал понятието за етнос съгласно член 14 от ЕКПЧ, че „изхожда от идеята, че групите в обществото са белязани по-специално от обща националност, религиозни вярвания, език, културен произход и традиции, както и жизнена среда“⁵⁴⁰.

Пример: По делото *Feryn*⁵⁴¹ Съдът на ЕС е заявил, че направените публично изказвания от работодател, че не може да назначава „имигранти“, представляват пряка дискриминация във връзка с назначаването по смисъла на Директивата за расовото равенство.

Освен че изрично изключва националността, Директивата за равенство между расите (2000/43/ЕО) сама по себе си не съдържа определение за „расов или етнически произход“. Има редица други инструменти, които дават насоки за начина, по който следва да се разбира расовият и етнически произход. В Директивата за равенството между расите не се посочват изрично нито „цвят на кожата“, нито принадлежност към национално малцинство, но те са включени като отделни основания в ЕКПЧ. Тези понятия изглеждат неразривно свързани с определението за раса и/или етнос и затова ще бъдат разгледани тук.

В Рамковото решение на Съвета на ЕС относно борбата с расизма и ксенофобията посредством наказателното право е определено, че расизмът и ксенофобията включват насилие или омраза, насочени срещу определени групи, въз основа на „раса, цвят на кожата, религия, произход или национален или етнически произход“. Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта (ЕКРН) на Съвета на Европа също е възприела широк подход спрямо определянето на „расовата дискриминация“, който

540 Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 16 юли 2015 г., точка 46.

541 Съд на ЕС, С-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

включва основанията „раса, цвят на кожата, език, религия, националност или национален или етнически произход“⁵⁴². По подобен начин в член 1 от Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация от 1966 г. (по която са страни всички държави – членки на Европейския съюз, и Съвета на Европа) е определено, че расовата дискриминация включва основанията „раса, произход или национален или етнически произход“⁵⁴³. Комитетът за премахване на расовата дискриминация, отговорен за тълкуването и наблюдението на спазването на договора, допълнително е заявил, че при липса на доказателства за обратното определянето на принадлежността на дадено лице към конкретна расова или етническа група „се извършва въз основа на самоопределението на засегнатото лице.“⁵⁴⁴ Това възпрепятства държавата да изключва защитата на етнически групи, които не признава.

Въпреки че **в правото на ЕС** езикът, цветът на кожата и произходът не са специфично предвидени като защитени основания, това не означава, че тези характеристики не биха могли да бъдат защитени като част от раса или етнос, доколкото езикът, цветът и произходът са присъщи на расата и етноса. Изглежда също, че доколкото факторите, определящи националността, също са от значение за расата и етноса, първото основание може при подходящи обстоятелства също да спада към последното.

Пример: Дискриминация въз основан на етнически произход е предметът на производството по делото „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация⁵⁴⁵ (разгледано в [раздел 2.2.3](#)). Жалбоподателката заявява, че поставянето на електромери на недостъпна височина я поставя в необлагодетелствана позиция спрямо други клиенти, чиито електромери са на достъпни места. Единствената причина за монтиране на електромерите на такава височина е, както тя твърди, че повечето жители на района са от ромски

542 ЕКРН, Обща политическа препоръка № 7 относно националното законодателство за борба с расизма и расовата дискриминация, CRI (2003)8, приета на 13 декември 2002 г., параграф 1, букви б) и в).

543 ООН, ОС (1966 г.), Конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (КПВФРД), СДООН, том 660, стр. 195.

544 ООН, Комитет за премахване на всички форми на расова дискриминация (1990 г.), *Обща препоръка VIII относно тълкуването и прилагането на член 1, параграфи 1 и 4 от Конвенцията*, Док. А/45/18, 22 август 1990 г.

545 Съд на ЕС, С-83/14, „ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], 16 юли 2015 г.

произход. Изхождайки от това съображение, Съдът на ЕС е установил, че в този случай Директивата за равенството между расите (2000/43/ЕО) се прилага към политиката на доставчика на електричество. Българският съд е трябвало да реши дали практиката би могла да бъде обективно обоснована.

Религията е изрично защитена като отделно основание съгласно Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО). Предполагаема жертва на религиозна дискриминация обаче може да има интерес в това да свързва религията с основанието на расата, понеже съгласно настоящото право на ЕС защитата от расова дискриминация е с по-широк обхват, отколкото защитата от религиозна дискриминация: Директивата за расовото равенство е свързана с областта на заетост, но и с достъпа до стоки и услуги, докато Директивата за равно третиране в областта на заетостта е свързана само с областта на заетостта.

В ЕКПЧ националност или „национален произход“ са посочени като отделни основания. Разгледаната по-долу съдебна практика показва, че националността може да се разбира като съставен елемент на етноса. В обяснението си за понятията раса и етнос ЕСЧП е заявил, че езикът, религията, националността и културата могат да бъдат неразривно свързани с расата. По делото *Timishev/Русия* жалбоподател от чеченски произход не е допуснат да премине през контролно-пропускателен пункт, понеже на охранителите е било наредено да не допускат лица от чеченски произход. ЕСПЧ дава следното обяснение:

„Етносът и расата са свързани концепции, които се припокриват. Докато понятието за раса произхожда от идеята за биологическа класификация на хората на подвидове според морфологични характеристики като цвят на кожата или черти на лицето, етносът произхожда от идеята за социални групи, белязани от обща националност, племенна принадлежност, религиозни вярвания, общ език, културен произход и традиции, както и жизнена среда.“⁵⁴⁶

546 ЕСПЧ, *Timishev/Русия*, № 55762/00 и № 55974/00, 13 декември 2005 г., точка 55.

Пример: По делото *Воасă и други/Румъния*⁵⁴⁷ жалбоподателите са наследници на мъж от ромски произход, за когото се твърди, че е бит от полицията и дискриминиран поради етническия си произход. ЕСПЧ е установил, че националните органи не са изпълнили своето задължение да разследват расистката мотивация на престъпленията и е установил нарушение на член 14 във връзка с член 3 (процесуална част) от ЕКПЧ⁵⁴⁸.

Пример: По делото *Sejdić u Finći/Босна и Херцеговина*⁵⁴⁹ — първото дело, по което е взето решение съгласно Протокол № 12 — жалбоподателите изразяват оплакване от това, че не могат да се явяват на избори. Като част от решение за мир с цел прекратяване на конфликт от 90-те години на XX век е постигнато споразумение за споделяне на властта между трите етнически групи. Към него е включено условието, че всеки кандидат, който се явява на избори, трябва да декларира своята принадлежност към босненската, сръбската или хърватската общност. Жалбоподателите от еврейски и ромски произход са отказали да го направят и са претендирали дискриминация въз основа на раса и произход. ЕСПЧ е повторил горепосоченото обяснение за връзката между расата и етноса и е добавил, че „[д]искриминацията, основана на етническия произход на лицето, представлява форма на расова дискриминация“. Установяването от ЕСПЧ на расова дискриминация илюстрира взаимодействието между етнос и религия. Освен това ЕСПЧ е установил, че, въпреки деликатните условия на мирното споразумение, това не би могло да обоснове такава дискриминация.

ЕСПЧ изразява изключително строга позиция относно дискриминацията въз основа на раса или етнос: „никоя разлика в третирането, която се основава изключително или в решаваща степен на етническия произход на лицето, не може да бъде обективно оправдана в съвременен демократичен общество, изградено върху принципите на плурализъм и зачитане на различните култури“⁵⁵⁰. Понякога обаче може да е трудно да се установи

547 ЕСПЧ, *Воасă и други/Румъния*, № 40355/11, 12 януари 2016 г.

548 Сравнете също с ЕСПЧ, *Škorjanec/Хърватия*, № 25536/14, 28 март 2017 г. (разгледано в раздел 2.6).

549 ЕСПЧ, *Sejdić u Finći/Босна и Херцеговина* [голям състав], № 27996/06 и 34836/06, 22 декември 2009 г.

550 *Лак там*, точка 44. По подобен начин ЕСПЧ, *Timishev/Русия*, № 55762/00 и 55974/00, 13 декември 2005 г., точка 58.

съответното основание за дискриминация, понеже едни и същи факти могат да се разглеждат от две различни гледни точки. В зависимост от това дали етническият произход е причината за разграничителното третиране или не, заключението може да е различно.

Пример: По делото *Viaø/Дания*⁵⁵¹ жалбоподателите — натурализиран датски гражданин с произход от Того, който живее в Дания, и неговата съпруга от Гана — изразяват оплакване, че искането им за събиране на семейството в Дания е отхвърлено поради неизпълнение на законовите изисквания. Според датското право разрешително се дава, ако кандидатите могат да докажат, че общите им връзки с Дания са по-силни от тази с която и да е друга държава или че имат датско гражданство от поне 28 години. ЕСПЧ е заявил, че съответното право представлява разлика в третирането между датските граждани от датски произход и тези от друг произход. Като се е позовал на Европейска конвенция за гражданството и на определена склонност към европейски стандарт, ЕСПЧ е отбелязал, че в никоя друга държава не се прави разграничение между гражданите по рождение и други граждани, включително натурализирани лица, когато става дума за определяне на условията за разрешаване на събиране на семейството. Според ЕСПЧ такова правило „поставя в неблагоприятно положение или оказва непропорционално вредно въздействие върху лицата, получили датско гражданство на по-късен етап в живота, или които са с етнически произход, различен от датския.“⁵⁵² В заключение ЕСПЧ е приел, че в случая е налице нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

В рамките на ЕСК позоваванията на раса, етнос, цвят на кожата и принадлежност към национално малцинство като защитено основание могат да бъдат намерени и в практиката на ЕКСП.

551 ЕСПЧ, *Viaø/Дания* [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г.

552 *Пак там*, точка 138.

Пример: По делото *European Roma Rights Centre (ERRC)/Ирландия*⁵⁵³ ЕКСП е установил, че следва да се обърне специално внимание на нуждите и различния начин на живот на „ирландските Travellers (номади)“⁵⁵⁴, които са уязвимо малцинство. В заключение той е постановил, че Ирландия е нарушила член 16 от ЕСК, като не е предоставила настаняване на Travellers (номадите) (например места за постоянен престой, групово настаняване и места за временен престой). ЕКСП е подчертал, че непредоставянето на задоволително настаняване на Travellers (номадите) може също да представлява дискриминация, ако органите „не предприемат адекватни мерки, за да се гарантира, че правата и колективните предимства, които са достъпни за всички, са действително достъпни за всички“⁵⁵⁵. ЕКСП обаче не е установил нарушение на член Д. Той е заявил, че макар да има достатъчен брой адекватни места за настаняване на Travellers (номади), органите са положили усилия, за да удовлетворят специфичните нужди на номадската общност⁵⁵⁶.

Пример: По делото *ERRC/Португалия*⁵⁵⁷ Европейският център за правата на ромите (ERRC) призовава ЕКСП да заяви, че достъпът до социално настаняване, неотговарящото на стандартите за качество на настаняване, липсата на достъп до основни комунални услуги, жилищната сегрегация на ромските общности и други системни нарушения на правото на жилищно настаняване представляват нарушение на няколко права, защитени с преразгледаната ЕСК. ЕКСП единодушно е заявил, че е налице нарушение на член Д (недопускане на дискриминация) във връзка с член 31, параграф 1 (неосигуряване на жилищно настаняване с адекватен стандарт), член 16 (правото на семейството на социална, правна и икономическа закрила) и член 30 (правото на защита от бедност и социално изключване).

553 ЕКСП, *European Roma Rights Centre (ERRC)/Ирландия*, жалба № 100/2013, 1 декември 2015 г.

554 За целите на различните антидискриминационни закони ирландските Travellers (номади) се считат за етническа група. Вж. например ООН, Комитет за премахване на расовата дискриминация (2005 г.), Заключителни наблюдения относно Ирландия, CERD/C/IRL/CO/2, 14 април 2005 г., параграф 20.

555 ЕКСП, *European Roma Rights Centre (ERRC)/Ирландия*, жалба № 100/2013, 1 декември 2015 г., точка 69.

556 Вж. също ЕКСП, *European Roma and Travellers Forum (ERTF)/Чешката република*, жалба № 104/2014, 17 май 2016 г.

557 ЕКСП, *European Roma Rights Centre (ERRC)/Португалия*, жалба № 61/2010, 30 юни 2011 г. Вж. също ЕКСП, *Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE)/Италия*, жалба № 58/2009, 25 юни 2010 г.

Съгласно **международното право** Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация забранява дискриминацията на основата на раса, цвят на кожата, потекло и национален или етнически произход. Други международни инструменти също забраняват дискриминацията въз основа на раса, цвят на кожата и национален произход⁵⁵⁸.

В международното право терминът „расова дискриминация“ означава разграничение, изключване, ограничаване или предпочитание въз основа на раса, цвят на кожата, произход или национален или етнически произход, които имат за цел или като последица премахване или накърняване на признаването, зачитането или упражняването на равни начала на правата на човека и основните свободи в политическата, икономическата, социалната, културната или всякаква друга сфера от обществения живот⁵⁵⁹.

5.7. Националност или национален произход

Ключови въпроси

- Съгласно ЕКПЧ националният произход е защитено основание за дискриминация.
- Съгласно правото на ЕС дискриминацията въз основа на националността е забранена в контекста на свободното движение на хора.

Дискриминацията въз основа на националност и национален произход е забранена с няколко инструмента на **международното право**: Международният пакт за граждански и политически права и Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация.

В член 2, буква а) от Конвенцията на **Съвета на Европа** относно националността тя е определена като „правната връзка между лицето

558 МПГПП, членове 2, 4 и 26; МПИСКП, член 2; КПД, член 2, Международна конвенция за защита на правата на работниците мигранти и членовете на техните семейства, членове 1 и 7.

559 МКЛВФРД, член 1, параграф 1.

и държавата“. Макар че този договор не е ратифициран в широк мащаб, неговото определение се базира на приетите правила на публичното международно право⁵⁶⁰ и освен това е приет от Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта (ECRI)⁵⁶¹. „Национален произход“ може да се разбира като означаващ бившата националност на дадено лице, която то може да е загубило или да е добавило чрез натурализация, или като свързан с принадлежността към „нация“ в дадена държава (например Шотландия в Обединеното кралство).

Съгласно правото на ЕС дискриминацията въз основа на националността е забранена в обхвата на прилагане на Договорите (член 18 ДФЕС). Както е разгледано в [раздел 1.2](#), правото на ЕС забранява дискриминацията въз основа на националност, по-специално в контекста на свободното движение на хора (член 45 ДФЕС, Директива за гражданството⁵⁶²). Съгласно член 45 от Хартата на основните права на ЕС относно свободата на движение и на пребиваване единствено гражданите на ЕС имат правото на свободно движение и пребиваване на територията на държавите членки.

Пример: Г-н *Cowan*⁵⁶³ е британски гражданин, който е бил нападат жестоко при напускане на метростанцията, докато е бил на почивка във Франция. Във френското право е предвидена компенсация за претърпените при такива обстоятелства вреди, когато жертвата е френски гражданин, има разрешително за пребиваване или е гражданин на държава, сключила реципрочно споразумение по този въпрос с Франция (което не е било така в случая на Обединеното кралство). Г-н *Cowan* е заявил, че френското правителство го е дискриминирало въз основа на националност. Съдът на ЕС е потвърдил, че лицата в ситуация, регулирана от правото на ЕС, следва да се третираат на изцяло равни начала с гражданите на държавата членка.

560 *МС, дело Nottebohm (Лихтенщайн/Гватемала) (втори етап)*, решение от 6 април 1955 г., Доклади на МС от 1955 г., стр. 4: „гражданството е правна връзка, в основата на която е социалният факт на прикрепване, истинска връзка на съществуване, интереси и чувства, включително съществуването на взаимни права и задължения“.

561 ECRI, Обща политическа препоръка № 7 относно Националното законодателство за борба с расизма, CRI(2003)8, приета на 13 декември 2002 г., стр. 6.

562 Директива 2004/38/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 г. относно правото на граждани на Съюза и на членове на техните семейства да се движат и да пребивават свободно на територията на държавите членки.

563 Съд на ЕС, дело 186/87, *Ian William Cowan/Trésor public*, 2 февруари 1989 г.

Следователно всеки гражданин на ЕС, който упражнява свободата на движение, и по-специално получаващите услуги лица, е обхванат от забраната за дискриминация въз основа на националност.

Принципът на недопускане на дискриминация не е предназначен изключително за държавите — членки на ЕС. Субектите, които не се ръководят от публичното право, също трябва да спазват този принцип, когато при упражняване на правната си автономия те издават правила, които заедно регулират наемането или предоставянето на услуги⁵⁶⁴. Работните условия при различните държави членки понякога се уреждат от разпоредбите, предвидени в правото, а понякога и от споразумения и други актове, сключени или приети от частни лица. Това ограничава прилагането на забраната за дискриминация въз основа на националност към актовете на публичен орган и следователно поражда риска от създаване на неравенство в нейното прилагане. Затова Съдът на ЕС е заявил, че забраната за дискриминация въз основа на националност трябва да се счита като приложима и към частни лица.

Съгласно член 45, параграф 2 свобода на движение и пребиваване може да се предоставя и на граждани на трети държави, които законно пребивават на територията на държава членка.

Пример: Делото *Chen*⁵⁶⁵ се отнася до въпроса дали дете има правото да пребивава в една държава членка, когато е родено в друга, докато майка му, от която то е зависимо, е гражданин на трета държава. Съдът на ЕС е взел предвид факта, че когато държава членка налага изисквания, които трябва да бъдат спазени с цел получаване на гражданство, и когато те са спазени, друга държава членка няма свободата да оспорва това право при кандидатстване за разрешително за пребиваване.

⁵⁶⁴ Съд на ЕС, C-281/98, *Roman Angonese/Cassa di Risparmio di Bolzano SpA*, 6 юни 2000 г.

⁵⁶⁵ Съд на ЕС, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department*, 19 октомври 2004 г.

Пример: Делото *Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado*⁵⁶⁶ е свързано с граждани на ЕС и техните родители, които са граждани на трета държава. Жалбоподателят е мъж, който се грижи сам за непълнолетно лице. Той е гражданин на трета държава, докато непълнолетното лице е гражданин на ЕС. Съгласно националното законодателство на жалбоподателя автоматично е отказано разрешително за пребиваване на единственото основание, че има криминално досие. Съдът на ЕС е установил, че когато отказът води до необходимостта дете или деца да напуснат територията на ЕС, би възникнал конфликт със съвместимостта с правото на ЕС. Такъв отказ би бил в съответствие с правото на ЕС само ако е основан на наличието на истинска, настояща и достатъчно сериозна заплаха за изискванията за общественения ред и обществената сигурност. Съответно националните органи трябва да оценят всички свързани обстоятелства по делото в светлината на принципа на пропорционалност, като имат предвид висшия интерес на детето и основните права.

Пример: По делото *Европейска комисия/Унгария*⁵⁶⁷ Съдът на ЕС разглежда унгарските разпоредби, които забраняват на гражданите на други държави членки да практикуват професията нотариус. Съдът на ЕС е установил, че нотариусите съгласно определението на унгарската правна система не упражняват публична власт. Следователно националното изискване представлява дискриминация въз основа на националност, забранена с член 49 ДФЕС (свобода на установяване).

Практиката на Съда на ЕС постепенно уеднаквява правилата, приложими към граждани на ЕС и към граждани на трети държави, пребиваващи в ЕС. По делото *O. Tümer/Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*⁵⁶⁸ Съдът на ЕС е заявил, че като цяло инструментите за защита на работниците защитават също и гражданите на трети държави дори когато те не са правно задължени да работят. По делото

566 Съд на ЕС, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado* [голям състав], 13 септември 2016 г.

567 Съд на ЕС, C-392/15, *Европейска комисия/Унгария*, 1 февруари 2017 г. Вж. също Съд на ЕС, C-50/08, *Европейска комисия/Френска република* [голям състав], 24 май 2011 г.; Съд на ЕС, C-51/08, *Европейска комисия/Велико херцогство Люксембург* [голям състав], 24 май 2011 г.; Съд на ЕС, C-53/08, *Европейска комисия/Република Австрия*, 24 май 2011 г.; Съд на ЕС, C-54/08, *Европейска комисия/Федерална република Германия*, 24 май 2011 г.

568 Съд на ЕС, C-311/13, *O. Tümer/Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen*, 5 ноември 2014 г.

*Servet Kamberaj/IPESu другу*⁵⁶⁹ Съдът на ЕС е установил, че дерогацията от правото на равно третиране следва строго да се тълкува като защитаваща правата на гражданите на трети държави на социална помощ и на помощ за жилищно настаняване, за да се гарантира достойното съществуване на всички лица, които не разполагат с достатъчно ресурси и са защитени по член 34 от Хартата на основните права на ЕС.

Принципът на равно третиране, заложен в член 11 от Директива 2003/109/ЕО, се прилага към дългосрочно пребиваващите лица в няколко области, например: образование и професионално обучение, включително стипендии за обучение в съответствие с националното право; признаване на професионални дипломи, сертификати и други квалификации съгласно съответните национални процедури; социално осигуряване; социална помощ и социална закрила, определени от националното право; данъчни облекчения; достъп до стоки и услуги и предоставяне на стоки и услуги, осигурявани на обществото, както и до процедурите за получаване на жилищно настаняване.

Пример: По делото *Европейска комисия/Нидерландия*⁵⁷⁰ Съдът на ЕС е проверил дали административните такси, платими от лица, които не са граждани на ЕС, за издаването на разрешителни за пребиваване в Нидерландия, са в съответствие с Директива 2003/109/ЕО⁵⁷¹. Той е установил, че прилаганите към граждани на трети държави такси са прекомерни и непропорционални в сравнение с тези, които се прилагат към гражданите, и следователно могат да създадат пречка пред упражняването на правата, предвидени в Директива 2003/109/ЕО.

Според ЕКПЧ всички държави — членки на Съвета на Европа (които включват всички държави — членки на ЕС), трябва да осигуряват правата, гарантирани от ЕКПЧ, за всички лица в своята юрисдикция, включително гражданите на трети държави. ЕКПЧ поддържа баланса между правото на държавата да контролира предимствата, които може да предлага на ползващите се с правната връзка с националността, и нуждата да предотвратява

569 Съд на ЕС, C-571/10, *Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) и другу* [голям състав], 24 април 2012 г.

570 Съд на ЕС, C-508/10, *Европейска комисия/Кралство Нидерландия*, 26 април 2012 г.

571 Директива 2003/109/ЕО на Съвета от 25 ноември 2003 г. относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни, ОВ L 16, 23.1.2004 г., стр. 44–53.

дискриминацията от държавите срещу лицата, които са създали значителни фактически връзки с държавата. ЕСПЧ разглежда внимателно въпросите, свързани със социалното осигуряване, в случай че физическите лица могат да докажат силна фактическа връзка с дадена държава.

Макар че ЕКПЧ предвижда по-голяма защита от правото на ЕС на основание националност, тя дава голяма възможност да се приеме, че липсата на правна връзка на националност често е в комбинация с липсата на фактически връзки с дадена държава. Това от своя страна възпрепятства предполагаемата жертва от това да бъде в сравнима позиция с гражданите. Същността на подхода на ЕСПЧ е, че колкото по-близка е фактическата връзка на физическо лице с дадена държава, особено от гледна точка на данъчното облагане, толкова по-малко вероятно е да се установи, че разграничителното третиране въз основа на националност е основателно.

Пример: По делото *Zeibek/Гърция*⁵⁷² на жалбоподателката е отказано правото на пенсия, предназначена за лица с „големи семейства“. Макар че тя има необходимия брой деца, едно от тях не е имало гръцко гражданство в момента на достигане на пенсионна възраст на жалбоподателката. Това положение произхожда от по-ранните решения на правителството да отнеме гражданството на цялото семейство на жалбоподателката (което само по себе си е опорочено от нередности), след което да възстанови гражданството само на три от нейните деца (тъй като четвъртото вече е имало сключен брак). ЕСПЧ е установил, че е приложена политика на отхвърляне на гражданството по-специално спрямо гръцките мюсюлмани. Съдът е установил също, че отказът да бъде предоставена пенсия не може да бъде оправдан въз основа на запазването на гръцко гражданство, понеже тази обосновка сама по себе си представлява дискриминация въз основа на национален произход⁵⁷³.

Пример: По делото *Dhahbi/Италия*⁵⁷⁴ жалбоподателят — тунизийски гражданин, е влязъл в Италия със законно разрешително за пребиваване и работа. Молбата му за семейни надбавки е отхвърлена, понеже според съответното законодателство право на такива

572 ЕСПЧ, *Zeibek/Гърция*, № 46368/06, 9 юли 2009 г.

573 Вж. също ЕСПЧ, *Fawsie/Гърция*, № 40080/07, 28 октомври 2010 г. и *Saidoun/Гърция*, № 40083/07, 28 октомври 2010 г.

574 ЕСПЧ, *Dhahbi/Италия*, № 17120/09, 8 април 2014 г.

надбавки имат само италиански граждани и граждани на трети държави, притежаващи дългосрочно разрешително за пребиваване. Жалбоподателят твърди, че е дискриминиран въз основа на неговата националност. ЕСПЧ е установил, че той е третиран по по-неблагоприятен начин, колкото работниците от ЕС. Съдът е достигнал до заключението, че тази разлика в третирането, свързана изключително с основания за националност, би била основателна само по императивни съображения, а свързаните с бюджета аргументи, предявени от Италия, не могат да послужат за достатъчна обосновка. Следователно е налице нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Anakomba Yula/Белгия*⁵⁷⁵ гражданка на Конго е пребивавала незаконно в Белгия, понеже скоро след като е родила, е изтекло разрешителното ѝ за пребиваване и е започнала процедурата по кандидатстване за подновяване. Тя е била разделена от конгоанския си съпруг и заедно с бащата на детето — белгийски гражданин — са искали да определят бащинството на детето. За тази цел жалбоподателката е трябвало да заведе иск срещу съпруга си в рамките на една година от раждането. Жалбоподателката е поискала правна помощ, за да покрие разходите по процедурата, понеже не е разполагала с достатъчно средства. Това обаче ѝ е отказано, понеже такова финансиране е било налично само за граждани на държави, които не са членки на съвета на Европа, в случай че искът е свързан с установяване на право на пребиваване. Жалбоподателката е била посъветвана да завърши подновяването на своето разрешително за пребиваване, след което да кандидатства отново. ЕСПЧ е установил, че при тези обстоятелства жалбоподателката е била лишена от правото си на справедлив процес и че това е било въз основа на нейната националност. Държавата не е имала право да разграничава между лицата, които притежават или не притежават разрешително за пребиваване, в ситуация, свързана със сериозни въпроси от сферата на семейния живот, когато има кратък срок за установяване на бащинство, а лицето е било в процес по подновяване на своето разрешително.

Правото на държавите да регулират влизането във и излизането от своите граници от страна на лица, които не са техни граждани, е добре установено в публичното международно право и прието от ЕСПЧ. В тази връзка ЕСПЧ

575 ЕСПЧ, *Anakomba Yula/Белгия*, № 45413/07, 10 март 2009 г.

се е намесвал главно във връзка с жалби, свързани с депортирането на физически лица, когато има риск в държавата по местоназначение да бъдат подложени на нечовешко или унизително третиране или наказание, или изтезания (съгласно член 3)⁵⁷⁶, или когато са създали силни семейни връзки в приемащата държава, които ще бъдат нарушени, ако лицето бъде принудено да напусне (съгласно член 8)⁵⁷⁷.

Пример: По делата *C./Белгия* и *Moustaquim/Белгия*⁵⁷⁸ жалбоподателите – марокански граждани – са били осъдени за престъпления и са били депортирани. Те са изразили оплакването, че това е дискриминация въз основа на националност, понеже при подобни обстоятелства не се депортират нито белгийски граждани, нито граждани на други държави – членки на ЕС. ЕСПЧ е установил, че жалбоподателите не са били в сравнима ситуация с белгийските граждани, понеже гражданите имат правото да останат в държавата си по произход, което е специфично заложено в член 3 от Протокол 4 от ЕКПЧ. Освен това разликата в третирането между гражданите на трети държави и гражданите на други държави – членки на ЕС, е основателно, понеже в ЕС е създаден специален правен ред, както и гражданство на ЕС.

Тези случаи следва да бъдат сравнявани със ситуации, в които жалбоподателят е създавал тези фактически връзки с приемащата държава през дълъг период на пребиваване или плащане на вноски в държавата чрез данъчно облагане.

Пример: По делото *Andrejeva/Латвия*⁵⁷⁹ жалбоподателката е била гражданин на бившия Съветски съюз с право на постоянно пребиваване в Латвия. Според националното законодателство жалбоподателката е класифицирана като работила извън Латвия в периода преди независимостта (въпреки че е била на същата длъжност на латвийска територия преди и след независимостта) и следователно пенсията

576 Вж. напр. *Trabelsi/Белгия*, № 140/10, 4 септември 2014 г.

577 ЕСПЧ, *Nunez/Норвегия*, № 55597/09, 28 юни 2011 г.

578 ЕСПЧ, *C./Белгия*, № 21794/93, 7 август 1996 г.; ЕСПЧ, *Moustaquim/Белгия*, № 12313/86, 18 февруари 1991 г.

579 ЕСПЧ, *Andrejeva/Латвия* [голям състав], № 55707/00, 18 февруари 2009 г.

и е изчислена въз основа на времето, прекарано на същата длъжност, след настъпване на независимостта. За разлика от това латвийските граждани са имали право на пенсия въз основа на цялото прослуженото време, включително и периода преди независимостта. ЕСПЧ е установил че жалбоподателката е в сравнимо положение с латвийските граждани, понеже съгласно националното право е „постоянно пребиваващ, който не е гражданин“ и е плащала данъци на същата основа. Той е заявил, че разграничителното третиране, основано само на националност, би било основателно само по императивни съображения, каквито в този случай не съществуват. Въпреки че той е приел, че държавата обикновено се ползва със значителна свобода на преценка по въпроси от сферата на данъчната и социалната политика, на практика положението на жалбоподателката е било твърде близко до това на латвийските граждани, за да бъде основателна дискриминацията на тази основа.

Пример: По делото *Пономарьови/България*⁵⁸⁰ двама руски тийнейджъри, живеещи в България, не са допуснати до средно образование, понеже не са могли да платят необходимите училищни такси. ЕСПЧ е отбелязал, че държавата би могла да има легитимни причини за ограничаване на използването на обществените услуги, на които не достигат ресурси, от краткосрочни или незаконни имигранти, които по правило не допринасят за тяхното финансиране. Освен това в определени обстоятелства държавите биха могли с основание да разграничават между различните категории чужденци, пребиваващи на техни територии. За разлика от други обществени услуги обаче образованието е право, което се ползва с пряка защита съгласно ЕКПЧ. Образованието е много специфичен вид обществена услуга, която не само е от пряка полза за използващите я, но и изпълнява по-широки социални функции. ЕСПЧ е направил разграничение между висшето образование, където по-високите такси за чужденци биха могли да се считат за напълно основателни, и основното и средното образование, където държавите имат по-малка свобода на преценка. Що се отнася до положението на жалбоподателите, ЕСПЧ е подчертал, че те не са били в същото положение, както незаконно пристигащите лица. Те са дошли в България като малки деца, напълно интегрирани са и говорят български език свободно. В заключение ЕСПЧ е установил, че

580 ЕСПЧ, *Пономарьови/България*, № 5335/05, 21 юни 2011 г.

България е дискриминирала жалбоподателите въз основа на тяхната националност и статут на имигранти и че е нарушила член 14 във връзка с член 2 от Протокол № 1 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Koua Poirrez/Франция*⁵⁸¹ гражданин на Кот д'Ивоар е подал молба за обезщетение, от което се ползват лицата с увреждания. То му е отказано на основанието, че е достъпно само за френски граждани или за граждани от държави, с които Франция има реципрочно споразумение за социално осигуряване. ЕСПЧ е установил, че жалбоподателят всъщност е в сходно положение с това на френските граждани, понеже е изпълнил всички останали законови критерии за получаване на обезщетението и е получавал други социалноосигурителни обезщетения, които не са обвързани с гражданство. Той е заявил, че разликата в третирането между жалбоподателя и други граждани би била основателна „по императивни съображения“. За разлика от разгледаните по-горе случаи, при които на държавата е предоставена значителна свобода на преценка във връзка с данъчни и социалноосигурителни въпроси, ЕСПЧ не е убеден от аргумента на Франция, свързан с необходимостта да се балансира държавните приходи и разходи или с фактическата разлика във факта, че между Франция и Кот д'Ивоар не съществува споразумение за реципрочност. Интересното е, че въпросното обезщетение е било платимо независимо дали получателят е плащал вноски по националната социалноосигурителна схема (което е било главната причина да не се толерира дискриминация въз основа на гражданство в горепосочените случаи).

Пример: По делото *Рангелов/Германия*⁵⁸² български гражданин, обект на превантивни мерки за задържане, не е допуснат до терапевтична програма, каквато германски гражданин в неговата ситуация би могъл да следва. Отказът на органите е направен въз основа на факта, че по делото на жалбоподателя вече е била издадена заповед за експулсиране и че те не са имали възможност да го подготвят за живот в България, понеже не са познавали условията на живот там. ЕСПЧ е установил, че поради такава дискриминация, основаваща се изключително на националност, задържането е било произволно и следователно в нарушение на член 14 заедно с член 5 от ЕКПЧ.

581 ЕСПЧ, *Koua Poirrez/Франция*, № 40892/98, 30 септември 2003 г.

582 ЕСПЧ, *Рангелов/Германия*, № 5123/07, 22 март 2012 г.

5.8. Религия или убеждения

Макар че правото на ЕС предвижда ограничена защита от дискриминация въз основа на религия или убеждения, обхватът на ЕКПЧ е значително по-обширен от това, понеже член 9⁵⁸³ съдържа самостоятелно право на свобода на съвестта, религията и убежденията.

Пример: По делото *Alujer Fernandez u Caballero García/Испания*⁵⁸⁴ жалбоподателите — членове на Баптистката евангелистка църква — изразяват оплакването, че, за разлика от католиците, не им е разрешено да разпределят дял от доходите си пряко на своята църква. ЕСПЧ е определил делото като недопустимо, като е заключил, че църквата на жалбоподателите не е в сходна позиция с Католическата църква поради това, че тя не е отправяла такова искане до правителството и тъй като правителството е имало реципрочно споразумение със Светия престол.

Пример: По делото *Cha'are Shalom Ve Tzedek/Франция*⁵⁸⁵ жалбоподателите — еврейско сдружение — заявяват, че месото от животни, заклани от съществуваща еврейска организация, вече не отговаря на строгите предписания, свързани с месо „кашер“, и изискват разрешение от държавата да провеждат собствено ритуално клане. Това им е отказано въз основа на факта, че нямат достатъчно представители във френската еврейска общност и че вече съществуват разрешени ритуални кланици. ЕСПЧ е установил, че при тези обстоятелства организацията не е в действително необлагодетелствано положение, понеже все пак има възможност да получава от други източници месо от животни, заклани по изисквания метод.

Пример: По делото *Vojnity/Унгария*⁵⁸⁶ правата на жалбоподателя — член на Конгрегацията за доктрината на вярата — над детето му са отнети, след като националните органи установяват, че е злоупотребявал с правата си, за да повлияе на детето да следва неговите собствени религиозни убеждения. ЕСПЧ е заявил, че ограниченията на правото на жалбоподателя на зачитане на семейния живот и на правото да внушава и насърчава религиозните

583 Обяснение относно обхвата на член 9 от ЕКПЧ можете да намерите в: CE (2015 г.), *Guide to Article 9* (Ръководство относно член 9).

584 ЕСПЧ, *Alujer Fernandez u Caballero García/Испания* (реш.), № 53072/99, 14 юни 2001 г.

585 ЕСПЧ, *Cha'are Shalom Ve Tzedek/Франция* [голям състав], № 27417/95, 27 юни 2000 г.

586 ЕСПЧ, *Vojnity/Унгария*, № 29617/07, 12 февруари 2013 г.

убеждения при възпитаване на детето си са със законосъобразна цел, а именно интереса на детето. Той е установил обаче, че органите са пренебрегнали принципа на пропорционалност, налагайки пълно отнемане на правата му на достъп. Той е стигнал до заключението, че жалбоподателят е дискриминиран въз основа на религиозните му убеждения в упражняването на правото си на зачитане на семейния живот.

Пример: По делото *Izzettin Doğan и други/Турция*⁵⁸⁷ жалбоподателите – последователи на религиозното течение алевити – искат да бъде призната като религиозна обществена услуга службата, свързана с практикуването на тяхната вяра. Искането на жалбоподателите е отхвърлено в съответствие с националното законодателство. Жалбоподателите изразяват оплакването, че отхвърлянето на тяхното искане нарушава тяхната свобода на религията и че третирането им е по-неблагоприятно, отколкото това на гражданите, принадлежащи към основното разклонение на исляма. ЕСПЧ е установил, че свободата на религията не задължава държавата да въведе конкретна правна рамка, която да осигурява привилегии за определени религиозни групи. В противен случай всяка религиозна група следва да има равни възможности, а критериите за получаване на привилегии следва да се прилагат по недискриминационен начин. Следователно ЕСПЧ е счел, че тази разлика в третирането между членовете на религиозно малцинство и членовете на религиозно мнозинство е дискриминационна, и е заключил, че е имало нарушение на забраната за дискриминация и правото на свобода на религията.

Пример: По делото *Milanović/Сърбия*⁵⁸⁸ жалбоподателят – лидер на религиозната общност Харе Кришна в Сърбия – неколккратно е намушкван с нож. Той е уведомявал полицията за тези нападения и за убеждението си, че може да са извършени от членове на крайно дясна екстремистка група. Полицията е разпитала свидетели и няколко потенциални заподозрени лица, но не е открила извършителите. ЕСПЧ е установил, че държавните органи са имали допълнителното задължение да предприемат всички разумни стъпки, за да разобличат всякакви религиозни мотиви и да установят дали е възможно събитията да са породени от религиозна омраза или предразсъдьци, макар че

587 ЕСПЧ, *Izzettin Doğanu и други/Турция* [голям състав], № 62649/10, 26 април 2016 г.

588 ЕСПЧ, *Milanović/Сърбия*, № 44614/07, 14 декември 2010 г.

малтретирането е упражнявано от частни лица. Въпреки че е било очевидно в светлината на полицейските доклади, че религията на жалбоподателя може да е била причина за нападенията, органите не са извършили разследване според изискванията на член 14 във връзка с член 3 от Конвенцията.

Пример: По делото *O'Donoghue и други/Обединеното кралство*⁵⁸⁹ жалбоподателката — нигерийска гражданка, търсеща убежище в Обединеното кралство — и нейният партньор желаят да сключат брак в римокатолическа църква. Като лице, предмет на имиграционен контрол, той е бил задължен да подаде молба до държавния секретар за разрешение във формата на сертификат за одобрение, за което е трябвало да плати такси. Тези формалности не са задължителни в случай на лица, които желаят да сключат брак в Църквата на Англия. Жалбоподателят е подал молба за сертификат за одобрение и е поискал да бъде освободен от таксата поради лошото му финансово положение, но молбата му е отхвърлена. ЕСПЧ е установил, че горепосочената схема е дискриминационна въз основа на религията, за което не е посочено обективно и разумно основание.

Предмет на следното съдебно решение относно практикуването на религията на работното място е определението за „религия“ или „убеждения“, които отговарят на условията за защита.

Пример: По делото *Eweida и други/Обединеното кралство*⁵⁹⁰ жалбоподателите — практикуващи християни — изразяват оплакването, че са предмет на религиозна дискриминация на работното място. Първата и втората жалбоподателка изразяват оплакването, че работодателите им са наложили ограничения на това те да носят на видимо място християнски кръстове, докато са на работа, а третият и четвъртият жалбоподател споделят, че са били освободени поради отказ да изпълняват задължения, които според тях биха опрощавали хомосексуалността — практика, която считат за несъвместима с религиозните си убеждения. ЕСПЧ е установил нарушение във връзка с първата жалбоподателка, служител на British Airways,

589 ЕСПЧ, *O'Donoghue и други/Обединеното кралство*, № 34848/07, 14 декември 2010 г.

590 ЕСПЧ, *Eweida и други/Обединеното кралство*, № 48420/10, 59842/10, 51671/10 и 36516/10, 15 януари 2013 г.

като е подчертал, че кръстът ѝ е бил дискретен и не би накърнил професионалния ѝ външен вид. Освен това няма доказателство за реална намеса в интересите на останалите. Що се отнася до втората жалбоподателка, която е медицинска сестра, намесата е била пропорционална на предвидената цел (защита на здравето и безопасността на медицинските сестри и пациентите). Относно третия жалбоподател — служител по регистриране на раждания, бракове и смърт, който е дисциплинарно уволнен заради отказа си да узакони гражданско партньорство, органите са действали в рамките на широка свобода на преценка, предоставена на държавата, когато става въпрос за правото на трети лица да не бъдат дискриминирани. В случая на четвъртия жалбоподател — консултант в сферата на връзките и психосексуален консултант в частна национална организация, ЕСПЧ е установил, че има разумна и обективна причина да бъде ограничена свободата на религията на жалбоподателите, за да бъдат зачетени правата на други хора, понеже работодателят е спазвал политика на недопускане на дискриминация за потребителите на услугата. Следователно държавата е действала в рамките на своята широка свобода на преценка.

В редица дела, свързани с материалното право на свобода на религията и убежденията съгласно ЕКПЧ, ЕСПЧ е пояснявал, че държавата не може да се стреми да предвижда определение за религия или убеждения и че тези понятия защитават „атеистите, агностиците, скептиците и нямащите отношение“, като по този начин защитават лицата, които избират „да имат или не религиозни убеждения и да практикуват или не дадена религия“⁵⁹¹. В тези дела е отбелязано също, че религията или убежденията в същността си са лични и субективни и че не е задължително да са свързани с определена вяра, обвързана с институциите⁵⁹². Новите религии, например сциентологията, също са определени като отговарящи на условията за защита⁵⁹³.

591 ЕСПЧ, *S.A.S./Франция* [голям състав], № 43835/11, 1 юли 2014 г., точка 124; ЕСПЧ, *Izzettin Dođani други/Турция* [голям състав], № 62649/10, 26 април 2016 г., точка 103.

592 ЕСПЧ, *The Moscow Branch of the Salvation Army/Русия*, № 72881/01, 5 октомври 2006 г., точки 57–58; ЕСПЧ, *Metropolitan Church of Bessarabia и други/Молдова*, № 45701/99, 13 декември 2001 г., точка 114; ЕСПЧ, *Хасан и Чауш/България* [голям състав], № 30985/96, 26 октомври 2000 г. точки 62 и 78.

593 ЕСПЧ, *Church of Scientology Moscow/Русия*, № 18147/02, 5 април 2007 г.

ЕСПЧ разглежда идеята за „убежденията“ в контекста на правото на образование по член 2 от Протокол 1 към ЕКПЧ, в който е предвидено, че държавата трябва да зачита правото на родителите да гарантират, че образованието на тяхното дете е „в съответствие с техните религиозни и философски убеждения“. ЕСПЧ е изтъкнал, че:

„В обичайното си значение думата „убеждения“ сама по себе си не е синоним на „мнения“ и „идеи“, както се използват в член 10 [...] от Конвенцията, който гарантира свободата на изразяване; тя е по-близка до понятието „вярване“ (във френския текст: „убеждения“), използвана в член 9 [...], - и назовава възгледи, които получават определено ниво на състоятелност, сериозност, последователност и важност“⁵⁹⁴.

Един явен символ на религиозното убеждение е носенето на религиозно облекло. Пред ЕСПЧ са завеждани дела, свързани с религиозната свобода в контекста на държави, които желаят да поддържат секуларизъм. В случая той поставя особено голяма тежест на заявената от държавата цел да предотвратява безредиците и да защитава правата и свободите на трети лица.

Пример: По делото *S.A.S./Франция*⁵⁹⁵ вследствие на изменение на националното право на жалбоподателката — френска гражданка и практикуваща мюсюлманка — е забранено да покрива лицето си на обществени места. ЕСПЧ е установил, че забраната да носи въпросното було е необходима за хармоничния „живот в общността“ и в съответствие със закона. ЕСПЧ е подчертал, че „зачитането на минималния набор от ценности на отвореното демократично общество“ взема превес пред избора на дадено лице да носи було, което покрива цялото лице. ЕСПЧ е отбелязал също, че макар забраната да засяга непропорционално мюсюлманките, които желаят да носят було, покриващо цялото лице, в правото няма част, която да е изрично съсредоточена върху религиозното облекло; забраната се отнася също за всякакъв вид облекло, което покрива цялото лице.

594 ЕСПЧ, *Campbell u Cosans/Обединеното кралство*, № 7511/76 и 7743/76, 25 февруари 1982 г., точка 36.

595 ЕСПЧ, *S.A.S./Франция* [голям състав], № 43835/11, 1 юли 2014 г.

Пример: По делото *Ebrahimian/Франция*⁵⁹⁶ трудовият договор на жалбоподателката като социален работник в болница не е подновен, след като е отказала да спре да носи ислямската забрадка. Като се позовава на предходната съдебна практика относно забраната за забрадките⁵⁹⁷, ЕСПЧ е установил, че правото на жалбоподателката да показва открито своята религия е в несъответствие с изискването обществената услуга в болница да поддържа неутралитет. Намесата в правото на жалбоподателката да показва открито своята религия е обоснована от необходимостта да се защитават правата на трети лица.

Примери: В решение по дело от 27 януари 2015 г. Германският конституционен съд⁵⁹⁸ е отхвърлил абстрактна забрана и е забранил възможността органите да въвеждат забрана за забрадки в ситуации, в които има конкретен риск за неутралността или правата на трети лица⁵⁹⁹. В своето постановление от 26 август 2016 г. Френският държавен съвет обявява за невалидни и недействителни общинските подзаконови разпоредби, с които се забраняват ислямските бански костюми на плажа⁶⁰⁰.

Пример: По дело⁶⁰¹ от Австрия жалбоподателката е назначена като секретар на нотариус. Контактите ѝ с клиенти са били ограничени, когато е носела ислямската забрадка и абая. Била е освободена, когато е започнала да носи було, покриващо цялото лице. Върховният съд е определил, че ограничаването на обхвата на задачите ѝ не е било основателно. Той е подчертал, че да не носи забрадка не представлява основно и определящо професията изискване и е потвърдил пряка дискриминация в тази връзка. Съдът обаче е заявил, че носенето на було на работното място представлява пречка пред изпълнението на работата, понеже са необходими невъзпрепятствана комуникация и взаимодействие с клиенти, колеги и работодател. Следователно е било налице основно и определящо професията изискване да не се носи було.

596 ЕСПЧ, *Ebrahimian/Франция*, № 64846/11, 26 ноември 2015 г.

597 ЕСПЧ, *Leyla Şahin/Турция* [голям състав], № 44774/98, 10 ноември 2005 г.; ЕСПЧ, *Kurtulmuş/Турция* (реш.), № 65500/01, 24 януари 2006 г.

598 Германия, Германски конституционен съд, 1 BvR 471/10, 1 BvR 1181/10 27 януари 2015 г.

599 Вж. също: Белгия, Държавен съвет, № 228.752, решение по дело от 14 октомври 2014 г.

600 Франция, разпоредби на Държавния съвет, № 402742 и 402777, 26 август 2016 г.

601 Австрия, Върховен съд на Австрия 9 ObA 117/15, 25 май 2016 г.

През 2017 г., почти 17 години след приемане на Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), Съдът взема първото си решение относно дискриминация, основана на религия.

Пример: По делото *Samira Achbita u Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/G4S Secure Solutions NV*⁶⁰² жалбоподателката е освободена от работа поради неспазване на вътрешното правило да не носи на работното място видими политически, философски или религиозни символи. Съдът на ЕС е установил, че оспорваното вътрешно правило обхваща всякакъв вид изповядване на такава вяра без разграничения и се отнася до всички служители на предприятието по същия начин, по който би налагало те да се обличат по неутрален начин. Съответно такова вътрешно правило не въвежда разлика в третирането, основана пряко на религия или убеждения, за целите на директивата. Съдът обаче е заявил, че такова правило би могло да представлява непряка дискриминация, ако то поставя в неблагоприятно положение лицата от определена религия. Такова третиране обаче би могло да бъде обективно оправдано от законна цел, например провеждането от работодателя на политика на политически, философски или религиозен неутралитет в отношенията с клиентите, и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими. Съдът на ЕС е подчертал също, че правило, което забранява религиозните символи или облекло, може да се счита за подходящо само ако е част от политика на неутралитет, „ако тази политика действително се провежда последователно и системно“.

Пример: По делото *Asma Bougnaoui u ADDH/Micropole SA*⁶⁰³, във връзка с искане от клиент, жалбоподателката е приканена да не носи було на работното място. Тя е била освободена, тъй като не е приела искането. Съдът на ЕС е заявил отново, че общоприложимата забрана на всички видими символи на религиозна, философска или политическа вяра би била непряко дискриминационна, освен ако не е основателна. За разлика от това, ако решението за освобождаване не е основано на обща забрана, а се отнася специфично към забрадките, ще е необходимо да се даде отговор дали удовлетворяването на такова искане от клиента би могло да се счита за „основно и определящо професията изискване“.

602 Съд на ЕС, C-157/15, *Samira Achbita u Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/G4S Secure Solutions NV* [голям състав], 14 март 2017 г.

603 Съд на ЕС, C-188/15, *Asma Bougnaoui u Association de défense des droits de l'homme (ADDH)/Micropole SA* [голям състав], 14 март 2017 г.

което би могло да обоснове пряко дискриминационната политика. Съдът на ЕС е обяснил, че понятието „основно и определящо професията изискване“ се отнася до изискване, което е обективно продиктувано от естеството на съответните професионални дейности или от контекста, в който те се извършват. Следователно то не може да обхваща субективни съображения, например готовността на работодателя да взема под внимание конкретните желания на клиента.

5.9. Социален произход, рождение и имущество

Тези три основания могат да се разглеждат като взаимосвързани, тъй като се отнасят до статут, придаван на лицата по силата на наследена социална, икономическа или биологична характеристика⁶⁰⁴. Като такива те могат да бъдат взаимосвързани също с расата и етноса.

Съгласно правото на ЕС в следното дело жалбоподателите се позовават на рождението като защитено основание.

Пример: По делото *Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon*⁶⁰⁵ Съдът на ЕС разглежда въпроса дали предоставянето само на един период на отпуск за отглеждане на дете за близнаци е дискриминационен въз основа на рождение, което е в противоречие на член 21 от Хартата на основните права. Съдът на ЕС е заявил, че правата в Рамковото споразумение за родителския отпуск се предоставят на родителите в качеството им на работници, за да могат да съчетават родителските и професионалните си отговорности. Нито в Рамковото споразумение, нито в Хартата на ЕС съществува право, свързано с родителския отпуск, даван във връзка с раждане на дете. Следователно не е налице дискриминация въз основа на рождението в случай на отпуснат само един период на

604 Основанията за социален произход, рождение и имущество също присъстват в член 2, параграф 2 от Международния пакт за икономически, социални и културни права, 1966 г. (на който са страни всички държави – членки на ЕС). Вж. ООН, Комисия по икономически, социални и културни права (CESCR) (2009 г.), *Общ коментар № 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights* (член 2, параграф 2, от Международния пакт за икономически, социални и културни права), документ на ООН E/C.12/GC/20, 2 юли 2009 г., точки 24–26 и 35.

605 Съд на ЕС, C-149/10, *Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon*, 16 септември 2010 г.

отпуск за отглеждане на дете при раждане на близнаци. Съдът на ЕС е заявил още, че Рамковото споразумение не може да се тълкува като автоматично позволяващо отделен период на отпуск за отглеждане на дете за всяко родено дете. Признава се, че в Рамковото споразумение се определят само минималните изисквания и че правилата могат да се коригират, ако държавите – членки на ЕС, допускат повече от минимума от три месеца задължителен отпуск за отглеждане на дете. Когато приемат мерки за транспониране на Рамковото споразумение обаче, законодателните органи на държавите – членки на ЕС, трябва да имат предвид принципа на равно третиране и да гарантират че родителите на близнаци получават такова третиране, което е съобразено с техните нужди.

Съгласно ЕКПЧ, освен основанието за „рождение“, във връзка с тези основания пред ЕСПЧ почти не са завеждани дела. По делото *Mazurek/Франция*⁶⁰⁶ ЕСПЧ е установил, че разликата в третирането, основаваща се единствено на факта, че лицето е родено извън брак, може да бъде основателна по особено „императивни съображения“.

Пример: По делото *Wolter u Sarfert/Германия*⁶⁰⁷ жалбоподателите са извънбрачни деца. След смъртта на съответните им бащи жалбоподателите са признати за наследници на имуществото на бащите си. Съгласно националното право обаче жалбоподателите могат да го наследят само ако са родени извън брак след 1 юли 1949 г. и ако бащите им са починали след 28 май 2009 г. Националните съдилища заявяват, че законодателството не може да се прилага със задна дата заради принципа на правна сигурност. Жалбоподателите изразяват оплакването, че са дискриминирани като деца, родени извън брак, в сравнение с деца, родени в брак.

ЕСПЧ е установил, че макар и правната сигурност да е императивно съображение, тя не е достатъчна, за да възпрепятства наследяването от страна на жалбоподателите на имуществото на бащите им, и прави основателна връзката между пропорционалността на използваните

606 ЕСПЧ, *Mazurek/Франция*, № 34406/97, 1 февруари 2000 г.

607 ЕСПЧ, *Wolter u Sarfert/Германия*, № 59752/13 и 66277/13, 23 март 2017 г. Вж. също *Fabris/Франция* [голям състав], № 16574/08, 7 февруари 2013 г.

средства и на преследваната цел. На горните основания ЕСПЧ е установил нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 1 от Протокол № 1.

Пример: По делото *Chassagnou/Франция*⁶⁰⁸ жалбоподателите изразяват оплакването, че не им е разрешено да използват земята си по начина, по който желаят. Според закона по-малките собственици на земя са задължени да прехвърлят своите предвидени от държавата права за ловуване над своите земи, докато собствениците на много земя нямат такова задължение и могат да използват земята си както желаят. Жалбоподателите са искали да забранят ловуването на своята земя и да я използват за опазване на дивите животни. ЕСПЧ е установил, че разликата в третирането между големите и малките собственици на земя представлява дискриминация въз основа на имущество⁶⁰⁹.

Съгласно международното право основанията за социален произход, рождение и имущество също присъстват в член 2, параграф 2 от Международния пакт за икономически, социални и културни права, на който са страни всички държави — членки на ЕС. Комитетът за икономически, социални и културни права, отговорен за наблюдението и тълкуването на договора, разширява тяхното значение в своя Общ коментар 20⁶¹⁰. Според Комитета факторите „социален произход“, „рождение“ и „имущество“ са взаимосвързани. Социален произход „се отнася до наследения социален статус на лицата“. Социалният произход може да е свързан с придобитата по рождение в определена социална класа или общност позиция (например тези на базата на етнос, религия или идеология) или да произхожда от социалното положение, например бедност или бездомност. Освен това основаниято за рождение може да се отнася до статута на роден извън брак или осиновен. Основанието за имущество може да се отнася до статута, свързан със земя (например наемател, собственик или незаконен обитател) или с друг вид имущество.

608 ЕСПЧ, *Chassagnou и други/Франция* [голям състав], № 25088/94 и други, 29 април 1999 г.

609 Вж. също ЕСПЧ, *Herrmann/Германия* [голям състав], № 9300/07, 26 юни 2012 г.

610 ООН, Комисия по икономически, социални и културни права (CESCR) (2009 г.), *Общ коментар № 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights* (член 2, параграф 2, от Международния пакт за икономически, социални и културни права), документ на ООН E/C.12/GC/20, 2 юли 2009 г., точки 24–26 и 35.

5.10. Език

В правото на ЕС основанието за езика само по себе си не фигурира като отделно защитено основание в рамките на директивите за недопускане на дискриминация. Въпреки това то може да бъде защитено съгласно Директивата за расовото равенство, доколкото тя може да бъде свързана с раса или етнос. То е защитено и чрез основанието за националност от Съда на ЕС в контекста на правото, свързано със свободното движение на лицата⁶¹¹. Съдът на ЕС многократно е изтъквал, че разпоредбите на ДФЕС, свързани със свободата на движение за лицата, имат за цел да улесняват извършването от гражданите на държавите членки на професионални дейности от всякакъв вид в целия Европейски съюз; тези разпоредби изключват мерки, които може да поставят гражданите на държавите членки в неблагоприятно положение, ако желаят да извършват икономическа дейност в друга държава членка⁶¹².

Пример: По делото *Европейска комисия/Белгия*⁶¹³ Съдът на ЕС разглежда езиковите изисквания за кандидатите за работни места в местни служби, установени във френската или немската езикова област. Според съответното право лицата, от чиито дипломи или удостоверения не става ясно, че са завършили своето обучение на съответния език, са задължени да получат удостоверение, издадено единствено от един конкретен белгийски орган, след положен изпит, проведен от този орган. Съдът на ЕС е установил, че е законно от кандидатите да се изисква да владеят езика на областта, в която се намира тази община, за да могат да комуникират с органите и обществеността. Фактът, че удостоверението е единственият начин, по който лицата могат да докажат своите езикови познания, обаче е непропорционален на заложената цел. Съдът на ЕС е заключил, че Белгия не е изпълнила задълженията си съгласно член 45 ДФЕС и Регламент № 492/2011.

В практиката на Съвета на Европа основанието за езика се споменава в член 14 от ЕКПЧ и член 1 от Протокол № 12. Освен това на държавите са

611 Съд на ЕС, C-379/87, *Anita Groener/Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee*, 28 ноември 1989 г.

612 Съд на ЕС, C-202/11, *Anton Las/PSA Antwerp NV* [голям състав], 16 април 2013 г., точка 19; Съд на ЕС, C-461/11, *Ulf Kazimierz Radziejewski/Kronofogdemyndigheten i Stockholm*, 8 ноември 2012 г., точка 29.

613 Съд на ЕС, C-317/14, *Европейска комисия/Кралство Белгия*, 5 февруари 2015 г.

наложени специфични задължения, свързани с използването на езиците на малцинствата, както от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства от 1995 г.⁶¹⁴ (ратифицирана от 39 държави – членки на Съвета на Европа), така и от Европейската харта за регионалните или малцинствените езици от 1992 г.⁶¹⁵ (ратифицирана от 24 държави – членки на Съвета на Европа). Нито един от инструментите обаче не съдържа определение за „език“. В член 6, параграф 3 от ЕКПЧ изрично е предвидено в контекста на наказателния процес, че всеки има правото обвиненията срещу него да му бъдат съобщени на език, който той разбира, както и правото на устен преводач, когато не разбира или не говори използвания в съда език.

Главното дело пред ЕСПЧ, свързано с езика, е в контекста на образованието.

Пример: По делото *Belgium Linguistic*⁶¹⁶ група родители изразяват оплакването, че националното право, свързано с предоставянето на образование, е дискриминационно въз основа на езика. С оглед на френскоговорещите и нидерландскоговорещите общности в Белгия в националното право е предвидено, че държавното или субсидираното образование ще се предоставя или на френски, или на нидерландски, в зависимост дали областта се счита за френска или нидерландска. Родителите на френскоговорещи деца, живеещи в нидерландската област, изразяват оплакването, че това възпрепятства или значително затруднява образованието на техните деца на френски език. ЕСПЧ е установил, че макар и да има разлика в третирането, тя е основателна. Решението е взето въз основа на съображението, че регионите са главно едоезикови. Следователно разликата в третирането е основателна, тъй като не би било възможно да се осигурява обучение и на двата езика. Освен това на семействата не се забранява да използват частно обучение във френските и нидерландските области.

614 Съвет на Европа, Рамкова конвенция за защита на националните малцинства, CETS № 157, 1995 г.

615 Съвет на Европа, Европейска харта за регионалните или малцинствените езици, CETS № 148, 1992 г.

616 ЕСПЧ, *Дело „относно някои аспекти на законодателството за използването на езици в системата за образование в Белгия“/Белгия*, № 1474/62 и други, 23 юли 1968 г.

По делото *Catan u други/Молдова u Русия*⁶¹⁷ (разгледано в [раздел 2.4.2](#)) ЕСПЧ отново изтъква правото на получаване на образование на националния език.

В редица дела, свързани с правилата за изписване на имената, ЕСПЧ се позовава на значителната свобода на преценката, с която се ползват държавите членки, и установява, че съответната политика не е в нарушение на член 14. Посочените основания са, че политиката не лишава лицата от избор относно начина, по който да се изписват имената им, нито има правна пречка пред избора на кюрдско собствено или фамилно име, при условие че то ще бъде изписано според правилата на турската азбука^{618 619}.

Пример: По делото *Macalin Moxamed Sed Dahir/Швейцария*⁶²⁰ е отхвърлено искането на жалбоподателката да смени фамилното си име на основанието, че швейцарското произношение на името ѝ има обидно значение на майчиния ѝ език. ЕСПЧ е заявил, че тя не е в сходно положение с това на лицата, чиито имена имат абсурдно или унижително значение на по-широко използван език, например националния. Освен това положението ѝ не е сходно с това на полските мигранти, на които е разрешено да сменят имената си, понеже не могат да бъдат произнасяни от швейцарци. В заключение ЕСПЧ е установил, че жалбата е явно неправилно обоснована⁶²¹.

Пример: Дело от Австрия⁶²² се отнася до обява за работа, според която „майчиният език“ на кандидатите трябва да бъде немският. Съдът е заявил, че за длъжността графичен дизайнер е необходимо определено ниво на владеене на езика, но изискването немският език да бъде майчин представлява косвена дискриминация въз основа на етнически произход.

617 ЕСПЧ, *Catan u други/Молдова u Русия* [голям състав], № 43370/04, 18454/06 и 8252/05, 19 октомври 2012 г.

618 ЕСПЧ, *Bulgakov/Украйна*, № 59894/00, 11 септември 2007 г, точка 58.

619 ЕСПЧ, *Kemal Taşkın u други/Турция*, № 30206/04 и други, 2 февруари 2010 г.

620 ЕСПЧ, *Macalin Moxamed Sed Dahir/Швейцария* (реш.), № 12209/10, 15 септември 2015 г.

621 Сравнете също със Съд на ЕС, C-391/09, *Malgożata Runevič-Vardyn u Łukasz Paweł Wardyn/ Vilniaus miesto savivaldybės administracija u други*, 12 май 2011 г., разгледано в [раздел 4.6](#).

622 Австрия, Регионален административен съд в Тирол LVwG-2013/23/3455-2, 14 януари 2014 г.

Пример: По дело⁶²³ от Обединеното кралство нареждането на служителка, чийто майчин език не е английският, да не говори на майчиния си език на работното място, е основателно. Националните съдилища са установили че третирането на жалбоподателката не е свързано с нейната националност. Те са приели, че причината за даденото ѝ нареждане е поради основателни подозрения (въз основа на поведението ѝ), че е възможно тя да е активист за правата на животните, който иска да проникне в компанията, чиято дейност е свързана с тестване на продукти върху животни. Следователно от съображения за сигурност е важно говорещите английски език ръководители да разбират персонала на работното място.

За да се изясни допълнително по какъв начин функционира на практика защитеното основание на езика, е възможно да се разгледа решение по дело, взето от Комитета по правата на човека на ООН (КПЧ), който отговаря за тълкуването и наблюдението на спазването на изискванията на Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП, към който са се присъединили всички държави — членки на ЕС).

Пример: По делото *Diergaardt/Намибия*⁶²⁴ жалбоподателите принадлежат към малцинствена група от европейски произход, която преди се е ползвала с политическа автономност, но сега спада към държавата Намибия. Езикът на тази общност е африкаанс. Жалбоподателите изразяват оплакването, че по време на съдебното производство са били задължени да използват английски език, вместо майчиния си език. Освен това те се оплакват от държавната политика, според която не се дава отговор на африкаанс на каквито и да е писмени или устни съобщения от жалбоподателите, въпреки че е имало такава възможност. КПЧ е установил, че не е имало нарушение на правото на справедлив процес, понеже жалбоподателите не могат да докажат, че са засегнати по негативен начин от използването на английски език по време на съдебното производство. Това би предположило, че правото на устен преводач по време на съдебния процес не се разпростира до ситуации, в които езикът просто не е майчиният език

623 Обединено кралство, Апелативен съд по трудови спорове, *Kelly/Covance Laboratories Limited*, УКЕАТ/0186/15/LA, 20 октомври 2015 г.

624 КПЧ, *Diergaardt и други/Намибия*, Съобщение № 760/1997, 6 септември 2000 г.

на предполагаемата жертва. По-скоро случаят е такъв, че жертвата не може да разбира или комуникира на този език достатъчно добре. Освен това КПЧ е установил, че официалната политика на държавата да отказва да комуникира на различен от официалния език (английски) представлява нарушение на правото на равенство пред закона въз основа на езика. Въпреки че държавата може да избере официалния си език, тя трябва да разрешава на служителите да отговарят и на други езици, ако имат тази възможност.

5.11. Политически или други възгледи

В рамките на ЕКПЧ „политически или други възгледи“ са изрично посочени като защитено основание. **В правото на ЕС** обаче те не фигурират сред основанията, защитени от директиви на ЕС за недопускане на дискриминация.

На общо равнище, по делото *Handyside/Обединеното кралство*, ЕСПЧ е установил, че правото на свобода на изразяване защитава не само „информацията“ или „идеите“, възприемани положително или считани за безобидни или от пренебрежимо значение, но и тези, които са обидни, шокиращи или накърняващи държава или която и да е част от населението⁶²⁵. Политическите възгледи са получили привилегирован статут. ЕСПЧ неколккратно е подчертавал, че свободните избори и свободата на изразяване, и по-специално свободата на политически дебат, представляват „основата на всяка демократична система“⁶²⁶. Съответно правомощията на държавите да налагат ограничения на политическото изразяване или дебатите по въпроси от обществен интерес са много ограничени⁶²⁷.

Пример: По делото *Virabyan/Армения*⁶²⁸ жалбоподателят — член на една от главните опозиционни партии — изразява оплакване по член 14 във връзка с член 3 от ЕКПЧ, че е бил подложен на малтретиране по време на задържане поради политическите си възгледи. ЕСПЧ

625 ЕСПЧ, *Handyside/Обединеното кралство*, № 5493/72, 7 декември 1976 г.

626 ЕСПЧ, *Oran/Турция*, № 28881/07 и 37920/07, 15 април 2014 г., точка 51.

627 ЕСПЧ, *Kurski/Полша*, № 26115/10, 5 юли 2016 г., точка 47.

628 ЕСПЧ, *Virabyan/Армения*, № 40094/05, 2 октомври 2012 г.

е установил, че той е бил подложен на особено жестока форма на малтретиране в нарушение на член 3. Като е разгледал жалбата по член 14, ЕСПЧ е отбелязал, че „политическият плурализъм, който предполага мирно съжителство на разнообразие от политически възгледи и движения, е от особено голямо значение за оцеляването на демократичното общество въз основа на върховенството на закона и актовете на насилие, извършвани от агенти на държавата, чиято цел е да потиснат, елиминират или попречат на политическите разногласия, или да накажат тези, които имат или изразяват различни политически възгледи, представляват специална заплаха за идеалите и ценностите на такова общество.“⁶²⁹ ЕСПЧ обаче е установил, че доказателствата по делото са недостатъчни, за да се докаже, че малтретирането е било поради неговите политически възгледи. По-специално той е заявил, че констатацията, че арестуването на жалбоподателя е политически мотивирано, не е достатъчна, за да се заключи, че малтретирането е извършено по политически причини. ЕСПЧ е подчертал, че държавата е имала „допълнително задължение да предприеме всички стъпки в рамките на разумното, за да разобличи политическите мотиви и да установи дали нетърпимостта към различните политически възгледи би могла да има роля в събитията“⁶³⁰. Той е установил, че органите не са направили почти нищо, за да се провери възможната причинно-следствена връзка между предполагаемите политически мотиви и злоупотребата, претърпяна от жалбоподателя. В заключение той е постановил, че начинът, по който органите са разследвали делото, представлява нарушение на член 14 от Конвенцията, разглеждан във връзка с член 3 в неговата процесуална част.

Пример: По делото *Redfearn/Обединеното кралство*⁶³¹ жалбоподателят е бил уволнен поради политическите си връзки с крайнодясна политическа партия, която популяризира, наред с другото, възгледа, че граждани на Обединеното кралство следва да бъдат само хора от европейската раса и призовава за отстраняване на установеното население на страната, което не е от европейската раса. Жалбоподателят е работил като шофьор на автобус за частна компания, предоставяща транспортни услуги за местните власти. По-голямата част от неговите пътници са от азиатски произход. Не

629 Пак там, точка 200.

630 Пак там, точка 218.

631 ЕСПЧ, *Redfearn/Обединеното кралство*, № 47335/06, 6 ноември 2012 г.

е имало оплаквания от работата му или от поведението му на работното място. Скоро след като е избран за местен съветник на крайнодясната партия, той е уволнен въз основа на безпокойствата на работодателя му, че жалбоподателят може да застраши договора на компанията с местния съвет за транспортиране на уязвими хора от различни етноси. Жалбоподателят изразява оплакването, че освобождаването му от работа, мотивирано единствено от политическата му ангажираност, нарушава правата му по членове 10 и 11 от Конвенцията.

ЕСПЧ не е разглеждал въпроса дали самото уволнение е основателно. Установил е обаче нарушение на член 11 въз основа на това, че жалбоподателят не е имал възможността да оспори уволнението. ЕСПЧ е отбелязал, че „при липсата на средства за съдебна защита правната система, която позволява освобождаване от работа единствено въз основа на членството на служител в политическа партия, има потенциала да представлява злоупотреба“⁶³². ЕСПЧ е подчертал също, че правото на жалбоподателя да оспори уволнението си все пак е валидно, независимо от характера на политическите му убеждения, като е заявил: „Член 11 е приложим не само към лица или сдружения, чиито възгледи се приемат добре или се считат за безобидни или от пренебрежимо значение, но и към лицата, чиито възгледи са обидни, шокиращи или накърняващи“⁶³³.

5.12. „Друг признак“

В ЕКПЧ терминът „друг признак“ е широко определен от ЕСПЧ като „разлики въз основа на определима, обективна или лична характеристика или „признак“, по които лица или групи могат да бъдат различени едни от други“⁶³⁴. Освен това тълкуването на това понятие „не е ограничено до характеристики, които са лични в смисъл, че са вродени или присъщи“⁶³⁵.

Както е видно от описаните по-горе защитени основания, ЕСПЧ е разработил няколко основания в рамките на категорията „друг признак“, много от които

632 Пак там, точка 55.

633 Пак там, точка 56.

634 ЕСПЧ, *Novruk u drugu/Rusya*, № 31039/11 и други, 15 март 2016 г., точка 90.

635 ЕСПЧ, *Via/Dания* [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г., точка 89.

съвпадат с разработените в рамките на правото на ЕС, например сексуална ориентация, възраст и увреждане.

В допълнение към увреждането, възрастта и сексуалната ориентация ЕСПЧ признава също и следните характеристики като защитени основания към „друг признак“: бащинство⁶³⁶; семеен статут⁶³⁷; членуване в организация⁶³⁸; военен ранг⁶³⁹; родителство на дете, родено извън брак⁶⁴⁰; място на пребиваване⁶⁴¹; здравословно или всякакво медицинско състояние⁶⁴²; статут на бивш служител на КГБ⁶⁴³; пенсионирани служители, назначени в определени категории от публичния сектор⁶⁴⁴; задържани лица до започване на съдебен процес⁶⁴⁵.

Пример: По делото *Varnas/Lumva*⁶⁴⁶ на жалбоподателя е отказано разрешение да получава съпругески посещения от съпругата си по време на задържането преди съдебния процес, понеже, както са заявили съответните органи, „задържаните лица, които не са осъдени, нямат право на съпругески посещения“. Съответно разликата в третирането е въз основа на факта, че жалбоподателят е бил задържано лице до започване на съдебен процес, а не осъден затворник. ЕСПЧ е установил, че органите не са дали разумна и обективна обосновка за разликата в третирането, следователно са действали по дискриминационен начин. Съображението за сигурност по-специално не може да послужи за обосновка. Съпругата на жалбоподателя нито е била свидетел, нито обвиняем в наказателните дела срещу него, следователно не е имало

636 ЕСПЧ, *Weller/Унгария*, № 44399/05, 31 март 2009 г.

637 ЕСПЧ, *Петров/България*, № 15197/02, 22 май 2008 г.

638 ЕСПЧ, *Danilenkov и други/Русия*, № 67336/01, 30 юли 2009 г. (профсъюз); ЕСПЧ, *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani/Италия (№ 2)*, № 26740/02, 31 май 2007 г. (масони).

639 ЕСПЧ, *Engel и други/Нидерландия*, № 5100/71 и други, 8 юни 1976 г.

640 ЕСПЧ, *Sommerfeld/Германия* [голям състав], № 31871/96, 8 юли 2003 г.; ЕСПЧ, *Sahin/Германия* [голям състав] № 30943/96, 8 юли 2003 г.

641 ЕСПЧ, *Carson и други/Обединеното кралство* [голям състав], № 42184/05, 16 март 2010 г.; ЕСПЧ, *Pichkur/Украйна*, № 10441/06, 7 ноември 2013 г.

642 ЕСПЧ, *Novruk и други/Русия*, № 31039/11 и други, 15 март 2016 г.

643 ЕСПЧ, *Sidabras и други/Литва*, № 50421/08 и 56213/08, 23 юни 2015 г.

644 ЕСПЧ, *Fábián/Унгария* [голям състав], № 78117/13, 5 септември 2017 г. Делото е заведено пред голям състав.

645 ЕСПЧ, *Varnas/Lumva*, № 42615/06, 9 юли 2013 г.

646 *Лак там*.

риск да възпрепятства процеса по събиране на доказателства. ЕСПЧ е подчертал, че органите са се позовавали на правните норми, без да обяснят причините, поради които са били необходими и основателни тези забрани в неговия специфичен случай. Освен това ЕСПЧ е взел под внимание факта, че особено дългият период, в който жалбоподателят е бил задържан до започване на съдебния процес (две години в момента, в който жалбоподателят за първи път е поискал съпружеско посещение), е свел семейния му живот до степен, която не може да бъде обоснована от очевидните ограничения, присъщи за задържането.

В рамките на ЕСК списъкът с основания за забранена дискриминация, посочен в член Д от ЕСК (преработена), също не е изчерпателен.

Пример: По делото *Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия*⁶⁴⁷ ЕКСП разглежда разликите в правния статут между различни категории съдии (щатните съдии и непрофесионалните съдии). Организацията жалбоподател твърди, че лицата, които изпълняват задълженията на мирови съдии, са дискриминирани по въпроси, свързани със социалното осигуряване, за разлика от съдиите на щат и други видове непрофесионални съдии. Мировите съдии, като членове на съдебната власт, на практика упражняват същите задължения, както и съдиите на щат. Освен това и двете категории са третирани еднакво за данъчни цели и по отношение и на двете категории е приложена една и съща процедура по назначаване. Основната разлика е, че на мировите съдии е отказан правният статут на държавни служители и работници, а разпоредбите относно възнаграждението, социалното осигуряване, пенсията и отпуските се прилагат само към съдии на щат. Това е довело до ситуация, в която някои мирови съдии са преустановили или са намалили своята професионална дейност, поради което са загубили правото на социално осигуряване, докато други са се ползвали със социалноосигурително покритие, произхождащо от други източници (в рамките на пенсионна схема, трудов договор или професионална дейност на самостоятелно заети лица). ЕКСП е установил, че определените и на двете групи задължения и извършваните от тях задачи са сходни и е потвърдил, че мировите съдии са в сравнима ситуация със съдиите на щат.

647 ЕКСП, *Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия*, жалба № 102/2013, 5 юли 2016 г.

Правителството е представило няколко аргумента, с които да обоснове разграничителното третиране. То се е позовало на процедурата по подбор, фиксирания период на служба, почасовата работа, почетната служба или възнаграждението чрез компенсация. ЕКСП е определил, че тези аргументи са свързани просто с особеностите на организацията на работата и не представляват обективно и разумно основание за разграничително третиране. В заключение той е установил нарушение на член Д, тълкуван във връзка с член 12, параграф 1 от Хартата по отношение на мировите съдии, лишени от социалноосигурително покритие.

Според директивите на ЕС за недопускане на дискриминация се забранява единствено дискриминация на конкретно основание. Следователно разликата в третирането между лица в сравними положения, която не е въз основа на някое от защитените основания, не представлява дискриминация⁶⁴⁸.

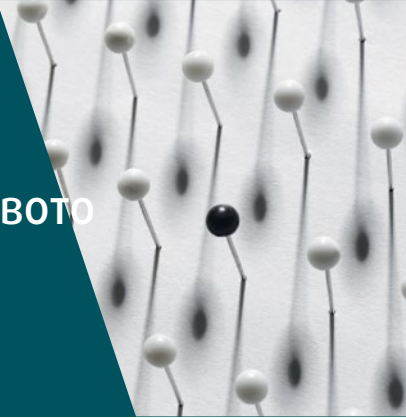
Пример: По делото *Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол*⁶⁴⁹ жалбоподателката изразява оплакване относно дискриминация, свързана с национално законодателство, което осигурява на служители с определени увреждания специфично предимство в случай на освобождаване от работа, докато държавните служители със същите увреждания не разполагат със същата защита. Съдът на ЕС е подчертал, че разлика в третирането въз основа на увреждане може да се установи само ако в националното законодателство се използва критерий, който не е неразривно свързан с увреждането. В този случай разликата в третирането е била въз основа на самите трудови правоотношения и като такава тя не попада в общата рамка, предвидена от Директивата за равно третиране в областта на заетостта.

648 Съд на ЕС, С-13/05, *Sonia Chacón Navas/Eurest Colectividades SA* [голям състав], 11 юли 2006 г.

649 Съд на ЕС, С-406/15, *Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол*, 9 март 2017 г.

6

Процедурни въпроси в правото в областта на недискриминацията

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Директива за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО), член 10</p> <p>Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), член 8</p> <p>Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (2004/113/ЕО), член 9</p> <p>Директива относно равенството между половете (преработен текст) (2006/54/ЕО), член 19</p> <p>Съд на ЕС, C-81/12, <i>Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-415/10, <i>Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-104/10, <i>Kelly/National University of Ireland</i>, 2011 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV</i>, 2008 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-381/99, <i>Brunnhöfer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i>, 2001 г.</p>	<p>Споделяне на доказателствената тежест</p>	<p>ЕКПЧ, член 3 (забрана на изтезанията), член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Virabyan/Армения</i>, № 40094/05, 2012 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Timishev/Русия</i>, № 55762/00 и № 55974/00, 2005 г.</p>

ЕС	Обхванати въпроси	СЕ
<p>Съд на ЕС, C-423/15, <i>Kratzer/R+V Allgemeine Versicherung AG</i>, 2016 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-54/07, <i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV</i>, 2008 г.</p>	<p>Обстоятелства, които не са от значение за констатирането на дискриминация</p>	<p>ЕСПЧ, <i>Д.Н. и други/Чешката република</i> [голям състав], № 57325/00, 2007 г.</p>
<p>Съд на ЕС, C-527/13, <i>Cachaldora Fernández/INSS u TGSS</i> [голям състав], 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, съединени дела C-4/02 и C-5/02, <i>Schönheit/Stadt Frankfurt am Main</i> и <i>Becker/Land Hessen</i>, 2003 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-167/97, <i>Regina/Secretary of State for Employment</i>, 1999 г.</p>	<p>Роля на статистическите и другите данни</p>	<p>ЕСПЧ, <i>Di Trizio/Швейцария</i>, № 7186/09, 2016 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Абду/България</i>, № 26827/08, 2014 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Оруз/Турция</i>, № 33401/02, 2009 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Д.Н. и други/Чешката република</i> [голям състав], № 57325/00, 2007 г.</p>
<p>Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 17</p> <p>Директива за равенството между расите, член 15</p> <p>Рамково решение относно расизма и ксенофобията (2008/913/ПВР)</p> <p>Съд на ЕС, C-407/14, <i>Arjona Camacho/Seguritas Seguridad España, SA</i>, 2015 г.</p> <p>Съд на ЕС, C-81/12, <i>Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i>, 2013 г.</p>	<p>Прилагане на правото в областта на недискриминацията</p>	<p>ЕСПЧ, член 6 (право на справедлив процес)</p> <p>член 8 (право на зачитане на личния и семейния живот), член 14 (забрана на дискриминацията)</p> <p>ЕСПЧ, <i>Sidabras u други/Литва</i>, № 50421/08 и 56213/08, 2015 г.</p> <p>ЕСПЧ <i>García Mateos/Испания</i>, № 38285/09, 2013 г.</p> <p>ЕСПЧ, <i>Hulea/Румъния</i>, № 33411/05, 2012 г.</p>

Ключови въпроси

- Първоначалната тежест се пада на жалбоподателя, който трябва да осигури доказателства за това, че е налице дискриминация.
- Може да се използват статистически доказателства, за да се породи презумпция за дискриминация.
- След това тежестта се измества към ответника, който трябва да осигури доказателства за това, че по-неблагоприятното третиране не е било основано на едно от защитените основания.
- Презумпцията за дискриминация може да бъде отхвърлена чрез доказване: или че жертвата не е в сходна ситуация с техния „сравнителен критерий“; или че разликата в третирането е основана на обективен фактор, който не е свързан със защитеното основание. Ако ответникът не опровергае тази презумпция, все пак може да се опита да обоснове разграничителното третиране.

Дискриминацията не се проявява по открит и лесен за разпознаване начин. Често е трудно да се докаже пряка дискриминация, въпреки че по дефиниция разграничителното третиране е „явно“ основано на характеристиките на жертвата. Както се посочва в [глава 2](#), основанието за разграничително третиране често или не е изразено, или е далечно свързано с друг фактор (например обезщетения, зависещи от пенсионирането на дадено лице, които са свързани с възрастта като защитено основание). В този смисъл сравнително рядко има дела, в които физически лица открито заявяват, че основата за тяхното разграничително третиране е едно от защитените основания. Изключение на това може да бъде намерено по делото *Feryn*⁶⁵⁰, където собственикът на дружество в Белгия заявява чрез реклами, както и устно, че при него не се назначават „имигранти“. Съдът на ЕС е установил, че това е ясен случай на пряка дискриминация въз основа на раса или етнос. Ответниците обаче не винаги заявяват, че третират някого по по-неблагоприятен начин, отколкото други лица, нито посочват причината за това. Жена може да не бъде наета на работа с обяснението, че просто „не е толкова квалифицирана“, колкото кандидатът мъж, на когото е предложено работното място. В тази ситуация за жертвата може да е трудно да докаже, че е дискриминирана пряко поради своя пол.

За да се подпомогне трудното доказване, че разграничителното третиране е свързано със защитено основание, европейското правото в областта на недискриминацията позволява споделяне на доказателствената тежест. Съответно, след като жалбоподателят може да представи факти, въз основа на които да се приеме, че е възможно да е имало дискриминация, доказателствената тежест се пада на ответника, който да докаже обратното. Това изместване на доказателствената тежест е особено полезно при претенции за непряка дискриминация, когато е необходимо да се докаже, че определени правила или практики имат непропорционално въздействие върху дадена група. За да се породи презумпция за непряка дискриминация, може да се наложи жалбоподателят да се позове на статистически данни, които доказват общите модели на разграничително третиране. В някои национални юрисдикции също така се приемат доказателства, създадено чрез „ситуационно тестване“.

650 Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

6.1. Изместване на доказателствената тежест

Обикновено завеждащото иска лице има задължението да убеди вземащия решение орган за наличие на дискриминация. Може обаче да е особено трудно да се докаже, че претърпяното разграничително третиране е било въз основа на определена защитена характеристика. Това се дължи на факта, че често единствено ответникът знае какъв е мотивът за разграничително третиране. Следователно претенциите за дискриминация най-често се основават на обективни заключения, свързани с въпросното право или практика. С други думи ищецът трябва да покаже, че единственото разумно обяснение за разликата в третирането е защитената характеристика на жертвата, например пол или раса. Този принцип е еднакво приложим в случаи на пряка и на непряка дискриминация.

Тъй като предполагаемият ответник разполага с необходимата информация за доказване на иск, в правото в областта на недискриминацията е разрешено доказателствената тежест да бъде споделена с предполагаемия ответник (изместването на доказателствената тежест). След като лицето, което твърди, че е налице дискриминация, е установило презумпция за дискриминация (*prima facie* дискриминация), тежестта се измества към ответника, който трябва да докаже, че разликата в третирането не е била дискриминационна. Той може да направи това или като докаже, че няма причинно-следствена връзка между забраненото основание и разграничителното третиране, или като покаже, че макар и разграничителното третиране да е свързано със защитеното основание, то има разумна и обективна обосновка. Ако предполагаемият дискриминатор не може да докаже нито един от двата варианта, от него се търси отговорност за дискриминация.

Принципът на споделяне на доказателствената тежест е добре залегнал в правото на ЕС⁶⁵¹ и в ЕКПЧ. ЕКСП също е признал, че в случаи на

651 Освен посочените по-долу дела вж.: Директива за равенството между расите, член 8; Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 10; Директива относно равенството между половете (преработена), член 19; Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 9.

дискриминация доказателствената тежест не следва да поема единствено жалбоподателят, а тя следва да бъде предмет на подходящо коригиране⁶⁵².

В рамките на правото на ЕС, в преамбюла на Директива 2006/54/ЕО⁶⁵³ е подчертано, че „[п]риемането на правила относно тежестта на доказване играе значителна роля при осигуряването на ефективно привеждане в изпълнение на принципа на равното третиране. Както Съдът е постановил, следва да бъде предвидена разпоредба за осигуряване на разместване на тежестта на доказване в *prima facie* случаи на дискриминация, с изключение на производства, при които съдът или друг компетентен национален орган е задължен да разследва фактите.“ Задължението за въвеждане на промяна в доказателствената тежест в националните регламенти на държавите – членки на ЕС, за недопускане на дискриминация също присъства в Директивата за равенство между расите⁶⁵⁴, Рамковата директива за заетостта⁶⁵⁵ и преработената Директива относно равенството между половете⁶⁵⁶.

В рамките на ЕКПЧ споделянето на доказателствената тежест е обяснено чрез съдебната практика на ЕСПЧ. Наред с други регионални и глобални механизми за защита на правата на човека в съдебната практика на ЕСПЧ споделянето на доказателствената тежест е прието в по-общ смисъл, за доказване на искове във връзка с нарушения на правата на човека.

Споделена тежест на доказване: жалбоподателят трябва да предостави достатъчно доказателства за евентуалното наличие на дискриминация. С това той ще породи презумпция за дискриминация, която след това предполагаемият ответник трябва да опровергае.

652 ЕКСП, *Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия*, жалба № 102/2013, 5 юли 2016 г., точка 73; ЕКСП, *SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE u SUD Collectivité Territoriales/Франция*, жалба № 24/2004, 8 ноември 2005 г.; ЕКСП, *Mental Disability Advocacy Centre (МДАС)/България*, жалба № 41/2007, 3 юни 2008 г.

653 Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно прилагането на принципа за равни възможности и равно третиране на мъжете и жените по въпросите на заетостта и професиите (преработена).

654 Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 г. относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход.

655 Директива 2000/78/ЕО на Съвета от 27 ноември 2000 г. за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите.

656 Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно прилагането на принципа за равни възможности и равно третиране на мъжете и жените по въпросите на заетостта и професиите (преработена).

Практиката на ЕСПЧ е да разглежда наличните доказателства като цяло, без да взема предвид факта, че държавата е тази, която често има контрол над голяма част от необходимата за доказване на претенция информация. Съответно, ако представените от ищеца факти изглеждат достоверни и съответстват на наличните доказателства, ЕСПЧ ги приема за доказани, освен ако държавата не може да осигури убедително алтернативно обяснение. По думите на ЕСПЧ той приема за факти твърдения, които са

„подкрепени със свободната оценка на всички доказателства, включително заключения, които може да бъдат направени от фактите и от предоставената от страните информация... [Д] оказателствата може да произхождат от едновременното наличие на силни, ясни и хармонични заключения или на сходни неопровергани правни презумпции. Освен това нивото на убеждение, необходимо за достигане до определено заключение, и в тази връзка разпределянето на доказателствената тежест, са неразривно свързани със спецификата на фактите, естеството на направеното твърдение и засегнатото право по ЕКПЧ.“⁶⁵⁷

Пример: По делото *Timishev/Русия*⁶⁵⁸ жалбоподателят твърди, че не му е разрешено да премине контролно-пропускателния пункт в определена област поради чеченския му етнически произход. ЕСПЧ е установил, че това се потвърждава от официални документи, в които се споменава наличието на политика за ограничаване на движението на етнически чеченци. Обяснението на държавата е определено като незадоволително поради несъответствия в твърденията ѝ, че жертвата доброволно е напуснала, след като му е бил отказан приоритет на опашката. Съответно ЕСПЧ е приел, че жалбоподателят е дискриминиран въз основа на неговия етнос.

Съгласно правото на ЕС лицето, което твърди, че е било дискриминирано, трябва първоначално да установи фактите, от които може да се допусне, че е имало дискриминация. Оценка на фактите, от които може да се

657 ЕСПЧ, *Начова и други/България* [голям състав], № 43577/98 и № 43579/98, 6 юли 2005 г., точка 147. Това е повторено в дело ЕСПЧ, *Timishev/Русия*, № 55762/00 и 55974/00, 13 декември 2005 г., точка 39 и ЕСПЧ, *Д.Н. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г., точка 178.

658 ЕСПЧ, *Timishev/Русия*, № 55762/00 и 55974/00, 13 декември 2005 г., точки 40–44.

допусне това, е задача за националните съдебни органи в съответствие с националното право или практика.

Пример: По делото *Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁵⁹ жалбоподателката твърди, че е била налице дискриминация въз основа на пола, понеже е получавала по-ниско заплащане от колега от мъжки пол, който е в същата категория по отношение на заплащането. Съдът на ЕС е заявил, че жалбоподателката първо е трябвало да докаже, че получава по-ниско заплащане от своя колега, а след това — че извършва равностоен труд. Това би било достатъчно, за да се породи презумпция, че разграничителното третиране би могло да се обясни единствено с нейния пол. След това е ред на работодателя да проверява това.

Пример: По делото *Patrick Kelly/National University of Ireland (University College, Dublin)*⁶⁶⁰ жалбоподателят е кандидатствал за програма за професионално обучение в Дъблинския университетски колеж (UCD), но молбата му е отхвърлена. Жалбоподателят счита, че е по-добре квалифициран от кандидатката, на която е предложена позицията. Той твърди, че обучението не му е предоставено поради дискриминация въз основа на пола и е поискал да бъдат оповестени и останалите кандидатури, за да се установят фактите. UCD е разкрил само редактирани версии.

Съдът на ЕС е заявил, че нито Директивата относно тежестта на доказване в случаите на дискриминация, основана на пола (97/80/ЕО), нито Директивата за равно третиране (76/207/ЕИО) като цяло осигуряват правото на кандидат за професионално обучение да има достъп до информация относно квалификациите на останалите кандидати поради подозрение за дискриминация и че всяко оповестяване би било предмет на правилата на ЕС относно поверителност на личните данни.

659 Съд на ЕС, С-381/99, *Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 26 юни 2001 г, точки 51–62.

660 Съд на ЕС, С-104/10, *Patrick Kelly/National University of Ireland (University College, Dublin)*, 21 юли 2011 г.

Задача на националния съд обаче е да решава в индивидуалните случаи дали заради целта на Директива 97/80/ЕО на Съвета⁶⁶¹ е необходимо такива факти да бъдат оповестявани.

Пример: По делото *Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH*⁶⁶² кандидатурите на жалбоподателката за работа като разработчик на софтуер са отхвърлени. Считаючи, че е отговаряла на изискванията за длъжността, тя заявява, че е била предмет на по-неблагоприятно третиране, отколкото друго лице в сравнимо положение, въз основа на нейния пол, възраст и етнически произход. Съдът на ЕС е заявил, че в съответствие със законодателството на ЕС (Директива за равенството между расите (2000/43/ЕО), Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО) и Директивата относно равенството между половете (2006/54/ЕО) работниците, които отговарят на изискванията, посочени в обявата за работа, но чиито кандидатури са отхвърлени, нямат право да изискват информация дали позицията им е зета от друг кандидат в края на процеса по набиране на служители. Отказът да се предостави такава информация обаче може да се счита за един от елементите, които предполагат дискриминация в този процес по набиране на служители.

Съгласно ЕКПЧ жалбоподателят носи доказателствената тежест също и за факти, въз основа на които може да се предположи, че не е имало дискриминация.

Пример: По делото *Virabyan/Армения*⁶⁶³ жалбоподателят е бил арестуван по подозрения, че носи огнестрелно оръжие, и подложен на малтретиране предполагаемо въз основа на неговите политически възгледи. Завеждайки делото, жалбоподателят се е позовал на различни доклади, в които е описана политическата ситуация в Армения и широкоразпространеното потискане на политическата

661 Директива 97/80/ЕО на Съвета от 15 декември 1997 г. относно тежестта на доказване в случаите на дискриминация, отменена с Директива 2006/54/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 юли 2006 г. относно прилагането на принципа за равни възможности и равно третиране на мъжете и жените по въпросите на заетостта и професиите (преработена).

662 Съд на ЕС, C-415/10, *Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19 април 2012 г.

663 ЕСПЧ, *Virabyan/Армения*, № 40094/05, 2 октомври 2012 г. За подробно описание на делото вж. [раздел 5.11](#).

опозиция от страна на правителството. Освен това той е заявил, че няма достоверни доказателства в подкрепа на подозренията, въз основа на които е бил арестуван. Разпитван е единствено относно участието му в демонстрации и ролята му в насърчаването на други лица за участие. ЕСПЧ е установил, че арестът на жалбоподателя е бил политически мотивиран, но е заключил, че този факт не е достатъчен за да се заключи, че малтретирането само по себе си е по политически причини. ЕСПЧ по-специално е подчертал, че няма обективен начин да се проверят твърденията на жалбоподателя. Имало е и други възможни обяснения за агресивното поведение на полицаите: отмъщение за раняването от жалбоподателя на един от тях, конфронтацията между жалбоподателя и полицаите или като цяло полицейско насилие. ЕСПЧ е заключил, че не би могло да се установи отвъд разумните съмнения, че малтретирането на жалбоподателя е било политическо мотивирано. Доказателствата по делото от своя страна са били достатъчни, за да установи ЕСПЧ, че органите не са разследвали дали малтретирането на жалбоподателя е било въз основа на дискриминация. Правителството следва да е доказало, че е събрало и осигурило доказателства, че е използвало всички практически средства за разкриване на истината и че е взело напълно обосновани, безпристрастни и обективни решения, без да пропуска подозрителни факти, които може да са признаци за породено от политически причини насилие. Понеже органите не са разгледали множеството несъответствия и други елементи, подсказващи възможното политически мотивирано естество на тази мярка, и тъй като не са извадени заключения от наличния материал, ЕСПЧ е можел да потвърди, че е било налице нарушение на член 14 от ЕКПЧ във връзка с член 3 в неговата процесуална част.

Важно е да се вземат предвид два въпроса. Именно чрез националното право се определя какъв вид доказателства са допустими пред националните органи, а то може да бъде по-строго от използваните от ЕСПЧ или Съда на ЕС правила. Освен това правилото за изместване на доказателствената тежест обикновено не се прилага в случаи от наказателното право, в които държавата преследва ответника за престъпление от омраза. От една страна това се дължи на необходимостта от по-висок стандарт на доказване, за да се докаже наказателна отговорност, а от друга – тъй като би било трудно

от ответника да се изиска да докаже, че не е имал расистки мотив, което е изцяло субективно⁶⁶⁴.

Когато жалбоподател, който предявява пряка дискриминация, е установил презумпция за дискриминация, предполагаемият ответник може да опровергае презумпцията по два начина. Той може да докаже, че жалбоподателят в действителност не е в сходна или сравнима ситуация спрямо „сравнителния му критерий“, както е посочено в [раздел 2.2.3](#), или че разграничителното третиране не е основано на защитеното основание, а на други обективни разлики, както е посочено в [раздел 3.2](#). Ако ответникът не опровергае презумпцията, трябва да представи обосновка за разграничителното третиране, като покаже, че тя е обективно обоснована и пропорционална мярка. **Съгласно ЕКПЧ** е предвиден тестът за обективна обосновка, докато **според правото на ЕС** разлика в третирането може да бъде основателна само в определени случаи⁶⁶⁵.

Съгласно ЕКПЧ, когато жалбоподател, който твърди наличие на непряка дискриминация, установи опровержима презумпция, че ефектът от мярката или практиката е дискриминационен, тежестта се измества към ответната страна, която трябва да покаже, че разликата в третирането не е дискриминационна⁶⁶⁶. **Съгласно правото на ЕС** в случай на непряка дискриминация ответникът трябва да докаже, че приетата мярка, закон или практика е подходяща и необходима за постигане на тези законосъобразни цели, а причинените неудобства не са били непропорционални на заложените цели⁶⁶⁷.

664 За подхода на ЕСПЧ спрямо обръщането на доказателствената тежест в контекста на расистко насилие вж. ЕСПЧ, *Начова и други/България* [голям състав], № 43577/98 и № 43579/98, 6 юли 2005 г., точки 144–159. Законодателството на ЕС в областта на дискриминацията не съдържа изискване в контекста на наказателното право да се прилага обръщане на доказателствената тежест.

665 Вж. [раздели 3.1 и 3.2](#).

666 ЕСПЧ, *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г., точка 189.

667 Съд на ЕС, C-83/14, *„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация* [голям състав], 16 юли 2015 г., точка 128.

Пример: По делото *Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG*⁶⁶⁸ Съдът на ЕС предлага насоки за начина, по който работодателят може да опровергае презумпцията за дискриминация, а именно като покаже, че служителите от мъжки и от женски пол в действителност не са в сравнимо положение, понеже полагат труд, който не е равностоен. Това може да е така, ако длъжностите им включват задължения от съществено различно естество. Освен това разликата в заплащането може да бъде обяснена чрез представяне на обективни фактори, които не са свързани с пола. Това може да е така, ако доходите на служителя от мъжки пол се допълват от надбавки за пътни разноски, дължими поради това, че на него му се налага да изминава дълго разстояние до работа и да отсяда в хотел по време на работната седмица.

Пример: По делото *Feryn*⁶⁶⁹ Съдът на ЕС е установил, че обявите и заявленията на ответника са породили презумпцията за пряка дискриминация. Съдът на ЕС обаче е заявил също, че предполагаемият ответник би могъл да опровергае тази презумпция, ако успее да докаже че в практиките за набиране на служители лицата с определен етнически или расов произход не се третират по различен начин — например като покаже, че в действителност рутинно се наемат служители с определен етнически или расов произход.

Пример: По делото *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁶⁷⁰ Accept — НПО, която насърчава и защитава правата на ЛГБТИ лицата в Румъния — изразява оплаквания от хомофобски публични изказвания на спонсор на професионален футболен клуб. По-специално организацията се позовава на неговото изявление по време на интервю, че никога не би назначил хомосексуален играч. Съдът на ЕС е отбелязал, че макар и спонсорът да няма правнообвързващи правомощия по въпросите на набирането, той заявява публично, че изпълнява важна роля в управлението на футболния клуб. В тази ситуация изказванията на спонсора биха породили отговорност за този клуб. Поради тази причина тежестта на доказване, че клубът няма

668 Съд на ЕС, C-381/99, *Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, 26 юни 2001 г.

669 Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

670 Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

дискриминационна политика за набиране на членове, би се изместила към футболния клуб. Съдът на ЕС обаче е подчертал, че в този контекст не е необходимо да се докаже, че в миналото са назначавани лица със специфична сексуална ориентация, понеже това би накърнило правото на въпросните лица на неприкосновеност на личния живот. Би било достатъчно, ако клубът се дистанцира от дискриминационни публични изказвания и ако докаже наличието на изрични разпоредби в своята политика за наемане, предназначени за гарантиране на спазването на принципа на равно третиране.

По подобен начин се прилага принципът на споделяне на доказателствената тежест **в международното право**. Пример може да бъде намерен в практиката на Комитета за премахване на расовата дискриминация⁶⁷¹. Словашка гражданка от ромски произход е кандидатствала за позицията асистент на учител. Кандидатурата ѝ е отхвърлена и е наето лице с по-ниска квалификация и по-малко опит от жалбоподателката. Комитетът за премахване на расовата дискриминация е установил нарушение на задължението на държавата — страна по конвенцията, да гарантира равенство по отношение на правото на труд без разграничение на раса, цвят на кожата, национален или етнически произход. Това се дължи на факта, че държавата не е дала задоволителен отговор на твърденията на жалбоподателката и не е предоставила убедителни аргументи, за да обоснове разграничителното третиране на жалбоподателката при отхвърляне на кандидатурата ѝ за работа. Комитетът е преценил, че настояването от съдилищата жалбоподателката да докаже дискриминационно намерение не е в съответствие със забраната на МКЛВФРД на поведение с дискриминационен ефект, както и с процедурата на изместване на доказателствената тежест, въведена от държавата — страна. Понеже държавата — страна по конвенцията, е приела такава процедура, фактът, че не я е приложила, представлява нарушение на правото на жалбоподателката на ефективни средства за защита, включително подходяща компенсация и възстановяване на понесените вреди.

Комитетът за икономически, социални и културни права е отбелязал, че „когато знания за разглежданите факти и събития изцяло или частично имат изключително органите или другият респондент, следва да се

671 ООН, КПРД (2015 г.), Съобщение № 56/2014, CERD/C/88/D/56/2014, 4 декември 2015 г.

счита, че тежестта на доказване носят съответно органите или другият респондент.⁶⁷²

Освен това КПРД препоръчва държавите — страни по конвенцията, да „[р]егулират тежестта на доказване в гражданските производства относно дискриминация въз основа на раса, цвят на кожата, произход и национален или етнически произход, така че когато лице, което не е гражданин, установи *prima facie* случай, в който той или тя е жертва на такава дискриминация, да е задължение на респондента да осигури доказателство за обективна и разумна обосновка за разграничителното третиране“⁶⁷³.

6.2. Обстоятелства, които не са от значение за констатирането на дискриминация

Определени факти, които често придружават примерите за дискриминация, например наличието на предразсъдъци или намерението за дискриминация, в действителност не са от значение, когато се определя дали е удовлетворен правният тест за дискриминация. Това, което трябва да се докаже по дело за дискриминация, е просто наличието на разграничително третиране въз основа на защитено основание, което не е обосновано. Това означава, че няколко допълнителни факта относно ситуации на дискриминация не е необходимо да бъдат доказани, за да се удовлетвори дадена претенция.

Не е необходимо да се доказва, че ответникът е мотивиран от предразсъдък. Следователно не е необходимо да се доказва, че ответникът има „расистки“ или „сексистки“ възгледи, за да бъде доказана дискриминация въз основа на расата или пола. По общия ред нагласите на отделните лица не могат да се регулират, тъй като те са изцяло вътрешни. По този начин могат да

672 Комитет на ООН за икономически, социални и културни права (2009 г.), *Общ коментар № 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (член 2, параграф 2, от Международния пакт за икономически, социални и културни права)*, документ на ООН E/C.12/GC/20, 2 юли 2009 г.

673 ООН, CERD (2005), *General Recommendation No. 30 on discrimination against non-citizens (Обща препоръка № 30 относно дискриминацията срещу лица, които не са граждани)*, точка 24.

се регулират единствено действията, чрез които могат да се проявяват тези нагласи.

Пример: По делото *Feryn*⁶⁷⁴ собственикът на дружеството е заявил, че е приложил това правило, понеже клиентите му (а не той самият) са проявявали резерви да предоставят достъп на „имигранти“ до личните си жилища за времето на извършване на работата. Съдът на ЕС не е разглеждал това като важно за решението дали е била налице дискриминация. Обикновено не е необходимо да се доказва дискриминационен мотив, освен ако няма опит да се докаже възлагането на „престъпление от омраза“, понеже в наказателното право прагът на доказване е по-висок.

Освен това не е необходимо да се докаже, че въпросното правило или практика има за цел да води до разграничително третиране. Тоест, дори и ако публичен орган или частно лице могат да посочат практика с добри намерения или на добра воля, ако ефектът от нея поставя дадена група в неблагоприятно положение, това представлява дискриминация.

Пример: По делото *D.H. и други/Чешката република*⁶⁷⁵ правителството твърди, че системата от „специални училища“ е създадена, за да подпомага образованието на ромските деца чрез преодоляване на езиковите трудности и компенсиране на липсата на предучилищно обучение. ЕСПЧ обаче е установил, че е без значение дали въпросната политика е насочена към ромските деца. За да се докаже дискриминация, е необходимо да се покаже, че те са били непропорционално и негативно засегнати в сравнение с по-голямата част от населението, а не че е съществувало намерение за дискриминация.⁶⁷⁶

Освен това, във връзка с дело относно расова дискриминация и сексуална ориентация, Съдът на ЕС е установил, че не е необходимо да се доказва,

674 Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

675 ЕСПЧ, *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г., точка 79.

676 *Пак там*, точки 175 и 184.

че в действителност има жертва, чиято самоличност може да бъде установена⁶⁷⁷, и предполагаемо това е еднакво приложимо и за други основания за дискриминация при подобни обстоятелства. Макар че според правото на ЕС няма изискване за жертва, чиято самоличност може да бъде установена, това не е така, когато искът се отнася пред ЕСПЧ, където той не би отговарял на критериите за допустимост съгласно член 34 от ЕКПЧ.

Пример: По делото *Feryn*⁶⁷⁸ не е било възможно да се докаже, че някой се е опитал да кандидатства за работно място и е бил отхвърлен, както и не е било възможно да се намери някой, който да каже, че е решил да не кандидатства за работното място поради обявата. С други думи не е имало жертва, чиято „самоличност е можело да бъде установена“, а делото е заведено от белгийски орган в областта на равенството. Съдът на ЕС е заявил, че не е необходимо да се установява самоличността на дискриминирано лице. Това е така, понеже от формулировката на обявата за работа става ясно, че лицата от определен етнически или расов произход няма да пристъпят към кандидатстване, понеже предварително знаят, че няма да бъдат одобрени. Според това би било възможно да се докаже, че доказателството или политиките са дискриминационни, без да е необходимо да се показва реална жертва.

Пример: В случаите на „ситуационно тестване“ лицата често вземат участие, знаейки или очаквайки, че ще бъдат третирани по-неблагоприятно. Основната им цел всъщност не е да получат достъп до въпросната услуга, а да съберат доказателства. Това означава, че тези лица не са „жертви“ в традиционния смисъл. Тяхната задача е да гарантират правоприлагането, вместо да търсят компенсация за понесените вреди. По дело, заведено в Швеция, където група студенти по право са провели ситуационно тестване в нощни клубове и ресторанти, Върховният съд е установил, че участвалите в тестването все пак са можели да заведат производство за дискриминационно третиране. Същевременно присъдените им компенсации за вреди е можело да бъдат намалени, за да отразят факта, че не им е било

677 Съд на ЕС, С-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.; Съд на ЕС, С-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

678 Съд на ЕС, С-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г.

отказано нещо, което всъщност са желаели (т.е. достъп до определено заведение)⁶⁷⁹. Изглежда обаче, че Съдът на ЕС е възприел различен подход спрямо „ситуационното тестване“.

Пример: Делото *Nils-Johannes Kratzer/R+v Allgemeine Versicherung AG*⁶⁸⁰ се отнася до адвокат, кандидатствал за работа единствено с цел да подаде жалба за дискриминация, а не с цел да получи длъжността. Съдът на ЕС е постановил, че това лице не може да се позовава на защитата, предвидена в Директивата за равно третиране в областта на заетостта (2000/78/ЕО) и на Директивата относно равенството между половете (преработена) (2006/54/ЕО), понеже такава ситуация не попада в рамките на определението за „достъп до заетост, до самостоятелна заетост или професия“. Съдът на ЕС е установил също, че това кандидатстване би могло да бъде счтено за злоупотреба с права.

6.3. Роля на статистическите и други данни

Статистическите данни може да изпълняват важна роля в подпомагането на ищеца да породи презумпция за дискриминация. Те са особено полезни за доказване на непряка дискриминация, понеже в тези ситуации въпросните правила или практики са привидно неутрални. Когато това е така, е необходимо да се акцентира върху последиците от правилата или практиките, за да се докаже, че те са пропорционално неблагоприятни за специфичните групи лица в сравнение с други в сходна ситуация. Предоставянето на статистически данни е свързано с изместването на тежестта на доказване: когато например данните сочат, че жените или лицата с увреждане са в особено неблагоприятно положение, държавата трябва да даде убедително алтернативно обяснение на цифрите. **ЕСПЧ** е изразил това по делото *Hoogendijk/Нидерландия*:

„[С]ъдът счита, че ако жалбоподателят може да докаже въз основа на неоторими официални статистически данни наличието на *prima*

679 Швеция, Върховен съд, *Escape Bar and Restaurant/Омбудсман срещу етническата дискриминация* T-2224-07, 1 октомври 2008 г. За резюме на английски език вж.

Европейска мрежа от правни експерти в областта на недискриминацията (2009 г), „Швеция“, *European Anti-Discrimination Law Review*, № 8, юли 2009 г., стр. 68.

680 Съд на ЕС, C-423/15, *Nils-Johannes Kratzer/R+v Allgemeine Versicherung AG*, 28 юли 2016 г.

facie признак за това, че дадено правило, макар и формулирано по неутрален начин, всъщност засяга явно по-висок процент жени, отколкото мъже, е задача на отговорното правителство да покаже, че това е резултат от обективни фактори, които не са свързани с дискриминация въз основа на пола.⁶⁸¹

При разглеждане на статистическите доказателства съдилищата изглежда не са приели строго изискване относно праговете, които трябва да бъдат доказани при установяване на наличието на пряка дискриминация. **Съдът на ЕС** действително подчертава, че трябва да се достигне значителна цифра. В Заключението на генералния адвокат Léger по делото *Nolte* е представено резюме на съдебната практика на Съда на ЕС, в която генералният адвокат заявява във връзка със сексуалната дискриминация:

„[3]а да се счита за дискриминационна, мярката трябва да засяга „далеч по-голям брой жени, отколкото мъже“ [*Rinner-Kühn*⁶⁸²] или „значително по-малък процент мъже, отколкото жени“ [*Nimz*⁶⁸³, *Kowalska*⁶⁸⁴], или „много повече жени, отколкото мъже“ [*De Weerd*⁶⁸⁵].

Делата предполагат, че делът засегнати от мярката жени трябва да бъде специално посочен. По делото *Rinner-Kühn* Съдът е заключил наличието на дискриминационна ситуация, при която процентът на жените е бил 89 %. Следователно в този случай цифрата от 60 % *per se* [...] би била твърде недостатъчна, за да се заключи наличието на дискриминация.⁶⁸⁶

Съответно, когато оценяват статистическите данни, националните съдилища трябва да определят дали те обхващат достатъчно лица, за да се изключат случайности и краткосрочни развития⁶⁸⁷.

681 ЕСПЧ, *Hoogendijk/Нидерландия* (реш.), № 58641/00, 6 януари 2005 г.

682 Съд на ЕС, C-171/88, *Ingrid Rinner-Kühn/FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG*, 13 юли 1989 г.

683 Съд на ЕС, C-184/89, *Helga Nimz/Freie und Hansestadt Hamburg*, 7 февруари 1991 г.

684 Съд на ЕС, C-33/89, *Maria Kowalska/Freie und Hansestadt Hamburg*, 27 юни 1990 г.

685 Съд на ЕС, C-343/92, *M. A. De Weerd, née Roks u др/у/Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen u др/у/у*, 24 февруари 1994 г.

686 Заключение на генералния адвокат Leger от 31 май 1995 г., точки 57–58 по дело на Съда на ЕС, C-317/93, *Inge Nolte/Landesversicherungsanstalt Hannover*, 14 декември 1995 г.

687 Съд на ЕС, C-127/92, *Dr. Pamela Mary Enderby/Frenchay Health Authority u Secretary of State for Health*, 27 октомври 1993 г.

Пример: Дело⁶⁸⁸ от Дания се отнася до освобождавания от работа в правителствена агенция поради нуждата от намаляване на работната сила. Всички освободени служители са навършили 50-годишна възраст. Двамата жалбоподатели са заявили, че са били дискриминирани въз основа на тяхната възраст. Върховният съд е заявил, че допускане за дискриминация поради възрастта би могло да се установи посредством статистическа информация. Той обаче е установил, че редица служители в правителствената агенция, които са били по-възрастни от жалбоподателите, не са били освободени по време на процеса по намаляване на работната сила. Въз основа на това Съдът е заключил, че в този случай статистическите данни относно възрастта на освободените служители, както и информацията относно възрастовия състав в правителствената агенция, не са спомогнали да се установят факти, които представляват евентуална дискриминация.

Пример: По делата *Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main* и *Silvia Becker/Land Hessen*⁶⁸⁹ служителка на непълнен работен ден твърди, че е била дискриминирана въз основа на пола. Поради разликата в платимите пенсии, която не е била формирана въз основа на разликата в отработеното време, служителите на непълнен работен ден на практика са получавали по-малко заплащане, отколкото служителите на пълен работен ден. Представени са статистически данни, за да се докаже, че 87,9 % от служителите на непълнен работен ден са били жени. Понеже мярката, макар и неутрална, непропорционално на мъжете е засегнала жените по неблагоприятен начин, Съдът на ЕС е приел, че тя е породила презумпция за непряка дискриминация въз основа на пола. По подобен начин като достатъчно по делото *Gerster* е прието неблагоприятното положение, в което се намират работниците на половин работен ден, от които 87 % са били жени⁶⁹⁰.

688 Дания, Върховен съд, *дело 28/2015*, 14 декември 2015 г., вж. резюмето на английски език в: *European Equality Law Review (Преглед на европейското право в областта на равноправието)* (2016 г.), том 1, стр. 84.

689 Съд на ЕС, съединени дела C-4/02 и C-5/02, *Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main (C-4/02)* и *Silvia Becker/Land Hessen (C-5/02)*, 23 октомври 2003 г.

690 Съд на ЕС, C-1/95, *Hellen Gerster/Freistaat Bayern*, 2 октомври 1997 г.

Пример: По делото *Lourdes Cachaldora Fernández/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*⁶⁹¹ жалбоподателката е плащала вноски в испанската социалноосигурителна схема в продължение на почти 40 години. През този период заетостта ѝ е била главно на пълен работен ден, освен между 1998 г. и 2005 г. когато първо е назначена на непълен работен ден, а след това е била безработна. През 2010 г. е подала молба за пенсия за инвалидност. Според съответното право пенсията за инвалидност е изчислена въз основа на осемгодишния период преди възникване на събитието, довело до инвалидност. Работниците, които са били заети на половин работен ден в периода непосредствено предшестваш период на безработица, са получавали намалена пенсия за инвалидност. Намалението е било в резултат от прилагането на коефициента за работа на непълно работно време. Следователно чрез този метод на изчисление пенсията за инвалидност на ищцата е била значително намалена. Запитващата юрисдикция е попитала дали съответната национална разпоредба е можело да се счита за дискриминационна спрямо работниците, назначени на непълен работен ден в периода непосредствено преди прекъсването на вноските им в испанската социалноосигурителна схема. Тя се е позовала на факта, че предвид това, че в Испания жените служители на непълен работен ден са били много повече от мъжете, особено засегнати от тази разпоредба са били жените. Съдът на ЕС обаче е отбелязал, че тези разпоредби не са се прилагали към всички работници на непълен работен ден. Те са се прилагали само към ограничена група работници, включително ищцата, които след период на заетост на непълен работен ден са имали пропуск във вноските си през референтния период от осем години. Следователно общите статистически данни относно работниците на непълно работно време, разгледани като цяло, не са били от значение при установяването дали жените са по-силно засегнати от разпоредбите на испанското право, отколкото мъжете.

Пример: Делото *Seymour-Smith*⁶⁹² се отнася до закон на Обединеното кралство, свързан с несправедливо уволнение, от което специално защитени са били лицата, работили повече от две години без

691 Съд на ЕС, C-527/13, *Lourdes Cachaldora Fernández/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)* [голям състав], 14 април 2015 г.

692 Съд на ЕС, C-167/97, *Regina/Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith u Perez*, 9 февруари 1999 г.

прекъсване при даден работодател. Жалбоподателят е заявил, че това е косвена дискриминация въз основа на пола, понеже жените е по-малко вероятно от мъжете да отговарят на този критерий. Това дело е интересно, понеже Съдът на ЕС е предложил, че и по-ниско ниво на непропорционалност все пак би могло да докаже непряка дискриминация, „ако разкрива трайно и сравнително постоянно несъответствие за дълъг период между мъжете и жените“. Във връзка с конкретните факти по това дело обаче Съдът на ЕС е посочил, че представените статистически данни, според които критерия са изпълнили 77,4 % от мъжете и 68,9 % от жените, не доказват, че значително по-малък процент жени биха могли да спазят това правило.

Сходен подход може да бъде намерен в съдебната практика на **ЕСПЧ**.

Пример: По делото *Di Trizio/Швейцария*⁶⁹³ на жалбоподателката, която е била на пълен работен ден, се е наложило да спре да работи поради болки в гърба. Отпуснато ѝ е обезщетение за нетрудоспособност, което е преустановено, след като тя е родила. Компетентните органи са взели решението относно нейното право на обезщетение въз основа на „комбинирания“ метод. Те са приели, че дори и без нейната неработоспособност, тя е нямало да работи на пълен работен ден след раждането на децата си. ЕСПЧ е отбелязал, че работодателката вероятно е щяла да получи частично обезщетение за нетрудоспособност, ако е работела на пълен работен ден или е посветила цялото си време на домакинството си. Освен това ЕСПЧ се е позовал на статистиката, която доказва, че 97 % от лицата, засегнати от комбинирания метод, са били жени, желаещи да намалят работните си часове след раждане на дете. Следователно статистическите данни са осигурили достатъчна и надеждна информация, за да се установи презумпция за непряка дискриминация.

Пример: Делото *D.H. и други/Чешката република*⁶⁹⁴ е свързано с жалби от жалбоподатели от ромски произход относно изключването на децата им от масовата образователна система и записването им в „специални“ училища, предназначени за лица със затруднения при ученето, въз основа на ромския им етнос. Разпределянето на ромските деца

693 ЕСПЧ, *Di Trizio/Швейцария*, № 7186/09, 2 февруари 2016 г.

694 ЕСПЧ, *D.H. и други/Чешката република* [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г.

в „специални“ училища е било въз основа на използването на тестове за интелектуален капацитет. Въпреки тази привидно „неутрална“ практика самото естество на тестовете е затруднило ромските деца да постигнат задоволителни резултати и да влязат в масовата образователна система. ЕСПЧ е установил, че това се доказва от позоваване на статистически доказателства, които показват особено големия дял ученици от ромски произход, записани в „специални училища“. Представените от жалбоподателите данни, свързани с конкретния им географски регион, са предполагали, че 50 до 56 % от учениците в специалните училища са били роми, докато те представляват едва около 2 % от общото учещо се население. Извлечените от междуправителствени източници данни предполагат, че от 50 до 90 % от ромите като цяло са посещавали специални училища в страната. ЕСПЧ е установил, че, макар данните да не са точни, те разкриват, че броят на засегнатите ромски деца е „непропорционално висок“ спрямо състава им в населението като цяло⁶⁹⁵.

Пример: По делото *Абду/България*⁶⁹⁶ жалбоподателят и неговият приятел, и двамата судански граждани, са попаднали в сбиване с двама български младежи. Според жалбоподателя те са били атакувани от двамата млади мъже, които са отправяли към тях расистки изказвания. Производството срещу нападателите е било прекратено въз основа на това, че не е било възможно да се установи кой е започнал сбиването и какви са били мотивите му. Органите не са разпитали свидетелите, нито предполагаемите нападатели относно възможен расистки мотив на техните действия. ЕСПЧ е установил, че органите са имали доказателства за възможен расистки мотив и не са провели ефективно разследване за това. В своето решение ЕСПЧ се е позовал на национални и международни доклади относно расисткото насилие в България, които разкриват, че българските органи като цяло не разследват расисткия характер на тези случаи.

Изглежда може да е възможно да се докаже, че защитена група е непропорционално засегната дори и когато не са налични статистически данни, но наличните ресурси са надеждни и подкрепят този анализ.

695 *Пак там*, точки 18 и 196–201.

696 ЕСПЧ, *Абду/България*, № 26827/08, 11 март 2014 г.

Пример: Делото *Opuz/Турция* е свързано с мъж с история на домашно насилие, който неколккратно се е отнасял жестоко към своята съпруга и нейната майка, като в крайна сметка е убил майката⁶⁹⁷. ЕСПЧ е установил, че държавата не е защитила жалбоподателката и нейната майка от нехуманното и унизително третиране, както и живота на последната. Установил е също, че държавата е дискриминирала жалбоподателките, понеже това, че не е предложила адекватна защита, се е дължало на факта, че те са жени. Той е стигнал до това заключение отчасти въз основа на доказателството, че жертвите на домашно насилие са главно жени, а цифрите показват сравнително ограниченото използване от националните съдилища на правомощията си да издават заповеди с цел защита на жертвите на насилие в дома им. Интересното в този случай е, че на ЕСПЧ не са представени статистически данни, които да сочат, че жертвите на домашно насилие са главно жени, и действително е отбелязано заявлението на „Амнести интернешънъл“, че в тази връзка няма надеждни данни. ЕСПЧ по-скоро е бил готов да приеме оценката на „Амнести интернешънъл“ — уважавана национална НПО — и на Комитета на ООН за премахване на дискриминацията по отношение на жените, че насилието над жените е значителен проблем в Турция.

Трябва да се отбележи, че не винаги са необходими статистически данни, за да се докажат случаите на непряка дискриминация. Дали са необходими статистически данни, за да се докаже даден иск, зависи от фактите по делото. По-специално може да е достатъчно доказателство за практиките или вярванията на другите лица, които принадлежат към същата защитена категория.

Пример: По делото *Oršuš i други/Хърватия*⁶⁹⁸ в някои училища са създадени класове, следващи опростена учебна програма в сравнение с нормалните класове. Твърди се, че тези класове съдържат непропорционално висок брой ученици от ромски произход и следователно това представлява непряка дискриминация въз основа на етноса. Според правителството тези класове са създадени въз основа на нивото на владеене на хърватски език и при достигане

697 ЕСПЧ, *Opuz/Турция*, № 33401/02, 9 юни 2009 г.

698 ЕСПЧ, *Oršuš i други/Хърватия* [голям състав], № 15766/03, 16 март 2010 г., точки 152–153.

на адекватно ниво на владеене на езика учениците се прехвърлят в основните класове. ЕСПЧ е установил, че за разлика от делото *D.H.*, статистическите данни сами по себе си не са породили презумпция за дискриминация. В едно училище 44 % от учениците са роми, а 73 % посещават клас само за роми. В друго училище 10 % са роми, а 36 % от тях посещават клас само за роми. С това се потвърждава, че няма обща политика за автоматично разпределяне на ромите в отделни класове. ЕСПЧ обаче е заявил също, че е възможно да се установи наличие на непряка дискриминация, без да се прави позоваване на статистически данни. Тук е факт, че мярката за разпределяне на децата в отделни класове въз основа на недостатъчно доброто им владеене на хърватски език е приложена само към учениците от ромски произход. Съответно това поражда презумпция за разграничително третиране.

Важно е също да се отбележи, че данните и статистиката могат да бъдат сравнявани само ако са налични. В този контекст **съгласно правото на ЕС** през март 2014 г. Комисията е публикувала препоръка⁶⁹⁹, в която подчертава прозрачността относно заплащането. Препоръката има за цел да предлага мерки, с които държавите членки да улесняват обширната прозрачност в дружествата, например подобряване на условията, чрез които служителите могат да получават информацията относно заплащането или създаването на доклади относно заплащането, както и неутрални по отношение на половете системи за професионално категоризиране от страна на дружествата, наред с другото.

Също така, според **ЕКСП**, държавите – страни по нея – трябва да насърчават положителни мерки за премахване на неравнопоставеността в заплащането, включително мерки за подобряване на качеството и покритието на статистиката за заплащането⁷⁰⁰.

699 Препоръка 2014/124/ЕС на Европейската комисия от 7 март 2014 г. относно укрепването чрез прозрачност на принципа на равното заплащане за мъжете и жените, ОВ L 69, 8.3.2014 г.

700 ЕКСП, Заключение XVII-2 (2005 г.), Чешка република.

6.4. Прилагане на правото в областта на недискриминацията

Ключови въпроси

- Антидискриминационното право може да бъде прилагано чрез завеждане на гражданско, административно или наказателно производство срещу предполагаемия дискриминатор.
- Приложимите санкции трябва да бъдат ефективни, пропорционални и възпиращи, но държавите членки имат свободата да избират между различни адекватни мерки.

Антидискриминационните закони могат да бъдат прилагани чрез граждански, административни или наказателни производства. В гражданското производство жертвата на дискриминация може да получи компенсация, докато целта на наказателното производство е наказанието на дискриминаторите.

В рамките на правото на ЕС директивите в областта на недискриминацията задължават държавите членки да въведат съдебни и/или административни процедури по линия на директивите относно равенството⁷⁰¹. Освен това е предвидено, че санкциите, които може да включват плащането на компенсация на жертвата, трябва да бъдат ефективни, пропорционални и възпиращи⁷⁰². Съдът на ЕС неколкратно е подчертавал нуждата от ефективни санкции, които са важен инструмент за възпиране и санкциониране на случаите на дискриминация. Тежестта на санкциите трябва да съответства на сериозността на нарушенията. В Директивата за равно третиране в областта на заетостта обаче не е предвидена специфична санкция; на държавите членки е оставена свободата да избират между различните решения, подходящи за постигане

701 Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 9, параграф 1; Директива относно равенството между половете (преработена), член 17, параграф 1; Директива относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги, член 8, параграф 1; Директива за равенството между расите, член 7, параграф 1.

702 Директива за равно третиране в областта на заетостта, член 17; Директива за равенството между расите, член 15.

на нейната цел⁷⁰³. И все пак, ако държава членка избере да санкционира дискриминацията чрез предоставяне на компенсация, тя трябва да бъде адекватна на претърпяната вреда и следователно да възлиза на повече от чисто номинално възнаграждение, за да се гарантира, че е ефективна и че има възпиращ ефект.

Приложимите санкции трябва да бъдат ефективни, пропорционални и възпиращи дори и в случаите, в които няма жертва, чиято самоличност може да бъде установена⁷⁰⁴. Това означава, че подходът на ЕС към средствата за защита надхвърля традиционния правен подход, основан на индивидуални права.

В някои случаи за адекватна правна защита от дискриминация може да са необходими наказателни мерки.

Пример: По делото *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*⁷⁰⁵ (разгледано в [раздели 4.1, 5.3 и 6.1](#)) относно дискриминационни коментари, отправени от спонсора на футболен клуб, Съдът на ЕС е заявил, че една чисто символична санкция не може да се счита за съвместима с изискването за ефективни, пропорционални и възпиращи санкции. Националният съд обаче е трябвало да установи дали според обстоятелствата по делото писменото предупреждение е отговаряло на критериите. Освен това Съдът на ЕС е подчертал, че в рамките на националните разпоредби всяко налично средство за защита в случаи на дискриминация следва само по себе си да отговаря на критериите за ефективност, пропорционалност и възпиране.

Пример: По делото *María Auxiliadora Arjona Camacho/Securitas Seguridad España, SA*⁷⁰⁶ националното производство се отнася до определянето на наказателни обезщетения на г-жа Аржона Самасчо вследствие на уволнението ѝ, което представлява дискриминация въз основа на пола.

703 Съд на ЕС, дело 14/83, *Sabine von Colson u Elisabeth Kamann/Land Nordrhein-Westfalen*, 9 април 1984 г.

704 Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г., точка 36; Съд на ЕС, C-54/07, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV*, 10 юли 2008 г., точки 23–25.

705 Съд на ЕС, C-81/12, *Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării*, 25 април 2013 г.

706 Съд на ЕС, C-407/14, *María Auxiliadora Arjona Camacho/Securitas Seguridad España, SA*, 17 декември 2015 г.

Съдът на ЕС е установил, че компенсацията трябва да покрива изцяло претърпените загуби и вреди. Обезщетения, които надхвърлят пълната компенсация за загубите и вредите обаче и представляват наказателни мерки, са разрешени, но не задължителни съгласно Директивата за равното третиране.

Съгласно ЕКПЧ държавите са задължени да дават възможност на жалбоподателите да получават адекватно и достатъчно изпълнение на решенията на националните съдилища. Съответно неизпълнението на съдебно решение може да представлява нарушение на ЕКПЧ.

Пример: По делото *García Mateos/Испания*⁷⁰⁷ е отхвърлена молбата на жалбоподателката да бъде намалено работното ѝ време, за да се грижи за сина си. Испанският конституционен съд е потвърдил, че жалбоподателката е била дискриминирана въз основа на пола и е върнал делото на Съда по заетостта, който отново е отхвърлил делото на жалбоподателката. След това Конституционният съд е установил, че предходното решение е било неправилно изпълнено, и е обявил за недействително и невалидно второто решение, взето от Съда по заетостта. Той обаче е решил, че не е необходимо делото да се връща към по-нискоинстанционния съд, тъй като междувременно синът на жалбоподателката е навършил шестгодишна възраст и би било безсмислено да се взема ново решение. Освен това той е отбелязал, че в съответното национално законодателство не е предвидено осигуряването на компенсация. ЕСПЧ е подчертал, че въпреки двете решения в полза на жалбоподателката националният съд не е осигурил правна защита, и е установил нарушение на член 6, параграф 1 във връзка с член 14 от Конвенцията.

Пример: По делото *Hulea/Румъния*⁷⁰⁸ на жалбоподателя е отказан отпуск за отглеждане на дете. Конституционният съд е заявил, че въпросната законодателна разпоредба нарушава принципите на недискриминация въз основа на пола, но е отказал да му отпусне компенсация. ЕСПЧ е установил нарушение на член 14 във връзка с член 8 от ЕСПЧ, понеже съдилищата не са предоставили достатъчно причини за решението му да не отсъди компенсация.

707 ЕСПЧ, *García Mateos/Испания*, № 38285/09, 19 февруари 2013 г.

708 ЕСПЧ, *Hulea/Румъния*, № 33411/05, 2 октомври 2012 г.

Също така неизпълнението на решение, взето от ЕСПЧ, с което се установява нарушение на ЕКПЧ, може да представлява ново нарушение на Конвенцията.

Пример: По делото *Sidabrasu дпузу/Лумба*⁷⁰⁹ тримата жалбоподатели са изразили оплакване от това, че Литва не е отменила законодателството, според което на бивши агенти на КГБ е забранено да работят в определени сфери на частния сектор въпреки решенията на ЕСПЧ в тяхна полза⁷¹⁰. Що се отнася до третия жалбоподател, ЕСПЧ е отбелязал признаването от националните съдилища на това, че уволнението му е било в противоречие на Конвенцията, и изрично е заявил, че докато е в сила Законът относно КГБ, е възможно да не бъде разрешен въпросът за връщането му на работа. Предвид това заявление и липсата на обосновка държавата не е успяла да докаже убедително, че позоваването от националните съдилища на Закона относно КГБ не е било решаващият фактор във формирането на правното основание за отхвърляне на искането за връщане на работа на третия жалбоподател. Следователно е имало нарушение на член 14 във връзка с член 8. За разлика от това ЕСПЧ е установил, че първият и вторият жалбоподател не са доказали по убедителен начин, че са били дискриминирани след решенията на ЕСПЧ по предишното им дело. Първият жалбоподател е бил безработен по основателни причини, по-специално тъй като не е притежавал необходимите квалификации, докато вторият жалбоподател никога не кандидатствал за други работни места в частния сектор.

Освен това, в контекста на правото на живот и защита от изтезания, нехуманно или унижително третиране или наказание, съгласно членове 2 и 3 от ЕКПЧ държавата също има задължението да разследва ефективно твърденията за малтретиране, което включва също твърденията, че само по себе си малтретирането е било дискриминационно, мотивирано например от расизъм⁷¹¹. Това е разгледано в [раздел 2.6 относно престъпленията от омраза](#).

709 ЕСПЧ, *Sidabras u дпузу/Лумба*, № 50421/08 и 56213/08, 23 юни 2015 г.

710 ЕСПЧ, *Sidabras u Džiautas/Лумба*, № 55480/00 и 59330/00, 27 юли 2004 г. и ЕСПЧ, *Rainys u Gasparavičius/Лумба*, № 70665/01 и 74345/01, 7 април 2005 г.

711 ЕСПЧ, *Turan Cakir/Белгия*, № 44256/06, 10 март 2009 г.

Съдебна практика

Избрана съдебна практика на Европейския съд по правата на човека и на Съда на Европейския съюз

Равенство и недискриминация

ЕСПЧ

Khamtokhu u Aksenchik/Русия [голям състав], № 60367/08 и № 961/11, 2017 г. (налагане на доживотна присъда)

Pichkur/Украйна, № 10441/06, 2013 г. (изплащане на пенсия в зависимост от местопребиваването)

Savez crkava "Riječ života" u drugu/Хърватия, № 7798/08, 2010 г. (религиозна общност, на която са отнети определени права)

Съд на ЕС

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u drugu/Conseil des ministres [голям състав], C-236/09, 2011 г. (разлики в обстоятелствата при застрахователните премии и обезщетенията между мъжете и жените)

Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u drugu [голям състав], C-571/10, 2012 г. (отнемане на жилищни помощи от граждани на трети държави)

Пряка дискриминация

ЕСПЧ

Burden/Обединеното кралство [голям състав], № 13378/05, 2008 г. (отказ от предоставяне на освобождаване от данък върху наследството на съвместно живеещи сестри)

Guberina/Хърватия, № 23682/13, 2016 г. (дискриминационно третиране поради увреждане на детето на жалбоподателката)

ЕКСП

Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия, жалба № 91/2013, 2015 г. (дискриминация на практикуващи лекари, които не са повдигнали съзнателни възражения във връзка с предоставянето на услуги по извършване на аборти)

Съд на ЕС

Debra Allonby/Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional u Secretary of State for Education and Employment, C-256/01, 2004 г. (различни условия на труд в резултат на заетост във външно дружество)

Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013 г. (изключване на партньорите от един пол в граждански съюз от предимствата, ограничени до сключили брак служители)

P/S u Cornwall County Council, C-13/94, 1996 г. (уволнение след смяна на пола)

S. Coleman/Attridge Law u Steve Law [голям състав], C-303/06, 2008 г. (неблагоприятно третиране на служител – майка на дете с увреждане)

Sarah Margaret Richards/Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006 г. (възраст, която дава право на пенсия в случай на трансполова жена)

Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen [голям състав], C-267/06, 2008 г. (изключване на партньори в регистрирано партньорство от наследствена пенсия)

Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern, C-356/12, 2014 г. (различни условия за различни категории шофьорски книжки)

Непряка дискриминация

ЕСПЧ

D.H./Чешката република [голям състав], № 57325/00, 2007 г. (настаняване на ромски деца в специални училища)

ЕКСП

European Action of the Disabled (АЕН)/Франция, жалба № 81/2012, 2013 г. (ограничени държавни средства за образованието на деца и подрастващи с аутизъм)

Съд на ЕС

Isabel Elbal Moreno/Instituto Nacional de la Seguridad Social, Tesorería General de la Seguridad Social, C-385/11, 2012 г. (ограничено право на пенсия на работник на непълно работно време)

Johann Odar/Baxter Deutschland GmbH, C-152/11, 2012 г. (гъвкава компенсация при уволнение, изплащана на работниците с увреждания съгласно социален план)

„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], C-83/14, 2015 г. (поставяне на електромери в населен от роми район)

Множествена и комбинирана дискриминация

ЕСПЧ

B.S./Испания, № 47159/08, 2012 г. (неспазване на задължението за извършване на щателна проверка на твърдения за малтретиране от полицията)

Carvalho Pinto de Sousa Morais/Португалия [голям състав], № 17484/15, 2017 г. (дискриминационно решение за намаление на компенсацията, отпусната на 50-годишна жена във връзка с медицинска грешка)

S.A.S./Франция [голям състав], № 43835/11, 2014 г. (забрана за носене на було)

Съд на ЕС

David L. Parris/Trinity College Dublin и други, C-443/15, 2016 г. (изплащане на наследствена пенсия на гражданския партньор от същия пол)

Тормоз и подбуждане към дискриминация

ЕСПЧ

Catan и други/Молдова и Русия [голям състав], № 43370/04, № 18454/06 и № 8252/05, 2012 г. (тормоз над ученици)

Dorđević/Хърватия, № 41526/10, 2012 г. (тормоз над мъж с увреждания и неговата майка)

Съд на ЕС

Carina Skareby/Европейска комисия, F-42/10, 2012 г. (психологически тормоз от пряк ръководител)

CQ/Парламент, F-12/13, 2014 (психологически тормоз)

Q/Комисия на Европейските общности, F-52/05, 2008 г. (психологически тормоз)

S. Coleman/Attridge Law и Steve Law [голям състав], C-303/06, 2008 г. (неблагоприятно третиране на служител – майка на дете с увреждане)

Специфични мерки

ЕСПЧ

Çam/Turkey, № 51500/08, 2016 г. (отказ на музикално училище да приеме ученичка въз основа на увреденото ѝ зрение)

Horváth и Kiss/Унгария, № 11146/11, 2013 г. (настаняване на ромски деца в специални училища)

ЕКСП

The Central Association of Carers in Finland/Финландия, жалба № 71/2011, 2012 г. (система на ценообразуване за дългосрочните услуги по предоставяне на грижи за възрастни лица във Финландия)

Съд на ЕС

Eckhard Kalanke/Freie Hansestadt Bremen, C-450/93, 1995 г. (приоритет за жените, кандидатстващи за позиции или повишения)

Hellmut Marschall/Land Nordrhein-Westfalen, C-409/95, 1997 г. (приоритет за жените, кандидатстващи за позиции или повишения)

Katarina Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist, C-407/98, 2000 г. (приоритет за жените, кандидатстващи за позиции или повишения)

Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, C-173/13, 2014 г. (ранно пенсиониране за жените държавни служители)

Престъпления от омраза/Слово на омразата

ЕСПЧ

Delfi AS/Естония [голям състав], № 64569/09, 2015 г. (отговорност на онлайн новинарски портал за обидни коментари, отправяни от анонимни трети страни)

Halime Kiliç/Турция, № 63034/11, 2016 г. (домашно насилие)

Identoba u други/Грузия, № 73235/12, 2015 г. (хомофобски атаки над участници в събрание на ЛГБТ лица)

M'Vala M'Vala/Франция (реш.), № 25239/13, 2015 г. (изразяване на омраза и антисемитизъм)

Perinçek/Швейцария [голям състав], № 27510/08, 2015 г. (отричане на геноцида над арменския народ, извършен от Османската империя)

Škorjanec/Хърватия, № 25536/14, 2017 г. (расово мотивирано насилие)

Virabyan/Армения, № 40094/05, 2012 г. (неблагоприятно третиране въз основа на политически възгледи)

Обосновка за по-неблагоприятно третиране

Съд на ЕС

Abercrombie & Fitch Italia Srl/Antonino Bordonaro, C-143/16, 2017 г. (автоматично уволнение на 25-годишна възраст)

Asma Bougnaoui u Association de défense des droits de l'homme (ADDH)/Micropole SA [голям състав], C-188/15, 2017 г. (носене на ислямска забрадка на работа)

Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, Case 222/84, 1986 г. (отказ на служителка на полицията да ѝ бъде подновен договорот и да ѝ се осигури обучение за използване на огнестрелни оръжия)

Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014 г. (възрастова граница от 30 години за назначаване на местни полицаи)

Silke-Karin Mahlburg/Land Mecklenburg-Vorpommern, C-207/98, 2000 г. (ограничения върху условията на труд за бременни жени)

Tanja Kreil/Bundesrepublik Deutschland, C-285/98, 2000 г. (ограничение на достъпа на жени до военни длъжности, свързани с използването на огнестрелни оръжия)

Ute Kleinsteuber/Mars GmbH, C-354/16, 2017 г. (изчисление на пенсията за рано пенсиониране за работник на непълно работно време)

Заетост

ЕСПЧ

Danilenkov u други/Русия, № 67336/01, 2009 г. (тормоз на работното място заради профсъюз)

I.V./Гърция, № 552/10, 2013 г. (уволнение на ХИВ позитивен служител)

Съд на ЕС

Asociația Accept. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 г. (хомофобски забележки от спонсор на футболен клуб)

Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres, C-267/12, 2013 г. (изключване на встъпването от партньори в еднополов граждански съюз от специални предимства, ограничени единствено до служителите при встъпване в брак)

J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën, C-548/15, 2016 г. (данъчно третиране на разходите за професионално обучение)

Jennifer Meyers/Adjudication Officer, C-116/94, 1995 г. (метод на изчисляване на допустимостта на самотни родители за семеен кредит)

Julia Schnorbus/Land Hessen, C-79/99, 2000 г. (приоритет за ръководна длъжност на кандидати от мъжки пол, които са положили военна служба)

Jürgen Römer/Freie und Hansestadt Hamburg, C-147/08, 2011 г. (допълнителни пенсии, налични само за сключили брак двойки)

Nadežda Riežniece/Zemkopības ministrija and Lauku atbalsta dienests, C-7/12, 2013 г. (уволнение след ползване на отпуск за отглеждане на дете)

Производство по иск на С., C-122/15, 2016 г. (допълнителен данък върху доходите от пенсия)

Социални грижи и обществено осигуряване

ЕСПЧ

Andrle/Чешката република, № 6268/08, 2011 г. (различна пенсионна възраст за мъжете и жените)

Vah/Обединеното кралство, № 56328/07, 2011 г. (отказ за помощ във връзка с настаняване поради статут на имигрант)

Gougi/Франция (реш.), № 41069/11, 2017 г. (обезщетение за увреждане, зависимо от местожителството)

Stummer/Австрия [голям състав], № 37452/02, 2011 г. (труд, полаган в затвора)

Съд на ЕС

Anita Cristini/Société nationale des chemins de fer français, дело 32-75, 1975 г. (отказ от предоставяне на разрешителни за пътуване за големи семейства поради друго гражданство)

Elodie Giersch u дръзу/État du Grand-Duché de Luxembourg, C-20/12, 2013 г. (финансова помощ за висше образование, отпускана в зависимост от местожителството)

Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen/Jovanna García-Nieto u дръзу, C-299/14, 2016 г. (отказ от изплащане на помощи за покриване на разходи по издръжката през първите три месеца от пребиваването в Германия)

X., C-318/13, 2014 г. (различно ниво на обезщетението за увреждане, изплащано на мъжете и жените)

Образование

ЕСПЧ

Çam/Turkey, № 51500/08, 2016 г. (отказ на музикално училище да приеме ученичка въз основа на увреденото ѝ зрение)

Пономарьови/България, № 5335/05, 2011 г. (училищни такси за чужденци)

Съд на ЕС

Donato Casagrande/Landeshauptstadt München, дело 9-74, 1974 г. (стипендии за образование)

Laurence Prinz/Region Hannover и Philipp Seeberger/Studentenwerk Heidelberg, съединени дела C-523/11 и C-585/11, 2013 г. (стипендии за образование)

Mohamed Ali Ben Alaya/Bundesrepublik Deutschland, C-491/13, 2014 г. (отказ от влизане на студент, гражданин на трета държава)

Комисия на Европейските общности/Република Австрия, C-147/03, 2005 г. (прием в университета за притежатели на австрийски и чуждестранни дипломи)

Достъп до предоставяне на стоки и услуги, включително жилищно настаняване

ЕСПЧ

Hunde/Нидерландия (реш.), № 17931/16, 2016 г. (отказ от убежище и социална помощ на неуспешен кандидат за убежище)

Vrontou/Кунър, № 33631/06, 2015 г. (дискриминационен отказ от предоставяне на карта на бежанец)

Молдова и други/Румъния (№ 2), № 41138/98 и № 64320/01, 2005 г. (право на дом)

ЕКСП

Conference of European Churches (CEC)/Нидерландия, жалба № 90/2013, 2014 г. (задължение за предоставяне на настаняване на деца и пълнолетни мигранти)

European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA)/Нидерландия, жалба № 86/2012, 2014 г. (достъп до спешна помощ на пълнолетни мигранти в ситуация на нередовност)

Съд на ЕС

Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) и други [голям състав], C-571/10, 2012 г. (отнемане на жилищни помощи от граждани на трети държави)

„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], C-83/14, 2015 г. (поставяне на електромери в населен от роми район)

Достъп до правосъдие

ЕСПЧ

Анакомба Yula/Белгия, № 45413/07, 2009 г. (ограничена правна помощ за нередовни мигранти)

Молдова и други/Румъния (№ 2), № 41138/98 и № 64320/01, 2005 г. (условия на живот на жалбоподателите)

Параскева Тодорова/България, № 37193/07, 2010 г. (отказ от преустановяване на изпълнение на наказание въз основа на ромския произход на жалбоподателката)

Право на зачитане на личния и семейния живот

ЕСПЧ

A.H. и други/Русия, № 6033/13 и 22 други молби, 2017 г. (осиновяване на руски деца от граждани на САЩ)

Kasper Nowakowski/Полша, № 32407/13, 2017 г. (ограничен контакт със сина му поради увреждането на жалбоподателя)

Рајиќ/Хърватия, № 68453/13, 2016 г. (отказ от предоставяне на разрешително за пребиваване поради хомосексуален партньор)

Vallianatosu други/Гърция [голям състав], № 29381/09 и 32684/09, 2013 г. (забрана на гражданските съюзи за еднополови двойки)

X и други/Австрия [голям състав], № 19010/07, 2013 г. (осиновяване на детето на партньора от хомосексуално лице)

Съд на ЕС

Malgožata Runevič-Vardyn u Łukasz Paweł Wardyn/Vilniaus miesto savivaldybės administracija u други, C-391/09, 2011 г. (правила относно изписването на фамилните имена на официалния национален език)

Pedro Manuel Roca Álvarez/Sesa Start España ETT SA, C-104/09, 2010 г. (отказ от предоставяне на отпуск за баща, понеже майката на детето е самостоятелно заето лице)

Политическо участие

ЕСПЧ

Partei Die Friesen/Германия, № 65480/10, 2016 г. (избирателни прагове)

Pilav/Босна и Херцеговина, № 41939/07, 2016 г. (невъзможност за явяване на избори за президент поради местожителство)

Наказателноправни въпроси

ЕСПЧ

D.G./Ирландия, № 39474/98, 2002 г.; ЕСПЧ, *Voamat/Белгия*, № 9106/80, 1988 г. (задържане на непълнолетни лица)

Martzaklis u други/Гърция, № 20378/13, 2015 г. (условия за задържане на ХИВ позитивни лица)

Stasi/Франция, № 25001/07, 2011 г. (малтретиране в затвора поради хомосексуалността на жалбоподателя)

Съд на ЕС

Aleksei Petruhhin/Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra [голям състав], C-182/15, 2016 г. (екстрадиция в трета държава на гражданин на ЕС, който упражнява свобода на движение)

Производство по дело относно изпълнението на европейска заповед за арест, издадена срещу João Pedro Lopes Da Silva Jorge [голям състав], C-42/11, 2012 г. (неизпълнение на заповеди за арест)

Пол

ЕСПЧ

Andrle/Чешката република, № 6268/08, 2011 г. (различна пенсионна възраст за мъжете и жените)

Emel Boyraz/Турция, № 61960/08, 2014 г. (уволнение на жена от длъжността служител по сигурността)

Konstantin Markin/Русия [голям състав], № 30078/06, 2012 г. (ограничаване на родителския отпуск за мъжете военен персонал)

Ünal Tekeli/Турция, № 29865/96, 2004 г. (предаване на децата на фамилните имена на родителите)

Съд на ЕС

Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u други/Conseil des ministres [голям състав], C-236/09, 2011 г. (специфични за половете рискови фактори в застрахователните договори)

C. D./S. T. [голям състав], C-167/12, 2014 г. (отказан отпуск по майчинство на жена, която е имала дете чрез заместващо майчинство)

Gabrielle Defrenne/Soci t  anonyme belge de navigation a rienne Sabena, Дело 43-75, 1976 г. (по-ниски заплати за жените работници)

Kathleen Hill u Ann Stapleton/The Revenue Commissioners and Department of Finance, C-243/95, 1998 г. (схема за поделяне на работното място, която косвено оказва неблагоприятно влияние върху жените)

Konstantinos Maistrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaionaton, C-222/14, 2015 г. (право на отпуск за отглеждане на дете за мъж, чиято жена е безработна)

M. A. De Weerd, n e Rok u  ryzu/Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen u  ryzu, C-343/92, 1994 г. (обезщетение за неработоспособност, което непряко дискриминира жените)

Margaret Kenny u  p./Minister for Justice, Equality and Law Reform u  ryzu, C-427/11, 2013 г. (по-ниски заплати за жени работници)

Z./A Government department u The Board of Management of a Community School [голям състав], C-363/12, 2014 г. (отказ на отпуск по майчинство на жена, която има дете чрез заместващо майчинство)

Полова идентичност

ЕСПЧ

Hämäläinen/Финландия [голям състав], № 37359/09, 2014 г. (отказ на заявителката от промяна на идентификационния номер за лице от мъжки пол с такъв за женски пол, след като е преминала своята операция за смяна на пола, освен ако бракът ѝ не бъде променен на съвместно съжителство)

Van K ck/Германия, № 35968/97, 2003 г. (възстановяване на разходите за операция за смяна на пола и хормонално лечение)

Y.Y./Турция, № 14793/08, 2015 г. (отказ от предоставяне на разрешение за операция за смяна на пола)

Съд на ЕС

K.B./National Health Service Pensions Agency et Secretary of State for Health, C-117/01, 2004 г. (закон, който изключва транссексуални лица от пенсия за наследници)

Sarah Margaret Richards/Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, 2006 г. (непризнаване в правото на нов пол след операция за смяна на пола)

Сексуална ориентация

ЕСПЧ

E.V. и други/Австрия, № 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 и 48779/07, 2013 г. (запазване на информацията, вписана в криминалното досие, след установяване, че наказателната разпоредба е била в нарушение на конституцията и Конвенцията)

E.V./Франция [голям състав], № 43546/02, 2008 г. (дискриминация въз основа на сексуална ориентация в контекста на осиновяване)

Karner/Австрия, № 40016/98, 2003 г. (дискриминация на хомосексуални двойки в контекста на права за наемане на жилище)

O.M./Унгария, № 9912/15, 2016 г. (задържане на търсещо убежище лице, което е гей)

S.L./Австрия, № 45330/99, 2003 г. (криминализиране на сексуалните отношения по взаимно съгласие между мъже)

Schalk u Kopf/Австрия, № 30141/04, 2010 г. (право на сключване на брак за еднополови двойки)

Taddeucci u McCall/Италия, № 51362/09, 2016 г. (отказ от предоставяне на разрешително за пребиваване на еднополова двойка)

ЕКСП

International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)/Хърватия, колективна жалба № 45/2007, 2009 г. (използване на хомофобски език в учебни материали)

Съд на ЕС

A u другу/Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [голям състав], съединени дела C-148/13 — C-150/13, 2014 г. (сексуална ориентация на търсещите убежище лица)

Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 г. (дискриминационни коментари, отправени от спонсор на футболен клуб)

Geoffrey Léger/Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang, C-528/13, 2015 г. (постоянна забрана за хомосексуалните мъже да дават кръв)

Minister voor Immigratie en Asiel/X и Y u Z./Minister voor Immigratie en Asiel, съединени дела C-199/12—C-201/12, 2013 г. (сексуална ориентация на търсещите убежище лица)

Увреждане

ЕСПЧ

Glor/Швейцария, № 13444/04, 2009 г. (на жалбоподателя не е разрешено да положи военна служба поради увреждане, но все пак е бил задължен да плаща данъци заради това, че не е положил военна служба)

Guberina/Хърватия, № 23682/13, 2016 г. (отказ от предоставяне на освобождаване от данъци при закупуване на ново имущество, пригодно към нуждите на детето на жалбоподателя, което е с тежки увреждания)

Pretty/Обединеното кралство, № 2346/02, 2002 г. (право на край на живота)

Price/Обединеното кралство, № 33394/96, 2001 г. (задържане на лице с физически увреждания в килия, която не е била адаптирана към нуждите му)

ЕКСП

European Action of the Disabled (АЕН)/Франция, жалба № 81/2012, 2013 г. (образование на деца с аутизъм)

Съд на ЕС

Fag og Arbejde (FOA)/Kommunernes Landsforening (KL), C-354/13, 2014 г. (затлъстяването като увреждане)

HK Danmark, от името на Jette Ring/Dansk almennyttigt Boligselskab и HK Danmark, от името на Lone Skouboe Werge/Dansk Arbejdsgiverforening, от името на Pro Display A/S, C-335/11 и C-337/11, 2013 г. (освобождаване от работа, понятие за „увреждане“)

Z./A Government department u the Board of Management of Community School [голям състав], C-363/12, 2014 г. (отказ на отпуск по майчинство на жена, която има дете чрез заместващо майчинство, понятие за „увреждане“)

Възраст

ЕСПЧ

Voumat/Bелгия, № 9106/80, 1988 г. (задържане на непълнолетни лица)

D.G./Ирландия, № 39474/98, 2002 г. (задържане на непълнолетни лица)

Schwizgebel/Швейцария, № 25762/07, 2010 г. (отхвърляне на молба за осиновяване на дете въз основа на възрастта)

T./Обединеното кралство [голям състав], № 24724/94, 1999 г. (наказателни производства срещу непълнолетни лица)

V./Обединеното кралство [голям състав], № 24888/94, 1999 г. (наказателни производства срещу непълнолетни лица)

ЕКСП

Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия, жалба № 74/2011, 2013 г. (уволнение на служител поради навършване на определена възраст)

Съд на ЕС

Dansk Industri (DI) от името на Ajos A/S/Estate of Karsten Eigil Rasmussen [голям състав], C-441/14, 2016 г. (обезщетение при уволнение за работници, които имат право на пенсия за осигурителен стаж и възраст)

Gorka Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias [голям състав], С-258/15, 2016 г. (възрастова граница за назначаване на полицаи)

J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën, С-548/15, 2016 г. (право на пълно приспадане от облагаемия доход на разходите за професионално обучение, валидно само за лица, ненавършили 30 години)

Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo, С-416/13, 2014 г. (възрастова граница за назначаване на местни полицаи)

Thomas Specht u др/узу/Land Berlin u Bundesrepublik Deutschland, съединени дела С-501/12 — С-506/12, С-540/12 и С-541/12, 2014 г. (равнището на заплащане за държавните служители се определя от възрастта в момента на назначаването)

Werner Mangold/Rüdiger Helm [голям състав], С-144/04, 2005 г. (национално законодателство, което разрешава временни договори с по-възрастни работници)

Раса, етнос, цвят на кожата и принадлежност към национално малцинство

ЕСПЧ

Viào/Дания [голям състав], № 38590/10, 2016 г. (отказ на съпругата от ганайски произход на датски гражданин в Дания за събиране на семейството в Дания)

Воасă u други/Румъния, № 40355/11, 2016 г. (липса на разследване на жалба относно дискриминация)

Sejdić u Finči/Босна u Херцеговина [голям състав], № 27996/06 и 34836/06, 2009 г. (право на малцинствата да се явяват на избори)

ЕКСП

European Roma Rights Centre (ERRC)/Ирландия, жалба № 100/2013, 2015 г. (непредоставяне на подходящо настаняване за Travellers (номади))

Съд на ЕС

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 г. (дискриминационно публично изказване от страна на работодателя)

„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита от дискриминация [голям състав], C-83/14, 2015 г. (поставяне на електромери на недостъпна височина в населен предимно от роми район)

Националност или национален произход

ЕСПЧ

Anakomba Yula/Белгия, № 45413/07, 2009 г. (ограничение на правна помощ за нередовни мигранти)

Andrejeva/Латвия [голям състав], № 55707/00, 2009 г. (отказ от предоставяне на жалбоподателката на пенсия за осигурителен стаж и възраст във връзка с годините ѝ на заетост в бившия Съветски съюз преди 1991 г. на основанието, че не е имала латвийско гражданство)

C./Белгия, № 21794/93, 1996 г. (депортиране на чужденци с наказателни присъди)

Dhahbi/Италия, № 17120/09, 2014 г. (граждани на трети държави, третираны по по-неблагоприятен начин отколкото работниците от ЕС в рамките на италианската схема за семейни надбавки)

Koua Poirrez/Франция, № 40892/98, 2003 г. (молба за обезщетение за неработоспособност, която е отхвърлена на основанието, че жалбоподателят не е имал френско гражданство или гражданството от държава, подписала споразумение за реципрочност с Франция)

Moustaquim/Белгия, № 12313/86, 1991 г. (депортиране на чужденци с наказателни присъди)

Zeibek/Гърция, № 46368/06, 2009 г. (отказ от предоставяне на жалбоподателката на пенсията, дължима ѝ като майка на голямо семейство, поради националността на едно от децата ѝ)

Пономарьови/България, № 5335/05, 2011 г. (право на средно образование за чужденци)

Рангелов/Германия, № 5123/07, 2012 г. (отказан достъп до терапевтична програма за чужденец)

Съд на ЕС

Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado [голям състав], C-165/14, 2016 г. (на жалбоподател, който е гражданин на трета държава, а детето му е гражданин на ЕС, е отказано разрешително за пребиваване)

Ian William Cowan/Trésor public, дело 186/87, 1989 г. (държавна компенсация за жертви на нападение)

Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department, C-200/02, 2004 г. (право на непълнолетен гражданин на ЕС да пребивава в ЕС със своите родители, които са граждани на трета държава)

Roman Angonese/Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, C-281/98, 2000 г. (работодател, който изисква от участващите в процедура за подбор на персонал да представят удостоверение за владееене на два езика, издадено от местен орган)

Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u други [голям състав], C-571/10, 2012 г. (отнемане на жилищни помощи за граждани на трети държави)

Европейска комисия/Унгария, C-392/15, 2017 г. (изключване на граждани от други държави членки от практикуване на професията нотариус)

Европейска комисия/Кралство Нидерландия, C-508/10, 2012 г. (такси, дължими от лица, които не са граждани на ЕС, за издаването на разрешителни за пребиваване)

Религия или убеждения

ЕСПЧ

Alujer Fernandez u Caballero García/Испания (реш.), № 53072/99, 2001 г. (невъзможност за членовете на Баптистката църква да разпределят част от данъка върху доходите си пряко за финансова подкрепа на своята църква)

Cha'are Shalom Ve Tsedek/Франция [голям състав], № 27417/95, 2000 г. (отказ на разрешение за провеждане на ритуално клане на животни)

Ebrahimian/Франция, № 64846/11, 2015 г. (неподновяване на договор поради носенето на ислямска забрадка)

Eweida и други/Обединеното кралство, № 48420/10, 59842/10, 51671/10, 36516/10, 2013 г. (религиозна дискриминация на работното място)

Izzettin Doğan и други/Турция [голям състав], № 62649/10, 2016 г. (отказ от представяне на публични услуги на последователите на вярата на алевитите)

Milanović/Сърбия, № 44614/07, 2010 г. (липса на разследване от органите на мотивите на престъпление)

O'Donoghue и други/Обединеното кралство, № 34848/07, 2010 г. (разпоредби, според които чужденците са задължени да плащат големи такси за разрешително за сключване на брак с изключение на тези, които желаят да го направят в Английската църква)

S.A.S./Франция [голям състав], № 43835/11, 2014 г. (разпоредби, които забраняват да се покрива лицето на обществени места)

Vojnity/Унгария, № 29617/07, 2013 г. (премахване на правата на жалбоподателя на достъп въз основа на опитите му да предаде религиозните си убеждения на своето дете)

Съд на ЕС

Asma Bougnaoui u Association de défense des droits de l'homme (ADDH)/Micropole SA [голям състав], C-188/15, 2017 г. (уволнение поради носенето на ислямска забрадка на работа)

Samira Achbita u Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/G4S Secure Solutions NV [голям състав], C-157/15, 2017 г. (уволнение поради носенето на ислямска забрадка на работа)

Език

ЕСПЧ

Дело „относно някои аспекти на законодателството за използването на езици в системата за образование в Белгия“/Белгия, № 1474/62

и други, 1968 г. (на децата на жалбоподателя не е разрешено образование на френски език)

Macalin Moxamed Sed Dahir/Switzerland (реш.), молба № 12209/10, 2015 г. (отказ на заявление за промяна на фамилното име на жалбоподателката поради това, че швейцарското произношение на името ѝ има обидно значение на майчиния ѝ език)

Съд на ЕС

Европейска комисия/Кралство Белгия, C-317/14, 2015 г. (езикови изисквания за кандидатите за работни места в местните служби, установени във френската или немската езикова област в Белгия)

Социален произход, рождение и имущество

ЕСПЧ

Chassagnou и други/Франция [голям състав], № 25088/94, 28331/95 и 28443/95, 1999 г. (задължение за прехвърляне на права на лов над земята, приложимо само към по-дребни земевладелци)

Wolter и Safret/Германия, № 59752/13 66277/13, 23/03/2017, 2017 г. (дискриминация на деца, родени извън брак)

Съд на ЕС

Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon, C-149/10, 2010 г. (един период на отпуск за отглеждане на дете за близнаци)

Политически или други възгледи

ЕСПЧ

Redfearn/Обединеното кралство, № 47335/06, 2012 г. (уволнение въз основа на политическата ангажираност на жалбоподателя)

Virabyan/Армения, № 40094/05, 2012 г. (неблагоприятно третиране въз основа на политически възгледи)

Друг признак

ЕСПЧ

Varnas/Lumba, № 42615/06, 2013 г. (отказ да се предостави разрешение за получаване на съпругески посещения по време на задържането преди съдебния процес)

ЕКСП

Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия, жалба № 102/2013, 2016 г. (разлики в достъпа до социалноосигурителния режим за щатните съдии и непрофесионалните съдии)

Съд на ЕС

Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за приватизация и следприватизационен контрол, C-406/15, 2017 г. (разлики в защитата, на която имат право служителите и държавните служители, в случай на уволнение)

Споделяне на доказателствената тежест

ЕСПЧ

Timishev/Русия, № 55762/00 и 55974/00, 2005 г. (отказано преминаване през контролно-пропускателен пункт на жалбоподател от чеченски произход)

Virabyan/Армения, № 40094/05, 2012 г. (неблагоприятно третиране въз основа на политически възгледи)

Съд на ЕС

Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 г. (дискриминационни коментари, отправени от спонсор на футболен клуб)

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 г. (дискриминационно публично изказване от страна на работодател)

Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 2012 г. (достъп до информация относно резултата от процедура за набиране на служители)

Patrick Kelly/National University of Ireland (University College, Dublin), C-104/10, 2011 г. (достъп до информация относно квалификациите на останалите кандидати поради подозрение за дискриминация)

Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG, C-381/99, 2001 г. (по-ниски заплати за жени работници)

Обстоятелства, които не са от значение за констатирането на дискриминация

ЕСПЧ

D.H. и други/Чешката република [голям състав], № 57325/00, 2007 г. (настаняване на ромски деца в специални училища)

Съд на ЕС

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/Firma Feryn NV, C-54/07, 2008 г. (дискриминационно публично изказване от страна на работодател)

Nils-Johannes Kratzer/R+V Allgemeine Versicherung AG, C-423/15, 2016 г. (кандидат за работа, чиято цел не е да получи нея, а статут на кандидат, за да предяви иск за компенсация)

Роля на статистическите и други данни

ЕСПЧ

D.H. и други/Чешката република [голям състав], № 57325/00, 2007 г. (настаняване на ромски деца в специални училища)

Di Trizio/Швейцария, № 7186/09, 2016 г. (помощи за увреждане за жени в необлагодетелствано положение)

Oruz/Турция, № 33401/02, 2009 г. (домашно насилие)

Абду/България, № 26827/08, 2014 г. (липса на ефективно разследване на расистко насилие)

Съд на ЕС

Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main и *Silvia Becker/Land Hessen*, съединени дела C-4/02 и C-5/02, 2003 г. (разлика в платимите пенсии между работниците на непълен и на пълен работен ден)

Lourdes Cachaldora Fernández/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) [голям състав], C-527/13, 2015 г. (пенсия за инвалидност, изчислена въз основа на период от осем години преди възникване на събитието, довело до инвалидността)

Regina/Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith u Laura Perez, C-167/97, 1999 г. (защита от уволнение на работници, които са работили повече от две години без прекъсване при дадения работодател)

Прилагане на правото в областта на недискриминацията

ЕСПЧ

García Mateos/Испания, № 38285/09, 2013 г. (изпълнение на съдебно решение, с което е установена дискриминация въз основа на пола)

Hulea/Румъния, № 33411/05, 2012 г. (неизплащане на компенсация за дискриминация)

Sidabras u други/Литва, № 50421/08 и 56213/08, 2015 г. (неизпълнение на решение на ЕСПЧ, с което е установена дискриминация)

Съд на ЕС

Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, C-81/12, 2013 г. (дискриминационни коментари, отправени от спонсор на футболен клуб)

María Auxiliadora Arjona Camacho/Securitas Seguridad España SA, C-407/14, 2015 г. (определяне на наказателни обезщетения за ищцата вследствие на дискриминационното ѝ уволнение)

Списък на дела

Практика на Съда на Европейския съюз

<i>A u ȃrugu/Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> [голям състав], съединени дела C-148/13 – C-150/13, 2 декември 2014 г.	186, 211
<i>Abercrombie & Fitch Italia Srl/Antonino Bordonaro</i> , C-143/16, 19 юли 2017 г.	123
<i>Albert Ruckdeschel & Co. u Hansa-Lagerhaus Ströh & Co./Hauptzollamt Hamburg-St. Annen; Diamalt AG/Hauptzollamt Itzehoe</i> , съединени дела 117-76 и 16-77, 19 октомври 1977 г.	38
<i>Aleksei Petruhhin/Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūra</i> [голям състав], C-182/15, 6 септември 2016 г.	133, 182
<i>Alfredo Rendón Marín/Administración del Estado</i> [голям състав], C-165/14, 13 септември 2016 г.	174, 188, 243
<i>Angela Maria Sirdar/The Army Board u Secretary of State for Defence</i> , C-273/97, 26 октомври 1999 г.	119
<i>Anita Cristini/Société nationale des chemins de fer français</i> , 32-75, 30 септември 1975 г.	130, 146
<i>Anita Groener/Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee</i> , C-379/87, 28 ноември 1989 г.	260
<i>Anunziata Matteucci/Communauté française of Belgium u Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium</i> , C-235/87, 27 септември 1988 г.	149
<i>Anton Las/PSA Antwerp NV</i> [голям състав], C-202/11, 16 април 2013 г.	260
<i>Arthur Burton/British Railways Board</i> , 19/81, 16 февруари 1982 г.	137
<i>Asma Bougnaoui u Association de défense des droits de l'homme (ADDH)/ Micropole SA</i> [голям състав], C-188/15, 14 март 2017 г.	108, 118, 189, 256

<i>Asociația Accept/Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării</i> , C-81/12, 25 април 2013 г.	48, 129, 135, 186, 210, 271, 272, 281, 285, 295
<i>Association Belge des Consommateurs Test-Achats ASBL u друзу/Conseil des ministres</i> [голям състав], C-236/09, 1 март 2011 г.	15, 39, 194
<i>B.S.M. Geraets-Smits/Stichting Ziekenfonds VGZ и H.T.M. Peerbooms/ Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen</i> , C-157/99, 12 юли 2001 г.	159
<i>Bilka - Kaufhaus GmbH/Karin Weber Von Hartz</i> , 170/84, 13 май 1986 г.	112
<i>Birgit Bartsch/Bosch und Siemens Hausgeräte (BSH) Altersfürsorge GmbH</i> [голям състав], C-427/06, 23 септември 2008 г.	40
<i>Blaise Baheten Metock u друзу/Minister for Justice, Equality and Law Reform</i> [голям състав], C-127/08, 25 юли 2008 г.	174
<i>C. D./S. T.</i> [голям състав], C-167/12, 18 март 2014 г.	185, 196, 220
<i>Carina Skareby/Европейска комисия</i> , F-42/10, Съд на публичната служба, 16 май 2012 г.	75
<i>Carole Louise Webb/ЕМО Air Cargo (UK) Ltd.</i> , C-32/93, 14 юли 1994 г.	52, 196
<i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/ Firma Feryn NV</i> , C-54/07, 10 юли 2008 г.	48, 135, 188, 234, 271, 272, 273, 281, 284, 285, 295
<i>Colin Wolf/Stadt Frankfurt am Main</i> [голям състав], C-229/08, 12 януари 2010 г. 1Б	
<i>CQ/Европейски парламент</i> , F-12/13, Съд на публичната служба, 17 септември 2014 г.	75
<i>Daniel Unland/Land Berlin</i> , C-20/13, 9 септември 2015 г.	232
<i>Dansk Industri (DI), от името на Ajos A/S/Наследници на Karsten Eigil Rasmussen</i> [голям състав], C-441/14, 19 април 2016 г.	187, 229, 230
<i>David Hütter/Technische Universität Graz</i> , C-88/08, 18 юни 2009 г.	124
<i>David L. Parris/Trinity College Dublin u друзу</i> , C-443/15, 24 ноември 2016 г.	44, 72
<i>Debra Allonby/Accrington & Rossendale College, Education Lecturing Services, trading as Protocol Professional and Secretary of State for Education and Employment</i> , C-256/01, 13 януари 2004 г.	43, 52
<i>Domnica Petersen/Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe</i> [голям състав], C-341/08, 12 януари 2010 г.	114
<i>Donato Casagrande/Landeshauptstadt München</i> , 9-74, 3 юли 1974 г.	130, 155
<i>Douglas Harvey Barber/Guardian Royal Exchange Assurance Group</i> , C-262/88, 17 май 1990 г.	138

<i>Dr. Pamela Mary Enderby/Frenchay Health Authority u Secretary of State for Health</i> , C-127/92, 27 октомври 1993 г.	287
<i>Eckhard Kalanke/Freie Hansestadt Bremen</i> , C-450/93, 17 октомври 1995 г.	45, 85
<i>Eileen Garland/British Rail Engineering Limited</i> , 12/81, 9 февруари 1982 г.	137
<i>Elisabeth Johanna Pacifica Dekker/Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (JVJ-Centrum) Plus</i> , C-177/88, 8 ноември 1990 г.	52, 196
<i>Elodie Giersch u дъпузу/État du Grand-Duché de Luxembourg</i> , C-20/12, 20 юни 2013 г.	130, 147
<i>Erich Stauder/Stadt Ulm - Sozialamt</i> , 29-69, 12 ноември 1969 г.	21
<i>Fag og Arbejde (FOA)/Kommunernes Landsforening (KL)</i> , C-354/13, 18 декември 2014 г.	187, 220
<i>Félix Palacios de la Villa/Cortefiel Servicios SA</i> [голям състав], C-411/05, 16 октомври 2007 г.	137
<i>Firma A. Racke/Hauptzollamt Mainz</i> , 283/83, 13 ноември 1984 г.	38
<i>Francesco Reina u Letizia Reina/Landeskreditbank Baden-Württemberg</i> , 65/81, 14 януари 1982 г.	148
<i>Françoise Gravier/град Люеж</i> , 293/83, 13 февруари 1985 г.	140
<i>Franz Lesar/Beim Vorstand der Telekom Austria AG eingerichtetes Personalamt</i> , C-159/15, 16 юни 2016 г.	125
<i>Frédéric Hay/Crédit agricole mutuel de Charente-Maritime et des Deux-Sèvres</i> , C-267/12, 12 декември 2013 г.	43, 51, 66, 129, 139, 212
<i>Gabriele Habermann-Beltermann/Arbeiterwohlfahrt, Bezirksverband Ndb./Opf. e.V.</i> , C-421/92, 5 май 1994 г.	196
<i>Gabrielle Defrenne/Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , 149/77, 15 юни 1978 г.	21, 193
<i>Gabrielle Defrenne/Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , 43-75, 08 април 1976 г.	185
<i>Galina Meister/Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , C-415/10, 19 април 2012 г.	134, 271, 278
<i>Geoffrey Léger /Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes u Etablissement français du sang</i> , C-528/13, 29 април 2015 г.	186, 211
<i>Georg Felber/Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur</i> , C-529/13, 21 януари 2015 г.	125, 192

<i>Gerhard Fuchs (C-159/10) u Peter Köhler (C-160/10)/Land Hessen,</i> съединени дела C-159/10 и C-160/10, 21 юли 2011 г.	123
<i>Gisela Rosenblatt/Oellerking Gebäudereinigungsges.mBH [голям състав],</i> C-45/09, 12 октомври 2010 г.	127
<i>Gorka Salaberria Sorondo/Academia Vasca de Policía y Emergencias</i> [голям състав], C-258/15, 15 ноември 2016 г.	115, 187, 233
<i>H. Lommers/Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, C-476/99,</i> 19 март 2002 г.	136
<i>Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund I Danmark/Dansk</i> <i>Arbejdsgiverforening, C-179/88, 8 ноември 1990 г.</i>	196
<i>Helga Nimz/Freie und Hansestadt Hamburg, C-184/89,</i> 7 февруари 1991 г.	65, 287
<i>Hellen Gerster/Freistaat Bayern, C-1/95, 2 октомври 1997 г.</i>	288
<i>Hellmut Marschall/Land Nordrhein-Westfalen, C-409/95,</i> 11 ноември 1997 г.	45, 85, 86
<i>Hilde Schönheit/Stadt Frankfurt am Main (C-4/02) u Silvia Becker/</i> <i>Land Hessen (C-5/02),</i> съединени дела C-4/02 и C-5/02, 23 октомври 2003 г.	111, 272, 288
<i>HK Danmark, от името на Glennie Kristensen/Experian A/S, C-476/11,</i> 26 септември 2013 г.	124
<i>HK Danmark, от името на Jette Ring/Dansk almennyttigt Boligselskab</i> <i>u HK Danmark, от името на Lone Skouboe Werge /Dansk</i> <i>Arbejdsgiverforening, от името на Pro Display A/S,</i> съединени дела C-335/11 и C-337/11, 11 април 2013 г.	28, 187, 217, 219
<i>Ian William Cowan/Trésor public, 186/87, 2 февруари 1989 г.</i>	182, 188, 241
<i>Inge Nolte/Landesversicherungsanstalt Hannover, C-317/93,</i> 14 декември 1995 г.	65, 287
<i>Ingeniørforeningen i Danmark/Region Syddanmark [голям състав],</i> C-499/08, 12 октомври 2010 г.	230
<i>Ingrid Rinner-Kühn/FWW Spezial-Gebäudereinigung GmbH & Co. KG,</i> C-171/88, 13 юли 1989 г.	64, 138, 287
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH/Einfuhr- und Vorratsstelle für</i> <i>Getreide und Futtermittel, 11-70, 17 декември 1970 г.</i>	21
<i>Isabel Elbal Moreno/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS)</i> <i>u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS), C-385/11,</i> 22 ноември 2012 г.	44, 61

<i>Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)/Tiziana Bruno u Massimo Pettini u Daniela Lotti u Clara Matteucci</i> , съединени дела C-395/08 и C-396/08, 10 юни 2010 г.	17
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung/Комисия на Европейските общности</i> , 4-73, 14 май 1974 г.	21
<i>J.J. de Lange/Staatssecretaris van Financiën</i> , C-548/15, 10 ноември 2016 г.	129, 141, 187, 231
<i>Jämställdhetsombudsmannen mod Örebro läns landsting</i> , C-236/98, 30 март 2000 г.	136
<i>Jennifer Meyers/Adjudication Officer</i> , C-116/94, 13 юли 1995 г.	130, 134, 136
<i>Johann Odar/Baxter Deutschland GmbH</i> , C-152/11, 6 декември 2012 г.	44, 63
<i>Julia Schnorbus/Land Hessen</i> , C-79/99, 7 декември 2000 г.	130, 135
<i>Jürgen Römer/Freie und Hansestadt Hamburg</i> [голям състав], C-147/08, 10 май 2011 г.	130, 138
<i>K.B./National Health Service Pensions Agency et Secretary of State for Health</i> , C-117/01, 7 януари 2004 г.	186, 205
<i>Katarina Abrahamsson u Leif Anderson/Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 6 юли 2000 г.	45, 85, 87
<i>Kathleen Hill u Ann Stapleton/The Revenue Commissioners and Department of Finance</i> , C-243/95, 17 юни 1998 г.	185, 198
<i>Kjell Karlsson u други</i> , C-292/97, 13 април 2000 г.	38
<i>Kone Ouj u други/Европейска комисия</i> , C-510/11 P, 24 октомври 2013 г.	17
<i>Konstantinos Maistrellis/Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropon Dikaionaton</i> , C-222/14, 16 юли 2015 г.	136, 175, 185, 193
<i>Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen/Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19 октомври 2004 г.	188, 242
<i>Laurence Prinz/Region Hannover u Philipp Seeberger/Studentenwerk Heidelberg</i> , съединени дела C-523/11 и C-585/11, 18 юли 2013 г.	130, 155
<i>Leopold Schmitzer/Bundesministerin für Inneres</i> [голям състав], C-530/13, 11 ноември 2014 г.	125, 126
<i>Lourdes Cachaldora Fernández/Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) u Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)</i> [голям състав], C-527/13, 14 април 2015 г.	272, 289
<i>Luisa Sabbatini, née Bertoni/Европейски парламент</i> , 20-71, 7 юни 1972 г.	137

<i>M. A. De Weerd, née Roks u ɔpyзу/Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen u ɔpyзу,</i> C-343/92, 24 февруари 1994 г.	65, 198, 287
<i>Malgożata Runevič-Vardyn u Łukasz Paweł Wardyn/Vilniaus miesto savivaldybės administracija u ɔpyзу,</i> C-391/09, 12 май 2011 г.	132, 175, 262
<i>Margaret Kenny u ɔp./Minister for Justice, Equality and Law Reform u ɔpyзу,</i> C-427/11, 28 февруари 2013 г.	185, 193
<i>Marguerite Johnston/Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary,</i> дело 222/84, 15 май 1986 г.	108, 114, 117
<i>María Auxiliadora Arjona Camacho/Securitas Seguridad España, SA,</i> C-407/14, 17 декември 2015 г.	272, 295
<i>Maria do Céu Bragança Linares Verruga u ɔpyзу/Ministre de l'Enseignement supérieur et de la recherche,</i> C-238/15, 14 декември 2016 г.	111
<i>Maria Kowalska/Freie und Hansestadt Hamburg,</i> C-33/89, 27 юни 1990 г.	65, 287
<i>Maria Luisa Jiménez Melgar/Ayuntamiento de Los Barrios,</i> 4 октомври 2001 г.	196
<i>Mario Vital Pérez/Ayuntamiento de Oviedo,</i> C-416/13, 13 ноември 2014 г.	108, 115, 134, 187, 232
<i>Maurice Leone u Blandine Leone/Garde des Sceaux, ministre de la Justice u Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales,</i> C-173/13, 7 юли 2014 г.	45, 88, 111, 194
<i>Michael Efler u ɔpyзу/Европейска комисия, Съд на публичната служба,</i> T-754/14, 10 май 2017 г.	177
<i>Minister voor Immigratie en Asiel/X u Y u Z/Minister voor Immigratie en Asiel,</i> съединени дела C-199/12—C-201/12, 7 ноември 2013 г.	186, 212
<i>Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești/Ștefan Agafiței u ɔpyзу,</i> C-310/10, 7 юли 2011 г.	71
<i>Mohamed Ali Ben Alaya/Bundesrepublik Deutschland,</i> C-491/13, 10 септември 2014 г.	130, 155
<i>Mohamed Daouidi/Bootes Plus SL u ɔpyзу,</i> C-395/15, 1 декември 2016 г.	27, 217, 221
<i>Nabiel Peter Bogendorff von Wolffersdorff/Standesamt der Stadt Karlsruhe u Zentraler Juristischer Dienst der Stadt Karlsruhe,</i> C-438/14, 2 юни 2016 г. ...	175
<i>Nadežda Riežniece/Zemkopības ministrija u Lauku atbalsta dienests,</i> C-7/12, 20 юни 2013 г.	129, 137
<i>Nils-Johannes Kratzer/R+V Allgemeine Versicherung AG,</i> C-423/15, 28 юли 2016 г.	272, 286

<i>North Western Health Board/Margaret McKenna</i> , C-191/03, 8 септември 2005 г.	52
<i>O. Tümer/Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen</i> , C-311/13, 5 ноември 2014 г.	243
<i>ÖBB Personenverkehr AG/Gotthard Starjakob</i> , C-417/13, 28 януари 2015 г.	125
<i>Österreichischer Gewerkschaftsbund, Gewerkschaft der Privatangestellten/ Wirtschaftskammer Österreich</i> [голям състав], C-220/02, 8 юни 2004 г.	138
<i>P/S u Cornwall County Council</i> , C-13/94, 30 април 1996 г.	43, 50, 204
<i>Patrick Kelly/National University of Ireland (University College, Dublin)</i> , C-104/10, 21 юли 2011 г.	271, 277
<i>Pedro Manuel Roca Álvarez/Sesa Start España ETT SA</i> , C-104/09, 30 септември 2010 г.	132, 175
<i>Philip Morris Brands SARL u дъругу/Secretary of State for Health</i> , C-547/14, 4 май 2016 г.	177
<i>Q./Комисия на Европейските общности</i> , Съд на публичната служба, F-52/05, 9 декември 2008 г.	75
<i>Raymond Kohll/Union des caisses de maladie</i> , C-158/96, 28 април 1998 г.	159
<i>Regina/Secretary of State for Employment, ex parte Nicole Seymour-Smith u Laura Perez</i> , C-167/97, 9 февруари 1999 г.	272, 289
<i>Reinhard Prigge u дъругу/Deutsche Lufthansa AG</i> [голям състав], C-447/09, 13 септември 2011 г.	114, 126
<i>Roman Angonese/Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i> , C-281/98, 6 юни 2000 г.	188, 242
<i>S. Coleman/Attridge Law u Steve Law</i> [голям състав], C-303/06, 17 юли 2008 г.	43, 57, 71, 74
<i>Sabine Mayr/Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG</i> [голям състав], C-506/06, 26 февруари 2008 г.	52
<i>Sabine von Colson u Elisabeth Kamann/Land Nordrhein-Westfalen</i> , 14/83, 9 април 1984 г.	295
<i>Samira Achbita u Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding/G4S Secure Solutions NV</i> [голям състав], C-157/15, 14 март 2017 г.	189, 256

<i>Sarah Margaret Richards/Secretary of State for Work and Pensions</i> , C-423/04, 27 април 2006 г.	43, 56, 186, 206
<i>Seda Küçükdeveci/Swedex GmbH & Co. KG</i> [голям състав], C-555/07, 19 януари 2010 г.	16, 229
<i>Servet Kamberaj/Istituto per l'Edilizia sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) u другу</i> [голям състав], C-571/10, 24 април 2012 г.	15, 41, 131, 161, 188, 244
<i>Silke-Karin Mahlborg/Land Mecklenburg-Vorpommern</i> , C-207/98, 3 февруари 2000 г.	108, 117
<i>Sonia Chacón Navas/Eurest Colectividades SA</i> [голям състав], C-13/05, 11 юли 2006 г.	71, 217, 269
<i>Susanna Brunnhofer/Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i> , C-381/99, 26 юни 2001 г.	271, 277, 281
<i>Susanne Lewen/Lothar Denda</i> , C-333/97, 21 октомври 1999 г.	137
<i>Tadao Maruko/Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> [голям състав], C-267/06, 1 април 2008 г.	43, 56, 61, 66, 212
<i>Tanja Kreil/Bundesrepublik Deutschland</i> , C-285/98, 11 януари 2000 г.	108, 120
<i>The Queen, по искане на The Incorporated Trustees of the National Council for Ageing (Age Concern England)/Secretary of State for Business, Enterprise and Regulatory Reform</i> , C-388/07, 5 март 2009 г.	123, 128
<i>Thierry Delvigne/Commune de Lesparre Médoc u Préfet de la Gironde</i> [голям състав], C-650/13, 6 октомври 2015 г.	177
<i>Thomas Specht u другу/Land Berlin u Bundesrepublik Deutschland</i> , съединени дела C-501/12 – C-506/12, C-540/12 и C-541/12, 19 юни 2014 г.	123, 187, 232
<i>Torsten Hörnfeldt/Posten Meddelande AB</i> , C-141/11, 5 юли 2012 г.	126
<i>Ulf Kazimierz Radziejewski/Kronofogdemyndigheten i Stockholm</i> , C-461/11, 8 ноември 2012 г.	260
<i>Ute Kleinsteuber/Mars GmbH</i> , C-354/16, 13 юли 2017 г.	107, 123
<i>V.G. Müller-Fauré/Onderlinge Waarborgmaatschappij OZ Zorgverzekeringen UA и E.E.M. van Riet/Onderlinge Waarborgmaatschappij ZAO Zorgverzekeringen</i> , C-385/99, 13 май 2003 г.	159
<i>Vestische Arbeit Jobcenter Kreis Recklinghausen/Jovanna García-Nieto u другу</i> , C-299/14, 25 февруари 2016 г.	130, 147
<i>Vincent Blaizot/Университет на Лиеж u другу</i> , 24/86, 2 февруари 1988 г. ...	140

<i>Werner Mangold/Rüdiger Helm</i> [голям състав], C-144/04, 22 ноември 2005 г.	187, 229
<i>Wiebke Busch/Klinikum Neustadt GmbH & Co. Betriebs-KG</i> , C-320/01, 27 февруари 2003 г.	196
<i>Wolfgang Glatzel/Freistaat Bayern</i> , C-356/12, 22 май 2014 г.	27, 38, 43, 50, 111, 217
X, C-318/13, 3 септември 2014 г.	130, 146
<i>Z/A Government Department u The Board of Management of a Community School</i> [голям състав], C-363/12, 18 март 2014 г. ...	27, 185, 187, 196, 217, 220
<i>Zoi Chatzi/Ypourgos Oikonomikon</i> , C-149/10, 16 септември 2010 г.	190, 257
<i>Васил Иванов Георгиев/Технически университет – София, филиал Пловдив</i> , съединени дела C-250/09 и C-268/09, 18 ноември 2010 г.	123
<i>Европейска комисия/Велико херцогство Люксембург</i> [голям състав], C-51/08, 24 май 2011 г.	243
<i>Европейска комисия/Федерална република Германия</i> [голям състав], C-54/08, 24 май 2011 г.	243
<i>Европейска комисия/Федерална република Германия</i> , C-206/10, 5 май 2011 г.	149
<i>Европейска комисия/Френската република</i> [голям състав], Съд на ЕС, C-50/08, 24 май 2011 г.	243
<i>Европейска комисия/Италианската република</i> , C-312/11, 4 юли 2013 г.	27, 90, 217
<i>Европейска комисия/Кралство Белгия</i> , C-317/14, 5 февруари 2015 г.	134, 190, 260
<i>Европейска комисия/Кралство Нидерландия</i> , C-508/10, 26 април 2012 г.	188, 244
<i>Европейска комисия/Република Австрия</i> [голям състав], C-53/08, 24 май 2011 г.	243
<i>Европейска комисия/Република Австрия</i> . C-75/11, 4 октомври 2012 г.	146
<i>Европейска комисия/Унгария</i> , C-286/12, 6 ноември 2012 г.	127
<i>Европейска комисия/Унгария</i> , C-392/15, 1 февруари 2017 г.	188, 243

<i>Комисия на Европейските общности/Федерална република Австрия,</i> 248/83, 21 май 1985 г.	116
<i>Комисия на Европейските общности/Френска та република, 318/86,</i> 30 юни 1988 г.	116
<i>Комисия на Европейските общности/Френската република, C-35/97,</i> 24 септември 1998 г.	148
<i>Комисия на Европейските общности/Република Австрия, C-147/03,</i> 7 юли 2005 г.	130, 154
<i>Кралство Испания/Обединено кралство Великобритания и Северна</i> <i>Ирландия [голям състав], C-145/04, 12 септември 2006 г.</i>	177
<i>Наказателно производство срещу Gilbert Even u Office national des</i> <i>pensions pour travailleurs salariés (ONPTS), 207/78, 31 май 1979 г.</i>	148
<i>Наказателно производство срещу Robert Heinrich Maria Mutsch,</i> 137/84, 11 май 1985 г.	149
<i>Петя Милкова/Изпълнителен директор на Агенцията за</i> <i>приватизация и следприватизационен контрол, C-406/15,</i> 9 март 2017 г.	27, 71, 190, 217, 269
<i>Производство по дело относно изпълнението на европейска</i> <i>заповед за арест, издадена срещу João Pedro Lopes Da Silva Jorge</i> <i>[голям състав], C-42/11, 5 септември 2012 г.</i>	133, 182
<i>Производство по иск на С., C-122/15, 2 юни 2016 г.</i>	129, 138
<i>Производство по иск на Mircea Florian Freitag, C-541/15, 8 юни 2017 г.</i>	175
<i>„ЧЕЗ Разпределение България“ АД/Комисия за защита</i> <i>от дискриминация [голям състав], C-83/14,</i> 16 юли 2015 г.	44, 66, 111, 131, 159, 188, 234, 235, 280

Практика на Европейския съд по правата на човека

<i>97 членове на конгрегацията на Свидетели на Йехова от Gldani u 4</i> <i>други/Грузия, № 71156/01, 3 май 2007 г.</i>	99
<i>A.H. u други/Русия, № 6033/13 и 15 други молби,</i> 17 януари 2017 г.	32, 34, 132, 170
<i>Al-Skeini u други/Обединеното кралство [голям състав], № 55721/07,</i> 7 юли 2011 г.	28

<i>Alujer Fernandez u Caballero García/Испания</i> (реш.), № 53072/99, 14 юни 2001 г.	189, 250
<i>Anakomba Yula/Белгия</i> , № 45413/07, 10 март 2009 г.	131, 167, 188, 246
<i>Andrejeva/Латвия</i> [голям състав], № 55707/00, 18 февруари 2009 г.	35, 149, 188, 247
<i>Andrie/Чешката република</i> , № 6268/08, 17 февруари 2011 г.	128, 130, 149, 185, 201
<i>B.S./Испания</i> , № 47159/08, 24 юли 2012 г.	44, 69
<i>Bączkowski u други/Полша</i> , № 1543/06, 3 май 2007 г.	78, 179
<i>Bah/Обединеното кралство</i> , № 56328/07, 27 септември 2011 г.	130, 152
<i>Bélané Nagy/Унгария</i> [голям състав], № 53080/13, 13 декември 2016 г.	149
<i>Biao/Denmark</i> [голям състав], № 38590/10, 24 май 2016 г.	17, 48, 60, 188, 238, 266
<i>Bigeva/Gърция</i> , № 26713/05, 28 май 2009 г.	142
<i>Boasă u други/Румъния</i> , № 40355/11, 12 януари 2016 г.	180, 188, 237
<i>Boatag/Белгия</i> , № 9106/80, 29 февруари 1988 г.	133, 181, 187, 227
<i>Buckleу/Обединеното кралство</i> , № 20348/92, 25 септември 1996 г.	161
<i>Bulgakov/Украйна</i> , № 59894/00, 11 септември 2007 г.	262
<i>Burden/Обединеното кралство</i> [голям състав], № 13378/05, 29 април 2008 г.	43, 48, 53, 109
<i>C./Белгия</i> , № 21794/93, 7 август 1996 г.	188, 247
<i>Çat/Турция</i> , № 51500/08, 23 февруари 2016 г.	45, 90, 130, 156, 218
<i>Campbell u Cosans/Обединеното кралство</i> , № 7511/76 и 7743/76, 25 февруари 1982 г.	254
<i>Carson u други/Обединеното кралство</i> [голям състав], № 42184/05, 16 март 2010 г.	48, 54, 267
<i>Carvalho Pinto de Sousa Morais/Португалия</i> , № 17484/15, 25 юли 2017 г.	44, 70
<i>Catan u други/Република Молдова u Русия</i> [голям състав], № 43370/04, 18454/06 и 8252/05, 19 октомври 2012 г.	45, 79, 262
<i>Cha'are Shalom Ve Tsedek/Франция</i> [голям състав], № 27417/95, 27 юни 2000 г.	189, 250
<i>Christine Goodwin /Обединеното кралство</i> [голям състав], № 28957/95, 11 юли 2002 г.	205
<i>Church of Scientology Moscow/Русия</i> , № 18147/02, 5 април 2007 г.	253

<i>Cusan u Fazzo/Италия</i> , № 77/07, 7 януари 2014 г.	168, 202
<i>D.G./Ирландия</i> , № 39474/98, 16 май 2002 г.	133, 181, 187, 227
<i>D.H. и други/Чешката република</i> [голям състав], № 57325/00, 13 ноември 2007 г.	44, 48, 60, 62, 65, 155, 272, 276, 280, 284, 290
<i>Danilenkov и други/Русия</i> , № 67336/01, 30 юли 2009 г.	129, 143, 267
<i>Delfi AS/Естония</i> [голям състав], № 64569/09, 16 юни 2015 г.	46, 102
<i>Demir u Ваукага/Турция</i> [голям състав], № 34503/97, 12 ноември 2008 г.	143
<i>Dhahbi/Италия</i> , № 17120/09, 8 април 2014 г.	188, 245
<i>Di Trizio/Швейцария</i> , № 7186/09, 2 февруари 2016 г.	64, 201, 272, 290
<i>Đorđević/Хърватия</i> , № 41526/10, 24 юли 2012 г.	45, 78, 99
<i>Durisotto/Италия</i> , № 62804/13, 6 май 2014 г.	151
<i>E.B.и други/Австрия</i> , № 31913/07, 38357/07, 48098/07, 48777/07 и 48779/07, 7 ноември 2013 г.	182, 186, 213
<i>E.B./Франция</i> [голям състав], 43546/02, 22 януари 2008 г.	168, 186, 213
<i>Ebrahimian/Франция</i> , № 64846/11, 26 ноември 2015 г.	189, 255
<i>Emel Boygatz/Турция</i> , № 61960/08, 2 декември 2014 г.	185, 199
<i>Engel и други/Нидерландия</i> , № 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 и 5370/72, 8 юни 1976 г.	267
<i>Eremia/Република Молдова</i> , № 3564/11, 28 май 2013 г.	98
<i>Eweida и други/Обединеното кралство</i> , № 48420/10, 59842/10, 51671/10 и 36516/10, 15 януари 2013 г.	189, 252
<i>Fábíán/Унгария</i> [голям състав], № 78117/13, 5 септември 2017 г.	150, 267
<i>Fabris/Франция</i> [голям състав], № 16574/08, 7 февруари 2013 г.	258
<i>Fawsie/Гърция</i> , № 40080/07, 28 октомври 2010 г.	245
<i>Fretté/Франция</i> , № 36515/97, 26 февруари 2002 г.	212
<i>García Mateos/Испания</i> , № 38285/09, 19 февруари 2013 г.	272, 296
<i>Gas u Dubois/Франция</i> , № 25951/07, 15 март 2012 г.	169
<i>Gaugusuz/Австрия</i> , № 17371/90, 16 септември 1996 г.	35, 149
<i>Glor/Швейцария</i> , № 13444/04, 30 април 2009 г.	187, 221
<i>Gouri/Франция</i> (реш.), № 41069/11, 28 февруари 2017 г.	130, 153
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani/Италия (№ 2)</i> , № 26740/02, 31 май 2007 г.	267
<i>Guberina/Хърватия</i> , № 23682/13, 22 март 2016 г.	43, 58, 109, 187, 222

<i>Halime Kiliç/Турция</i> , № 63034/11, 28 юни 2016 г.	46, 99, 199
<i>Hämäläinen/Финландия</i> [голям състав], № 37359/09, 16 юли 2014 г.	186, 207
<i>Handyside/Обединеното кралство</i> , № 5493/72, 7 декември 1976 г.	264
<i>Harroudj/Франция</i> , № 43631/09, 4 октомври 2012 г.	26
<i>Hasan u Chaush/България</i> [голям състав], № 30985/96, 26 октомври 2000 г.	253
<i>Herrmann/Германия</i> [голям състав], № 9300/07, 26 юни 2012 г.	259
<i>Hoogendijk/Нидерландия</i> (реш.), № 58641/00, 6 януари 2005 г.	287
<i>Horváth u Kiss/Унгария</i> , № 11146/11, 29 януари 2013 г.	45, 90, 156, 218
<i>Hulea/Румъния</i> , № 33411/05, 2 октомври 2012 г.	272, 296
<i>Hunde/Нидерландия</i> (реш.), № 17931/16, 5 юли 2016 г.	131, 162
<i>I.B./Гърция</i> , № 552/10, 3 октомври 2013 г.	129, 142
<i>Identoba u други/Грузия</i> , № 73235/12, 12 май 2015 г.	46, 96, 179, 206
<i>İzzettin Doğan u други/Турция</i> [голям състав], № 62649/10, 26 април 2016 г.	189, 251, 253
<i>K.H. u други/Словакия</i> , № 32881/04, 28 април 2009 г.	151
<i>Kasper Nowakowski/Полша</i> , № 32407/13, 10 януари 2017 г.	132, 173
<i>Karaahmed/България</i> , № 30587/13, 24 февруари 2015 г.	102
<i>Karácsony u други./Унгария</i> [голям състав], № 42461/13 и 44357/13, 17 май 2016 г.	180
<i>Karner/Австрия</i> , № 40016/98, 24 юли 2003 г.	186, 214
<i>Kemal Taşkın u други/Обединеното кралство</i> , № 30206/04, 37038/04, 43681/04, 45376/04, 12881/05, 28697/05, 32797/05 и 45609/05, 2 февруари 2010 г.	262
<i>Khamtokhu u Aksenčik/Русия</i> [голям състав], № 60367/08 и 961/11, 24 януари 2017 г.	15, 26, 33, 181, 202
<i>Konstantin Markin/Русия</i> [голям състав], № 30078/06, 22 март 2012 г.	185, 199, 200
<i>Koua Poirrez/Франция</i> , № 40892/98, 30 септември 2003 г.	35, 149, 188, 249
<i>Kurić u други/Словения</i> [голям състав], № 26828/06, 26 юни 2012 г.	91
<i>Kurski/Полша</i> , № 26115/10, 5 юли 2016 г.	264
<i>Kurtulmuş/Турция</i> (реш.), № 65500/01, 24 януари 2006 г.	255
<i>Lavida u други/Гърция</i> , № 7973/10, 30 май 2013 г.	156
<i>Leyla Şahin/Турция</i> [голям състав], № 44774/98, 10 ноември 2005 г.	255

<i>Loizidou/Турция</i> , № 15318/89, 18 декември 1996 г.	28
<i>М.С. и А.С./Румъния</i> , № 12060/12, 12 април 2016 г.	96, 97, 180
<i>М.Г./Турция</i> , № 646/10, 22 март 2016 г.	99, 199
<i>М'Бала М'Бала/Франция</i> (реш.), № 25239/13, 20 октомври 2015 г.	46, 101
<i>Macalin Мохамед Sed Dahir/Швейцария</i> (реш.), № 12209/10, 15 септември 2015 г.	190, 262
<i>Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete и Index.hu Zrt/Унгария</i> , № 22947/13, 2 февруари 2016 г.	103
<i>Martzaklis и други/Гърция</i> , № 20378/13, 9 юли 2015 г.	133, 181
<i>Mazurek/Франция</i> , № 34406/97, 1 февруари 2000 г.	169, 258
<i>Meftah и други/Франция</i> [голям състав], № 25088/94, № 28331/95 и № 28443/95, 29 април 1999 г.	190, 259
<i>Metropolitan Church of Bessarabia и други/Молдова</i> , № 45701/99, 13 декември 2001 г.	253
<i>Milanović/Сърбия</i> , № 44614/07, 14 декември 2010 г.	189, 251
<i>Moldovan и други/Румъния (№ 2)</i> , № 41138/98 и № 64320/01, 12 юли 2005 г.	131, 162, 167
<i>Moustaquim/Белгия</i> , № 12313/86, 18 февруари 1991 г.	188, 247
<i>Mozer/Република Молдова</i> [голям състав], № 11138/10, 23 февруари 2016 г.	28
<i>Muñoz Díaz/Испания</i> , № 49151/07, 8 декември 2009 г.	171
<i>Mugraу/Нидерландия</i> [голям състав], № 10511/10, 26 април 2016 г.	151
<i>N.B./Словакия</i> , № 29518/10, 12 юни 2012 г.	69
<i>Novruk и други/Русия</i> , № 31039/11, 48511/11, 76810/12, 14618/13 и 13817/14, 15 март 2016 г.	266, 267
<i>Nunez/Норвегия</i> , № 55597/09, 28 юни 2011 г.	247
<i>О.М./Унгария</i> , № 9912/15, 5 юли 2016 г.	186, 216
<i>О'Донoghue и други/Обединеното кралство</i> , № 34848/07, 14 декември 2010 г.	189, 252
<i>Oliari и други/Италия</i> , № 18766/11 и 36030/11, 21 юли 2015 г.	172
<i>Oruz/Турция</i> , № 33401/02, 9 юни 2009 г.	98, 180, 199, 272, 292
<i>Oran/Турция</i> , № 28881/07 и 37920/07, 15 април 2014 г.	264
<i>Oršuiš и други/Хърватия</i> [голям състав], № 15766/03, 16 март 2010 г.	90, 155, 292

<i>Pajić/Хърватия</i> , № 68453/13, 23 февруари 2016 г.	132, 171
<i>Partei Die Friesen/Германия</i> , № 65480/10, 28 януари 2016 г.	132, 179
<i>Perinçek/Швейцария</i> [голям състав], № 27510/08, 15 октомври 2015 г. ...	46, 103
<i>Pichkur/Украйна</i> , № 10441/06, 7 ноември 2013 г.	15, 34, 267
<i>Pilav/Босна и Херцеговина</i> , № 41939/07, 9 юни 2016 г.	35, 132, 178
<i>Pretty/Обединеното кралство</i> , № 2346/02, 29 април 2002 г.	49, 187, 223
<i>Price /Обединеното кралство</i> , № 33394/96, 10 юли 2001 г.	187, 223
<i>R.V./Унгария</i> , № 64602/12, 12 април 2016 г.	96
<i>Rainys u Gasparavičius/Литва</i> , № 70665/01 и 74345/01, 7 април 2005 г.	297
<i>Rasmussen/Дания</i> , № 8777/79, 28 ноември 1984 г.	169, 173
<i>Redfearn/Обединеното кралство</i> , № 47335/06, 6 ноември 2012 г.	190, 265
<i>S.A.S./Франция</i> [голям състав], № 43835/11, 1 юли 2014 г.	44, 70, 189, 253, 254
<i>S.L./Австрия</i> , № 45330/99, 9 януари 2003 г.	182, 186, 212
<i>Sahin/Германия</i> [голям състав], № 30943/96, 8 юли 2003 г.	267
<i>Saidoun/Гърция</i> , № 40083/07, 28 октомври 2010 г.	245
<i>Savez crkava "Riječ života" u други/Хърватия</i> , № 7798/08, 9 декември 2010 г.	15, 36
<i>Schalk u Korf/Австрия</i> , № 30141/04, 24 юни 2010 г.	186, 215
<i>Schwizgebel/Швейцария</i> , № 25762/07, 10 юни 2010 г.	187, 226
<i>Sejdić u Finčić/Босна и Херцеговина</i> [голям състав], № 27996/06 и № 34836/06, 22 декември 2009 г.	35, 188, 237
<i>Sidabras u Džiautas/Литва</i> , № 55480/00 и 59330/00, 27 юли 2004 г.	142, 297
<i>Sidabras u други/Литва</i> , № 50421/08 и 56213/08, 23 юни 2015 г. ...	267, 272, 297
<i>Škorjanec/Хърватия</i> , № 25536/14, 28 март 2017 г.	46, 98, 237
<i>Ślawomir Musiał/Полша</i> , № 28300/06, 20 януари 2009 г.	151
<i>Smith u Grady/Обединеното кралство</i> , № 33985/96 и 33986/96, 27 септември 1999 г.	162
<i>Sommerfeld/Германия</i> [голям състав], № 31871/96, 8 юли 2003 г.	32, 169, 267
<i>Sousa Goucha/Португалия</i> , № 70434/12, 22 март 2016 г.	104, 206
<i>Stasi/Франция</i> , № 25001/07, 20 октомври 2011 г.	133, 181
<i>Stec u други/Обединеното кралство</i> [голям състав], № 65731/01 и № 65900/01, 12 април 2006 г.	35
<i>Stummer/Австрия</i> [голям състав], № 37452/02, 7 юли 2011 г.	130, 150, 152

<i>T./Обединеното кралство</i> [голям състав], № 24724/94, 16 декември 1999 г.	187, 226
<i>Taddeucci и McCall/Италия</i> , № 51362/09, 30 юни 2016 г.	171, 186, 214
<i>The Moscow Branch of the Salvation Army /Русия</i> , № 72881/01, 5 октомври 2006 г.	253
<i>Thlimmenos/Гърция</i> [голям състав], № 34369/97, 6 април 2000 г.	49
<i>Timishev/Русия</i> , № 55762/00 и 55974/00, 13 декември 2005 г.	236, 237, 271, 276
<i>Trabelsi/Белгия</i> , № 140/10, 4 септември 2014 г.	247
<i>Turan Sakir/Белгия</i> , № 44256/06, 10 март 2009 г.	297
<i>Ünal Tekeli/Турция</i> , № 29865/96, 16 ноември 2004 г.	185, 202
<i>V./Обединеното кралство</i> [голям състав], № 24888/94, 16 декември 1999 г.	187, 226
<i>V.C./Словакия</i> , № 18968/07, 8 ноември 2011 г.	69
<i>Vallianatos и други/Гърция</i> [голям състав], № 29381/09 и 32684/09, 7 ноември 2013 г.	132, 172
<i>Van Kück/Германия</i> , № 35968/97, 12 юни 2003 г.	186, 208
<i>Varnas/Литва</i> , № 42615/06, 9 юли 2013 г.	53, 190, 267
<i>Vejdeland и други/Швеция</i> , № 1813/07, 9 февруари 2012 г.	102
<i>Virabyan/Армения</i> , № 40094/05, 2 октомври 2012 г.	46, 97, 190, 264, 271, 278
<i>Vojnity/Унгария</i> , № 29617/07, 12 февруари 2013 г.	189, 250
<i>Vrontou/Кипър</i> , № 33631/06, 13 октомври 2015 г.	131, 162
<i>Weller/Унгария</i> , № 44399/05, 31 март 2009 г.	35, 58, 267
<i>Wolter и Sarfert/Германия</i> , № 59752/13 и 66277/13, 23 март 2017 г.	190, 258
<i>X и други/Австрия</i> [голям състав], № 19010/07, 19 февруари 2013 г.	132, 170
<i>Y.Y./Турция</i> , № 14793/08, 10 март 2015 г.	186, 208
<i>Zarb Adami/Малта</i> , № 17209/02, 20 юни 2006 г.	32
<i>Zeibek/Гърция</i> , № 46368/06, 9 юли 2009 г.	188, 245
<i>Абду/България</i> , № 26827/08, 11 март 2014 г.	96, 272, 291

<i>Дело „относно някои аспекти на законодателството за използването на езици в системата за образование в Белгия“/ Белгия, № 1474/62, № 1677/62, № 1691/62, № 1769/63, № 1994/63 и № 2126/64, 23 юли 1968 г.</i>	<i>190, 261</i>
<i>Начова и други/България [голям състав], № 43577/98 и № 43579/98, 6 юли 2005 г.</i>	<i>26, 97, 276, 280</i>
<i>Параскева Тодорова/България, № 37193/07, 25 март 2010 г.</i>	<i>131, 166</i>
<i>Партия за демократично общество (ДП) и други/Турция, № 3840/10, 3870/10, 3878/10, 15616/10, 21919/10, 39118/10 и 37272/10, 12 януари 2016 г.</i>	<i>179</i>
<i>Петров/България, № 15197/02, 22 май 2008 г.</i>	<i>53, 267</i>
<i>Пономарьови/България, № 5335/05, 21 юни 2011 г.</i>	<i>130, 156, 188, 248</i>
<i>Рангелов/Германия, № 5123/07, 22 март 2012 г.</i>	<i>188, 249</i>
Практика на Европейския комитет по социални права	
<i>Associazione Nazionale Giudici di Pace/Италия, жалба № 102/2013, 5 юли 2016 г.</i>	<i>55, 190, 268, 275</i>
<i>Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE)/Италия, жалба № 58/2009, 25 юни 2010 г.</i>	<i>239</i>
<i>Confédération française démocratique du travail (CFDT)/Франция, жалба № 50/2008, 9 септември 2009 г.</i>	<i>60</i>
<i>Confederazione Generale Italiana del Lavoro (CGIL)/Италия, жалба № 91/2013, 12 октомври 2015 г.</i>	<i>43, 54, 60, 91, 144, 154</i>
<i>Conference of European Churches (CEC)/Нидерландия, жалба № 90/2013, 1 юли 2014 г.</i>	<i>131, 164</i>
<i>European Action of the Disabled (АЕН) / Франция, жалба № 81/2012, 11 септември 2013 г.</i>	<i>44, 62, 187, 224</i>
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA)/Франция, жалба № 39/2006, 5 декември 2007 г.</i>	<i>163</i>
<i>European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA)/Нидерландия, жалба № 86/2012, 2 юли 2014 г.</i>	<i>131, 164</i>
<i>European Roma and Travellers Forum (ERTF)/Чешката република, жалба № 104/2014, 17 май 2016 г.</i>	<i>239</i>

<i>European Roma Rights Centre (ERRC)/Франция</i> , жалба № 51/2008, 19 октомври 2009 г.	163
<i>European Roma Rights Centre (ERRC)/Ирландия</i> , жалба № 100/2013, 1 декември 2015 г.	188, 239
<i>European Roma Rights Centre (ERRC)/Португалия</i> , жалба № 61/2010, 30 юни 2011 г.	239
<i>Fellesforbundet for Sjøfolk (FFFS)/Норвегия</i> , жалба № 74/2011, 2 юли 2013 г.	55, 143, 187, 228
<i>International Association Autism-Europe/Франция</i> , жалба № 13/2002, 4 ноември 2003 г.	19, 60, 91, 224
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)/ Гърция</i> , жалба № 49/2008, 11 декември 2009 г.	163
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)/ Хърватия</i> , жалба № 45/2007, 30 март 2009 г.	157, 186, 216
<i>International Movement ATD Fourth World/Франция</i> , жалба № 33/2006, 5 декември 2007 г.	163
<i>International Planned Parenthood Federation – Европейска мрежа (IPPF EN)/Италия</i> , жалба № 87/2012, 10 септември 2013 г.	153
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) / България</i> , жалба № 41/2007, 3 юни 2008 г.	157, 275
<i>SUD Travail Affaires Sociales, SUD ANPE u SUD Collectivité Territoriales/ Франция</i> , жалба № 24/2004, 8 ноември 2005 г.	275
<i>The Central Association of Carers in Finland/ Финландия</i> , жалба № 71/2011, 4 декември 2012 г.	45, 93
Практика на националните съдилища	
Австрия, Bezirksgericht Döbling, GZ 17 C 1597/05f-17, 23 януари 2006 г.	159
Австрия, Върховен съд на Австрия 9 ObA 117/15, 25 май 2016 г.	255
Австрия, Конституционен съд на Австрия, V 54/2014-20, 9 декември 2014 г.	118
Австрия, Регионален административен съд в Тирол LVwG- 2013/23/3455-2, 14 януари 2014 г.	262
Белгия, Държавен съвет, № 228.752, 14 октомври 2014 г.	255

Бивша югославска република Македония, първоинстанционен съд II Скопие, IRO № 618/15 , 3 март 2016 г.	141
Германия, Германски конституционен съд, 1 BvR 471/10 , 1 BvR 1181/10, 27 януари 2015 г.	255
Германия, Федерален трудов съд, 2 AZR 579/12 , 25 април 2013 г.	121
Германия, Федерален трудов съд, 8 AZR 638/14 , 18 февруари 2016 г.	65
Германия, Съд по трудови спорове в Кьолн, Az. 9 Ca 4843/15 , 10 февруари 2016 г.	82
Гърция, Атински мирови съд, решение № 418/2016 , 23 септември 2016 г.	208
Дания, Върховен съд на Дания, дело, № 15/2014 , 6 декември 2016 г.	230
Дания, Върховен съд, дело 28/2015 , 14 декември 2015 г.	288
Франция, Апелативен съд на Нем, Lenormand/Balenci , № 08/00907, 6 ноември 2008 г.	159
Франция, Касационен съд, наказателен състав, Easyjet/Gianmartini и други , № 13-81.586, 15 декември 2015 г.	225
Франция, Касационен съд, наказателен състав, № M 08-88.017 и № 2074, 7 април 2009 г.	159
Франция, Касационен съд, социален състав, M. Jean-François X.../M. Serge Y... ; и други , № 14-19.702, 1 юни 2016 г.	76
Франция, разпоредби на Държавния съвет, № 402742 и 402777 , 26 август 2016 г.	255
Обединено кралство, Апелативен съд по заетостта, XC Trains Ltd/CD & Ors , УКЕАТ/0331/15/LA, 28 юли 2016 г.	63
Обединено кралство, Апелативен съд по трудови спорове, Kelly/ Covance Laboratories Limited , УКЕАТ/0186/15/LA, 20 октомври 2015 г.	263
Обединено кралство, Висш съд на Обединеното кралство, Amicus MSF Section, R. (относно прилагането на)/Secretary of State for Trade and Industry , ЕВНС 860 (Admin), 26 април 2004 г.	121.
Обединено кралство, Съд по заетостта на Бристол, McFarlane и друг/ easyjet Airline Company , ЕТ/1401496/15 и ЕТ/3401933/15, 29 септември 2016 г.	80
Полша, Полски върховен съд, III PK 11/16 , 7 ноември 2016 г.	142

Полша, Районен съд във Варшава (второинстанционен съд), V Са 3611/14, 18 ноември 2015 г.	59
Румъния, Национален съд за борба срещу дискриминацията, решение 349, 4 май 2016 г.	165
Унгария, Орган за равно третиране, дело № 72, април 2008 г.	159
Унгария, Орган за равно третиране, решение № 654/2009, 20 декември 2009 г.	76
Швеция, Апелативен съд, <i>Омбудсман срещу дискриминацията на основание сексуална ориентация/A.S.</i> , T-3562-06, 11 февруари 2008 г.	159
Швеция, Върховен съд, <i>Бар и ресторант „Escapè“/Омбудсман срещу етническата дискриминация</i> T-2224-07, 1 октомври 2008 г.	159, 286

Списък с правни текстове

Правни инструменти на Съвета на Европа

Допълнителен протокол към Конвенцията за киберпрестъпност на Съвета на Европа относно криминализирането на действия с расистки и ксенофобски характер, извършени чрез компютърни системи (28 януари 2003 г.)

Европейска конвенция за гражданството (6 ноември 1997 г.)

Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи (4 ноември 1950 г.)

Европейска социална харта (18 октомври 1961 г.)

Европейска социална харта (преработена) (3 май 1996 г.)

Европейска харта за регионалните или малцинствените езици (5 ноември 1992 г.)

Конвенция за защита правата на човека и основните свободи (4 ноември 1950 г.)

Конвенция за правата на човека и биомедицината (4 април 1997 г.)

Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора (16 май 2005 г.)

Конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (11 май 2011 г.)

Рамкова конвенция за защита на националните малцинства (1 февруари 1995 г.)

Правни инструменти на ЕС

Декларация на Съвета за прилагане на Препоръката на Комисията относно защитата на достойнството на жените и мъжете при работа (19 декември 1991 г.)

Директива 76/207/ЕИО за равното третиране (9 февруари 1976 г.)

Директива 79/7/ЕИО на Съвета относно постепенното прилагане на принципа на равното третиране на мъжете и жените в сферата на социалното осигуряване (19 декември 1978 г.)

Директива 2000/43/ЕО за равенството между расите (29 юни 2000 г.)

Директива 2000/78/ЕО за равно третиране в областта на заетостта и професиите (27 ноември 2000 г.)

Директива 2004/113/ЕО относно равното третиране на мъжете и жените по отношение на достъпа до стоки и услуги (13 декември 2004 г.)

Директива относно равенството между половете в областта на заетостта и професиите 2006/54/ЕО (преработена) (5 юли 2006 г.)

Договор за създаване на Европейската общност (25 март 1957 г.)

Договор от Лисабон (1 декември 2009 г.)

Препоръка 92/131/ЕИО на Комисията относно защитата на достойнството на жените и мъжете при работа

Харта на основните права на Европейския съюз

Международни правни инструменти

Всеобща декларация за правата на човека (10 декември 1948 г.)

Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на детето (20 ноември 1989 г.)

Конвенция на Организацията на обединените нации за правата на хората с увреждания (13 декември 2006 г.)

Конвенция на Организацията на обединените нации за премахване на всички форми на расова дискриминация (4 януари 1969 г.)

Конвенция на Организацията на обединените нации за премахване на дискриминацията по отношение на жените (18 декември 1979 г.)

Конвенция на Организацията на обединените нации против изтезанията (9 декември 1975 г.)

Международен пакт за граждански и политически права на Организацията на обединените нации (16 декември 1966 г.)

Международен пакт за икономически, социални и културни права (16 декември 1966 г.)

Бележки относно цитирането

Горепосочената съдебна практика осигурява на читателя всеобхватна информация, с чиято помощ той може да намери пълното съдебно решение по съответното дело. Това може да бъде полезно, ако читателят желае да разгледа по-задълбочено прилаганите разсъждения и анализа пред съответния съд за вземане на съответното решение.

Много от делата, на които е направено позоваване в тази публикация, са дела, по които се е произнесъл или Съдът на ЕС, или ЕСПЧ; затова и върху тях е съсредоточена останалата част от дискусиата. Подобни техники обаче могат да се използват и при употреба на бази данни с национална съдебна практика.

За да намери съдебната практика на ЕСПЧ, читателят може да потърси в [портала HUDOC на ЕСПЧ](#), който предоставя безплатен достъп до съдебната практика на ЕСПЧ: Порталът HUDOC разполага с удобна търсачка, с която е лесно да бъде намерена търсената съдебна практика. Най-лесният начин за намиране на желаното дело е да се въведе номерът на жалбата в полето за търсене, озаглавено „Application Number“ (Номер на жалба).

За да намери съдебната практика на Съда на ЕС, читателят може да потърси в [търсачката CURIA](#), която предоставя безплатен достъп до съдебната практика на Съда на ЕС. CURIA разполага с удобна търсачка, с която е лесно да бъде намерена търсената съдебна практика. Най-лесният начин за намиране на желаното дело е да се въведе номерът на делото в полето за търсене, озаглавено „Case Number“ (Номер на дело).

В двете предложени търсачки (или всяка използвана търсачка) има възможност за търсене на дела и по дата. Намирането на търсената съдебна практика по дата на решението е улеснено, като е посочена датата на всички дела, включени в настоящия наръчник.

Допълнителна информация за Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) може да намерите в интернет. Тя е достъпна на интернет страницата на FRA: fra.europa.eu

Допълнителна информация за юриспруденцията на Европейския съд по правата на човека можете да намерите на интернет страницата на Съда: echr.coe.int. Порталът за търсене HUDOC предоставя достъп до решенията на Съда на английски и/или френски език, както и преводи на други езици, обобщена информация по правни въпроси, съобщения за пресата и друга информация за работата на Съда: <http://HUDOC.echr.coe.int>

Как да се сдобием с публикациите на Съвета на Европа?

Издателството на Съвета на Европа публикува трудове от всички сфери на дейността на организацията, включително правата на човека, правни науки, здравеопазване, етика, социално дело, околна среда, образование, култура, спорт, младежта и архитектурното наследство. Книги и електронни издания от пълния каталог можете да поръчате онлайн на: <http://book.coe.int>

Виртуална читалня дава възможност на потребителя да прегледа безплатно откъси от по-важните нови публикации, както и пълния текст на някои официални документи.

Информация за Конвенциите на Съвета на Европа, както и пълният им текст може да се намерят на интернет страницата на Отдела по договорите: <http://conventions.coe.int>

Осъществяване на контакт с ЕС

Лично

В целия Европейския съюз съществуват стотици информационни центрове на Europe Direct. Можете да намерите адреса на най-близкия до Вас център на: https://europa.eu/european-union/contact_bg

По телефон или по електронна поща

Europe Direct е служба, която отговаря на въпросите, които си задавате за Европейския съюз. Можете да се свържете със службата:

– на безплатна телефонна линия: 00 800 6 7 8 9 10 11 (някои оператори може и да таксуват обажданията),

– на следния стандартен номер: +32 22999696, или

– по електронна поща на адрес: https://europa.eu/european-union/contact_bg

Информация за ЕС

онлайн

Информация за Европейския съюз на всички официални езици на ЕС можете да намерите на интернет страницата Европа на адрес: https://europa.eu/european-union/index_bg

Публикации на ЕС

Можете да изтеглите или поръчате безплатни и платени публикации на ЕС на адрес: <https://op.europa.eu/bg/publications>. Повече на брой безплатни публикации можете да получите, като се свържете с Europe Direct или с местния информационен център (вж. https://europa.eu/european-union/contact_bg).

Право на ЕС и свързани документи

За достъп до правна информация от ЕС, включително цялото право на ЕС от 1952 г. насам на всички официални езици, посетете интернет страницата EUR-Lex на адрес: <http://eur-lex.europa.eu>

Отворени данни на ЕС

Порталът за отворени данни на ЕС (<http://data.europa.eu/euodp/bg>) предоставя достъп до наборите от данни от ЕС. Данните могат да бъдат изтеглени и използвани многократно и безплатно както за търговски, така и за нетърговски цели.

Европейското право в областта на недискриминацията, както е предвидено в директивите на ЕС относно недискриминацията, в член 14 и в Протокол 12 към Европейската конвенция за правата на човека, забранява дискриминацията в рамките на широк набор от видове контекст и основания. В настоящия наръчник се разглежда европейско право в областта на недискриминацията, което произхожда от тези два източника като допълващи се системи. Те му служат взаимозаменяемо дотолкова, че се припокриват, като същевременно се подчертават съществуващите разлики. В настоящия наръчник се съдържат и позовавания на други правни инструменти на Съвета на Европа, по-специално Европейската социална харта, както и на свързани правни инструменти на Организацията на обединените нации. Предвид големия обем съдебна практика на Европейския съд по правата на човека и Съда на Европейския съюз в областта на недискриминацията, е полезно да се представи по достъпен начин наръчник, предназначен за практикуващи юристи като съдии, прокурори, адвокати и правоприлагащи служители в държавите – членки на ЕС и Съвета на Европа – и извън тях.

АГЕНЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ЗА ОСНОВНИТЕ ПРАВА

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Виена – Австрия

Тел. +43 158030-0 – Факс +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА СЪВЕТ НА ЕВРОПА

67075 Страсбург, Седекс – Франция

Тел. +33 (0)3 88 41 20 18 – Факс +33 (0)3 88 41 27 30

echr.coe.int – publishing@echr.coe.int – twitter.com/ECHR_CEDH

Служба за публикации
на Европейския съюз